

RIKSDAGENS REVISORERS BERÄTTELSE

över den år 1957

av dem verkställda granskningen angående

STATSVERKET

DEL I

REVISORERNAS UTTALANDEN

SVENSKA
TRYCKERIAKTIEBOLAGET
STOCKHOLM 1957
570461

Innehållsförteckning

	Sid.
<i>Riksdagens revisorers skrivelse</i>	1
<i>Riksdagens revisorers verksamhet</i>	2
<i>Justitiedepartementet</i>	
§ 1. Om måls avgörande utan huvudförhandling i hovrätt	3
<i>Utrikesdepartementet</i>	
§ 2. Handläggningen av administrativa ärenden inom utrikesdepartementet	14
<i>Försvarsdepartementet</i>	
§ 3. Försvarssjukvårdens centrala ledning	26
§ 4. Förrådshållningen inom försvaret	39
§ 5. Vissa militära verkstäder	58
§ 6. Vissa livsmedelsindustrier inom försvaret	63
§ 7. Viss anskaffning av reservdelar vid marinen	74
§ 8. Samling för marinen av förvaltningsföreskrifter	80
§ 9. Reservpensionsförmåner inom försvaret	87
§ 10. Arvoden till lärare vid vissa militära skolor	93
§ 11. Prövning av värnpliktigas tjänstduglighet i vissa fall	113
§ 12. Dockanläggningen vid Gustavsviks örlogsdepå	116
<i>Socialdepartementet</i>	
§ 13. Orts- och lokalombuden inom den offentliga arbetsförmedlingen	123
§ 14. Gruppbebyggelse i Sollefteå m. m.	131
§ 15. Anstaltsvårdades rätt till folkpension m. m.	141
§ 16. Administrationen för näringshjälp	158
<i>Kommunikationsdepartementet</i>	
§ 17. Utfallet av automobilskattemedlens specialbudget	170
§ 18. Den nya Norrtäljevägen	174
§ 19. Anordningar för sandlagring	190
§ 20. Förhyrande av mark vid vägförvaltningarna	197
§ 21. Semesterresor vid statens vattenfallsverk	203
<i>Finansdepartementet</i>	
§ 22. Vissa iakttagelser angående skatteuppbörden m. m.	207
§ 23. Arbetsgivares ansvar för arbetstagares skatt m. m.	225

	Sid.	
§ 24. Processförfarandet i viss uppbördsfråga	238	
§ 25. Vissa iakttagelser vid 1957 års allmänna fastighetstaxering m. m.	243	
§ 26. Bestämmelserna om s. k. schablonavdrag vid taxering till in- komstskatt m. m.	258	
§ 27. Kammarkollegiet	278	
§ 28. Den statliga administrationen för nykterhetsvård m. m.	290	
§ 29. Viten i den statliga upphandlingsverksamheten	304	
§ 30. Av vissa myndigheter utgivna årsberättelser m. m.	312	
§ 31. Statsverkets annonsering	316	
 <i>Ecklesiastikdepartementet</i>		
§ 32. Förvaltningen m. m. av vissa kyrkliga fastigheter	327	
§ 33. Vissa skolbyggnadsfrågor i Norrbottens län	340	
§ 34. Vissa lokalutrymmen vid gymnastiska centralinstitutet	353	
§ 35. Visst av statens samhälls- och rättsvetenskapliga forsknings- råd utbetalat bidrag	355	
 <i>Jordbruksdepartementet</i>		
§ 36. Beredskapslagring av spannmål	362	
§ 37. Vissa bidrag till jordbrukets inre rationalisering	369	
§ 38. Undersöknings- och bevakningsfartyget Skagerak	383	
§ 39. Domänverkets markfond	400	
§ 40. Domänverkets skogsarrondering	410	
 <i>Handelsdepartementet</i>		
§ 41. Kungl. teaterns ombyggnad	420	
§ 42. Redovisningen av tipsmedel och vissa andra fondmedel	432	
 <i>Inrikesdepartementet</i>		
§ 43. Rikets indelning i län	446	
§ 44. Decentralisering av beslutanderätten i vissa frågor till läns- styrelserna	472	
§ 45. Hälsokort för Sveriges barn och ungdom	483	
 <i>Civildepartementet</i>		
§ 46. Vissa kostnader m. m. vid omstationering av statstjänstemän	487	
§ 47. Allmänna resereglementet m. m.	492	
§ 48. Utrikes tjänsteresor	525	
 <i>Reservation till uttalandet angående riksdagens revisorers verksamhet, se under nämnda uttalande</i>		2
 <i>Avlagda besök</i>		533

Jämlikt § 6 den för riksdagens revisorer gällande instruktionen få revisorerna härmed avgiva berättelse över av dem verkställd granskning av statsverkets tillstånd, styrelse och förvaltning. Stockholm den 16 december 1957.

RUD. ANDERBERG	OLOV RYLANDER	BERTIL ANDERSSON
T. G. von SETH	LARS JONSSON	AXEL LANDGREN
ERIK W. NORÉN	J. W. PETTERSSON	LARS LINDAHL
ERIK ARRHÉN	ERIK ENGLUND	MANNE STÄHL

/ Per Dahlberg

Riksdagens revisorers verksamhet

Enligt 1 § andra stycket kungl. kungörelsen den 3 juni 1949 (nr 357) angående skyldighet att tillhandahålla riksdagens revisorer vissa handlingar och upplysningar m. m. äga revisorerna av vederbörande myndighet erhålla de upplysningar och uppgifter som erfordras för fullgörande av revisorernas åligganden. Under hänvisning härtill anse sig revisorerna böra helt allmänt understryka, att varje åtgärd som kan innebära en begränsning av möjligheten för revisorerna att erhålla upplysningar och uppgifter skulle innebära ett svårt hinder för revisorernas verksamhet och därför vara ägnad att ur konstitutionella och principiella synpunkter ingiva allvarliga betänkligheter. Detta ha revisorerna för riksdagen velat

anmäla.

Reservation

av herrar *Rylander* och *Ståhl*, vilka ansett att förevarande uttalande icke bort inflyta i berättelsen och till stöd härför anfört följande:

Enär revisorerna icke på något sätt funnit sin rättighet såsom riksdagens ombud för nära träd, saknas för närvarande anledning att enligt § 14 instruktionen för revisorerna i revisorernas berättelse upptaga frågan angående innebörden av den stadgade skyldigheten att tillhandahålla revisorerna handlingar och upplysningar m. m. Vi finna så mycket mindre skäl att nu göra ett sådant uttalande som frågan aktualiserats i ett på domstols prövning ännu beroende uppmärksammat mål, i vilket ansvar yrkats för innehållet i vissa till revisorerna lämnade uppgifter.

Justitiedepartementet

§ 1

Om måls avgörande utan huvudförhandling i hovrätt

Den år 1942 antagna rättegångsbalken, som trädde i kraft den 1 januari 1948, innefattar i fråga om rättegångsförfarandet betydelsefulla och, beträffande överrättsprocessen, genomgripande nyheter. Härom anförde föredragande departementschefen i propositionen nr 5 till 1942 års riksdag följande.

De härande grundtankarna i det föreslagna nya rättegångsförfarandet innefattas i rättegångens muntlighet, koncentration och omedelbarhet. Dessa grundsatser skola principiellt tillämpas i alla instanser. Rättegångens muntlighet innebär, att processmaterialet skall vid den förhandling, som ligger till grund för domen, framläggas för domstolen i muntlig form. Målets avgörande skall omedelbart grundas å vad sålunda muntligen framläggas. För möjliggörande härav är nödvändigt att förhandlingen kan slutföras vid ett enda rättegångstillfälle eller i varje fall vid rättegångstillfällen, som ligga varandra så nära i tiden, att domstolens uppfattning om vad som förekommit ännu är ogrumlad. I fråga om bevisningen skall grundsatsen om den fria bevisprövningen tillämpas. Denna innebär såväl att någon begränsning ej uppställs i fråga om de kunskapskällor, som få användas för sanningens utletande, som ock att domaren vid värderingen av den föreliggande bevisningen icke är bunden av legala regler. Mellan denna grundsats och de nyss antydda principerna för förhandlingen råder ett intimt samband. Genomförande av den fria bevisprövningen förutsätter ett koncentrerat, muntligt förfarande.

Gällande rätt

I princip skola alla vädjade mål i hovrätt, tvistemål såväl som brottmål, avgöras efter huvudförhandling. Undantag givas emellertid för denna grundläggande regel.

För tvistemålens del stadgas sålunda i 50 kap. 21 § rättegångsbalken, att hovrätten äger utan huvudförhandling företaga mål till avgörande, om vadetalan medgivits eller hovrätten finner uppenbart, att vadetalan är ogrundad. Rör målet endast penningar eller sådant som kan skattas i penningar och uppgår värdet av det varom talan fullföljts uppenbart icke till 1 500 kronor, må målet avgöras utan huvudförhandling, om ej båda parterna begärt sådan förhandling. Vidare stadgas, att mål vari fråga är om allenast rättstillämpningen må på båda parternas begäran avgöras utan huvudförhandling, om hovrätten finner uppenbart att sådan ej erfordras.

I fråga om brottmålen meddelas motsvarande undantagsregler i 51 kap. 21 § rättegångsbalken. Enligt detta lagrum äger hovrätten utan huvudförhandling företaga mål till avgörande, om talan av åklagaren föres allenast till den tilltalades förmån eller talan som föres av den tilltalade biträfts av motparten. Om den tilltalade av underrätten frikännts för brottet eller dömts

till böter eller fällts till vite och om anledning ej förekommer till ådömande av svårare straff eller annan påföljd än nu sagts, må målet avgöras utan huvudförhandling, dock att om talan föres även om annat än ansvar den ytterligare förutsättningen tillkommer, att denna talan enligt 50 kap. 21 § må prövas utan huvudförhandling.

Bestämmelserna äro de ursprungligen gällande utom så till vida, att den för tvistemålen nämnda värdegränsen år 1954 höjdes till 1 500 kronor från att tidigare ha varit 500 kronor.

Reglerna om måls avgörande utan huvudförhandling modifieras väsentligt av de s. k. tilltrosparagraferna, 50 kap. 23 § och 51 kap. 23 § rättegångsbalken. Deras innebörd är den, att om vid huvudförhandling i underrätt muntlig bevisning upptagits rörande viss omständighet eller syn å stället hållits och avgörandet även i hovrätten beror av tilltron till den bevisningen, hovrätten ej må ändra underrättens dom, med mindre beviset upptagits ånyo i hovrätten eller ock synnerliga skäl föreligga att dess värde är annat än underrätten antagit. I brottmål må dock ändring göras till den tilltalades förmån.

Motiv

Processlagberedningen, vars förslag icke upptog möjligheten att utan huvudförhandling avgöra mål vari fråga endast är om rättstillämpningen, anförde beträffande tvistemålen bl. a.

Möjlighet borde beredas hovrätten att i vissa fall avgöra mål utan huvudförhandling. Huvudförhandling erfordrades icke, då vadetalan medgivits. Ej heller vore sådan förhandling påkallad, då hovrätten funne uppenbart, att vadetalan vore ogrundad. Genom att i dylikt fall möjlighet funnes att pröva målet på handlingarna vunnes ett enkelt sätt att avgöra mål, däri vadekäranden fullföljt talan allenast för att fördröja domens verkställande eller i annat ohemult syfte. Vidare hade ett undantag från regeln om obligatorisk muntlig förhandling ansetts påkallat beträffande mål, som anginge endast obetydliga ekonomiska värden. Rörde tvisten i hovrätten ett lägre belopp än 500 kronor, torde ofta kostnaderna för huvudförhandling i hovrätten bliva alltför höga i förhållande till tvisteföremålets värde. Även i dessa mål kunde emellertid huvudförhandling hållas. Ansåge hovrätten med hänsyn till målets beskaffenhet eller andra omständigheter, t. ex. då ny bevisning åberopades i hovrätten eller muntlig bevisning, som förekommit vid underrätten, funnes böra upptagas ånyo, huvudförhandling erforderlig för utredningen, ägde hovrätten förordna därom. Av betydelse vore därvid 50 kap. 23 § rättegångsbalken. Rätt hade även tillagts parterna att erhålla huvudförhandling, därest de båda begärt sådan förhandling. Där emot hade det icke ansetts böra medgivas den ena parten att utan motpartens samtycke framtvinga huvudförhandling med därav följande kostnader och besvär. Parts yrkande om huvudförhandling kunde emellertid

föranleda hovrätten att finna dylik förhandling påkallad. Slutligen erfordrades ej huvudförhandling, om hovrättens prövning icke avsåge själva saken, dvs. det materiella rättsförhållande varom talan fördes, utan gällde exempelvis avvisande av vadetalan eller undanröjande av underrättens dom på grund av rättegångshinder eller domvilla.

Bestämmelsen rörande mål i vilka fråga endast är om rättstillämpningen infördes på hemställan av lagrådet, som yttrade bl. a.

Det borde ej förbises, att i vissa av de mål, i vilka muntlig förhandling i hovrätten enligt förslaget vore obligatorisk, ett verkligt behov därav knappast föreläge. Gällde tvisten exempelvis allenast tolkning av ett lagstadgande eller eljest en ren rättsfråga, torde i vissa fall muntlig förhandling icke vara av nöden. Detsamma gällde även i andra fall, där materialet ofta ej kunde göras tillgängligt eller åskådligt i muntlig form, såsom i vissa räkenskapsmål, patentmål o. d. Detta talade för att vidga kretsen av de fall då undantag från muntlighetsgrundsatsen kunde göras. Å andra sidan måste beaktas vikten av att, i den mån undantag medgäves, reglerna därom erhöles en så snäv avfattning att någon möjlighet till extensiv tolkning av dem ej uppstode. Därmed förenade svårigheter torde göra det nödvändigt att begränsa undantaget till mål, i vilka en bevisprövning ej erfordrades. Enligt lagrådets mening borde i enlighet med det sagda föreskrivas, att i mål, i vilka fråga endast vore om rättstillämpningen, avgörandet skulle ske utan huvudförhandling, såframt båda parterna begärt att sådan ej skulle äga rum och hovrätten funne det uppenbart, att huvudförhandling ej vore av nöden.

Angående brottmålen anförde beredningen:

Huvudförhandling torde icke vara erforderlig, då talan i hovrätten av åklagaren fördes allenast till den tilltalades förmån, liksom då talan, som fullföljts av den tilltalade, biträts av motparten. Med hänsyn till den tilltalades ställning torde däremot den omständigheten, att han förklarade sig ej ha något att erinra mot den av motparten fullföljda talan, icke böra i och för sig medföra, att huvudförhandling ansåges onödig. Ej heller hade det ansetts lämpligt, att hovrätten allenast på handlingarna ogillade vadetalan som uppenbart ogrundad. Till de mindre mål, för vilka huvudförhandling icke borde vara obligatorisk, syntes böra hänföras mål, beträffande vilka i hovrätten icke vore fråga om annan påföljd än böter eller vite. I de fall, då den tilltalade av underrätten fällts till böter eller vite och talan fullföljts av allenast honom, hade sålunda hovrätten alltid möjlighet att avgöra målet på handlingarna. Hade den tilltalade av underrätten dömts till frihetsstraff, förvaring eller annan skyddsåtgärd, avsättning eller mistning av befattning, vore, oavsett å vilken sida talan fullföljdes, huvudförhandling nödvändig. I de fall åter, då den tilltalade vid underrätten frikännts eller yrkande om utdömande av vite ogillats eller den tilltalade dömts till allenast böter eller vite, och talan fullföljts av åklagaren eller målsäganden, hade

hovrätten att med ledning av handlingarna pröva, huruvida anledning funnes att ådöma annan påföljd än nu sagts. Funnes detta vara förhållandet, skulle huvudförhandling äga rum. Även i de fall, då huvudförhandling icke vore obligatorisk, ägde hovrätten utsätta sådan förhandling, om den kunde antagas vara till gagn för utredningen. Av betydelse vore därvid bl. a. beskaffenheten av den bevisning, som åberopades i hovrätten. Den i 23 § givna regeln, att i vissa fall hovrätten ej finge göra ändring i underrättens dom utan att bevisningen från underrätten upptoges ånyo, kunde medföra, att huvudförhandling måste hållas. Särskilt i de fall, då anledning förelåge att döma tilltalad, som av underrätten frikänts, kunde det vara erforderligt med huvudförhandling. Även eljest kunde sådan förhandling vara påkallad, då fråga vore om grovt brott. Stor vikt måste ock tillmätas framställning från part, särskilt den tilltalade, om huvudförhandling. I dessa fall hade emellertid hovrätten alltid att pröva huruvida med hänsyn till utredningen, kostnaderna för enskild motpart och det allmänna m. m. huvudförhandling borde komma till stånd. Framför allt då fråga vore om allvarligt brott, där en fällande dom, även om den avsåge allenast böter, kunde äga stor betydelse för den dömde, borde dock hovrätten tillmötesgå begäran om huvudförhandling. Detsamma gällde, då målet avsåge böter till mycket högt belopp.

Tidigare ändringsförslag

Sedan gällande rättegångsbalk varit i tillämpning ett par år, gjorde riksdagens revisorer i sin till 1950 års riksdag avgivna berättelse vissa uttalanden rörande processreformens ekonomiska verkningar och pekade på skilda bestämmelser i rättegångsbalken, vilka vore i behov av ändring. Revisorerna anförde bl. a.

Processreformen hade medfört en betydande och i flera avseenden icke förutsedd stegring såväl i det allmännas utgifter för rättegångsväsendet som i den enskildes processkostnader. I sistnämnda hänseende syntes kostnadsfrågan ha blivit i hög grad avgörande för den rättssökande allmänheten vid valet mellan att å ena sidan anlita domstol för prövning av rättsanspråk och att å andra sidan söka andra utvägar för tillgodoseende av anspråket eller rent av avstå från att göra detta gällande. En sådan utveckling vore betänklig från rättssäkerhetssynpunkt. Den processekonomiska frågan hade i själva verket utvecklats sig därhän, att enbart på denna grund en översyn av det nya rättegångsförfarandet aktualiserades. Särskilt hade den processekonomiska utvecklingen satt sin prägel på hovrättsprocessen. Rörande denna vore det angeläget att pröva möjligheterna av ett enklare och mindre kostsamt förfarande. Övervägas borde, om icke förutsättningarna för att kunna avgöra mål utan huvudförhandling kunde vidgas. Garantier borde därvid skapas för att akten i målet gjordes så fullig och tillförlitlig, att den kunde läggas till grund för dom. Även ett blandat muntligt och skriftligt förfarande syntes mången gång vara tänkbart. En justering uppåt

av värdegränsen 500 kronor för tvistemålen borde övervägas. Man borde slutligen i någon mån inskränka de dyrbara vittnesförhören i hovrätt.

Revisorernas berättelse i denna del jämte i ämnet väckta motioner (I: 98, II: 118 och II: 205) behandlades av *första lagutskottet* i dess utlåtande nr 23 vid 1950 års riksdag, vari anfördes bl. a.

Den nya rättegångsordningen hade inneburit en så betydande vinning för vårt rättsliv, att endast synnerligen tungt vägande skäl borde få föranleda någon rubbning av dess huvudprinciper. De invändningar som riktats mot den genomförda rättegångsreformen kunde ingalunda tillmätas en sådan betydelse. Vissa av dem måste betraktas som obefogade. Orsaken till ökningen av det allmännas kostnader för rättegångsväsendet vore endast till en del att hänföra till rättegångsreformen. Påståendena att denna lett till en sådan stegring i den enskildes processkostnader att mången av ekonomiska skäl skulle nödgas avstå från att väcka eller fullfölja talan måste betecknas som väsentligt överdrivna. En viss ökning vore dock tydlig. Såvitt anginge underrätterna syntes stegringen stanna vid mera blygsamma belopp. I fråga om hovrättsprocessen, beträffande vilken redan före reformens genomförande en viss ökning av kostnaderna förutsatts skola inträda, gäve vunna erfarenheter icke vid handen, att allvarligare olägenheter kunde sägas ha uppkommit. Det kunde förväntas, att den då nyligen beslutade ordningen med regelbundet återkommande hovrättsting komme att leda till en icke obetydlig minskning i den enskildes kostnader. Det sagda uteslöte emellertid icke, att en viss uppmjukning av reglerna om skyldighet för hovrätt att hålla huvudförhandling skulle kunna övervägas i syfte att nedbringa processkostnaderna.

I skrivelse den 16 maj 1950 (nr 224) hemställde *1950 års riksdag*, att en utredning måtte tillsättas för att med beaktande av dittills vunna erfarenheter av den nya processordningens praktiska tillämpning utarbeta förslag till erforderliga ändringar i skilda detaljbestämmelser i rättegångsbalken och dess följdförfattningar. Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande tillkallades den 31 maj 1951 särskilda sakkunniga för att verkställa en sådan utredning. De sakkunniga, som antagit benämningen *1951 års rättegångskommitté*, ha bl. a. i ett den 10 augusti 1953 avgivet betänkande med förslag till vissa ändringar i rättegångsbalken m. m. (SOU 1953: 26) behandlat en rad ändringsförslag i syfte att nedbringa processkostnaderna.

Rättegångskommittén

Allmänt har kommittén rörande processreformens ekonomiska verkningar uttalat bl. a., att kostnadsstegringen till avsevärd del föranletts av förhållanden som vore helt oberoende av processreformen, såsom penningvärdets fall, löneregleringar, städers läggande under landsrätt och höjda ersättningar till bl. a. vittnen och offentliga försvarare. I den mån ökningen av det allmännas kostnader för rättsskipningen verkligen föranletts av den

nya rättegångsordningen vore kostnaderna i stort sett en följd av grundläggande principer i den nya ordningen, vilka vore av det största värde och icke borde omprövas. Beträffande de enskildas processkostnader vore såvitt hovrättsförfarandet anginge klart, att de avsevärt stigit till följd av det nya förfarandet. Detta låge i sakens natur och hade självfallet också insetts när förfarandet infördes. Kommittén tvekade emellertid icke om att vinsterna av den nya ordningen i stort sett vore så betydande, att de uppvägade nackdelar den måhända kunde anses ha medfört. Det borde också erinras, att hovrättstingen väsentligt bidroge till att minska parternas processkostnader. Även om således storleken av de enskildas processkostnader enligt kommitténs mening icke vore något som borde föranleda rubbning i gällande principer för vårt rättegångsväsen, vore det även i detta avseende klart att förhållandet borde beaktas och att alla möjligheter till minskning borde tillvaratagas.

Rörande möjligheterna att i hovrätt företaga värdjade mål till avgörande utan huvudförhandling framhöll kommittén till en början, att vår nya processordning utginge från att till hovrätt fullföljda mål som regel borde avgöras icke på grundval av skriftligt material, som föredrogs inför hovrätten, utan efter en muntlig förhandling inför hovrätten, grundad på samma principer som huvudförhandling inför underrätt. Parternas kostnader bleve givetvis väsentligt större vid det muntliga förfarandet än vid det skriftliga. I den mån detta ledde till att medborgarna måste avstå från att söka sin rätt, förelåge uppenbarligen ett allvarligt missförhållande. Frågan om ett skriftligt förfarande vore möjligt att begagna i ökad utsträckning krävde därför stor uppmärksamhet. Det måste emellertid beaktas, att — om det icke vore fråga om mål vari huvudförhandling på grund av målens beskaffenhet eller särskilda omständigheter vore onödig — det skriftliga förfarandet i hovrätt i allmänhet innebure en sämre process med sämre garantier för ett riktigt avgörande. Det nya rättegångssystemet vore över huvud så uppbyggt, att ett skriftligt förfarande icke läte sig på ett rationellt sätt inpassa däri. Å andra sidan visade erfarenheten, att hovrätterna finge under bedömande icke så få mål av skilda slag — utöver dem som nu bedömdes på handlingarna — vilka utan risk kunde avgöras utan huvudförhandling. Önskvärt vore att finna en utväg att, även om s. k. mindre mål dessutom måste undantagas, särskilja just de mål i vilka huvudförhandling kunde antagas vara onödig. Den onekligen smidigaste lösningen vore att helt överlåta avgörandet på hovrätten. Denna lösning skulle emellertid vara förenad med alltför stora brister och kunde icke förordas. Att finna objektiva normer, efter vilka ifrågavarande mål kunde i lag avgränsas, vore förenat med stora vanskligheter, eftersom de mål som man avsåge vore av mycket skiftande slag.

Kommitténs överväganden ledde beträffande *twistemålen* till förslag om jämkningar i två avseenden. Dels förordades en regel, att dispositiva tviste-

mål skulle få på båda parternas begäran avgöras utan huvudförhandling, om hovrätten funne uppenbart att sådan ej erfordrades, dels föreslogs höjning av värdegränsen 500 kronor till 1 500 kronor.

I anslutning till det förstnämnda förslaget yttrade kommittén.

En allmän utgångspunkt hade varit att hovrättsprocessens fördyring under den nya rättegångsordningen otvivelaktigt vore en allvarlig olägenhet som icke finge underskattas och att erfarenheten otvivelaktigt visade, att huvudförhandling i ej så få fall, där den nu vore obligatorisk, skulle kunna utan men underlätas. För en part, som såge sig av ekonomiska skäl förhindrad att överklaga en underrättsdom, borde det vara bättre att få möjlighet att kunna klaga med en enklare processform än att ej kunna klaga alls. Då fråga endast vore om tvister, i vilka de enskilda parterna hade den vidsträcktaste rätt att avgöra, hur dessa materiellt och formellt skulle lösas, syntes naturligt att de åtminstone skulle ha så mycket inflytande över processformen i hovrätten, att om de vore ense om att välja en billigare och enklare processform, som av lagstiftningen förutsattes skola finnas för vissa mål, deras önskan skulle kunna tillgodoses, om hovrätten dessutom själv funne uppenbart, att den dyrare formen ej erfordrades. Kommittén vågade räkna med att den nya processens värde dåmera så genomsyrat uppfattningen i hovrätterna, att riskerna för en utbredd skriftlighet i fall då den icke lämpade sig icke vore stora. Vidare torde finnas vissa slag av mål, vilka på grund av sin art särskilt väl lämpade sig för ett rent skriftligt förfarande, t. ex. vissa redovisningstvister och vissa patentmål. Genom det föreslagna stadgandet skulle på ett naturligt sätt kunna urskiljas åtminstone de mest utpräglade av de fall där huvudförhandling skulle innebära en onödigt kostsam och för parterna tyngande procedur.

Den föreslagna höjningen av värdegränsen 500 kronor till 1 500 kronor vore enligt kommittén väsentligen motiverad av penningvärdets fall sedan rättegångsbalkens antagande år 1942.

I fråga om *brottmålen* föreslog kommittén — efter att ha diskuterat vissa förslag — icke någon jämkning i gällande ordning.

I propositionen nr 200 till 1954 års riksdag med förslag till lag om ändring i rättegångsbalken m. m. anförde *föredragande departementschefen* beträffande kommitténs nämnda förslag bl. a. följande.

Då muntligheten utgjorde den säkraste garantien för att hovrätten finge bästa möjliga grundlag för sitt avgörande, måste starka skäl föreligga för att på ett sätt, som hade principiell betydelse, vidga möjligheterna att frångå muntligheten. Betyggande garantier måste därjämte finnas för att en dylik utvidgning ej skulle leda till att muntlig förhandling underlättes i fall då sådan vore sakligt motiverad. Erfarenheten visade, att bland de mål där huvudförhandling vore obligatorisk förekomme sådana som utan olägenhet skulle kunna avgöras på handlingarna. I och för sig önskvärt vore tyd-

ligen, att parterna i dessa fall kunde besparas kostnaderna för huvudförhandlingen. Omständigheterna i de fall då huvudförhandling utan olägenhet skulle kunna underlåtas växlade. Därför torde det icke vara möjligt att i en lagregel närmare angiva dessa fall. Man vore nödsakad att tillgripa en lagregel med det obestämda innehåll kommittén föreslagit. Vid en sådan lösning bleve av stor betydelse huruvida garantierna mot missbruk vore bebyggande. Vad parterna beträffade kunde befaras, att de vore benägna att önska målets avgörande utan huvudförhandling i större utsträckning än som vore sakligt befogat. Tyngdpunkten i garantierna mot missbruk finge anses ligga i den prövning hovrätten skulle göra. Anledning saknades att förmoda, att hovrätterna skulle i syfte att lätta en tyngande arbetsbörda eller på andra liknande skäl medgiva ett måls avgörande på handlingarna i fall då sådant ej vore sakligt motiverat. Allvarligare vore den invändningen att hovrätten icke hade fullgod möjlighet att på handlingarna bedöma, huruvida huvudförhandling vore behövlig eller onödig. Full klarhet om behovet av huvudförhandling föreläge först efter det densamma ägt rum. Med hänsyn härtill syntes man icke böra bortse från risken att hovrätten, även med full insikt om och förståelse för muntlighetens principiella företräde, komme att tillmötesgå parternas önskan om avgörande på handlingarna i fall, då huvudförhandling i själva verket varit behövlig.

Efter erinran tillika om den inskränkning av det föreslagna stadgandets tillämpningsområde som följde av den s. k. tilltrosparagrafen, kom departementschefen till den slutsatsen att behov av den ökade möjligheten att avgöra mål utan huvudförhandling icke kunde anses vara så stort, att det vägde tyngre än de risker för en olämplig utveckling som vore förbundna med en lagregel av det obestämda innehåll, som skulle erfordras för att tillgodose behovet. Kommitténs förslag om höjning av värdegränsen 500 kronor till 1 500 kronor biträdde däremot av departementschefen.

Första lagutskottet biträdde i sitt av riksdagen sedermera godkända utlåtande nr 25 departementschefens förslag.

Den *lag om ändring i rättegångsbalken m. m.* som därefter utfärdades den 18 juni 1954 upptog höjningen av värdegränsen 500 kronor till 1 500 kronor som enda ändring beträffande möjligheterna att avgöra mål i hovrätt utan huvudförhandling.

Revisorernas uttalande. Det är obestridligt, att den nya rättegångsbalken inneburit en betydande vinning för vårt rättsliv. De grundprinciper som med densamma vunnit insteg ha medfört väsentligt ökade förutsättningar för riktiga domstolsavgöranden. Om värdet av denna omdaning torde alla numera vara ense. Med den nya rättegångsordningen ha emellertid, såsom riksdagens revisorer tidigare påpekat, följt ökade kostnader såväl för det allmänna som för den enskilde. I den mån dessa utgiftsökningar kunna minskas utan att rättssäkerhetskravet eftersättes, synes angeläget att åtgärder vidtagas

för kostnadernas nedbringande. Det är icke väl beställt, om den enskilde på grund av höga processkostnader tvingas avstå från att underställa domstol prövningen av ett befogat rättsanspråk. Det är mången gång en ringa tröst för en vinnande part, att ersättning för rättegångskostnaderna slutligen tillerkännes honom, om motparten saknar betalningsförmåga. Till en del kunna missförhållanden av detta slag avhjälpas inom ramen för lagstiftningen om fri rättegång, vilken f. n. är föremål för rättegångskommitténs överväganden. Främst synes man emellertid böra söka komma till rätta med problemet genom att såvitt möjligt förbilliga domstolsprocessen. Av vikt är självfallet därvidlag bl. a. att underrättsförfarandet gestaltas så, att det i minsta möjliga omfattning blir eller anses behöfligt att föra målet till högre rätt. I den mån detta icke är möjligt, böra förutsättningarna för att förenkla hovrättsprocessen, som i särskild grad torde ha blivit dyrare genom den nya rättegångsordningen, i främsta rummet beaktas.

Såsom av den tidigare redogörelsen framgår har just frågan om ett förenklat förfarande i hovrätten för vissa slag av mål redan varit föremål för överväganden. Därvid framförda förslag ha dock på ett undantag när icke lett till någon ändrad ordning. Sedermera ha emellertid ytterligare erfarenheter vunnits, vilka enligt revisorernas mening kunna giva anledning till en förnyad prövning.

Allmänt kan därvid sägas, att den återhållsamhet som tidigare — för övrigt helt naturligt och säkerligen även fullt befogat — präglat reformarbetet på den nya rättegångsbalkens område numera icke med samma styrka behöver göra sig gällande. Genom att den nya rättegångsordningen varit i tillämpning ytterligare någon tid, ha riskerna för återfall i den gamla ordningen minskat väsentligt. Därjämte utgör den ökade tillströmningen av mål till hovrätterna nu mera än förr en anledning till omprövning av gällande bestämmelser. En stegrad målbilans med därav följande förlängning av tiden för målens avgörande torde vara lika betänklig från rätts-säkerhetssynpunkt som de vådor, vilka förmenats följa av en mindre inskränkning av muntlighetsprincipen. Tvingande regler om huvudförhandling i mål där sådan förhandling skulle kunna undvaras äro ägnade att medföra onödiga kostnader för det allmänna även därigenom, att de medföra att de hovrättsting som hållas å ort utom kansliorten bliva onödigt omfattande.

Vad tvistemålen beträffar synes på nytt böra övervägas införande av en regel motsvarande den av rättegångskommittén föreslagna, nämligen att dispositiva tvistemål skola få avgöras utan huvudförhandling, om båda parterna begärt det och hovrätten finner uppenbart att huvudförhandling ej erfordras. De skäl rättegångskommittén anförde för en dylik regel förtjäna enligt revisorernas mening beaktande. Med den vidsträckta förfoganderätt över såväl processföremålet som processformen som redan tillkommer parterna synas några betänkligheter ej kunna resas mot att möj-

lighet beredes dem att i hovrätten välja en enklare och därmed billigare processform, då såsom synes vara fallet kravet på rättssäkerhet kan tillgodoses. Risken för att parterna skulle söka få mål avgjorda utan huvudförhandling i större utsträckning än som vore sakligt befogat får icke överdrivas. Tillräcklig garanti mot missbruk av en sådan ordning som den av rättegångskommittén föreslagna torde ligga däri, att som ytterligare förutsättning för avgörande på handlingarna stadgas, att hovrätten skall finna uppenbart att huvudförhandling ej erfordras. Såsom redan förut antytts torde hovrätterna numera ha blivit så förtrogna med den muntliga handläggningsformen och övertygade om värdet därav, att missbruk icke behöves befaras.

Såsom främsta orsak till att en regel av ifrågavarande innebörd icke år 1954 kunde godtagas anförde föredragande departementschefen, att hovrätten icke hade fullgod möjlighet att enbart på handlingarna bedöma, huruvida huvudförhandling vore behövlig eller icke. Härtill är emellertid att säga, att åtskilliga mål finnas, vilka redan på förhand kunna bedömas såsom lämpliga att avgöras på handlingarna utan att det beträffande dem låter sig säga, att vadetalan är uppenbart ogrundad eller att fråga är allenast om rättstillämpningen. Särskilt torde hit kunna hänföras sådana mål, vilka nu avgöras vid huvudförhandling utan ny bevisupptagning och i vilka sålunda bevisomedelbarheten saknas. Vidare finnas vissa slag av mål som på grund av sin art särskilt väl lämpa sig för ett skriftligt förfarande, t. ex. vissa redovisningstvister och vissa patentmål.

I fråga om brottmålen ger erfarenheten vid handen, att det i ett icke ringa antal mål redan på förhand står klart, att den fullföljda talan icke kan leda till ändring i underrättens dom. Fullföljd av talan sker mången gång endast i avsikt att uppskjuta straffverkställigheten. I sådana fall där endast särskilda skäl kunna föranleda ändring i underrättens dom, såsom vid frågor om straffmätning för rattfylleri eller villkorlig dom för en återfallsbrottsling, kunna de särskilda skäl för en ändring som förmenas föreligga lätt antydvas i skriftlig inlaga till erforderlig ledning för hovrättens bedömande, huruvida huvudförhandling skall anses nödvändig eller icke. I åtskilliga av de nu avsedda fallen tjänar en huvudförhandling uppenbarligen intet syfte. Såsom riksåklagarämbetet i yttrande över revisorernas berättelse till 1950 års riksdag anförde, finnas därjämte även bland brottmålen sådana, vilka avse endast rättstillämpningen och beträffande vilka huvudförhandling därför icke fyller någon uppgift utan framstår såsom enbart kostnadskrävande för både det allmänna och den enskilde. Utom sådana fall där fråga är allenast om brottsrubriceringen av ett visst utrett förfarande höra hit fall angående tillämpning av reglerna om sammanläggning av straff och andra liknande spörsmål av rent juridisk-teknisk art. Det synes revisorerna vara olämpligt att huvudförhandling skall vara obligatorisk även i sådana fall, där den endast innebär ett upprepande av den

i underrätten förebragta utredningen, huvudsakligen genom föredragning av handlingarna i målet. Betänkligheter synas icke behöva möta mot att man i enlighet med det sagda för brottmålsens del inför möjlighet att avgöra målet utan huvudförhandling åtminstone då vadetalan synes uppenbart ogrundad eller fråga är endast om rättstillämpningen. Då muntligheten måste anses utgöra en särskild garanti för rättssäkerheten, torde tillämpningsområdet för en dylik regel böra inskränkas till mål som icke angå svårare straff. Huruvida man även beträffande brottmål som nu sagts skall våga gå längre och införa en regel motsvarande den som här förordats för tvistemålen är mera tveksamt. Med hänsyn till den erfarenhet hovrätterna numera äga av muntlighetsprincipens värde synes en sådan regel dock förtjäna att övervägas.

På grund av vad sålunda anförts är det enligt revisorernas mening påkallat, att nu berörda spörsmål på nytt upptagas till övervägande i samband med den pågående översynen av rättegångsbalken och därtill anslutande bestämmelser rörande rättegångsordningen.

Utrikesdepartementet

§ 2

Handläggningen av administrativa ärenden inom utrikesdepartementet

I propositionen 1950: 153 erinrades, såvitt nu är i fråga, att en översyn påbörjats avseende de kamerala ärendenas handläggning inom utrikesförvaltningen och att den därför tillkallade utredningsmannen den 14 oktober 1949 framlagt vissa förslag rörande utrikesdepartementets befattning med ifrågavarande ärenden. Syftet hade därvid varit att få till stånd en avlastning av den arbetsbörda som för det dåvarande åvilade chefen för departementets personalbyrå. En dylik avlastning skulle enligt utredningsmannens uppfattning kunna åstadkommas genom en handläggningsmässig gränsdragning mellan personalärenden i egentlig mening och ärenden av kameral natur. Man borde sålunda söka skapa en organisation, innefattande en befattningshavare utanför den diplomatiska och konsulära personalen, vilken från en central arbetsledande befattning inom personalavdelningen kunde ge kontinuitet och stadga åt den del av denna avdelnings verksamhet som byggde på innehållet i ett tid efter annan skiftande författningsmaterial ävensom, i icke oväsentlig omfattning, prejudikat och praxis. I en dylik organisation kunde elimineras vissa av de nackdelar som för personalavdelningens del följde med de relativt täta ombytena av tjänstemän tillhörande den diplomatiska och konsulära personalen.

Föredragande departementschefen anslöt sig till vad utredningsmannen uttalat i förevarande avseende och ansåg, att omfattningen av de kamerala ärendena inom utrikesdepartementet väl motiverade inrättandet av en särskild byrå inom personalavdelningen för handläggningen av dessa ärenden. Under hänvisning härtill förordade departementschefen upprättandet av en räkenskapsbyrå och föreslog att för ändamålet skulle inrättas en byråchefstjänst.

Mot departementschefens av Kungl. Maj:t biträdda förslag hade riksdagen intet att invända (skr. nr 199). I enlighet härmed inrättades fr. o. m. den 1 juli 1950 en dylik räkenskapsbyrå inom utrikesdepartementets personalavdelning.

Den av departementschefen omnämnda översynen av de kamerala ärendenas handläggning inom utrikesförvaltningen fullföljdes sedermera i vad avsåg kameralorganisationen vid beskickningar och lönade konsulat. I en promemoria den 14 juli 1951 förordade utredningsmannen sålunda en omläggning av dessas kamerala verksamhet, syftande bl. a. till en effektivisering av de kamerala handläggningsformerna såväl vid utlandsmyndigheterna som inom räkenskapsbyrån vid bearbetning av inkommande räkenskapsmaterial. Förslagen åsyftade även en effektivisering av räkenskapsbyråns revision av utlandsmyndigheternas medelsförvaltning, i förekommande fall genom platsrevision. Det kamerala arbetet vid departementets

arvs- och ersättningsbyrå föreslogs skola överflyttas till räkenskapsbyrån. Utredningsmannen framlade vidare vissa riktlinjer för utformningen av den personella organisationen vid sistnämnda byrå. Ett stadigvarande behov av en tjänst såsom revisor med uppdrag att förestå den arbetsdetalj, där ärenden angående rese- och flyttningersättning handlades, bedömdes bl. a. föreligga med hänsyn till ärendenas svårighetsgrad och antal. Utredningsmannen underströk sålunda angelägenheten av att för ändamålet disponerades en befattningshavare, vilken dels hade dessa ärendens handläggning till uteslutande arbetsuppgift, dels besatte kvalifikationer som tillåte självständigt ställningstagande till flertalet under den löpande handläggningen uppkommande problem.

Beträffande räkenskapsbyråns allmänna ställning framhöll utredningsmannen, att dess arbetsområde i förhållande till 1949 års förslag avsevärt utvidgats, varför den kunde sägas ha fått karaktären av en administrativ byrå. Med avseende på de kamerala ärendena fullgjorde byråns chef i huvudsak de arbetsuppgifter som i den äldre organisationen hade åvilat chefen för personalavdelningen. Dessa ärenden vore emellertid enligt utredningsmannen varken så komplicerade eller så omfattande, att deras handläggning motiverade inrättandet av en byråchefstjänst. Utrikesdepartementet hade visat sig hysa samma uppfattning genom att till den nye byråchefen hänföra ett handläggningsområde som sträckte sig väsentligt utöver kameralärendena. Förhållandet syntes utredningsmannen böra anmälas för riksdagen.

Resultatet av den sålunda verkställda översynen förelades riksdagen genom 1952 års statsverksproposition (III ht, p. 1). I anslutning därtill framhöll föredragande departementschefen, att den av utredningsmannen förordade omläggningen av den kamerala verksamheten vid beskickningar och konsulat syntes ur rationaliserings- och revisionssynpunkter vara ändamålsenlig. Genom överförande av arvs- och ersättningsbyråns kamerala verksamhet till räkenskapsbyrån vunnes också flera praktiska fördelar. Förslaget till personell organisation för räkenskapsbyrån ansåg sig departementschefen kunna i huvudsak biträda. I propositionen uppgavs vidare, att räkenskapsbyrån efter inrättandet tillförts uppgifter som vidgat dess verksamhet utöver det i egentlig mening kamerala området. Sålunda hade dit överförts fastighetsärendena ävensom samtliga budgetfrågor vilka icke avsåge organisatoriska och personella spörsmål. Med hänsyn härtill borde enligt departementschefen byråns namn ändras till »ekonomibyrån».

Kungl. Maj:ts förevarande förslag godkändes av riksdagen (skr. nr 3). I det statsutskottets utlåtande som låg till grund för riksdagens beslut framhölls dock, att platsrevision av utlandsmyndigheternas medelsförvaltning borde ske endast i undantagsfall.

Såsom den lämnade redogörelsen ger vid handen, ingå numera dels en personalbyrå och dels en ekonomibyrå i utrikesdepartementets personal-

avdelning. Chefen för avdelningen, ett utrikesråd, tillhör den diplomatiska karriären. Detsamma gäller chefen för och övriga kvalificerade tjänstemän å personalbyrån, under det att chefen för ekonomibyrån är en administrativ utbildad tjänsteman med kansliråds titel. Av byråns personal i övrigt tillhör flertalet kanslistkarriären.

Å *personalbyrån* handläggas f. n. ärenden rörande utnämningar, löneklassuppflyttningar, avsked, tjänstledigheter, förordnanden, förflyttningar, prisutjämningsstillägg och tillägg enligt 33 § statens allmänna avlöningsreglemente. Å *ekonomibyrån* återigen handläggas budgetärenden, fastighets- och inköpsärenden, ärenden rörande bokföring, kassaverksamhet, löne- och skatteuträkning, sjukvårdersättning, rese- och flyttningersättning samt revision av beskickningarnas och konsulatens räkenskaper. Att märka är emellertid, att några föreskrifter om ärendesfördelningen de båda byråerna emellan icke ha utfärdats, liksom ej heller bestämmelser ha meddelats angående ekonomibyråchefens närmare befogenheter och ansvar. Sedan i samband med byråns tillkomst den ändringen i fråga om medelsförvaltningen vidtagits, att de för utrikesförvaltningen anvisade riksstatsanslagen numera utbetalas och disponeras av utrikesdepartementet och icke såsom tidigare av chefen för personalavdelningen, har visserligen denne genom en den 4 november 1950 dagtecknad promemoria föreskrivit, att beslut i utanordningsärenden skall fattas av nyssnämnde byråchef med konnotation av kamreraren. Förhållandet har också stadfäst genom de i kungl. brev den 30 juni 1952 meddelade föreskrifterna rörande utrikesdepartementets kassarörelse. Enligt promemorian innefattar emellertid denna anordning icke någon rubbning i personalchefens instruktionsenliga ansvar för medelsförvaltningen, utan avsikten har endast varit att genom delegation av personalchefens beslutanderätt i utbetalningsärenden av rulincharaktär förenkla utanordningsproceduren och i möjligaste mån minska tidsutdräkten mellan utbetalningsbesluten och därav föranledda verkställighetsåtgärder. Det förutsattes vidare i promemorian, att alla anordningsärenden rörande vilka tvekan yppas eller fråga uppkommer om avsteg från hittills tillämpad praxis skola underställas personalchefen, innan utanordningsbeslut meddelas.

Enligt vad revisorerna inhämtat undertecknar ekonomibyråns chef sedan några år icke de anordningsbeslut som avse avlöningsförmåner till utrikesförvaltningens tjänstemän. I sammanhanget må vidare nämnas att ekonomibyråns chef icke äger deltaga i de allmänna personalberedningarna inom departementet. Ej heller är han ledamot av utrikesförvaltningens lönenämnd, som har till uppgift bl. a. att följa frågorna rörande fastställande av löneförmåner åt tjänstemän vid beskickningar och konsulat samt biträda ministern för utrikes ärendena vid beredningen av sådana frågor. Ordförande i nämnden är kabinettssekreteraren, medan såsom övriga ledamöter ingå statssekreterarna i finans- och civildepartementen, personal-

chefen, ytterligare en representant för utrikesdepartementet, en riksdagsledamot och en representant för näringslivet. Såsom sekreterare har hittills chefen för departementets personalbyrå fungerat.

Den oklarhet som råder i fråga om ekonomibyråchefens ställning inom utrikesdepartementets administrativa system torde i icke ringa mån sammanhånga med att departementet icke har någon aktuell instruktion. Gällande instruktion är således dagtecknad den 14 juni 1928 (SFS nr 199) med senaste ändring den 2 juni 1939 (SFS nr 427); däri meddelade bestämmelser om organisation m. m. avspegla icke längre de faktiska förhållandena. Vidare saknas arbetsordning, oaktat i instruktionen förutsattes att sådan skall finnas. För chefen för personalavdelningen har utfärdats särskild arbetsordning, men denna är av så gammalt datum som den 15 december 1930. Enligt vad revisorerna under hand inhämtat ha emellertid inom departementet vissa förberedande åtgärder vidtagits för utarbetande av en ny instruktion och av en arbetsordning.

I förevarande sammanhang torde få erinras om att frågan om utrikesförvaltningens rese- och flyttningskostnader behandlades av 1951 års riksdagsrevisorer. Med hänsyn till den snabba takt i vilken stegringen av nämnda kostnader fortskridit funno revisorerna det angeläget, att frågan i fortsättningen ägnades skärpt uppmärksamhet. Därvid syntes icke minst böra övervägas möjligheten att begränsa utgående flyttningsersättningar. Revisorerna ifrågasatte även bl. a., huruvida icke en större återhållsamhet beträffande omplacering av såväl diplomatisk personal som biträdespersonal skulle kunna iakttagas, varigenom det otvivelaktigt vore möjligt att göra icke oväsentliga kostnadsbesparingar för statsverket.

I sitt utlåtande nr 145 framhöll statsutskottet vid 1952 års riksdag, såvitt nu är i fråga, bl. a. följande.

Vad revisorerna härutinnan anförut och förordat finner utskottet vara förtjänt av det största beaktande. Såsom av det föregående framgår ha här ifrågavarande kostnader visat en mycket kraftig ökning under senare år, varigenom problemet onekligen fått särskild aktualitet. Utskottet förutsätter därför, att Kungl. Maj:t med uppmärksamhet följer den fortsatta utvecklingen och omsorgsfullt tillvaratager de möjligheter som må föreligga att begränsa utgiftstegringen.

Utskottets hemställan, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad utskottet sålunda anförut, bifölls av riksdagen (skr. nr 293).

Kostnaderna för resor och flyttningar inom utrikesförvaltningen under senare år framgå av efterföljande tabell, vari beloppen äro angivna i jämna 100-tal kronor.

<i>Budgetår</i>	<i>Belopp</i>
1954/55	2 280 800
1955/56	2 259 600
1956/57	2 262 100

Revisorerna ha tagit del av tretton promemorior och anmärkningar som utfärdats av riksräkenskapsverkets revision vid granskning av utrikesdepartementets räkenskaper under innevarande år. Däri har påtalats dels att vissa resor företagits med båt i stället för med flyg, dels att vid vissa andra resor ersättning utgått för dyrare hyttplats än vederbörande ägt begagna. De merkostnader som därigenom åsamkats statsverket uppgå enligt revisionens beräkningar till ett sammanlagt belopp av ca 10 300 kronor.

Då en av de utställda anmärkningarna i förevarande sammanhang erbjuder speciellt intresse, anse sig revisorerna böra något närmare redogöra för densamma.

Till en extra ordinarie kontorist W. hade i samband med resa från Karachi till Stockholm för återinträde i tjänst vid utrikesdepartementet i resekostnads- och traktamentsersättning utbetalats sammanlagt 3 422 kronor 45 öre. Resan, som tagit 28 dagar i anspråk, hade företagits med båt. Då emellertid något särskilt skäl icke anförts, varför vederbörande icke skulle kunna ha begagnat flyg, syntes resan ha bort företagas därmed. Restiden hade då kunnat nedbringas till allenast två dagar, och kostnaderna skulle ha utgjort sammanlagt 2 281 kronor 15 öre. Då vidare den förlust i arbetstid som uppstått genom att ett långsammare färdmedel begagnats kunde uppskattas till 606 kronor 45 öre, syntes den sammanlagda merkostnaden i förevarande fall sålunda utgöra 1 747 kronor 75 öre.

Vid frågans bedömning har revisionen tagit till utgångspunkt bestämmelserna i 4 § utlandsresereglementet (SFS 1953: 666), enligt vilka i reglementet omförmälda ersättningar skola utgå med hänsyn tagen till den väg och det färsätt som verkligen använts, dock att ersättning icke må tillgodonjutas med sammanlagt högre belopp än som skulle ha utgått, därest förrättningsmannen begagnat sig av den väg och det färsätt som med avseende å resans ändamål samt för åstadkommande av minsta sammanlagda kostnad eller eljest varit lämpligast. Enligt revisionens mening bör vid planläggning av sådan resa hänsyn tagas till alla med resan förenade kostnader, således icke blott till resekostnader och traktamente utan även till de ytterligare kostnader som kunna uppstå exempelvis i form av förlorad arbetstid eller vikariatsersättningar på grund av att långsammare färsätt begagnas, där snabbare står till buds. Revisionen har härutinnan hänvisat till punkt 3 anvisningarna till 4 § tilläggsbestämmelserna till allmänna resereglementet (SFS 1952: 736), vari utsäges att ett snabbare och dyrbarare färsätt bör godtagas, om värdet av den arbetstid som därigenom sparas — i princip beräknat efter förrättningsmannens daglön — uppväger merkostnaden.

Det genom anmärkningen framställda ansvarsyrkandet har riktats mot ekonomibyråchefen och t. f. kamreraren, vilka underskrivit det till grund för utbetalningen liggande utanordningsbeslutet.

I sin över anmärkningen avgivna förklaring ha nämnda båda befattningshavare anfört följande.

Den lämplighetsprövning beträffande väg och färdsätt, som jämlikt 4 § utlandsreglementet skall ligga till grund för bestämmande av ersättningen för resan, utövas inom utrikesdepartementet av personalchefen. I vilken utsträckning kostnadssynpunkten därvid bör vara utslagsgivande, blir givetvis ytterst en bedömningsfråga. Därest, på sätt ofta sker, ekonomibyråns yttrande om resans planläggning inhämtas och byrån tillstyrkt det godkända färdsättet lär byrån med personalchefen dela ansvaret för den beviljade ersättningen, såvitt denna beror på färdsättet.

I förevarande fall har ekonomibyrån icke deltagit i den sakliga prövningen av ärendet. Vid undertecknandet av utanordningslistan saknades anledning till annat antagande än att det använda färdsättet — båt — godkänts av personalchefen. Från angivna förutsättning har den ingivna reseräkningen icke föranlett anmärkning. Under sådana förhållanden bestrides det framställda ersättningsyrkandet.

Till nu återgivna förklaring har chefen för personalavdelningen gjort det tillägget, att ifrågavarande reseärende icke föredragits för honom och att följaktligen något beslut rörande färdsätt icke fattats av honom.

Sedan anmärkningen ånyo kommunicerats utrikesdepartementet för inhämtande av förklaring från den revisor inom departementets ekonomibyrå som förhandsgranskat reseräkningen, har denne anfört följande.

Vid tidpunkten för granskningen av reseräkningen för W:s resa Karachi — Stockholm utgick revisionen från att personalbyrån godkänt det färdsätt, som kom till användning, nämligen båt. Den korrespondens, som förts i ärendet mellan, å ena sidan beskickningen i Karachi och å andra sidan personalbyrån, torde även bekräfta detta. Revisionen, som vid flera tillfällen sedan minst två år tillbaka underhand gjort personalbyrån uppmärksam på att resekostnadsjämförelse författningsenligt skall göras för alla tjänsteresor, har *icke* lett till något resultat, då personalbyrån vidhållit att hänsyn icke behöves tagas till lönekostnaderna vid jämförelse mellan resa med, å ena sidan, flyg och, å andra sidan, resa med ett långsammare färdmedel, exempelvis båt. Personalbyrån har också vid de underhandsdiskussioner, som förts med revisionen angående resekostnadsjämförelse meddelat, att den vore beredd att bemöta eventuella anmärkningar, som eventuellt komme att framställas mot departementet från riksräkenskapsverket. Revisionen har under sådana omständigheter ansett, att ansvaret i förevarande fall helt åvilar personalbyrån. Anledningen till att reseräkningen icke föredragits för personalchefen är den, att föredragning i dylika ärenden normalt endast ifrågakommer då av skriftväxling eller andra i ärendet relevanta handlingar icke framgår, att resan varit föremål för prövning av personalbyrån.

Med överlämnande av ifrågavarande förklaring har chefen för personalavdelningen i särskild skrivelse framhållit, att han i detta sammanhang icke ville närmare kommentera de uttalanden som vederbörande revisor sålunda ansett sig böra göra, samtidigt som han hänvisat till de i det föregående återgivna bestämmelserna rörande utrikesdepartementets medelsförvaltning. Avskrift av den i förklaringen återropade korrespondensen

mellan beskickningen i Karachi och personalbyrån har därjämte bifogats. Av korrespondensen framgår bl. a., att i det brev vari personalbyrån under rättats om W:s hemresa till Sverige uttryckligen framhållits, att för resan preliminärt bokats plats på båt. I byråns svarsskrivelse har icke någon erinran framställts häremot, även om formligt medgivande att få företaga resan på angivet sätt icke lämnats.

Med hänsyn till att något skriftligt medgivande av personalchefen således icke funnes har riksräkenskapsverkets revision i sina slutpåminnelser anför, att ansvarigheten för de statsverket åsamkade merkostnaderna syntes åvila dem som underskrivit nu ifrågavarande anordningsbeslut, nämligen ekonomibyråchefen och t. f. kamreraren, samt den revisor som granskat och tillstyrkt utbetalningen.

I en annan anmärkning, avseende utrikesdepartementets räkenskaper för budgetåret 1955/56, har riksräkenskapsverkets revision påtalat att till en extra byråchef — vilken tidigare åtnjutit reseersättning med 2 025 kronor 10 öre, motsvarande kostnaden vid direkt resa mellan New York och Stockholm — utbetalats ytterligare 947 kronor 68 öre. Denna merkostnad har föranletts av att resan i verkligheten företagits via London. Revisionen har emellertid ansett, att större ersättning än den som motsvarade kostnaderna för direkt resa New York—Stockholm ej hade bort utgå. Härutinnan har hänvisats till 3 § kungörelsen angående ersättning för flyttnings- och resekostnader åt diplomater och konsulära tjänstemän (SFS 1929: 252), vilken var gällande vid den tidpunkt ifrågavarande resa företogs. Enligt nämnda författningsrum skulle nämligen Kungl. Maj:t årligen fastställa förteckning å bl. a. den restid som vid förflyttning från Stockholm till tjänsteort i utlandet eller omvänt finge högst användas; hade ej så skett, skulle, därest under resan avväg eller uppehåll för enskild angelägenhet gjordes, kostnaden beräknas såsom hade resan fortgått direkt.

Tilläggsersättningen har utbetalats efter tillstyrkande av dåvarande kabinetssekreteraren. Anordningen har underskrivits av ekonomibyråchefen och t. f. kamreraren, varvid den förre å reseräkningen reserverat sig mot utbetalningen och angivit att den skedde enligt kabinetssekreterarens beslut. Då emellertid kabinetssekreteraren dels icke syntes ha meddelat något beslut, dels icke, såvitt framginge av instruktionen för utrikesdepartementet, i förevarande fall haft befogenhet att meddela ett sådant, har riksräkenskapsverkets revision ansett ansvarigheten åvila förenämnda båda befattningshavare som underskrivit anordningen.

Revisorerna anse sig vidare böra redogöra för följande två förflyttningsärenden, vilka uppmärksammats vid granskning av utrikesdepartementets räkenskaper.

Genom skrivelse från personalavdelningen den 19 september 1955 under rättades chefen för Sveriges beskickning i Tokio, att den därstädes tjänst-

görande t. f. förste beskickningssekreteraren skulle utbytas mot en annan tjänsteman C. I telegram den 31 oktober 1955 framhölls bl. a., att avsikten vore att C. skulle avresa från Stockholm med flyg viss dag för att formellt tillträda tjänsten den 8 november samma år och sedan återvända i tid till de förestående svensk-japanska handelsförhandlingarna i Stockholm i slutet av november eller början av december.

Kungl. Maj:t förordnade den 4 november 1955 C. att från och med den dag som chefen för utrikesdepartementet bestämde vara t. f. förste beskickningssekreterare i Tokio. Enligt departementschefens sedermera fattade beslut skulle nämnda förordnande tillträdas den 9 november 1955, vilket också skedde. Knappt en månad senare eller den 4 december 1955 avreste C. från Tokio till Stockholm, dit han anlände den 9 i samma månad. Sedan Kungl. Maj:t genom beslut den 13 januari 1956 förordnat bl. a. C. att vara ombud vid de förhandlingar angående varuutbytet mellan Sverige och Japan som voro avsedda att inledas i Stockholm under senare hälften av januari, deltog denne i förhandlingarna under sammanlagt 28 dagar. Tillsammans med en del av sin familj avreste C. definitivt från Stockholm den 26 februari 1956 och anlände till Tokio den 2 mars 1956. I sammanhanget må slutligen nämnas, att den beskickningssekreterare som C. skulle remplacera kvarstod i sin tjänst i Tokio t. o. m. den 23 februari 1956.

Med hänsyn till att förordnandet tillträdde den 9 november 1955 uppbar C. från sagda dag — och således även under den tid därefter som uppdraget i Sverige omfattade — samtliga de utlandslöneförmåner som i förekommande fall tillkomma diplomatisk personal. Storleken av dessa förmåner fram till utgången av mars månad 1956 uppgår till i runt tal 37 800 kronor. Därest i stället C. tillträtt förordnandet först i samband med den definitiva flyttningen till Tokio och för sin vistelse därstädes under tidigare angivna dagar i november och december månader 1955 tillerkänts dagtraktamenten och ersättning för hotellkostnader enligt utlandsresereglementet, skulle till honom utgående förmåner under samma tid som nyss nämnts ha belöpt sig till i runt tal 20 000 kronor. Den på statsverket fallande merkostnaden utgör således ca 17 800 kronor.

Det andra av revisorerna åsyftade fallet förhåller sig på följande sätt.

Genom skrivelse från personalavdelningen den 17 februari 1956 under rättades svenska generalkonsulatet i Montreal, att den därstädes tjänstgörande förste kanslisten J. beviljats semester under 59 dagar, räknat fr. o. m. dag i juni eller juli 1956, för besök i Sverige. Kungl. Maj:t medgav samma dag att semestern finge förlängas med högst så många dagar som beräknades åtgå för resa från Montreal till Stockholm ävensom att bidrag till resan skulle utgå.

Den 7 maj 1956 meddelade personalavdelningen i ett telegram till generalkonsulatet, att J. efter semesterns slut skulle förflyttas till departementets arvs- och ersättningsbyrå och att innehavaren av en därstädes placerad

tjänst som förste revisor i stället skulle förflyttas till Montreal. I ett handbrev till J. från chefen för personalavdelningen påföljande dag anfördes följande.

I anslutning till tel. 15 U 7.5.56 angående Eder förflyttning till arvsbyrån ber jag få meddela, att avsikten är att revisor W. skall tjänstgöra några år vid generalkonsulatet i Montreal för att sätta sig in i arvsmålsverksamheten så att såga från andra sidan. Under sin tjänstgöring i Montreal kommer W. att åtnjuta tjänstledighet från sin befattning på arvsbyrån, varför ett vikariatslöneförordnande såsom förste revisor samtidigt härmed kungöres ledigt.

Vid valet av vikarie för W. ha vi efter genomgång av de tio förste kanslisterna kommit fram till att endast två bland dessa med hänsyn till ålder och allmän erfarenhet kunnat komma i fråga, nämligen Ni och kanslisten W. Av olika orsaker ha vi emellertid inte kunnat flytta på W. just nu, varför såsom enda alternativ återstått att förordna Eder att tjänstgöra i departementet.

När vi nu utlysa vikariatslöneförordnandet på förste revisorstjänsten synes Ni under alla förhållanden böra söka detta för att under Eder tjänstgöring hemma komma i åtnjutande av de därmed förenade löneförmånerna. Skulle av någon anledning annan förste kanslist jämväl söka förordnandet, finns ju alltid den möjligheten att denna person kommer att anses än mer meriterad för tjänsten. Vid sådant förhållande förfaller givetvis arrangemanget, men Ni bör då vara beredd på att rycka in som efterträdare åt den sistnämnde.

I telegram till utrikesdepartementet den 11 maj 1956, vilket tydligen avsänts innan nyss återgivna handbrev ännu nått adressaten, har vederbörande generalkonsul vidarebefordrat följande meddelande från J.

citrat utan att ännu känna till anledningen den plötsliga och oväntade förflyttningen framhålles vördsamt redan nu jag ej intresserad söka revisorstjänsten om och när den ledigförklaras stop bostadsproblemet skolgången och inte minst den påtvingade tillbakagången till som jag hoppats fullbordade arbetsuppgifter te sig mycket dystra citat slut

Senare har i telegram den 18 juni 1956 anhallits om svar på ett brev från J. till personalchefen den 18 maj 1956. Genom svarstelegram samma dag från personalavdelningen har det tidigare beslutet att J. skulle inträda i tjänst vid departementet bekräftats.

Den 29 juni 1956 förordnade Kungl. Maj:t J. att från och med dag som chefen för utrikesdepartementet bestämde tills vidare tjänstgöra i utrikesdepartementet samt, sedan förste revisorn W. i utrikesdepartementet beviljats tjänstledighet från innehavd befattning, denne att från och med den 22 september 1956 tills vidare tjänstgöra vid generalkonsulatet i Montreal. J. inträdde i tjänst vid departementet den 3 september 1956.

De sammanlagda kostnaderna för genom omplaceringen erforderliga flyttningar uppgå till ca 31 700 kronor.

I sammanhanget må slutligen framhållas, att det ovan omnämnda vikariatslöneförordnandet å tjänsten som förste revisor vid utrikesdepartementets arvs- och ersättningsbyrå ännu icke tillsatts.

Revisorernas uttalande. Då genom beslut vid 1950 års riksdag en särskild räkenskapsbyrå inrättades inom utrikesdepartementet, var avsikten att få till stånd en handläggningsmässig gränsdragning mellan personalärenden i egentlig mening och ärenden av kameral natur. Såsom framgår av propositionen 1950:153 borde man sålunda söka skapa en organisation, innefattande en befattningshavare utanför den diplomatiska och konsulära personalen, vilken från en central arbetsledande befattning inom departementets personalavdelning kunde ge kontinuitet och stadga åt den del av avdelningens verksamhet som byggde på innehållet i ett tid efter annan skiftande författningsmaterial ävensom, i icke oväsentlig omfattning, prejudikat och praxis. Det uttalades även att i en dylik organisation skulle kunna elimineras vissa av de nackdelar som för personalavdelningens del följde med de relativt täta ombytena av tjänstemän tillhörande den diplomatiska och konsulära karriären.

Redan kort tid efter inrättandet tillfördes den nya byrån uppgifter som vidgade dess verksamhet utöver det i mera inskränkt bemärkelse kamerala området. Formellt tog sig detta förhållande uttryck däri, att byråns namn efter förslag av Kungl. Maj:t i 1952 års statsverksproposition ändrades till »ekonomibyrån».

Med beaktande jämväl av de av 1951 års riksdagsrevisorer framförda och av riksdagen sedermera understrukna synpunkterna på frågan om utrikesförvaltningens rese- och flyttningskostnader ha årets revisorer sökt bilda sig en uppfattning om hur den ovan berörda omorganisationen utfallit i praktiken. Revisorerna ha därvid icke kunnat undgå att uppmärksamma den oklarhet som råder beträffande ekonomibyråns ställning och uppgifter inom utrikesdepartementets administrativa system. Någon precisering av området för den kompetens och de befogenheter som tillkomma byråns chef har icke skett, vilket åtminstone delvis torde sammanhånga med att departementet saknar aktuell instruktion och därpå grundad, efter gängse förvaltningsprinciper utformad arbetsordning. Visserligen ha i de genom kungl. brev den 30 juni 1952 meddelade kassaföreskrifterna för utrikesdepartementet stadgats, att anordningsbeslut skola undertecknas av chefen för ekonomibyrån med kontrasignation av kamreraren, men räckvidden härav har starkt begränsats genom den uppfattning som hävdats i en av chefen för personalavdelningen utfärdad promemoria, nämligen att detta förfaringsätt icke innefattar någon rubbning i personalchefens instruktionsenliga ansvar för medelsförvaltningen utan endast har till syfte att genom delegation av personalchefens beslutanderätt i utbetalningsärenden av rutinkaraktär förenkla utanordningsproceduren. Till bilden hör vidare att ekonomibyråns chef icke äger deltaga i de allmänna personalberedningarna och ej heller är ledamot av utrikesförvaltningens lönenämnd.

Nu angivna förhållanden ha, såsom av den tidigare lämnade redogörelsen framgår, lett till en principiellt mycket djupgående tvist rörande omfatt-

ningen och innebörden av det ansvar som åvilar olika tjänstemän inom personalavdelningen. Beträffande vissa ärendesgrupper har den situationen uppstått, att ekonomibyråchefen över huvud taget icke medverkar vid anordningsbeslutens fattande. I stort sett synes utvecklingen ha gått därhän, att nämnde byråchef erhållit allt mindre reellt inflytande över de administrativa ärendenas handläggning, att ekonomibyråns möjligheter till sakprövning av olika medelsdispositioner starkt beskurits och att byrån därmed kommit att antaga karaktären av enbart en rent kameral räkenskapsavdelning. Att denna utveckling klart strider mot de allmänna förutsättningar på vilka riksdagen grundade sitt beslut i förevarande fall ligger i öppen dag.

Revisorerna anse sig således kunna konstatera, att syftet med den år 1950 inrättade ekonomibyrån inom utrikesdepartementet icke uppnåtts. Förhållandet påkallar enligt revisorernas mening ett förnyat övervägande av frågan om de administrativa ärendenas handläggning inom departementet. Detta synes så mycket mera nödvändigt som de i det föregående återgivna exemplen ge vid handen, att resor och personalomflyttningar icke alltid planläggas eller komma till utförande under tillräckligt beaktande av de ekonomiska synpunkter som icke minst med hänsyn till utrikesförvaltningens alltjämt betydande kostnader för ifrågavarande ändamål måste tillmätas stor vikt.

Revisorerna vilja erinra om att utrikesdepartementet i så måtto intager en egenartad ställning inom svensk statsförvaltning, att det utgör både en avdelning av Kungl. Maj:ts kansli och ett centralt ämbetsverk. I sin senare egenskap skiljer sig departementet från andra administrativa myndigheter framför allt däri, att dess förvaltningsområde är beläget utom rikets gränser och att dess personal är föremål för täta omplaceringar. Dessa omständigheter ha medverkat till att inom departementet icke utbildats någon fast administrativ praxis, grundad på de allmänna principer och överväganden som synas naturliga inom statsförvaltningen i övrigt. Olägenheterna därav uppmärksammades vid den förut omnämnda översynen av vissa ärendens handläggning inom utrikesförvaltningen; vederbörande utredningsman fann, såsom ock i det föregående berörts, en utväg ur svårigheterna ligga i ett ökat anlitande av tjänstemän utanför den diplomatiska och konsulära karriären, vilket skulle skänka större administrativ stadga och kontinuitet.

Då nu frågan om handläggningen av de administrativa ärendena inom utrikesdepartementet ånyo aktualiserats, bör enligt revisorernas mening en lösning sökas i nära anslutning till de tankegångar som sålunda voro vägledande för sagde utredningsman. Olika alternativ äro därvid tänkbara. En möjlighet skulle vara att omvandla ekonomibyrån till en fristående, med personalavdelningen sidoordnad och direkt under departementschefen lydande avdelning med huvuduppgift att bevaka de ekonomiska intressena vid förvaltningsärendenas avgörande. Mot detta förslag talar dels att de

ärenden som handläggas på den nuvarande personalavdelningens båda byråer i många fall ha sådant inbördes samband att en alltför skarp organisatorisk gräns dem emellan ter sig mindre rationell, dels att antalet avdelningar inom departementet icke utan tvingande skäl bör utökas. En mera ändamålsenlig lösning vore måhända att personalavdelningen finge karaktären av en allmänt administrativ avdelning under chefskap av en tjänsteman utanför den diplomatiska och konsulära karriären och även i övrigt med en större uppsättning administrativt skolad personal än f. n. Vissa skäl kunna åberopas för att den organisatoriska basen för en dylik administrativ avdelning borde breddas genom att däri inordnades departementets arkiv, som nu är en fristående enhet, samt eventuellt även den till rättsavdelningen hörande arvs- och ersättningsbyrå; den andra av rättsavdelningens båda byråer, juridiska byrån, kunde i så fall överföras till handelsavdelningen. Genom en sådan organisatorisk omläggning synas förutsättningar komma att skapas för en rationalisering och en effektivisering av de administrativa ärendenas handläggning inom utrikesdepartementet.

Revisorerna få föreslå att från här angivna utgångspunkter och i här angivet syfte en skyndsam översyn verkställes av utrikesdepartementets organisation, exempelvis genom statens organisationsnämnd.

Försvarsdepartementet

§ 3

Försvarssjukvårdens centrala ledning¹

Före år 1944 var den militära sjukvårdens centrala förvaltning uppdelad på särskilda organ för varje försvarsgren. Den centrala sjukvårdsadministrationen för armén omhänderhades sålunda av arméförvaltningens sjukvårdsstyrelse, för marinen av marinförvaltningens sanitetsavdelning och för flygvapnet av flygförvaltningens intendenturavdelnings sjukvårdssektion under chefskap av respektive generalfältläkaren, marinöverläkaren och flygöverläkaren.

Vid upprepade tillfällen hade olägenheterna med denna splittring på de olika försvarsgrenarna av den militära sjukvårdsförvaltningen varit föremål för uppmärksamhet. Sålunda föreslogo redan departementalkommiterade i sitt år 1912 avgivna betänkande, att en för armén och marinen gemensam sjukvårdsavdelning skulle inrättas i försvarsdepartementet. Vidare underkastades frågan en ingående behandling av 1920 års förvaltningssakkunniga, vilka år 1921 avgåvo betänkande med förslag till en koncentration av försvarsförvaltningen till ett enda centralt verk. Därvid anfördes i förevarande avseende bl. a., att en granskning av de förvaltningsärenden som avgjordes av de särskilda försvarsgrenarnas sjukvårdsmyndigheter utvisade, att ett flertal ärenden voro av synnerligen ensartad natur och att någon viktigare skillnad icke förefanns mellan hälso- och sjukvård vid de olika försvarsgrenarna.

Jämväl 1940 års militära förvaltningsutredning fann starka skäl tala för en sammanslagning av de särskilda försvarsgrenarnas sjukvårdsledning. Det framhölls visserligen att samarbete och samråd redan ägde rum mellan cheferna för de olika sjukvårdsgrenarna och att i förvaltningsreglementen och instruktioner funnes allmänna föreskrifter om sådant samråd och samarbete. Utredningen underströk emellertid, att ett sammanförande under enhetlig ledning av försvarsväsendets sjukvård skulle medföra ett utvidgande och effektiviserande av detta samarbete samt därmed ökade möjligheter till rationalisering av hela sjukvårdsarbetet. Enligt utredningens mening borde det militära sjukvårdsväsendet ställas under gemensam ledning av en försvarsväsendets chefläkare, förslagsvis benämnd generalläkare. I sin egenskap av inspektör för det militära hälso- och sjukvårdsväsendet i dess helhet borde generalläkaren lyda under överbefälhavaren. Vad däremot anginge den rent förvaltningsmässiga delen av sin verksamhet borde han lyda direkt under Kungl. Maj:t. I den gemensamma sjukvårdsorganisationen borde ingå en avdelningschef för vardera av de tre försvarsgrenarna, en arméöverläkare, en marinöverläkare och en flygöverläkare. Dessa borde

¹ Denna paragraf har avgivits den 3 juni 1957.

dock i övrigt intaga samma ställning som tidigare, d. v. s. vara tjänstegrenschefer hos de olika försvarsgrenscheferna. De avsågos vidare skola under generalläkaren fungera som sjukvårdsinspektörer var och en inom sin försvarsgren.

1941 års militära förvaltningsutredning anslöt sig till uppfattningen om det ändamålsenliga i en central ledning av den militära sjukvårdsförvaltningen. Samtidigt framhöll emellertid utredningen, att spörsmålet om ett samordnande erbjöd vissa problem beträffande de arbetsuppgifter som borde anförtros ett centralorgan. Gränsen mellan förvaltningssidan och inspektionssidan på den militära sjukvårdens område vore nämligen ofta rätt oklar, och förvaltnings- och inspektionsspörsmål grepe icke sällan in i varandra. I fråga om inspektionsverksamheten hyste utredningen den bestämda uppfattningen, att denna måste ske försvarsgrensvis genom inspektionsorgan som för ändamålet stode till försvarsgrenschefernas förfogande, d. v. s. genom armé-, marin- och flygöverläkarna. Sambandet mellan sjukvårdsförvaltning och sjukvårdsinspektion nödvändiggjorde enligt utredningens mening, att för det fall att ett gemensamt organ för sjukvårdsförvaltningen tillskapades ett organiserat samarbete måste åvägbringas mellan detta organ och inspektionsmyndigheterna. I motsats till 1940 års förvaltningsutredning ansåg utredningen emellertid att ett sådant samarbete icke borde åstadkommas genom att försvarsgrensöverläkarna inginge i det gemensamma förvaltningsorganet som chef för var sina avdelningar utan att samordningen i stället skulle ske på det sättet, att nämnda läkare tillförsäkrades rätt och ålades skyldighet att deltaga i avgörandet av sådana ärenden i den gemensamma sjukvårdsförvaltningen som antingen vore av vikt för försvarsväsendet i dess helhet eller särskilt anginge den egna försvarsgrenen. Försvarsgrensöverläkarna skulle m. a. o. i alla hänseenden vara underställda respektive försvarsgrenschefer, och vid utövandet av sin förenämnda verksamhet inom sjukvårdsförvaltningen borde de betraktas såsom ledamöter av ämbetsverket i fråga och icke såsom generalläkaren underställda myndigheter.

I propositionen nr 180 till 1943 års riksdag föreslogs, såvitt nu är i fråga, att den militära sjukvårdens centrala förvaltning skulle omhänderhas av ett för försvarsgrenarna gemensamt ämbetsverk, försvarets sjukvårdsförvaltning, vilket under chefskap av en generalläkare skulle organiseras i huvudsaklig överensstämmelse med de av 1941 års militära förvaltningsutredning uppdragna riktlinjerna. Vid framläggandet av propositionen anförde föredragande departementschefen bl. a., att i vissa remissyttranden över förvaltningsutredningens betänkande tanken framförts på en längre driven centralisering, innebärande ett sammanförande av den militära och den civila sjukvården till en myndighet. Genomförandet av en sådan tanke skulle enligt departementschefens mening i viss mån medföra en återgång till den före år 1908 rådande ordningen med en i medicinalstyrelsen inordnad led-

ning av arméns sanitetsväsende. Det vore icke gärna möjligt att, med den ansvällning av arbetsuppgifterna för den militära sjukvården som ägt rum, gå tillbaka till ett system, vilket redan för flera decennier sedan befunnits icke vara hållbart. En sådan återgång skulle för övrigt ytterligare komplicera den under alla förhållanden svårlösta frågan om förhållandet mellan förvaltnings- och inspektionsverksamheten inom militärsjukvården. Beträffande sistnämnda spörsmål uttalade departementschefen bl. a. följande.

Vid principbehandlingen av frågan om sjukvårdsförvaltningens organisation har jag framhållit vikten av att söka såvitt möjligt neutralisera de befarade olägenheterna av ett särskiljande av förvaltnings- och inspektionsverksamheten. Jag har därvid utgått från att detta borde ske genom att generalläkarens inspektionsrätt utbyggdes så långt detta låte sig göra utan att försvarsgrenschefernas intressen trädde för nära. Det må här erinras, att enligt förvaltningsutredningens mening generalläkarens inspektionsrätt borde omfatta dels områden berörande förvaltningsverksamheten, dels ock sådana utom själva förvaltningsområdet liggande delar av sjukvården vid försvarsväsendet som icke direkt avse den militära tjänsten. Generalläkaren skulle givetvis äga delgiva försvarsgrenscheferna sina inspektionserinringar, men däremot icke ha någon direktivrätt gentemot armé-, marin- och flygöverläkarna i deras egenskap av inspektionsmyndigheter. Att någon direktivrätt icke inrymts åt generalläkaren torde ha sin grund just i strävan att undvika de friktioner och den förskjutning i ansvarsfördelningen, som marin- och flygförvaltningarna torde ha befarat. Man kan emellertid icke bortse från det värde, det måste ha i samordningens intresse, att generalläkaren kan inspektera militärsjukvården i den utsträckning han själv äger bestämma. Det torde nämligen vara i hög grad önskvärt, att den myndighet, som bl. a. svarar för sjukvårdsmaterielens beskaffenhet, gives tillfälle icke blott att bedöma materielen under användning, vilket enbart det kräver rätt att följa truppförbandens övningar m. m., utan även beredes möjlighet att bibehålla eller knyta kontakt med sjukvårdstjänsten i allmänhet för att redan i förväg bättre kunna bedöma materielbehovet och därmed sammanhängande spörsmål. Likaledes bör den myndighet, som genom sin hälso- och sjukvårdsbyrå samt sitt vetenskapliga råd kommer att bli den högsta instansen inom försvarsväsendet när det gäller hälso- och sjukvårdsfrågor, äga bedriva en vidsträckt inspektionsverksamhet, avseende exempelvis kasernhygien. Generalläkarens befogenheter böra därför utsträckas till att omfatta jämväl den inspektionsrätt, som föranledes av vad nu sagts. Någon direktivrätt för honom gentemot försvarsgrensöverläkarna bör dock ej heller enligt min mening föreligga. Genom att giva förhållandet mellan förvaltnings- och inspektionsverksamheten en sådan utformning torde möjligheter uppnås till en fruktbärande samordning av hela försvarssjukvården.

I anslutning till förevarande proposition framhölls i en motion i andra kammaren (nr 350), att generalläkarens föreslagna ställning inom stabs- och förvaltningsorganisationen vore resultatet av en kompromiss mellan å ena sidan förvaltningsutredningens synpunkt, att den militärmedicinska inspektionsverksamheten måste äga rum försvarsgrensvis och under militär ledning, samt vissa remissmyndigheters uppfattning att förvaltnings- och inspektionsverksamheten på hithörande område borde helt sammanföras.

Den förordade kompromisslösningen syntes enligt motionären knappast innebära en rationell lösning av föreliggande spörsmål. Önskvärd enhetlighet i fråga om bl. a. materielanskaffning ansågs icke kunna vinnas, där-est den egentliga inspektionsverksamheten skulle äga rum försvarsgrensvis. Vidare skulle en sådan organisationsform knappast gynna samarbetet i avseende å militära och civila intressen på sjukvårdens område. Motionären hävdade därför, att en lämpligare lösning stode att vinna, därest generalläkaren tillerkändes full inspektionsrätt över hela den militära sjukvårdens område med biträde av inom försvarsgrensstaberna placerade specialiserade chefläkare. En sådan lösning krävde för sitt genomförande en sammanslagning av de tre militära läkarkårerna till en gemensam kår med generalläkaren som chef. Enligt motionärens uppfattning borde det icke möta hinder att upptaga nämnda spörsmål till utredning likaväl som en av departementschefen förordad undersökning av möjligheterna att anordna gemensam utbildning av militära läkare.

Det i propositionen 1943: 180 framlagda förslaget till organisation av militärsjukvårdens centrala ledning godkändes av riksdagen (skr. nr 319). Samtidigt hemställde emellertid riksdagen i överensstämmelse med förenämnda motion, att Kungl. Maj:t måtte föranstalta om skyndsamt utredning rörande frågorna om rationalisering av inspektionsverksamheten på den militära sjukvårdens område utöver vad i propositionen föreslagits och om sammanförande av den militära läkarpersonalen till en för försvaret gemensam kår under generalläkarens chefskap ävensom i samband härmed stående spörsmål samt för riksdagen framlägga de förslag, till vilka utredningen kunde föranleda. I enlighet härmed bemyndigade Kungl. Maj:t genom beslut den 31 december 1943 chefen för försvarsdepartementet att tillkalla sex sakkunniga för att verkställa ifrågavarande översyn av militärsjukvårdens organisation. De sakkunniga, vilka tillsattes den 14 januari 1944, antogo benämningen 1944 års militärsjukvårdskommitté. Kommittén framlade i två betänkande (SOU 1944: 66 och SOU 1947: 5) förslag i de frågor som hänskjutits till densamma.

Förslaget gick bl. a. ut på ett fullständigt sammanförande av inspektions- och förvaltningsverksamheten samt sammanslagning av försvarets sjukvårdsförvaltning och de tre försvarsgrenarnas sjukvårdsorgan till ett enda för försvaret i dess helhet gemensamt organ — försvarets sjukvårdsstyrelse — under chefskap av generalläkaren. Organisationen skulle grundas på en indelning av den militära sjukvården i fackområden, varvid varje fackområde skulle omfatta all till området hörande verksamhet, vare sig densamma vore att hänföra till inspektion eller förvaltning enligt gängse begrepp. Försvarsgrensöverläkarna och deras organ skulle utgå ur organisationen. Den erforderliga kontakten mellan försvarets sjukvårdsstyrelse och den militära ledningen skulle tillgodoses genom att dels generalläkaren

inträdde som tjänsteinspektör hos överbefälhavaren, dels cheferna för de olika fackområdena, envar inom sitt verksamhetsområde, bleve tjänstegrensinspektörer hos försvarsgrenscheferna. För att tillgodose av cheferna för marinen och flygvapnet framförda krav föreslogs att två försvarsöverläkare, väl förtrogna med arbetsförhållandena inom marinen respektive flygvapnet, skulle knytas till sjukvårdsstyrelsen på så sätt, att de skulle ingå i det vid sjukvårdsförvaltningens sida stående vetenskapliga rådet, vilket skulle ombildas till ett direkt under generalläkaren ställt arbetsorgan, benämnt sjukvårdsstyrelsens råd. Kommittén lade vidare fram ett detaljerat förslag till utformning av sjukvårdsstyrelsen i organisatoriskt och personellt hänseende.

I fråga om utbildningen av försvarets värnpliktiga läkare föreslog kommittén, att denna skulle vara gemensam för hela försvaret. Samtliga försvarets läkare skulle vidare sammanföras till en gemensam kår, försvarsläkarkåren, under generalläkarens chefskap. I denna skulle sålunda ingå — förutom läkare å reservstat och i reserven — läkare vid försvarets sjukvårdsstyrelse, vid staber och förband samt vid garnisonssjukhusen och karolinska sjukhusets garnisonsavdelningar. Kommittén lade slutligen också fram förslag om bl. a. kompetenskrav för militärläkare och om reglering av militärläkarnas arbetsförhållanden.

Vid remissbehandlingen av militärsjukvårdskommitténs betänkande avstyrkte cheferna för marinen och flygvapnet förslaget beträffande organisationen av försvarets sjukvårdsstyrelse, vilket enligt deras mening icke tillräckligt tillgodosåg försvarsgrenschefernas speciella intressen i fråga om tillgång till militärmedicinsk sakkunskap. Vidare betonades nämnda chefers behov av nära kontakt med verksamheten på militärsjukvårdens område. Även beträffande spørsmålet om sammanförande av militärläkarna till en gemensam försvarsläkarkår samt i fråga om militärläkarutbildningen gjordes från marinens och flygvapnets sida invändningar mot kommittéförslaget.

Chefen för försvarsdepartementet förklarade sig i propositionen 1949: 135 icke vara beredd att då framlägga något på kommittébetänkandet grundat förslag i ämnet. Skälet härtill var att vissa pågående utredningar i icke oväsentliga delar ansågos kunna föranleda rubbning i den föreslagna organisationen. Departementschefen fann därför försiktigheten bjuda, att man i avbidan på resultatet av nämnda utredningar uppsköt det slutliga ställningstagandet till kommittéförslaget. Enligt departementschefens mening borde dock vissa partiella reformer på förevarande område genomföras. I detta hänseende anslöt sig departementschefen i allt väsentligt till vissa av generalläkaren i en personlig promemoria framlagda förslag till provisoriska åtgärder. Generalläkaren anförde i nämnda promemoria bl. a., att erfarenheten visat att den av statsmakterna beslutade ordningen för reglering av

förhållandet mellan inspektion och förvaltning icke vore fullt rationell men att åtskilliga förbättringar vore möjliga att åstadkomma genom ändringar i vederbörliga instruktioner och genom vissa organisatoriska jämkningar. Sålunda borde full inspektionsrätt i fråga om hälso- och sjukvårdstjänsten tillerkännas generalläkaren. Därjämte borde — i överensstämmelse med vad 1941 års militära förvaltningsutredning uttalat — sådana befogenheter tilläggas honom, att han kunde samordna verksamheten på utbildnings- och personalområdet och skapa enhetlighet i denna verksamhet. För att åstadkomma samordning av inspektionsverksamheten borde den ordningen införas, att försvarsgrenscheferna finge delge generalläkaren uppgift om föreliggande inspektionsbehov inom vederbörlig försvarsgren. På generalläkaren borde ankomma att efter samråd med respektive försvarsgrenschefer organisera inspektionsverksamheten med hänsyn tagen till bl. a. det speciella behov av sakkunskap, som erfordrades vid olika inspektionstillfällen. Generalläkaren borde få befogenhet att meddela försvarsgrenscheferna de anvisningar, vilka betingades av de krav som ställdes på den militära hälso- och sjukvården i fred och i krig. Ett mera intimt samarbete borde åvägbringas mellan försvarsgrensöverläkarna och generalläkaren. Viss del av försvarsgrensöverläkarnas tjänstgöring borde för sådant ändamål förläggas till det centrala ledningsorganet. I fråga om hälso- och sjukvården vid armén kunde och borde ytterligare åtgärder vidtagas för att underlätta en samordning av inspektions- och förvaltningsverksamhet. Arméöverläkaren och dennes organ borde därför nära anknytas till sjukvårdsförvaltningen.

De i propositionen framförda förslagen till en provisorisk reglering av förhållandet mellan sjukvårdsförvaltning av sjukvårdsinspektion godtogos av 1949 års riksdag (skr. nr 278). De brister som ansågos vidlåda gällande organisation skulle sålunda till en del avhjälpas genom smärre organisatoriska jämkningar och vissa ändringar i vederbörliga instruktionsföreskrifter. Benämningen på försvarets sjukvårdsförvaltning skulle vidare ändras till försvarets sjukvårdsstyrelse.

Den 8 juli 1949 ingav försvarets sjukvårdsstyrelse till Kungl. Maj:t förslag till ny instruktion för ämbetsverket, vilken var avsedd att ersätta den år 1943 fastställda instruktionen för försvarets sjukvårdsförvaltning.

Enligt instruktionsförslaget skall försvarets sjukvårdsstyrelse under Kungl. Maj:t utöva högsta ledningen av och uppsikten över försvarets hälso- och sjukvård. Härvid skall sjukvårdsstyrelsens ämbetsbefattning begränsas av de befogenheter som tillagts andra till försvaret hörande centrala förvaltningsmyndigheter, överbefälhavaren och försvarsgrenscheferna. Sjukvårdsstyrelsen skall vid fullgörandet av sina uppgifter följa de direktiv, som överbefälhavaren finner erforderligt meddela för tillgodoseende av krigsberedskapen samt de militära operationernas planläggning och genomförande. Därest i särskilt fall sjukvårdsstyrelsen finner sig icke kunna följa sådana direktiv, skall ämbetsverket göra anmälan därom till överbefälhavaren. Kan

därvid enighet ej uppnås, skall ärendet av överbefälhavaren underställas Kungl. Maj:t. Sjukvårdsstyrelsen har att i sin verksamhet taga behörig hänsyn till de anvisningar och föreskrifter av rent militär art, som försvarsgrenscheferna finna erforderligt meddela. I hälso- och sjukvårdsärenden av större vikt för den militära verksamheten skall vederbörande försvarsgrenschefs mening inhämtas före besluts fattande inom ämbetsverket. Därest i särskilt fall sjukvårdsstyrelsen finner sig i något avseende icke kunna efterkomma anvisning eller föreskrift som nu sagts skall ämbetsverket göra anmälan därom till vederbörande försvarsgrenschef. Kan därvid enighet ej uppnås, skall ärendet av försvarsgrenschefen underställas överbefälhavaren.

I fråga om organisationen stadgas i instruktionsförslaget att verksamheten skall bedrivas på en sjukvårdsbyrå, en hälsovårdsbyrå, en sjukhusbyrå, en materielbyrå, ett kansli, en ekonomisektion samt en tandvårdssektion. Arméledningens inspektionsorgan på hälso- och sjukvårdens område skall lokalt och expeditionstekniskt vara anknutet till sjukvårdsstyrelsen. Generalläkaren skall äga själv eller genom av honom utsedd representant företaga de inspektioner han finner erforderliga. Det skall åligga generalläkaren att efter samråd med respektive försvarsgrenschefer organisera inspektionsverksamheten, varvid särskild hänsyn skall tagas till det speciella behov av sakkunskap, som erfordras vid olika inspektionstillfällen. Äro vid inspektionerna gjorda iakttagelser av den art, att de påkalla å vederbörande försvarsgrenschef eller honom underlydande myndighet ankommande reglerande föreskrifter för tillgodoseende av de krav, som ur militärmedicinsk synpunkt ställas på försvarets hälso- och sjukvård, må generalläkaren för sådant ändamål meddela försvarsgrenschefen sina anvisningar. Om försvarsgrenschef finner sig i något avseende icke kunna efterkomma anvisning som nu sagts skall han göra anmälan därom till generalläkaren. Kan enighet därvid ej uppnås, skall ärendet av generalläkaren underställas överbefälhavaren. — Vederbörande försvarsgrensöverläkare skall vid föredragning i sjukvårdsstyrelsen av ärende som berör hela försvaret eller är av särskild betydelse för viss försvarsgren närvara vid ärendets föredragning och avgörande. Där så erfordras för en ändamålsenlig beredning av dylikt ärende må enligt generalläkarens och vederbörande försvarsgrensöverläkares gemensamma bestämmande försvarsgrensöverläkaren eller hos denne tjänstgörande läkare biträda vid beredningen. Uppstår i annat ärende än som nu sagts behov av särskild sakkunskap rörande hälso- och sjukvården inom viss försvarsgren, skall behovet tillgodoses genom vederbörande försvarsgrensöverläkares eller hos denne tjänstgörande läkares närvaro vid ärendets föredragning och avgörande.

Kungl. Maj:t har ännu icke tagit slutlig ställning till det förslag till provisorisk instruktion för försvarets sjukvårdsstyrelse för vilket ovan redogjorts. Den år 1943 fastställda instruktionen för försvarets sjukvårdsförvaltning är sålunda i princip fortfarande gällande. Emellertid bedriver sjuk-

vårdsstyrelsen för närvarande sin verksamhet enligt den byrå- och sektionindelning som avgivits i instruktionsförslaget. Göromålen äro sålunda uppdelade på en sjukvårdsbyrå, en hälsovårdsbyrå, en sjukhusbyrå, en materielbyrå, ett kansli, en ekonomisektion och en tandvårdssektion. Sjukvårdsstyrelsens personalförteckning upptager följande anställda.

	Lönegrad
1 generalläkare	Cp 19
1 byråöverläkare	Ca 37
3 förste byråläkare	Ca 31
1 byrådirektör	Ca 31
1 förste byråläkare	Ca 29
1 förste byråläkare	Ce 29
1 förste byråsekreterare	Ca 29
1 förste byråsekreterare	Ce 27
1 byråinspektör	Ca 25
1 hälsovårdsinspektör	Ca 25
1 kontorsskrivare	Ca 19
1 förste kansliskrivare	Ca 17
1 kansliskrivare	Ca 15
2 kontorister	Ca 13
1 förste expeditionsvakt	Ca 12
2 kanslibiträden	Ca 11
1 expeditionsvakt	Ca 10
5 kontorsbiträden	Ca 8

Kostnaderna för sjukvårdsstyrelsen uppgingo under budgetåret 1956/57 till i runt tal 752 000 kronor.

Organisation och personaluppsättning i avseende å de tre försvarsgrenarnas sjukvårdsinspektionsorgan framgå av nedanstående uppställning.

Armén		Marinen		Flygvapnet	
1 arméöverläkare	Co 15	1 marinöverläkare	Co 13	1 flygöverläkare	Ca 37
2 regementsläkare	Ca 29	1 förste marinläkare	Ca 31	2 förste flygläkare	Ca 29
1 bataljonsläkare	Ca 25	1 marinläkare	arv.	2 specialflygläkare	Cp 6
1 officer till förfogande	Ma 27	1 expeditionsofficer	arv.	1 expeditionsofficer	arv.
1 expeditionsofficer	arv.	1 kanslibitråde	Ce 11	1 kontorsbiträde	Ca 8
1 expeditionsofficer	arv.				
1 kansliskrivare	Ca 15				
2 kontorsbiträden	Ca 11				
3 skrivbiträden	Ce 8				

Av det föregående framgår att försvarssjukvårdens centrala ledning f. n. i huvudsak är koncentrerad till försvarets sjukvårdsstyrelse och vederbörande försvarsgrenschefer. Vissa speciella arbetsuppgifter i hithörande hänseende ha emellertid också tilldelats andra statliga organ, nämligen armé-

intendenturförvaltningen, medicinalstyrelsens sjukvårdsberedskapsnämnd, civilförsvarsstyrelsen och riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap.

På arméintendenturförvaltningens häst- och veterinärmaterielbyrå handläggas ärenden rörande hästar, hundar och veterinärmateriel samt hygienisk kontroll av animaliska livsmedel och deras förvaring. Personalen utgöres av 1 överfältveterinär (Ca 37), 1 fältveterinär (Ca 31), 1 officer, sektionschef, (Ma 30), 1 expeditionsunderofficer (arv.), 1 kontorist (Ca 13), 2 kanslibiträden (Ca 11 och Ce 11), 6 kontorsbiträden (Cg 4—Ce 8). År 1954 uppdrog överbefälhavaren åt sjukvårdsstyrelsen att i samarbete med överfältveterinären och försvarsgrensförvaltningarna utreda organisationen av livsmedelskontrollen inom krigsmakten. I det samma år avlämnade utredningsförslaget anfördes bl. a. att ledningen av och tillsynen över livsmedelskontrollen borde utövas av sjukvårdsstyrelsen, vilken för detta ändamål borde ha tillgång till veterinärmedicinsk sakkunskap. Med anledning härav föreslogs, att överfältveterinären och veterinärinspektionen skulle överflyttas till sjukvårdsstyrelsen. Vidare ansågs fältveterinärkåren böra omorganiseras till en för försvaret gemensam veterinärkår — försvarets veterinärkår — underställd generalläkaren. Överbefälhavaren, som i underdånig skrivelse den 4 juni 1955 lämnade en redogörelse för utredningsförslaget, ansåg sig emellertid då icke kunna tillstyrka den förordade överflyttningen av överfältveterinären och veterinärinspektionen. Likaså fann han icke någon ändring påkallad av fältveterinärkårens ställning. Den för sjukvårdsstyrelsen erforderliga veterinärmedicinska sakkunskapen borde enligt överbefälhavarens mening i stället tillgodoses genom att två beställningar för veterinärer ur fältveterinärkåren inrättades vid sjukvårdsstyrelsen. Sedermera har genom beslut av 1956 års riksdag (statsverksprop., bil. 6, sid. 37) sjukvårdsstyrelsen för ändamålet tillförts två veterinärbeställningar. Dessa äro emellertid alltjämt redovisade på fältveterinärkårens stat.

Medicinalstyrelsens sjukvårdsberedskapsnämnd inrättades den 1 juli 1948 och är sammansatt av representanter för medicinalstyrelsen, försvarsstaben, försvarets sjukvårdsstyrelse, civilförsvarsstyrelsen och svenska landstingsförbundet. Nämnden omhänderhar planläggningen för beredskapssjukhusens verksamhet och fullgör därjämte vissa uppgifter som sakkunnigt organ åt riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap, nämligen beträffande den del av den ekonomiska beredskapsplanläggningen som rör läkemedel och sjukvårdsmateriel för såväl militära som civila ändamål i krig. Någon instruktion för nämnden är icke utfärdad.

Riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap, som under Kungl. Maj:t är centralorgan för landets ekonomiska försvarsberedskap, åligger bl. a. att tillse att tillgången inom landet av läkemedel och sjukvårdsmateriel är tryggad i händelse av krig eller avspärning i varutillförseln.

Civilförsvarsstyrelsen är centralorgan för civilförsvarets sjukvårdstjänst. Styrelsen har för nämnda ändamål till sitt förfogande en civilförsvarsöver-

läkare. Därjämte är tidvis viss expertis knuten till styrelsen för bl. a. anskaffning av sjukvårdsmateriel och läkemedel.

Revisorernas uttalande. Det av 1943 års riksdag fattade beslutet om inrättande av försvarets sjukvårdsförvaltning utgjorde ett betydelsefullt steg i riktning mot en samordning av den centrala administrationen på den militära sjukvårdens område. Tidigare var denna i sin helhet uppdelad på de tre försvarsgrenarna och omhänderhades för armén av arméförvaltningens sjukvårdsstyrelse, för marinen av marinförvaltningens sanitetsavdelning och för flygvapnet av flygförvaltningens intendenturavdelnings sjukvårdssektion under ledning av respektive generalfältläkaren, marinöverläkaren och flygöverläkaren. Riksdagsbeslutet innebar dock icke något fullständigt sammanförande av den militära sjukvårdens ledningsorgan. Endast förvaltningsverksamheten i egentlig mening koncentrerades sålunda till det nybildade ämbetsverket, under det att inspektionsverksamheten fortfarande kvarlåg hos försvarsgrensledningarna. Vid riksdagsbehandlingen av frågan framfördes också erinringar mot att den föreslagna organisationen endast delvis skulle komma att eliminera de betydande olägenheter som voro förknipade med sjukvårdsledningens splittring på de olika försvarsgrenarna. Samtidigt underströks behovet av en närmare utredning av förutsättningarna för en sammanslagning av de tre militära läkarkårerna till en gemensam kår liksom av möjligheterna att anordna gemensam utbildning av militära läkare. I enlighet härmed beslöt riksdagen vid antagandet av 1943 års förvaltningsreform att hos Kungl. Maj:t hemställa om skyndsamt utredning rörande frågorna om rationalisering av inspektionsverksamheten på den militära sjukvårdens område och om sammanförande av den militära läkarpersonalen till en för försvaret gemensam kår ävensom i samband härmed stående spörsmål.

Riksdagens beslut föranledde tillsättandet av 1944 års militärsjukvårdskommitté, vilken i två betänkanden framlade förslag i berörda frågor. Förslaget innefattade en sammanslagning av försvarets sjukvårdsförvaltning och försvarsgrenarnas sjukvårdsorgan till ett enda organ, försvarets sjukvårdsstyrelse, och därmed ett fullständigt sammanförande av den militära sjukvårdens inspektions- och förvaltningsverksamhet. Vidare föreslogs gemensam utbildning av försvarets värnpliktiga läkare och koordinering av militärläkarkårerna till en enda kår, försvarsläkarkåren.

Kommittébetänkandet föranledde icke någon proposition. Emellertid förelades 1949 års riksdag vissa förslag om en provisorisk reglering av förhållandet mellan den militära sjukvårdsförvaltningen och sjukvårdsinspektionen. Nämda förslag, vilka godtogos av riksdagen, inneburo endast smärre jämkningar av den gällande organisationen samt vissa ändringar i vederbörliga instruktionsföreskrifter. Benämningen på försvarets sjukvårdsförvaltning ändrades vidare till försvarets sjukvårdsstyrelse.

År 1949 ingav försvarets sjukvårdsstyrelse förslag till provisorisk instruktion för ämbetsverket på grundval av de principer i avseende å ämbetsverkets organisation som godtagits av riksdagen. Kungl. Maj:t har ännu icke tagit ställning till nämnda förslag.

Sjukvårdsstyrelsens och försvarsgrensmyndigheternas befogenheter i avseende å den militära sjukvårdens ledning ha enligt gällande instruktioner fastställts så, att sjukvårdsstyrelsen »i tekniskt och ekonomiskt avseende utövar högsta ledningen av och uppsikten över försvarets hälso- och sjukvård», medan försvarsgrensheferna såsom ansvariga för respektive försvarsgrenars »krigsduglighet och tjänstbarhet i övrigt» äro sjukvårdens chefsmyndigheter inom försvarsgrenarna. Det ligger emellertid i sakens natur att någon klar gränsdragning svårligen låter sig göra i fråga om de arbetsuppgifter som sålunda åvila de berörda organen. Förvaltning och inspektion ha nämligen i flera avseenden så nära beröringspunkter, att de icke sällan gripa in i varandra. Nämnda förhållande talar enligt revisorernas mening för ändamålsenligheten av ett mera fullständigt samordnande av de ifrågavarande verksamhetsgrenarna. Såsom i det föregående berörts framlade också 1944 års militärsjukvårdskommitté förslag till en sådan omläggning av den militära sjukvårdsorganisationen. Kommittén framhöll därvid bl. a. att försvarsgrensöverläkarna fortfarande i en eller annan form togo befattning med rena förvaltningsärenden och att inspektionsverksamheten ofta innefattade spörsmål, vilka knappast kunde på ett riktigt sätt bedömas utan tillgång till den erfarenhet och sakkunskap som representerades av sjukvårdsförvaltningen.

Vid remissbehandlingen av militärsjukvårdskommitténs förslag hävdades från marinens och flygvapnets sida, att intrång icke finge ske i försvarsgrenshefernas befogenheter och skyldigheter med avseende på »tillståndet inom försvarsgrenen». Tanken på en överflyttning av inspektionsgöromålen från försvarsgrensmyndigheterna till generalläkaren avvisades därför. Revisorerna äro emellertid för sin del tveksamma, huruvida de sålunda anförda motiven för en fortsatt uppdelning på olika organ av den militära sjukvårdsförvaltningen och sjukvårdsinspektionen kunna anses sakligt befogade. Även bortsett från svårigheten att draga en bestämd gräns mellan förvaltning och inspektion synes nämligen sjukvårdsverksamheten inom de olika försvarsgrenarna i väsentliga avseenden vara av så likartad natur, att avgörande fördelar torde stå att vinna om den rådande splittringen på den militära sjukvårdsledningens område bringas att upphöra. Det förefaller därför revisorerna som om ett sammanförande av denna ledning till ett enda organ borde övervägas. Härigenom borde enligt revisorernas mening ökade möjligheter till rationalisering av verksamheten kunna skapas. Vidare torde en sådan reform kunna leda till icke oväsentliga besparingar i form av minskat personalbehov framförallt på det expeditionella planet. Revisorerna finna det därför påkallat, att en förnyad översyn av den mili-

tära sjukvårdens organisationsformer utan dröjsmål verkställes. Då det vidare måste anses otillfredsställande och till men för arbetet inom sjukvårdsstyrelsen att någon ny instruktion, avpassad efter ämbetsverkets nuvarande utbyggnad, ännu icke blivit fastställd, anse revisorerna det angeläget att i samband med den förordade översynen förslag till sådan instruktion utarbetas. Likaså bör enligt revisorernas mening slutlig ställning tagas till de av militärsjukvårdskommittén framlagda förslagen om bildande av en för de tre försvarsgrenarna gemensam försvarsläkarkår samt om gemensam utbildning av värnpliktiga läkare, givetvis med möjlighet för en senare specialisering med hänsyn till de olika försvarsgrenarnas särpräglade uppgifter och behov. De skäl som revisorerna ovan anfört till stöd för ett sammanförande av den militära sjukvårdsledningens organ göra sig i huvudsak gällande också beträffande sistnämnda spørsmål. Militärsläkarnas nuvarande bundenhet till viss försvarsgren måste vidare enligt revisorernas uppfattning bedömas efter synpunkten, att en fixering av läkarnas placering inom viss försvarsgren ej får utgöra hinder för nämnda läkares lämpligaste kommandering i krig.

Revisorerna ha beträffande omhandlade spørsmål tagit kontakt med försvarets sjukvårdsstyrelse och därvid inhämtat, att styrelsen sedan någon tid tillbaka övervägt möjligheterna av att på nytt aktualisera de problem som sammanhånga med den militära sjukvårdsledningens nuvarande organisationsformer. Styrelsen har sedermera i underdånig skrivelse den 26 mars 1957 föreslagit att åt styrelsen måtte uppdragas att företaga närmare utredning i ämnet. Vidare må omnämnas, att 1956 års försvarsförvaltnings-sakkunniga avse att verkställa viss översyn av sjukvårdsstyrelsens organisation. Revisorerna skola här icke ingå på spørsmålet vilket utredningsorgan som lämpligen bör verkställa de ifrågasvarande undersökningarna.

I samband med den översyn av försvarssjukvårdens organisation som revisorerna förutsätta kommer till stånd synas även vissa andra hithörande frågor böra upptagas till bedömande. Detta gäller bl. a. frågan om icke det militära veterinärväsendet nu bör i sin helhet överföras från arméintendenturförvaltningen till försvarets sjukvårdsstyrelse. Det skäl som tidigare främst talat för ändamålsenligheten av veterinärärendenas handläggande inom förstnämnda ämbetsverk, nämligen den dominerande roll som inköp och försäljning av remonter och ackordshästar spelat, gör sig med hänsyn till den pågående avvecklingen av arméns hästbestånd numera mindre starkt gällande. Veterinärernas arbetsuppgifter ha i stället alltmera kommit att inriktas på rent medicinska problem i samband med den ökade betydelse som den hygieniska livsmedelskontrollen fått inom krigsmakten. Då betingelserna för veterinärväsendets kvarblivande under arméintendenturförvaltningen sålunda i hög grad ändrats, kan det enligt revisorernas mening starkt ifrågasättas om icke ett fullständigt överförande av veterinärärendena till sjukvårdsstyrelsen bör komma till stånd.

Som ovan nämnts utgör civilförsvarsstyrelsen centralorgan för civilförsvarets sjukvårdstjänst. För ändamålet har styrelsen till sitt förfogande en civilförsvarsöverläkare. På grund av de senare årens snabba utveckling på krigsteknikens område torde enligt revisorernas mening någon skarp gräns mellan militärsjukvård och civilförsvarssjukvård i händelse av krig knappast längre kunna uppehållas. Revisorerna anse nämnda förhållande aktualisera frågan om inordnande av civilförsvarssjukvården under sjukvårdsstyrelsen. Revisorerna äro själfvallet medvetna om att många svårösta problem sammanhånga med genomförandet av en sådan reform. Bl. a. sortera de ifrågavarande ämbetsverken för närvarande under skilda departement. I detta sammanhang må emellertid erinras om att 1956 års revisorer till behandling upptagit frågan om en översyn av departementsindelningen, varvid bl. a. ifrågasatts ett överflyttande av ärendena rörande civilförsvaret till försvarsdepartementet. Riksdagen har numera hemställt att en dylik översyn kommer till stånd.

Slutligen bör enligt revisorernas mening i samband med den förordade översynen uppmärksamhet ägnas åt förhållandet mellan försvarets sjukvårdsstyrelse å ena sidan samt medicinalstyrelsens sjukvårdsberedskapsnämnd och riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap å den andra. Enligt vad revisorerna inhämtat utnyttjar sjukvårdsberedskapsnämnden redan nu i viss utsträckning sjukvårdsstyrelsens erfarenhet i fråga om materielanskaffning. En fortsatt utveckling av detta samarbete framstår som synnerligen önskvärd. Revisorerna finna det vidare angeläget att en instruktion snarast fastställles för sjukvårdsberedskapsnämnden. Vad beträffar riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap vilja revisorerna särskilt understryka betydelsen av att en intim samverkan kommer till stånd mellan detta organ och sjukvårdsstyrelsen i fråga om upphandlings- och förrädsverksamheten. Sålunda synas exempelvis föreskrifter böra utfärdas om att samråd skall äga rum innan upphandling verkställles av sådana varor som förrådshållas av båda myndigheterna. Härigenom skulle bl. a. lättnad åstadkommas i fråga om de svårösta problem som sammanhånga med omsättningen av mindre lagerbeständiga varor.

Ett genomförande av de reformer i avseende å försvarssjukvårdens centrala ledning som revisorerna här upptagit till behandling bör givetvis föranleda samtidig översyn av sjukvårdsstyrelsens nuvarande byråindelning och organisation i övrigt. Revisorerna förutsätta att vid en sådan översyn alla möjligheter till förenkling och effektivisering tillvaratagas.

§ 4

Förrådshållningen inom försvaret

Enligt de för vederbörande centrala förvaltningsmyndigheter inom försvaret utfärdade instruktionerna ankommer det på dessa myndigheter bl. a. att, envar inom sitt förvaltningsområde, svara för att den till deras förvaltning överlämnade materielen och motsvarande förnödenheter hållas i tidsenligt och brukbart skick samt att dem underställda förråd äro i fullständigt och gott skick. Med utgångspunkt såväl härifrån som från den betydande omfattning förrådshållningen av materiel (motsvarande) numera erhållit inom försvaret ha revisorerna ansett det vara av intresse att göra en närmare undersökning rörande de åtgärder som vidtagits för den ifrågavarande materielens omhändertagande och förvaltning. I angivet syfte ha revisorerna, utöver besök vid ett antal militära organisationsenheter, genom rundskrivelse inhämtat vissa uppgifter som främst avsett att belysa förrådsverksamhetens organisation, förrådslokalernas beskaffenhet, materielhanteringsmekanisering och möjligheterna till ökad rationalisering av förrådsarbetet, omsättningen av förrådshållens materiel, bl. a. innefattande kassation av otidsenlig materiel, sättet för materielens redovisning samt slutligen i vilken utsträckning samgående med annan försvarsgren förekommer eller framdeles skulle vara tänkbar i fråga om materielens förrådshållning. Av det följande framgår närmare de resultat som framkommit vid undersökningen. Uppgifterna ha specificerats för envar av de i detta sammanhang ifrågakommande myndigheterna, nämligen försvarets sjukvårdsstyrelse, fortifikationsförvaltningen, armétygförvaltningen, arméintendenturförvaltningen, marinförvaltningen och flygförvaltningen.

Försvarets sjukvårdsstyrelse

Till sjukvårdsstyrelsens förvaltning hörande materiel är sammanförd i ett flertal sjukvårdsmaterieförråd, vilka i administrativt hänseende äro indelade i dels centrala anstalter för sjukvårdsmateriel och dels lokala (regionala) sjukvårdsmaterieförråd. De centrala anstalterna — fördelade milovis — lyda direkt under styrelsen, medan de lokala förråden äro underställda vederbörande förbandschef. Personalorganisationen är avpassad med särskild hänsyn till förrådens storlek samt rörligheten i förrådsverksamheten. Vid de större förråden är sålunda personalen avsedd för vården av enbart sjukvårdsmateriel, medan vid vissa mindre förråd personalen kan vara gemensam för både intendentur- och sjukvårdsmateriel. På samma sätt förhåller det sig i fråga om uppbördsmanansvaret. De större sjukvårdsmaterieförråden ha särskilt förordnad uppbördsman, medan vid mindre förråd uppbördsmanansvaret kan åvila intendenturförrådsförvaltaren eller annan befattningshavare.

Vad gäller förvaringen av materielen och främst då tillgängliga förrådslokalers beskaffenhet har från styrelsen framhållits, att bristen på för förvaring av sjukvårdsmateriel lämpliga förrådslokaler medfört att kallförråd i stor utsträckning måst ianspråktagas även för förvaring av sådan materiel — instrument m. m. — vilken med hänsyn till bl. a. riskerna för kvalitetsförsämring bort ligga i varmförråd. I syfte att motverka olägenheterna i detta hänseende har emellertid uppställts som ett absolut krav, att kallförråden skola vara fuktfria och till övervägande delen isolerade. Därjämte har som ett minimikrav föreskrivits, att minst 10 procent av den för ett visst förband eller enhet erforderliga förrådsytan måste utgöras av varmförråd. Utöver dessa allmänna föreskrifter ha också särskilda undantagsregler måst utfärdas. Sålunda har med hänsyn till riskerna för förstöring föreskrivits att större delen av den värdefulla röntgenutrustningen, optiska instrument samt läkemedel skall förvaras i varmförråd. Innan förrådslokaler ianspråktagas för förvaring av läkemedel som äro synnerligen känsliga för fukt och höga temperaturer, sker därjämte som regel särskild besiktning av förrådslokalerna. Genom iakttagande av dessa försiktighetsåtgärder — vilka emellertid torde kräva icke obetydlig extra arbetsbelastning — har enligt styrelsens mening hittills icke uppstått några större förvaringssvårigheter. Det torde dock böra tilläggas att genom de numera anbefallda decentraliserade förrådsuppläggningarna kvaliteten på vissa förhryda lokaler i en del fall anses vara väl låg. I fråga om arbetet inom förråden — materielhanteringen — synes viss fortlöpande mekanisering ha ägt rum. Vid huvuddelen av de förrådslokaler som stå till förfogande för de centrala anstalterna kunna emellertid endast i begränsad omfattning mekaniska hjälpmedel användas.

Övervakningen av förråden i och för materielens omsättning m. m. sker genom styrelsens försorg. Vid centrala förråd sker kontroll av materieltillståndet vid de minst en gång i kvartalet förrättade inspektionerna. Vid regionala och lokala förråd verkställs inspektion av materieltjänsten minst vart tredje och fjärde år, varvid verkställs stickprovskontroll å sådan materiel som kan förstöras på grund av lagring. Därjämte äro särskilda föreskrifter utfärdade för användning av materiel i daglig sjukvård, innebärande att äldre materiel i första hand skall användas i sjukvårdstjänsten. Föråldrad materiel lagerhålls som regel icke i styrelsens förråd utan avvecklas så snart behov därav icke längre föreligger.

I fråga om förrådsredovisning och materielbokföring skilja sig i viss utsträckning de regionala och lokala sjukvårdsmaterieförråden från de centrala anstalterna för sjukvårdsmateriel.

Regionalt och lokalt handläggas sålunda ifrågavarande arbetsuppgifter vid de bokföringsavdelningar som i fredstid finnas organiserade vid huvuddelen av befintliga förband och försvarsområden. Bokföringen sker på viscardkort. Månatligen insändes till sjukvårdsstyrelsen materielredogörelse,

omfattande ingående behållning, tillkomst och avgång samt utgående behållning å sådan materiel där tillkomst eller avgång skett. Redogörelsen åtföljes av kopior av verifikationerna. Har ingen ändring i uppbörden skett anmäles detta. Vid styrelsens förrådskontrollkontor granskas de insända materielredogörelserna, varvid felaktigheter påtalas för rättelse. Förändringarna i lagerbeståndet införas å förbandsvis samlade förrådskontrollkort för respektive materielslag.

Vid de centrala anstalterna för sjukvårdsmateriel sker materielbokföringen å kardexkort. Förråden insända månadsvis till sjukvårdsstyrelsen rapport över tillkomst- och avgångsposter under månaden. Vid styrelsen föras — likaledes å kardexkort — noteringar om leveranser till och utlämningar från respektive centralförråd. Därjämte noteras utlagda köp och fullgjorda leveranser, varigenom bokföringen tjänar som leveranskontroll. Sjukvårdsstyrelsens lagerbokföring för centralförråden är i första hand avsedd att lämna dagsaktuella uppgifter över tillgängliga förrådstillgångar. För redovisning av läkemedel har upplagts ett särskilt kortsystem, i vilket bl. a. införes tillverkningsår. Kontroll av läkemedelsredovisningen sker icke genom förrådskontrollkontoret utan utövas av chefen för militärapoteket. Några speciella kontorsmaskiner utöver de traditionella användas icke vid förrådsredovisningen. Inom styrelsens materielbyrå pågå emellertid f. n. vissa undersökningar i syfte att åstadkomma ett förenklat redovisnings- och kontrollförfarande. Vissa åtgärder ha vidtagits för materielens fullständiga klassificering och katalogisering. Detta arbete är emellertid ännu ej avslutat.

Fortifikationsförvaltningen

Den inom fortifikationsförvaltningens verksamhetsområde förrådshållna materielen är av jämförelsevis begränsad omfattning. Materielen är sammanförd dels till ett flertal fortifikationsförråd — centrala, regionala och lokala — och dels till kasernvårdsförråd, vilka finnas inrättade vid alla myndigheter som förvalta etablissement, befästningar samt övnings- och skjutfält. I fortifikationsförråden ingår materiel för fortifikatorisk anläggningsverksamhet samt för rustning av befästningar, medan kasernvårdsförråden omfatta materiel för skötsel, underhåll, brand- och luftskydd m. m. Personalorganisationen är avpassad med hänsyn till förrådets storlek samt förrådsverksamhetens omfattning. Vid fortifikationsförråden är sålunda personalen i stort sett helt ianspråktagen för vård m. m. av materielen, medan vid kasernvårdsförråden anlitas personal som har jämväl annan sysselsättning. Vid de större förråden finnas i viss utsträckning heltidsanställda uppbördsmän; i övriga fall ianspråktages uppbördsmanen även för andra arbetsuppgifter, t. ex. som kasernunderofficer eller kasernföreståndare.

För materielens förvaring erfordras till övervägande del endast kallför-

råd. De disponerade lokalutrymmena äro enligt fortifikationsförvaltningen till största delen av tillfredsställande karaktär. Emellertid förekommer att mindre partier materiel, såsom armeringsjärn, balkar och dylikt, måste förvaras under bar himmel eller täckta med endast provisorisk takanordning. Anledningen härtill har angivits vara, att medel saknats till lämpligare anordningar. I fråga om förrådsarbetet — materielhanteringen — torde få nämnas att mekaniska hjälpmedel icke komma till användning. Enligt ämbetsverkets mening synas ej heller några fördelar vara att vinna genom användning av dylika hjälpmedel.

Övervakningen av förråden i och för materielens omsättning handhaves av ämbetsverkets förrådskontrollkontor, som genom fortlöpande materielinspektioner ägnar särskild tillsyn över omsättning och kassation. På grund av förrådets hittillsvarande omfattning och sammansättning ha särskilda åtgärder för en tillfredsställande omsättning icke behövt vidtagas. Föråldrad materiel förrådshålles enligt uppgift ej i nämnvärd utsträckning. Inga hinder för snabb avveckling av ifrågavarande materiel förefinnes emellertid.

Med hänsyn till förrådshållningens begränsade omfattning äro förrådsredovisningen och materielbokföringen av förhållandevis blygsam omfattning. Materielen bokföres vid alla förråd i förrådsliggare, bestående av materielkort och — i förekommande fall — satskort. Vid förrådskontrollkontoret föres en på samma sätt upplagd kontrolliggare. Några speciella mekaniska hjälpmedel utöver vanliga kontorsmaskiner utnyttjas icke vid redovisningen.

Vad slutligen gäller materielens klassificering och katalogisering etc. kan nämnas, att endast för fortifikationsmateriel för fältarbeten upprättats katalog. I övrigt ha några åtgärder ej vidtagits för en mera fullständig klassificering m. m. av lagerhållen materiel.

Armétygförvaltningen

Den inom armétygförvaltningens verksamhetsområde bedrivna förrådsverksamheten avser lagerhållning av olika slag av tygmateriel samt ammunition. I förevarande sammanhang aktuella förråd indelas med hänsyn till dispositionsrätten i centralförråd och truppförråd (lokala förråd). Centralförråden innehålla i princip antingen tygmateriel eller ammunition och disponeras direkt av ämbetsverket för ersättningstjänst m. m. I organisatoriskt hänseende äro centralförråd av tygmateriel anslutna till tygstationer och tyganstalter, medan centralförråd för ammunition äro sammanförda till ett antal förrådsgrupper. Truppförråd finnas vid och disponeras av truppförband, försvarsområden samt vissa större skolor med egen uppbörd. De innehålla i huvudsak för bandens mobilisering erforderlig tygmateriel och ammunition. För utbildning finnes härutöver erforderlig fredsmateriel, främst vid truppförbanden och större skolor. Den direkta ledningen

inom respektive förrådsenhet eller förrådsgrupp handhaves av en förrådschef (tygmästare, tygofficer eller i fråga om ammunitionsförrådsgrupp gruppschef). Närmast under honom ledes den egentliga förrådstjänsten av vederbörande uppbördsman (förvaltare). Antalet uppbördsmän per förrådsenhet har i anslutning till genomförda organisationsändringar starkt beskurits. För truppförråd har således på senare tid fastställts ny organisationsplan, vilken innebär att förbandens uppbörd av tygmateriel och ammunition underställes endast en uppbördsman. Centralförråd för ammunition ha likaledes endast en uppbördsman. Centralförråd för tygmateriel ha däremot ett varierande antal uppbördsmän. Detta förhållande sammanhänger dels med att förrådshållningen vid dessa förråd är av betydande omfattning och dels med att förrådsenheterna ha en utspridning på flera kvadratmil, vilket nödvändiggjort en uppdelning på 2—4 förrådsgrupper med en uppbördsman för varje förrådsgrupp. Förutom i det föregående nämnda befattningshavare finnas för arbetet i förråden förrådsförmän, förrådsmän samt förrådsarbetare. Därtill kommer viss administrativ personal för redovisning och förvaltning. Det kan vidare nämnas att armétygförvaltningen hos statens organisationsnämnd begärt en organisationsundersökning av samtliga centralförråd av tygmateriel, vilken översyn under innevarande år påbörjats vid A 6 tyganstalt. Personalorganisationen vid dessa förråd torde således komma att prövas inom den närmaste framtiden.

Vissa bestämmelser ha utfärdats över hur olika materielslag skola förvaras i förråd. I varmförråd (garage) skall sålunda förvaras komplicerad, dyrbar och särskilt fukt känslig materiel (stridsvagnar, radio- och radarstationer, maskinstyrda lvpjäser, centralinstrumentering m. m.). Metoden att torrluftsforvara ömtålig materiel till lägre kostnad är utprovad och kommer inom kort att tillämpas i praktiken. I isolerat kallförråd skall förvaras annan relativt komplicerad, dyrbar materiel, i regel innehållande större metallmassor (pjäser och andra vapen, motorfordon, släpfordon m. m.). I oisolerat kallförråd skall förvaras övrig materiel. I bergtrum slutligen skall förvaras sådan ersättningsmateriel och ammunition, beträffande vilken det är av krigsavgörande betydelse att tryggad lagerhållning är ordnad inom landet.

Möjligheterna att i erforderlig omfattning anskaffa ändamålsenliga förrådslokaler av olika slag ha i vissa fall visat sig vara begränsade. Vid vissa centralförråd föreligger underskott på bl. a. bergtrumsförråd, vilket kan komma att medföra att svårersättlig och för krigsuthålligheten betydelsefull materiel ej erhåller tillräckligt skyddade förrådsutrymmen. Bristen på bergförråd samt friliggande betongförråd för lagring av ammunition täckes genom provisoriska förråd i baracker, vilket enligt ämbetsverket menligt påverkar ammunitionens livslängd och ökar underhållskostnaderna. I övrigt förekommande lokalbrister vid centralförråd täckas i den mån så

är möjligt genom förhyrning. Hyreskostnaderna uppgå till icke obetydliga belopp — omkring 150 000—200 000 kronor per år.

Materielhanteringen inom förråden har, där så varit möjligt, i stor utsträckning mekaniserats. I centralförråd av tygmateriel och centralförråd av ammunition har under senare år införts maskinell hantering med bl. a. gaffeltruckar samt enhetslast för ammunition och tygmateriel, i den mån detta varit möjligt och förenligt med god ekonomi och rationell drift. För materielhanteringen inom truppförbandsförråden ha bl. a. anskaffats gaffeltruckar vid pansarregementen och trängregementen. Vid tillfälligt uppkommande behov kan lokalmyndighet jämväl låna dessa hjälpmedel från centralförråd. Denna låneverksamhet har nu satts i system genom bildandet av gaffeltruckpooler, vilka i stort omfatta ett militärområde. Truppförbanden ha även försetts med diverse annan materielhanteringsutrustning. Rationaliseringsverksamheten på detta område är föremål för fortsatt bearbetning i samråd med försvarets materielhanteringsdelegation. Möjligheten att vidareutveckla maskinell materielhantering är dock enligt ämbetsverkets mening begränsad till följd av den mängd föråldrade och förhyrda förrådslokaler som måste utnyttjas i brist på i detta hänseende ändamålsenligare utrymmen.

Översyn över hela förrådshållningen av tygmateriel och ammunition i och för materielens omsättning m. m. sker enligt tygmaterielplan för armén, vilken efter senaste komplettering avses skola löpa t. o. m. år 1966. Tygmaterielplanen anvisar grunder för omsättning och omdisponering på lång sikt av arméns viktigaste tygmateriel (ammunition), varigenom underlag skapas för kontinuerlig revidering m. m. I samband med organisationsändringar företages utgallring av äldre materiel, vilken därefter blir föremål för kassation (försäljning eller avyttring på annat sätt). Kassation av oduglig materiel (ammunition) sker vid årligen återkommande besiktningar av armétygförvaltningen, militärbefälhavare och regementschefer (motsvarande) enligt gällande föreskrifter. Viss lagerhållning förekommer av sådan materiel som på grund av den militärtekniska utvecklingen blivit föråldrad. Denna materiel utgöres främst av vapen-, pjäs- och signalmateriel samt stridsfordon. Möjligheterna att försälja densamma ha uppgivits vara varierande och begränsas dessutom av gällande restriktioner för försäljning av krigsmateriel. Materiel av kommersiell natur (hästpersedlar, motorfordon, arbetsmaskiner m. m.) avyttras däremot i stort sett i samma takt som armén tillföres utbytesmateriel.

I fråga om förrådsredovisningen och materielbokföringen må nämnas, att all i tygmaterielregistret upptagen materiel — d. v. s. hela materielenheter och materielsatser — samt ammunition bokföres såväl vid de lokala förvaltningsmyndigheterna som centralt vid armétygförvaltningen. Den centrala bokföringen omfattar sådana transaktioner som innebära förändringar av den totala uppbördens omfattning samt fördelning på de lokala

förvaltningsmyndigheterna. Redovisningen sker genom att saldouppgift å behållningen efter förändringen lämnas på en rapportkopia av utlämningsordern. Övrig tygmateriel — d. v. s. tillbehör, reservdelar, materialier och huvuddelen av fredstygmaterielen — bokföres med undantag för centralförråden endast vid den lokala förvaltningsmyndigheten. Att centralförrådets tillgångar av ifrågavarande materiel bokföras även centralt, har enligt ämbetsverket i vissa hänseenden visat sig vara tids- och arbetsbesparande. Bokföringen sker i huvudsak medelst hålkortsmaskiner beträffande ammunition samt beräkning av behov av tygmateriel för fältutrustningen, i övrigt enligt gängse sätt med användande av modernt blankettsystem. Undersökning för övergång till ökad maskinell bokföring med hjälp av databehandlingsmaskiner pågår.

Materielen klassificeras och kodifieras enligt den för försvaret gemensamma M-koden. Detta arbete utföres av arbetsgrupper, anslutna till försvarets standardiseringsdelegation (FSD), och resulterar i enhetliga klassificerings- och benämningsprinciper, eventuellt kompletterade med typkataloger e. d. Materielnummer för ny materiel uttages vid försvarets klassifikationscentral (sekretariat åt FSD), varvid samtidigt benämning och ursprungsbeteckning registreras. Materielnummer och benämning fastställas av ämbetsverkets sakavdelningar. Viss materiel, framför allt detaljer, reservdelar och dylikt, klassificeras ofta enligt de civila leverantörernas firmakodnummer. I de fall den materielgrupp till vilken ett nytt materielslag hör ännu ej är detaljarbetad, väljes understundom materielnummer enligt äldre system. Sedan materielen nummersatts enligt ovan angivna principer, utgivas av ämbetsverket bl. a. tygmateriel- och reservdelskataloger samt kompletteras tygmaterielregister och sats- och tillbehörskort.

Samgående med annan försvarsgren i fråga om materielens förrådshållning har i vissa fall kunnat ske. Lokalt samordnas således förrådshållningen t. ex. beträffande flygfältsförsvaren med flygvapnets basförråd och beträffande vissa kustförsvarsförband m. m. med det marina basförsvaret. Vid centralförråd för ammunition förvaras jämväl ammunition för marin- och flygförvaltningarna. Möjligheterna för vidgat samarbete med andra försvarsgrenar för en gemensam lagerhållning begränsas enligt ämbetsverkets mening på grund av bl. a. olikartade önskemål om förrådets geografiska läge, brist på lämplig förrådstyp m. m.

Arméintendenturförvaltningen

Förrådshållningen inom arméintendenturförvaltningens förvaltningsområde omfattar främst intendenturmateriel, livsmedel och drivmedel. Förekommande förråd m. m. utgöras av dels centrala och lokala förråd av intendenturmateriel, veterinärmateriel och drivmedel, dels centrala och lokala magasin för enbart livsmedel, dels centrala förråd av djurläkemedel vid under militärapoteket lydande läkemedelscentraler, dels slutligen lokala

förråd av bränsle, belysnings- och renhållningsmateriel. I vissa fall äro flera förråd sammanförda till en enhet. Ett centralförråd kan sålunda i sig inrymma både materiel (förrådsavdelning) och livsmedel (magasinsavdelning). De centrala förråden lyda direkt under ämbetsverket, medan de lokala förråden äro underställda respektive förbandschefer (motsvarande). Personal- och uppbördsförhållandena vid de skilda förrådsenheterna kunna variera med hänsyn till förrådsverksamhetens omfattning. Vid vissa större centrala förråd (anstalter) — f. n. tre till antalet — finnas på grund av uppbördens storlek, förutom förrådschef och övrig för verksamhetens bedrivande erforderlig personal, anställda två uppbördsmän, en för förrådsavdelningen (intendentur- och veterinärmateriel) och en för magasinsavdelningen (livsmedel). Vid övriga centrala förråd och magasin finnes endast en uppbördsman, oavsett om förrådsverksamheten är uppdelad på såväl förråds- som magasinsavdelning. För de lokala förråden gällande personalorganisation har framkommit efter av statens organisationsnämnd företagna organisationsundersökningar, som bl. a. medfört att antalet uppbördsmän nedbringats. Intendenturförrådsförvaltaren är sålunda uppbördsman för såväl intendentur- och veterinärmateriel som livsmedel, bränsleartiklar samt belysnings- och renhållningsmateriel. Till dessa arbetsuppgifter kommer därjämte med visst undantag uppbördsmanansvaret för sjukvårdsmateriel. För lokala förråd av drivmedel är tygförrådsförvaltaren uppbördsman och lyder i denna egenskap direkt under regementsintendenten.

För materielens förvaring och vård ha särskilda bestämmelser utfärdats. Den genomgående principen är att sådana förnödenheter som icke taga skada av köld, temperaturväxlingar o. s. v. skola förvaras i kallförråd, medan övrig materiel skall lagerhållas i varmförråd. I bergrum slutligen skall förvaras vissa drivmedel.

Bestämmelserna angående förrådsförvaring kunna i många fall icke följas på grund av lokalernas beskaffenhet eller därigenom att lokaler helt saknas. Detta synes dock icke gälla de centrala förråden, om man bortser från att vid vissa drivmedelsförråd garage saknas för tankfordon. I fråga om de lokala förråden m. m. däremot föreligga i många fall brister beträffande såväl förrådslokalernas beskaffenhet som deras gruppering. Som exempel ha nämnts magasin vid regementen med äldre, icke renoverade matinrättningar. Vidare saknas i många fall förrådslokaler för långtidsförvaring av smörjmedel samt uppställning av tankfordon och flaktankar. Ofta saknas också gårdar för lagring av fossila bränslen.

Materielhanteringen inom förråden har i stor utsträckning mekaniserats. Vid de centrala intendenturförråden är sålunda behovet av hissanordningar och truckar m. m. i allmänhet relativt väl tillgodosett. Vid de centrala drivmedelsförråden ha också bl. a. pumpanordningar installerats liksom mekaniska anordningar för stapling och lyftning av fat. Vid de lokala för-

råden återigen är tillgången på mekaniska hjälpmedel mera varierande, bl. a. beroende på förrådens skiftande struktur. För att där tillgodose det ökade behovet av dylika hjälpmedel anslås av ämbetsverket årligen medel i den utsträckning så är möjligt. Efter innevarande års anskaffningar anses de mest angelägna behoven i förevarande avseende vara tillgodosedda.

Enligt för materielens omsättning och kassation gällande bestämmelser skall nyanskaffad materiel, avsedd för krigsbruk, tillföras krigsutrustningen mot det att äldre där förvarad utrustning till högst motsvarande mängd överföres till fredsutrustningen i och för nedslitning. För tjänsten oanvändbar materiel som med ekonomisk fördel icke kan eller bör iständsättas skall kasseras. Erforderlig kontroll beträffande bl. a. omsättning och kassation sker kontinuerligt centralt, regionalt och lokalt genom inspektioner och inventeringar.

Beträffande förrådsredovisning och materielbokföring gäller att i huvudsak all materiel m. m. samt livsmedel och drivmedel redovisas både centralt vid arméintendenturförvaltningens förrådskontrollkontor respektive drivmedelsbyrå och lokalt vid vederbörande förråd. Redovisningen inför central myndighet sker genom insändande av månadssammandrag med tillhörande verifikationer över förändringar i uppbörden under månaden. Enbart lokalt redovisas viss intendentur- och veterinärmateriel (materialier och reservdelar samt icke standardiserad materiel för fredsbruk respektive läkemedel och desinfektionsmedel) samt belysnings- och renhållningsmedel. För bokföring och redovisning användas endast konventionella kontorsmaskiner m. m.

Åtgärder för en mera systematisk kodifiering och klassificering m. m. av materiel m. m. ha vidtagits i allenast mycket begränsad omfattning. Beträffande intendentur-, veterinär- och distributionsmateriel är arbetet med materielbenämningar och numrering endast påbörjat. Vissa förteckningar försvarsgrensvis ha emellertid uppgjorts över intendenturmateriel. Endast i viss utsträckning förekomma därvid enhetliga benämningar försvarsgrenarna emellan. I fråga om livsmedel har försvarets standardiseringsdelegation utarbetat ett livsmedelsregister, vilket avses komma till användning vid en framtida hålkortsredovisning. I frågor gällande klassificering etc. sker samråd med försvarets klassificeringscentral.

I viss omfattning har förrådsverksamheten kunnat samordnas för flera försvarsgrenar. Detta gäller främst i fråga om livsmedel och drivmedel. För flygvapnet lagerhålls sålunda i full utsträckning och för marinens del i viss utsträckning livsmedel i centrala anstalter. Den centrala förrådshållningen av bilmotorbränslen är vidare gemensam för samtliga försvarsgrenar. Därutöver förekommer i viss utsträckning lagring av flygdrivmedel för flygvapnet och marinen.

Marinförvaltningen

Vid jämförelse med övriga militära förvaltningsområden kännetecknas förrådshållningen inom marinen av mycket stark decentralisation. Den rationalisering av förrådsverksamhetens organisation m. m. som under senare år företagits främst inom armén och som inneburit en stark koncentring till större förvaltnings- och förrådsenheter äger sålunda i stort sett ingen motsvarighet inom marinen. Den marina förrådsorganisationen består fortfarande av ett betydande antal förråds- och förvaltningsenheter. Några centralförråd för tillgodoseende av hela marinens behov av vissa slag av förnödenheter m. m. förekomma som regel icke (undantag gäller för tele- och intendenturmateriel, för vilka finnes vardera ett centralförråd), utan varje förrådsenhet har fått ett klart avgränsat lokalt verksamhetsområde. För att närmare belysa gällande förrådsorganisation må nämnas att vid Stockholms kustartilleriförsvär materieluppbörden f. n. är uppdelad på icke mindre än elva förrådsenheter med motsvarande antal uppbördsmän. Antalet i övrigt med förrådsarbetet och redovisningen sysselsatta befattningshavare uppgår enligt lämnade uppgifter till sammanlagt 123, varav icke mindre än 31 tjänstemän. Därtill kommer den högsta chefspersonalen — stabsintendent, tygmästare m. fl. Motsvarande tal för marin-kommando Syd och örlogsvarvet i Karlskrona (exklusive verkstadsförråden) är femton förrådsenheter med tolv uppbördsmän. Antalet i övrigt med förrådsarbetet och redovisningen här sysselsatta befattningshavare uppgår till sammanlagt 143, varav icke mindre än 44 tjänstemän; dessutom tillkommer den högsta chefspersonalen. Den marina förrådsorganisationen har enligt marinförvaltningens mening bl. a. påverkats av det förhållandet, att erforderliga underhållsanstalter vid marinen — i motsats till vad som är fallet vid armén — redan i fred kunna lokaliseras till vissa områden och baser och därmed kunna göras stationära. På grund härav och då transporter i krig komma att vålla stora svårigheter, anses förrådshållning i centralförråd icke vara lämpligt för marinens del. Endast då starka tekniskt-ekonomiska skäl tala härför kunna centrala förråd vara befogade för viss materiel.

I detta sammanhang må nämnas att förrådsverksamheten inom marinen varit föremål för närmare översyn genom en år 1952 av marinledningen tillsatt särskild utredning, som framlagt förslag om viss rationalisering av såväl förrådsorganisationen som redovisningssystemet. Några mera genomgripande åtgärder ha emellertid ännu icke vidtagits med anledning av utredningens förslag.

Vad gäller materielens förvaring och vård ha några allmängiltiga bestämmelser icke intagits i marinens förvaltningsreglemente och ej heller i annat sammanhang meddelats centralt. Däremot ha särskilda föreskrifter utfärdats för skilda materielområden. I instruktioner och anvisningar för olika materielslags skötsel och vård återfinnas vidare vissa bestämmelser, be-

tingade av materielens tekniska natur, för materielens fördelning på olika slag av förråd. I praktiken lämnas dessutom ofta i samband med anskaffningen direktiv till de regionala myndigheterna om sättet för materielens förvaring. Beträffande materielens fördelning mellan bergrums- och ovanjordsförråd gäller helt allmänt, att operationsviktig och svårersätlig materiel, främst ammunition av olika slag, ur skyddssynpunkt skall förvaras i bergrum. Materielens tekniska natur, exempelvis sprängfarlighet, kan också påverka denna fördelning. För uppdelningen på kall- och varmförråd (avfuktade och ej avfuktade) är i huvudsak materielens tekniska natur avgörande. Materiel som ej tar skada av att förvaras i kallförråd skall sålunda förvaras i dylika.

De för marinens förrådshållning ianspråktaga förvaringslokalerna äro i många fall icke av fullgod beskaffenhet och ej heller tillräckliga. På grund av nämnda förhållanden kan materielen ofta icke förvaras på den ur skyddssynpunkt lämpligaste platsen utan måste läggas på annan plats. Den bristande tillgången på egna förrådslokaler har därjämte framtvingat förhyrning av utrymmen, vilka ofta äro av dålig kvalitet. Lokalbristen har också medfört att materiel tidvis måste förvaras under bar himmel, vilket i vissa fall kan förorsaka högre underhållskostnader och en försämring av materielen.

Materielhanteringen har, där så varit möjligt och ändamålsenligt, mekaniserats. Särskilt i de på senare tid byggda förråden förekommer användning av mekaniska hjälpmedel i mycket stor utsträckning. Sålunda finnas traverser, telfrar, rullbanor, fasta spår med vagnar, traktorer, truckar, lyftvagnar m. m. Emellertid äro marinens förråd till stor del inrymda i ålderdomliga byggnader, vilkas konstruktion ofta omöjliggör användning av rationella hjälpmedel. I stort sett kan — enligt ämbetsverkets uppfattning — en ökad användning av mekaniska hjälpmedel vid förrådsarbetet ej genomföras utan ny- eller ombyggnad av förråden.

För materielens omsättning och kassation m. m. ha vissa allmänna föreskrifter intagits i förvaltningsreglemente för marinen. Enligt dessa bestämmelser skall omsättning ske på sådant sätt, att anhopning av nedsliten och okurant egendom i möjligaste mån undvikas. Vidare föreskrives bl. a. att vid besiktning skall angivas, om egendomen befunnits god, reparabel eller kassabel samt om kassabel egendom helt eller delvis kan användas för annat ändamål eller bör försäljas respektive förstöras. Inventering av förråd skall, förutom vid ombyte av uppbördsman, jämväl göras i sådan utsträckning att hela förrådet blir inventerat inom av marinförvaltningen föreskriven tidsperiod — i regel 7 år. Utöver ovan nämnda allmänna föreskrifter har ämbetsverket meddelat ytterligare bestämmelser för vissa materielområden. Sålunda gäller för den vid marinen mycket omfattande materielutredningen i allmänna materieförråden, att förrådsmyndigheten årligen skall upprätta en specificerad förteckning över all materiel som icke omsatts under de

tre senaste åren (med undantag för materiel som endast användes under krig). Undersökning skall sedan verkställas, om materielen kan användas inom eget verksamhetsområde. Därest så ej är fallet, översändes förteckningen till andra materielförråd för motsvarande undersökning. Kvarstående materiel anmäles till marinförvaltningen, som efter eventuell förfrågan hos andra statsmyndigheter beslutar om försäljning. I fråga om intendenturförråden åligger det förrådskontrollkontoret att vid inspektionsresor ägna uppmärksamhet åt att förråden icke äro belastade med okurant eller obehörlig materiel. Trots ovannämnda bestämmelser förekommer lagerhållning av numera otidsenlig materiel, vilken ej framdeles beräknas få någon användning. Ämbetsverket har för avsikt att efter särskild förteckning sammanföra denna materiel i centralförråd för eventuell försäljning.

Materielbokföring och förrådsredovisning sker vid marinen uteslutande lokalt. Viss rapportering och central övervakning förekommer emellertid beträffande ammunition (å hålkort) och drivmedel. Den lokala bokföringen innebär i korthet följande. För varje i förråd ingående artikelslag uppläggas ett lagerkort enligt system Kardex eller Viscard. På lagerkorten noteras materiellrörelserna fortlöpande (tillkomst, uttag, behållning). I övrigt föras vid inventarieförråd lånekort, där från förrådet som lån utlämnad materiel bokföres. För direkta förrådstransaktioner förekommer ingen maskinell bokföring. Förberedelser pågå dock för övergång till central hålkortsredovisning av ammunition.

Arbetet med materielens kodifiering, klassificering och katalogisering bedrivs inom marinen efter samma principer och regler som inom armén och flygvapnet. För ifrågakvarande arbetsuppgifter har emellertid tillräcklig arbetskraft icke funnits att tillgå.

Såsom framgår av föregående redogörelse har förrådsverksamheten vid marinen i en del fall kunnat samordnas med armén. Den gemensamma förrådshållningen har hittills gällt viss ammunition och intendenturmateriel samt vissa drivmedel. Då det ur operativ synpunkt ej finnes anledning att vid marinen upplägga materiel i centralförråd, begränsas enligt ämbetsverkets uppfattning möjligheterna till samlagring. Visst ökat samgående i fråga om kustartilleristridskrafternas och lokalförsvarsförbandens materiel av gemensam natur anses emellertid vara möjligt och är f. n. föremål för uppmärksamhet från ämbetsverkets sida.

Flygförvaltningen

Den inom flygförvaltningen bedrivna förrådsverksamheten omfattar i huvudsak lagerhållning och redovisning m. m. av flygmateriel i allmänhet, intendenturmateriel jämte livsmedel och drivmedel samt ammunition. Med hänsyn till verksamhetens art och omfattning är den centrala ledningen och övervakningen av förrådsverksamheten uppdelad på olika instanser,

nämligen underhållsavdelningen för flygmateriel m. m., intendenturbyrån för intendenturmateriel jämte livsmedel och drivmedel samt vapenavdelningen för ammunition. Inom de skilda förvaltningsområdena har förrådsorganisationen utformats med hänsyn till verksamhetens inriktning och omfattning. Helt allmänt gäller emellertid att materiel och förnödenheter m. m. äro sammanförda i dels centralförråd och dels lokala förråd.

För flygmateriel m. m. finnes sålunda ett större centralt förråd (centrala flygmaterieförrådet i Arboga) och därjämte ett antal lokala förråd vid flottiljer, centrala verkstäder, skolor m. m. Centrala flygmaterieförrådet är direkt underställt flygförvaltningens underhållsavdelning och utgör i förvaltningshänseende en enhet. Förrådstjänsten vid de lokala förråden är underställd vederbörande lokala myndighet och som regel inordnad under en förråds- respektive materielsektion, som har att administrera samtliga de vid förbandet befintliga förråden av flygmateriel m. m. Endast en uppbördsman finnes vid varje förband (motsvarande).

Vad gäller flygvapnets intendenturförråd indelas dessa likaledes i centralförråd och lokalförråd. I centralförråden lagerhållas endast drivmedel och intendenturmateriel. Lokalförråden inrymma däremot såväl intendenturmateriel som livsmedel, drivmedel, bränsle och intendenturförnödenheter i övrigt. Centralförråden lyda direkt under flygförvaltningen och förestås av en uppbördsman. Varje förråd motsvarar således en materieluppbörd. I fråga om centrala drivmedelsförråd, där lagerhållningen är gemensam för samtliga tre försvarsgrenar, åvilar administrationen arméintendenturförvaltningen. Vid dessa förråd är uppbörds mannen gemensam för samtliga förvaltningar. De lokala förråden för intendenturmateriel m. m. lyda under vederbörande förbandschef och äro som regel uppdelade på flera uppbörds män. Sålunda svarar en förrådsförvaltare för uppbörden av intendenturmateriel i allmänhet, en förråds mästare (civilanställd) för drivmedel, köksföreståndaren för livsmedel samt maskinmästaren för eldningsbränslen. Vid eskaderstaber (flygbasområdesstaber) ha däremot flera materieluppbörder sammanförts under en uppbördsman.

Även ammunitionen är sammanförd till både centrala och lokala förråd. Centralförråden, som disponeras av flygförvaltningen, administreras emellertid av armétygförvaltningen. De lokala förråden ingå som regel i den förrådsorganisation med gemensam uppbördsman som finnes organiserad vid flottiljerna (motsvarande). Någon uppbördsman enbart för ammunition finnes således icke i dessa fall.

Några generella föreskrifter för förrådsförvaring av flygmateriel finnas icke utfärdade. Flygvapnet utger emellertid s. k. tekniska order, vari meddelas tekniska föreskrifter, instruktioner och anvisningar beträffande flygmaterielens användning, handhavande och underhåll. I denna form ha sålunda utfärdats en mängd föreskrifter beträffande förrådsförvaring av flygmateriel. I fråga om intendenturmateriel tillämpas de föreskrifter och

anvisningar som av marinförvaltningen utgivits i berört hänseende. Som regel eftersträvas varmförråd endast i de fall då så bedömes erforderligt med hänsyn till personalens arbetsförhållanden. Lagring av intendenturmateriel i bergrum förekommer endast i fråga om drivmedel. För förvaring av ammunition gälla slutligen speciella föreskrifter bl. a. i fråga om förrådets konstruktion.

De för förrådsförvaringen ianspråktaga lokalutrymmena ha i flera fall visat sig vara mindre ändamålsenliga och otillräckliga. Detta senare gäller i synnerhet beträffande garagebyggnader men även i fråga om förrådslokaler för annan materiel. I regel är det den fortgående övergången till nya typer av materiel som föranleder att från början lämpligt dimensionerade och ändamålsenliga förrådslokaler bli både för små och olämpliga ur andra synpunkter. Den bristande tillgången på förvaringsutrymmen har medfört att flygplan och fordon ofta måste förvaras utomhus. Härvid iakttages dock, att i bruk varande krigsflygplan i första hand beredas hangarutrymme.

Materielhanteringen inom förråden synes i förhållandevis stor utsträckning ha mekaniserats. Sålunda utnyttjas allmänt vid lastning och lossning telfrar, traverser, lyftblock, kranar, truckar m. m. samt vid interna transporter gaffeltruckar, flaktruckar m. m. Möjligheterna för ökad maskinell materielhantering äro dock i viss mån begränsade till följd av de i flera fall mindre lämpliga förrådslokalerna. Vissa rationaliseringsundersökningar av materielhanteringen inom förråden ha emellertid påbörjats. Därvid har bl. a. anlåtats ett privat organisationsföretag.

För materielens omsättning ha särskilda föreskrifter utfärdats för olika materielområden. I fråga om flygmateriel har sålunda föreskrivits, att materiel som ej längre erfordras vid flottilj eller central flygverkstad skall anmälas till flygförvaltningen eller centrala flygmaterieförrådet i Arboga för vidare åtgärder. Vid av central myndighet företagna inspektioner kontrolleras jämväl lagerhållningen av inkurant materiel. Beträffande intendenturmateriel har flygförvaltningen föreskrivit att förnödenheter i förråd (även krigsförråd) genom vederbörande chefs försorg skola omsättas så, att äldre materiel i första hand ianspråktages. För ammunition gäller att vid förbrukning under utbildning äldre sådan tages i anspråk före senare levererad. Emellertid förekommer att materiel som icke beräknas komma till användning lagerhållas i förråd. Detta gäller främst i fråga om sådan materiel som bedömes kunna försäljas, såsom flygplan med reservdelar och verktyg. Kommer försäljning ej till stånd, avvecklas materielen dock omgående.

I fråga om förrådsredovisningen torde särskilt böra framhållas att hålkortsmässig redovisning tillämpas i betydligt större utsträckning inom flygvapnet än vid övriga försvarsgrenar. Materiel tillhörande centrala flyg-

materielförrådet i Arboga och dess filialförråd redovisas sålunda uteslutande med hjälp av hålkort; bokföringen är helt centraliserad till huvudförrådet. Denna redovisningsform har enligt vunna erfarenheter möjliggjort en mycket effektiv lagerkontroll, varigenom förutsättningar skapats att på ett bättre och mera ekonomiskt sätt än tidigare bedöma behovet av återanskaffning av reservdelar och materiel. Redovisningen på hålkort erbjuder jämväl möjligheten att söka ut och på listor förteckna sådana materielslag som ej varit föremål för omsättning. Härigenom erhålles ett underlag för undersökning om materielslagen i fråga kan utgå ur lagerhållningen. Övrig flygmateriel redovisas på konventionellt sätt och i huvudsak endast lokalt. Det torde emellertid böra nämnas, att en central förrådsredovisning i viss omfattning ansetts erforderlig jämväl för sådan flygmateriel som icke intagits i den centrala hålkortsredovisningen. Flygförvaltningen har nämligen i fråga om vissa slag av tygmateriel ansett det nödvändigt att ur kontroll-, planerings- och anskaffningssynpunkt närmare övervaka beståndet. För varje sådant materielslag upplägges därför ett förrådskort som — förutom gängse data — upptar beståndet vid varje uppbördsmyndighet. Inom flygförvaltningen är denna bokföring uppdelad på respektive sakbyråer. Vad slutligen gäller intendenturmateriel m. m. och ammunition sker förekommande förrådsredovisning med vissa undantag såväl centralt som lokalt. Därvid användas sedvanliga förrådskort, månads-sammandrag m. m.

Arbetet med materielens kodifiering och klassificering m. m. pågår. I fråga om för flera försvarsgrenar gemensamma materielenheter sker kodifiering och klassificering i princip i samarbete med de övriga försvarsgrens-förvaltningarna och med försvarets klassifikationscentral. I viss utsträckning har klassificerad materiel sammanställts materielgruppvis och publicerats i typkataloger, vilka fördelats inom de tre försvarsgrenarna. Hittills ha dylika typkataloger utgivits för allmänna verktyg, elektronrör, brandmateriel och livsmedel. Under arbete äro typkataloger för telekomponenter, glödlampor, elbatterier, telefon- och signalmateriel, fotomateriel, vapen och ammunition samt däck och slang. Dessutom pågår sådant arbete inom ett flertal arbetsgrupper för bl. a. radio, radar, plast och emballagemateriel m. m. För flygvapnet speciella materielenheter publiceras i speciella typkataloger, vilka utgivas i flygförvaltningens regi. Reservdelar slutligen sammanställas och publiceras i reservdelskataloger. Sådana ha hittills utgivits för all flygburen materiel ävensom för markbunden radio- och radarmateriel samt för viss luftbevaknings- och stationsmateriel.

Vad slutligen gäller samgående med annan försvarsgren i fråga om förrådshållningen har, såsom tidigare berörts, samarbete i vissa fall varit möjligt med armétyg- och arméintendenturförvaltningarna vid lagerhållning av drivmedel och livsmedel samt i mindre omfattning även annan materiel (luftbevakningsmateriel m. m.).

I avsikt att erhålla en såvitt möjligt fullständig överblick över den militära förrådshållningen och därmed sammanhörande problem ha revisorerna ansett lämpligt att jämväl infordra vissa kompletterande uppgifter från *militärbefälhavarna* för samtliga militärområden. De inkomna uppgifterna ha till väsentliga delar bekräftat de i det föregående lämnade uppgifterna. Detta gäller främst i fråga om förrådslokalernas allmänna standard, vilken inom flera militärområden angives vara mindre god. Till en del synes detta sammanhånga med att nybyggnader av förrådslokaler under senare år kunnat ske endast i mycket begränsad omfattning. Härigenom har i stället i vidgad omfattning förhyrning fått tillgripas. De därvid erhållna förrådslokaler ha ofta visat sig vara mindre lämpade som förvaringslokaler, vilket bl. a. medfört att materiel i många fall ej kunnat förvaras på ett ur materielvårdssynpunkt fullt betryggande sätt. En ökning av underhållskostnaderna har därigenom också blivit ofrånkomlig.

Brist på ändamålsenliga förrådsutrymmen föreligger i stor omfattning. Även rent kvantitativt är behovet av förrådslokaler på många håll icke täckt. Härigenom har enligt vad de infordrade uppgifterna givit vid handen materiel — företrädesvis fordon av olika slag — i stor utsträckning måst förvaras under bar himmel. Från ett militärområde har sålunda framhållits, att icke mindre än 200 motorfordon förvaras utomhus året runt och att detta medför stark förslitning av materielen samt försvårar vården och underhållet.

Slutligen må nämnas att enligt från fortifikationsförvaltningen under hand inhämtade upplysningar ett tillgodoseende av föreliggande behov av förråds- och garagebyggnader inom försvaret kan beräknas draga en kostnad av 95,0 miljoner kronor för armén, 8,5 miljoner kronor för marinen och 3,0 miljoner kronor för flygvapnet. De angivna värdena inbegripa icke kostnaderna för erforderliga bergrumsanläggningar.

Revisorernas uttalande. Avsevärda belopp nedläggas f. n. på anskaffning och underhåll av krigsmateriel av olika slag. Som exempel må erinras om att på årets riksstat anvisats för intendenturmateriel sammanlagt 62,7 miljoner kronor och för tygmateriel (motsvarande) sammanlagt 1 239,2 miljoner kronor. Med hänsyn till de stora ekonomiska värden det således här gäller ha revisorerna funnit det vara av intresse att närmare undersöka vissa förhållanden i samband med förrådshållningen och redovisningen av den för försvarets räkning inköpta materielen. I detta syfte från vederbörande myndigheter inhämtade upplysningar ha i sina huvuddrag återgivits i det föregående. Revisorerna ha vidare genom olika besök berett sig tillfälle att ytterligare dryfta förevarande spörsmål.

Såsom torde framgå av den i det föregående lämnade redogörelsen uppvisar själva förrådsorganisationen betydande skiljaktigheter de olika för-

svarsgränarna emellan. Den rationalisering av stabs- och förvaltningstjänsten vid arméns truppförband och försvarsområden som genomförts efter undersökningar av statens organisationsnämnd har omfattat även förrådsverksamheten och bl. a. medfört, att det tidigare stora antalet uppbörds- män nedbringats till allenast två, en intendenturförrådsförvaltare och en tygförrådsförvaltare med vardera sin expedition och sin förrådspersonal. Jämväl vid flygvapnet har förrådsorganisationen, om ock med vissa avvikelser speciellt på intendentursidan, utformats efter i stort sett liknande principer. Inom marinen däremot är verksamheten allttjämt uppdelad på ett avsevärt antal lokala förrådsenheter, vilka i sin tur administreras av ett flertal förvaltningsmyndigheter. En på marinledningens initiativ år 1952 tillsatt särskild förrådsutredning har visserligen framlagt förslag, syftande till en rationalisering av marinens förrådsorganisation, men dessa förslag ha ännu icke kommit till utförande i någon nämnvärd utsträckning.

Den av revisorerna företagna undersökningen ger vidare vid handen, att förrådslokalerna i många fall äro av påfallande låg standard och understundom även grupperade på ett mindre ändamålsenligt sätt. Det rent kvantitativa behovet av lokalutrymmen är ej heller alltid tillgodosett, med påföljd att i viss omfattning materiel förvaras under bar himmel. Detta i förening med de tillgängliga förrådslokalernas icke sällan undermåliga eller provisoriska karaktär försvårar och fördyrar materielvården, samtidigt som risk föreligger för en betydande värdeförstöring. De antydda förhållandena ha jämväl i hög grad bidragit till att förråden icke kunnat för- ses med tekniska hjälpmedel i den utsträckning som vore önskvärd med hänsyn till en rationell materielhantering. Icke minst ur beredskapssyn- punkt är detta en bestämd nackdel. Förrådsutrymmena synas därjämte i viss utsträckning ianspråktagas för föråldrad eller i övrigt inkurant mate- riel. På grund av bl. a. redovisningssystemets utformning föreligga dock avsevärda svårigheter att få någon samlad överblick över omfattningen och inriktningen härav.

I fråga om materielens bokföring och redovisning m. m. utnyttjas — såsom jämväl torde framgå av den tidigare redogörelsen — i icke ringa utsträckning olika system. Vissa av de tillämpade rutinerna te sig dess- utom ganska otidsenliga. Hålkortsbokföring förekommer allenast beträf- fande ammunition och flygmateriel. En övergång i ökad omfattning till maskinella redovisningsmetoder sammanhänger nära med frågan om mate- rielens klassificering, kodifiering och katalogisering. Arbetet därmed synes emellertid delvis endast ha påbörjats, vilket även haft till följd att i vissa fall allttjämt inom de tre försvarsgränarna användas olika benämningar på materiel (motsvarande) av ett och samma slag.

De sålunda gjorda iakttagelserna påkalla enligt revisorernas mening en översyn av förrådsverksamheten inom försvaret i olika avseenden. Följande synpunkter torde därvid särskilt böra beaktas.

Ett tillgodoseende i full utsträckning av det inom försvaret föreliggande behovet av förrådslokaler skulle uppenbarligen draga mycket dryga kostnader, vilka enligt från fortifikationsförvaltningen inhämtade uppgifter f. n. kunna beräknas uppgå till ca 110 miljoner kronor. Förhållandet bör även ses mot bakgrunden av att det uppdämda byggnadsbehovet är stort också inom andra områden av statsförvaltningen. Redan av ekonomiska skäl framstår det därför som oundgängligen nödvändigt, att kraftiga ansträngningar göras för att genom bl. a. förenklade byggmetoder och standardisering söka nedbringa kostnaderna. Försvarets vederbörande myndigheter böra därför i ökad omfattning ta del av byggnadsforskningens rön och tillgodogöra sig den civila förvaltningens erfarenheter härutinnan. I sammanhanget torde särskilt få erinras om de goda resultat som på flera håll uppnåtts vid försöken att förbilliga skolhusbyggandet. Icke minst då det gäller motorfordon och liknande materiel torde det vara möjligt att med relativt enkla anordningar få till stånd godtagbara förvaringslokaler. En ökad användning av s. k. halvpermanent bebyggelse synes motiverad även med hänsyn till den snabba utvecklingen på materielområdet, vilken i vissa fall kan tänkas leda till krav på relativt täta förändringar av förrådslokalernas storlek och konstruktion i övrigt. Själva den militära organisationen är ej heller en gång för alla given utan i hög grad underkastad växlingar. Jämväl av detta skäl framstår det som angeläget, att det militära byggnadsprogrammet icke utformas så stelt, att erforderlig anpassning efter aktuella utvecklingstendenser i onödan försvåras.

Materielanskaffningen inom försvaret bygger f. n. till övervägande del på av riksdagen godkända flerårsplaner. Systemet har, såvitt revisorerna kunnat finna, ur flera synpunkter obestridliga förtjänster. Dessa materielplaner, vilka anslagsmässigt belasta driftbudgeten, avse emellertid endast själva anskaffningen, däremot icke åtgärder för förrådshållning av den inköpta materielen, för vilket ändamål medel äskas på kapitalbudgeten. Detta har i många fall till följd, att dyrbar materiel anskaffas utan att det samtidigt blir sörjt för att materielen också omhändertages och lagras på ett tillfredsställande sätt. Anskaffningens värde måste under sådana förhållanden i många fall starkt reduceras. Det framstår därför som i hög grad önskvärt, att anskaffningsplanerna kompletteras med förslag till åtgärder för materielens förvaring, så att i förekommande fall medel härför anvisas på kapitalbudgeten samtidigt som beslut fattas om själva anskaffningen. Detta förutsätter givetvis i sin tur ett intimt samarbete mellan fortifikationsförvaltningen och vederbörande materielanskaffande myndigheter.

F. n. saknas inom försvaret ett gemensamt centralorgan för frågor sammanhängande med förrådshållningen. Enligt revisorernas uppfattning framstår det emellertid som synnerligen önskvärt att ett sådant kommer till stånd. I sammanhanget torde få erinras om att på andra områden till-

skapats dylika samarbetsdelegationer genom försorg av försvarets förvaltningsdirektion. Organet i fråga bör få en auktoritativ ställning och ha till huvuduppgift att tillse, att förrådsverksamheten inom försvaret ordnas efter, så långt möjligt, enhetliga och rationella principer. En grundföresättning härför är att all materiel och motsvarande förnödenheter klassificeras, kodifieras och katalogiseras efter ett gemensamt system, varför det arbete som här bedrivs under överinseende av försvarets standardiseringsdelegation bör forceras, så att det kan slutföras inom rimlig tid. I samband härmed bör ägnas särskild uppmärksamhet åt frågan i vad mån möjligheter föreligga att snarast övergå till hålkortsmässig bokföring och redovisning av materielen. En dylik omläggning skulle, såsom framgår av den erfarenhet som vunnits vid centrala flygmaterieförrådet i Arboga, medföra beaktansvärda fördelar i olika avseenden och icke minst göra det lättare att snabbt utrangera föråldrad eller i övrigt inkurant materiel. En systematisk översyn av förråden i sådant syfte synes f. ö. omedelbart böra igångsättas, helt oberoende av frågan om bokföringens ordnande. Övergång i större skala till maskinella redovisningsmetoder torde även kunna leda till en betydande minskning av de nuvarande förrådskontrollkontorens arbetsuppgifter och av den därmed sysselsatta personalen. Vad själva förrådsorganisationen beträffar bör det centrala samarbetsorganet självfallet beakta de resultat som ernåtts vid den tidigare omnämnda förrådsutredningen inom marinen. Erinras må även om det uppdrag som av flygförvaltningen lämnats ett privat organisationsföretag för undersökning av materielhanteringen inom underhållsavdelningen berörande förråd. Initiativet kan synas lofvärt, men problemet torde lämpligen böra angripas centralt, så att gjorda rön och förslag till rationaliseringsåtgärder komma samtliga förvaltningsområden inom försvaret till godo. En annan fråga som enligt revisorernas mening behöver gemensamt studeras är, i vad mån förrådsverksamhetens administrationskostnader kunna nedbringas genom större samordning olika försvarsgrenar emellan vid lagerhållningen av likartad materiel.

Med hänsyn till de avhandlade frågornas stora betydelse ur såväl statsfinansiell som beredskapspolitisk synpunkt synes det revisorerna angeläget, att åtgärder snarast vidtagas i ovan angivna hänseenden.

Vissa militära verkstäder

Efter beslut av armétygförvaltningen tillsattes den 16 september 1955 inom ämbetsverket en kommitté med uppgift att utreda frågor beträffande organisationen och omfattningen av arméns tygverkstäder. Beslutet hade föranletts av en av arméöverdirektören upprättad promemoria, vari understrukits behovet av en allmän översyn av hithörande spörsmål. Arméöverdirektören hade därvid bl. a. framhållit följande.

Sedan början av 1950-talet hade i ständigt stigande grad gjort sig märkbara svårigheter att förse arméns större verkstäder med den arbetsvolym som erfordrades, därest dessa verkstäder skulle kunna drivas på ekonomiskt tillfredsställande sätt. Orsakerna härtill vore flera. Bl. a. hade verkstädernas nuvarande omfattning tillkommit som en följd av förhållandena under beredskapstiden under betingelser som icke möjliggjorde ett i alla avseenden säkert framtidsbedömande. Därvid hade utvecklingen följt två delvis icke samordnade linjer, i det att å ena sidan de lokala myndigheterna skaffat sig den mera hantverksmässiga verkstadsorganisation som stundens krav syn-tes påfordra och å andra sidan den centrala förvaltningen i mera långsam takt byggt ut större verkstäder. Vid planerandet av de sistnämnda hade gjorts mycket omfattande och grundliga studier över den arbetsvolym som ansågs vara att förutse och den lämpligaste organisationen för dess omhändertagande. Trots detta kunde enligt arméöverdirektörens mening ifrågavarande beräkningar icke nu betecknas såsom tillräckligt verklighets-trogna. Bl. a. hade den vid ifrågavarande tidpunkt tillgängliga reparationsstatistiken icke visat sig helt motsvara den materiel som efter verkstädernas tillkomst kom att utgöra arbetsunderlaget.

Enligt arméöverdirektörens uppfattning hade till följd av dels den angivna utvecklingen efter två skilda linjer, dels det osäkra beräkningsunderlaget och dels slutligen icke fullt genomtänkta beredskapshänsyn verkstäderna fått en omfattning, som redan vid krigets slut varit större än som motsvarade fredsbehovet. Under tiden därefter hade kapaciteten än mer vuxit till följd av att ytterligare tygverkstäder tillkommit. Olägenheterna därav hade dock framträtt i större skala först under de senaste åren. Den närmaste tiden efter krigsslutet hade nämligen verkstädernas arbetsvolym till följd av behovet att avhjälpa de skador som materielen lidit under beredskapstiden varit väsentligt större än som motsvarade normalt fredsarbete. Någon nedskärning blev därför icke aktuell vid denna tidpunkt. Omkring år 1949 började arbetsbristen göra sig kännbar. En lättnad åstadkoms emellertid temporärt på grund av den arbetsansvällning som ägde rum i samband med koreakrigets utbrott. Den förefintliga överskottskapaciteten blev härigenom någon tid konserverad, vilket hade den nackdelen att densamma kom att framträda än skarpare när efter några år anspråken på verkstäderna på nytt

sjönko. Arméöverdirektören, som angav ett flertal orsaker till att omfattningen av arméns verkstäder kommit att bliva större än som svarade mot en lämplig volym i fred, framhöll slutligen att det icke torde vara möjligt att utan en närmare utredning fastställa formen och gränserna för den nedskärning som borde eftersträvas.

Som tidigare nämnts föranledde arméöverdirektörens ovannämnda promemoria tillsättandet av en sakkunnigkommitté för utredning av de berörda spörsmålen. Kommittén, som antog namnet 1955 års tygverkstads-kommitté, har i ett den 7 september 1957 till armétygförvaltningen avgivet betänkande redovisat resultatet av den verkställda utredningen. Därvid har ingående redogjorts för bl. a. tygverkstädernas nuvarande driftförhållanden, de möjligheter som föreligga för erhållande av jämnare arbetsbeläggning, tygstatspersonalens utnyttjande och tygverkstädernas arbetskraftsbehov. Revisorerna skola i detta sammanhang inskränka sig till att redogöra för allenast vissa av kommittén framförda synpunkter och förslag.

Debiteringen av vid tygverkstäderna utförda arbeten skall fr. o. m. den 1 juli 1953 ske i enlighet med av Kungl. Maj:t den 10 april 1953 utfärdade »Bestämmelser rörande redovisning av tillgångar och skulder m. m. vid försvarets verkstäder». Enligt dessa bestämmelser skola i verkstädernas tillverkningskostnader inräknas kostnader för a) direkt material, b) materialomkostnader, c) direkta löner, d) tillverkningskostnader och speciella direkta kostnader, e) avskrivningar på maskiner och dyrbarare inventarier, f) avsättning till rationaliseringar, g) kostnader för bränsle, elkraft och vatten samt h) löner till med verkstadsdrift sysselsatt militär, civilmilitär och civil personal, avlönad å avlöningsanslag. Vid arbeten utförda åt kommunala myndigheter samt åt enskilda skall priset genom ett civilbeställningspålägg så beräknas, att täckning erhålles icke blott för ovannämnda tillverkningskostnader utan även för pensionskostnader, olycksfallskostnader, fastighetskostnader, brandförsäkringskostnader samt kostnader för uppskattad kapitalränta. Därutöver skall i priset inkluderas det vinstpålägg vartill marknadsläget giver anledning.

I fråga om serviceverkstäderna tillämpas ett helt annat redovisningssystem än det nyss nämnda. Någon redovisning per arbetsobjekt förekommer sålunda icke normalt. Bland tillverkningskostnaderna ingå som regel icke de under e)—h) angivna omkostnaderna liksom ej heller civilbeställningspålägget. Beträffande å nämnda verkstäder utfört arbete åt egen tygavdelning tillämpas över huvud icke något debiteringsförfarande, utan kostnaderna belasta direkt vederbörande anslag.

Berörda bristande paritet i fråga om beräkningen av reparationskostnaderna vid tygverkstäderna å ena sidan och serviceverkstäderna å den andra har, enligt vad sakkunnigkommittén framhållit, lett till stora svårigheter vid uppgörandet av vederbörliga reparationsplaner. Vid truppförbanden har nämligen på grund av nyssnämnda förhållande utvecklats en tendens

att till bristningsgränsen utlägga arbeten på de *skenbart* billigare serviceverkstäderna, utan hänsyn till att dessa som regel äro utrustade endast för enklare servicearbeten. Enligt de sakkunnigas mening har problemet med den stigande beläggningen på de oftast mindre effektivt arbetande serviceverkstäderna och den i samband därmed minskade arbetstillgången vid tygverkstäderna blivit så stort, att åtgärder måste vidtagas för att skapa likhet i fråga om kalkyleringen av reparationskostnaderna vid de olika verkstadstyperna. De sakkunniga ha i sådant syfte framlagt två alternativa förslag till redovisningsomläggning.

Då såsom nämnts tygverkstadskommittén tillkommit genom beslut av armétygförvaltningen har den gjorda utredningen begränsats till att omfatta de under nämnda ämbetsverk lydande verkstäderna och har således icke innefattat arméns intendentur- och kasernvårdsverkstäder. Självfallet ha icke heller verkstadsrörelserna inom marinen och flygvapnet i detta sammanhang kunnat bli föremål för undersökning. Vad särskilt beträffar armén förekommer emellertid i icke ringa utsträckning att truppförbanden utrustats med särskilda verkstäder vid kasernvårds- och intendenturavdelningarna. Nämnda verkstäder, vilka som regel ha karaktären av serviceverkstäder, utgöras bl. a. av snickeri-, måleri- och smidesverkstäder. Dessa slag av verkstadsrörelser finnas representerade också inom tygverkstäderna. Ej sällan äro de ifrågavarande kasernvårds- och intendenturverkstäderna väl tillgodosedda såväl lokalmässigt som personellt och maskinellt. Som exempel må angivas Karlsborgs garnison, vilken har tillgång till icke mindre än fem olika snickeriverkstäder, lydande under dels tygstationen, dels luftvärnsregementets intendenturavdelning, dels luftvärnsregementets tygavdelning, dels fastighetsförvaltningen och dels slutligen intendenturförrådet. Enligt vad revisorerna inhämtat äro två av dessa verkstäder, nämligen tygstationens och fastighetsförvaltningens, var för sig utrustade med en maskinpark som är tillräcklig för hela garnisonens behov av snickeriarbeten.

Redovisningssystemet vid nyssnämnda kasernvårds- och intendenturverkstäder är detsamma som vid tygavdelningarnas serviceverkstäder, d. v. s. antingen sker över huvud ingen debitering för utförda arbeten eller också inkludera de tillämpade priserna endast vissa kostnadselement.

Revisorernas uttalande. Såsom av den lämnade redogörelsen framgår, har innevarande år en inom armétygförvaltningen tillsatt sakkunnigkommitté framlagt ett betänkande med förslag till verkstadsorganisation m. m. vid arméns tygverkstäder. De sakkunniga ha mot bakgrunden av den alltmera accentuerade arbetsbristen vid tygverkstäderna närmare utrett orsakerna till att berörda verkstäder blivit utbyggda i en omfattning som överstiger fredsbehovet. I samband därmed ha framlagts förslag, syftande till bl. a. jämnare arbetsbeläggning vid verkstäderna och effektivare utnyttjande av verkstadspersonalen. I fråga om arbetsbeläggningen har eftersträfvats icke

blott en utjämning av belastningsvågдалarna utan i lika hög grad ett kapande av belastningstopparna.

En av de viktigare orsakerna till den bristande arbetstillgången vid ifrågavarande verkstäder ha de sakkunniga funnit ligga däri, att serviceverkstäderna vid truppförbandens tygavdelningar utvidgats i en omfattning som icke varit motiverad med hänsyn till dessa verkstäders egentliga ändamål. Detta anses i icke ringa mån ha berott på att skilda metoder tillämpas i fråga om beräkningen av arbetskostnaderna vid tygverkstäderna å ena sidan och serviceverkstäderna å den andra. Medan de förstnämnda äro ålagda att vid sin prissättning tillse att täckning erhålles för samtliga förekommande omkostnadsposter, tillämpas vid serviceverkstäderna antingen icke något debiteringsförfarande alls eller ock en priskalkylering som icke omfattar mer än en del av de verkliga kostnaderna. Nämnda förhållande har haft som följd, att man vid truppförbanden i alltmer ökad utsträckning i syfte att hålla underhållskostnaderna nere utlagt beställningar på de skenbart billigare serviceverkstäderna, även då fråga varit om sådana arbeten som i realiteten kunnat utföras till förmånligare pris vid tygverkstäderna. Serviceverkstäderna, vilkas ursprungliga uppgift varit att tillgodose servicebehoven vid truppförbanden, ha därför på grund av de relativt begränsade underhållsanslagen så småningom övergått till att vid sidan av sitt egentliga ändamål bliva ett medel för att på ett ekonomiskt oriktigt sätt söka undvika de kostnadsstegringar som på senare år inträtt. De sakkunniga ha på grund av angivna förhållanden framlagt förslag om ändrat redovisningssystem vid serviceverkstäderna, syftande till att i berört avseende uppnå paritet med tygverkstädernas kalkyleringsprinciper.

Enligt revisorernas uppfattning måste det otillräckliga utnyttjandet av de personella och maskinella resurserna vid tygverkstäderna, i den mån detta icke har sin grund i de normalt förekommande säsongvariationerna inom verkstadsbranschen, betraktas som ett slöseri med berörda verkstäders produktionsresurser. Självfallet böra därför alla möjligheter tillvaratagas för att tillföra tygverkstäderna erforderlig arbetstillgång. Tygverkstadskommittén har, såvitt revisorerna kunnat finna, klarlagt de viktigaste orsakerna till den minskade arbetsvolymen vid sagda verkstäder och anvisat vissa utvägar till lösande av de i samband därmed föreliggande sysselsättningsproblemen. Den av kommittén föreslagna omläggningen av redovisningssystemet vid serviceverkstäderna innefattar enligt revisorernas bedömning ett steg i riktning mot mera rationella produktionsformer.

Revisorerna vilja emellertid i detta sammanhang fästa uppmärksamheten på att den av verkstadskommittén genomförda undersökningen och de därav betingade förslagen till förbilligande och effektivisering av verkstadsdriften endast omfattat de under armétygförvaltningen sorterande verkstadsrörelserna och icke motsvarande rörelser vid förbandens kasernvårds- och intendenturavdelningar. Såsom ovan nämnts förekommer verkstads-

drift av här berört slag jämväl vid sistnämnda avdelningar, varvid samma redovisningssystem tillämpas som vid övriga serviceverkstäder. Då kraven på en mera rättvisande prissättning med samma styrka göra sig gällande i fråga om denna verksamhet, bör enligt revisorernas uppfattning den av tygverkstadskommittén verkställda översynen utvidgas till att omfatta också ifrågavarande verkstäder.

Även om här nämnda likställighet beträffande prissättningen genomföres mellan å ena sidan tygverkstäderna och å andra sidan kasernvårds- och intendenturverkstäderna, kvarstår självfallet frågan om icke de sistnämnda — i likhet med vad som konstaterats vara fallet med tygavdelningarnas serviceverkstäder — kunna anses vara överdimensionerade i förhållande till fredsbehovet med därav följande merkostnader för fastigheter, maskiner, personal m. m. Det framstår därför som angeläget, att även denna fråga snarast underkastas ingående granskning, så att berörda verkstadsorganisation anpassas till förevarande behov och därigenom onödiga kostnader undvikas. Revisorerna finna vidare starka skäl tala för att jämväl marinens och flygvapnets verkstäder bli föremål för en liknande översyn.

Då det givetvis är av största ekonomiska betydelse att alla möjligheter tillvaratagas för ett rationellt utnyttjande av de militära verkstädernas maskinella och personella resurser, anse revisorerna skyndsamma åtgärder böra vidtagas i nu angivna avseenden.

§ 6

Vissa livsmedelsindustrier inom försvaret

I syfte att bl. a. trygga de militära förbandens livsmedelsförsörjning ha inom armén och marinen uppbyggts ett antal livsmedelsindustrier med tillverkning av bröd och köttprodukter. För arméns del drivas sålunda bageri-rörelser vid intendenturförråden i Stockholm, Karlsborg, Boden och Tingstäde samt slakteri i Boden. Kronobageriet i Stockholm kommer emellertid enligt beslut av arméintendenturförvaltningen att nedläggas under år 1958. I fråga om marinen ha vid marinkommando Syd uppförts ett bageri och en charkuterifabrik i Karlskrona.

Revisorerna ha funnit det vara av intresse att närmare undersöka det ekonomiska resultatet av de ifrågavarande rörelserna och ha därför från intendenturförvaltningen vid marinkommando Syd samt från intendenturförråden i Karlsborg och Boden infordrat vissa uppgifter i hithörande hänseende. Av uppgifterna framgår bl. a. följande.

Bageriet vid intendenturförvaltningen i Karlskrona

Bageriet, som byggdes i början på 1850-talet, var ursprungligen utrustat med koleldade s. k. stenugnar, vilka omkring år 1940 kompletterades med en ackumulerande elektrisk tunnelugn. Samtliga nämnda ugnar ersattes åren 1953—1954 med oljeeldade cyklotermiskivugnar. Under åren 1940—1950 varierade antalet anställda mellan 40 och 15. Den minskade omsättningen efter beredskapstidens slut jämte vidtagna rationaliserings- och moderniseringsåtgärder ha medfört minskat behov av personal. F. n. utgöres densamma av 12 personer. Tillverkningen är upplagd med hänsyn till den kundkrets bageriet har att betjäna. I första hand tillverkas därför matbröd till militära förplägnadsinrättningar och i andra hand kaffebröd m. m. Genom att bageriet förfogar över modern maskin- och ugnsuppsättning ha de nämnda tillverkningstyperna låtit sig väl förena. Matbrödet levereras i såväl färskt som djupfryst skick. För dem av marinens fartyg som ha möjligheter att fryslagra livsmedel har det ansetts vara av stor betydelse att leverans kan ske av jämväl djupfryst matbröd, då därigenom — så långt lagringsutrymmena medgiva — ständig tillgång till färskt bröd säkras.

Med nuvarande personalstyrka utnyttjas bageriets kapacitet i fråga om matbröd till ca 60 procent, vilket motsvarar en tillverkning av ca 1 000 matbröd per dag. Kaffebrödstillverkningen, som bedrivs mera manuellt, beräknas ha en nära 100-procentig verkningsgrad. Den totala tillverkningen vid bageriet utgjordes under budgetåret 1956/57 av 297 000 kg matbröd, 56 000 kg kaffebröd och 12 000 kg bakverk. Kronobageriets nettoresultat och omsättning i kronor under senaste 10-årsperioden framgå av omstående uppställning.

Räkenskapsperiod	Resultat kr.	Omsättning kr.
Budgetåret 1947/48	— 4 918: 01	317 532: 24
» 1948/49	+ 4 923: 68	380 920: 95
» 1949/50	— 6 380: 06	312 322: 82
» 1950/51	+ 2 221: 48	369 614: 91
» 1951/52	+ 417: 97	564 046: 12
» 1952/53	+ 2 340: 86	604 090: 29
» 1953/54	+ 19: 71	527 802: 92
» 1954/55	+ 200: 32	524 744: 32
» 1955/56	+ 54: 88	527 495: 67
» 1956/57	+ 136: 13	502 622: 59 ¹

Försäljningen av bageriets produkter sker i konkurrens med enskilda företag på orten. Enligt vad intendenturförvaltningen upplyst har bageriet väl kunnat hävda sig i denna konkurrens. Bageriets kundkrets utgöres f. n. av följande förbrukare:

- a) Marina förband, marketenterier och mässar i Karlskrona,
- b) Marinens proviantbod i Karlskrona,
- c) Norra skånska infanteriregementet i Kristianstad,
- d) Psykiatriska sjukhuset i Gullberna,
- e) Fångvårdsanstalten i Karlskrona,
- f) Centrallasarettet i Karlskrona samt
- g) Furs sanatorium i Fur.

Enligt vad intendenturförvaltningen upplyst skulle utan tillgripande av skiftarbete en personalökning av två bageriarbetare medföra ett ökat utnyttjande av ugns- och maskinkapaciteten med omkring 75 procent, motsvarande en produktionsökning av ca 800 kg matbröd per dag. Genom en sådan ökning av produktionen skulle enligt intendenturförvaltningens beräkningar en portionsstyrka av ytterligare 3 500 man kunna betjänas samt priserna på matbröd sänkas med ca 10 procent. Bageriets nuvarande kundkrets kan enligt vad intendenturförvaltningen meddelat utan olägenheter utökas med följande militära förband:

- a) Kalmar flygflottilj i Kalmar,
- b) Blekinge flygflottilj i Kallinge,
- c) Wendes artilleriregemente i Kristianstad samt
- d) Kronobergs regemente i Växjö.

Till nämnda truppförband finnas godtagbara järnvägsförbindelser. Be-
träffande de två flygflottiljerna ske redan nu transporter av livsmedel från Karlskrona, då enligt flygförvaltningens direktiv flottiljerna i fråga om för-
rådsproviant skola repliera på marinens proviantmagasin. Vad angår Wendes artilleriregemente må omnämnas, att bageriet sedan länge levererat matbröd till det på samma ort belägna Norra skånska infanteriregementet.

¹) Repetitionsövningsförband ej inkallade.

Charkuterifabriken i Karlskrona

Charkuteritillverkning har alltsedan år 1913 bedrivits i marinens regi i Karlskrona. Ursprungligen benämndes charkuterifabriken »Sjövärnskarens korvfabrik» och var underställd dåvarande chefen för underofficers- och sjömanskårerna. År 1955 erhöll fabriken benämningen »kronocharkuteriet i Karlskrona». Den är, såsom tidigare nämnts, underställd intendenturförvaltningen vid marinkommando Syd. Under 1940-talet bedrevs vid fabriken en omfattande verksamhet med nedsaltning av kött och fläsk främst för fartygens behov. Dylig verksamhet förekommer icke längre. I stället djupfrysas en stor del av fabriken's produktion av styckade varor.

I verksamheten sysselsattes vid 1940-talets början ett 30-tal personer. Personalen har därefter successivt minskat. Den nuvarande personalstyrkan utgöres av 10 personer.

Kronocharkuteriets produktion är inriktad på dels uppstyckning av kött och fläsk enligt i stort sett samma styckningsschema som förekommer inom detaljhandeln, dels framställning av de charkuterivaror som erfordras vid den militära utspisningen. Uppstyckat kött och fläsk tillhandahålles beställarna i färskt eller djupfrost skick efter respektive beställares önskemål. Fabriken tillgodoser sitt råvarubehov genom inköp från Kristianstad—Blekinge slakteriförening. Tillverkningen vid charkuteriet utgjordes under budgetåret 1956/57 av 215 000 kg styckade varor och 118 000 kg charkuterivaror. Med nuvarande personal och lokalutrymmen är fabriken's tillverkningskapacitet helt uttagen. Befintlig maskinutrustning medger emellertid, enligt vad intendenturförvaltningen upplyst, en ökning av charkuteritillverkningen med ca 60 procent. Under förutsättning av viss personalökning kan jämväl en ökad uppstyckning komma till stånd. Kronocharkuteriets nettoresultat och omsättning i kronor under senaste 10-årsperioden framgå av nedanstående uppställning.

Räkenskapsperiod	Resultat kr.	Omsättning kr.
Budgetåret 1947/48	— 2 864: 52	670 078: 74
» 1948/49	+ 2 893: 85	824 787: 22
» 1949/50	+ 6 295: 15	963 796: 98
» 1950/51	+ 6 054: 47	1 100 360: 39
» 1951/52	+ 8 949: 63	1 452 774: 63
» 1952/53	+ 154: 24	1 571 832: 33
» 1953/54	+ 56: 36	1 486 038: 40
» 1954/55	+ 379: 54	1 553 689: 68
» 1955/56	+ 43: 78	1 611 318: 60
» 1956/57	+ 551: 42	1 915 538: 40 ¹

Priserna på fabriken's produkter ha i allmänhet med ca 2 procent understigit gällande partipriser vid försäljning till storhushåll och detaljhandel.

1) Repetitionsövningsförband ej inkallade.

Kundkretsen utgöres f. n. av:

- a) Marinens förplägnadsanstalter i land och fartyg i Karlskrona,
- b) Marinens proviantbod i Karlskrona samt
- c) Psykiatriska sjukhuset i Gullberna.

Därutöver levereras i viss utsträckning djupfryst, uppstyckat kött och fläsk till marinkommando Ost i Stockholm.

Enligt intendenturförvaltningens uppfattning kan en omsättningsökning av kött, fläsk och charkuterivaror i färskt skick icke ifrågakomma, då tänkbara ytterligare konsumenter av färska varor saknas. Däremot kan en betydande produktionsökning genomföras för djupfrysta produkter under förutsättning att en utbyggnad av frysboxar eller fryslagerrum. Genom en dylik produktionsökning skulle enligt intendenturförvaltningens beräkningar priserna på charkuteriets djupfrysta produkter kunna sänkas med ytterligare 1—2 procent i förhållande till i öppna marknaden gällande partipriser.

Bageriet vid intendenturförrådet i Karlsborg

Bageriet började sin verksamhet år 1829. Driften sköttes i äldre tider tidvis av entreprenör. Den nuvarande bageribygnaden byggdes åren 1911—1912 och togs i bruk sistnämnda år. Tillverkningen avsåg före år 1912 endast mjukt bröd men utökades sedermera att omfatta reservbröd samt hästbröd till hela armén. Åren 1947—1950 ombyggdes bageriet, varvid hårdbrödsugnarna togos bort och en elektrisk ugn tillkom. Driften inriktades därvid på grövre mjukt bröd som huvudprodukt. Bakning sker numera normalt med den driftekonomiskt billiga elektriska ugnen. Två användbara kolugnar finnas emellertid kvar och äro i bruk vid fall av driftavbrott i elförsörjningen.

Bageriets ordinarie arbetsstyrka utgöres av 4 personer. Den genomsnittliga dagsproduktionen omfattar ca 1 200 kg bröd i limpform. Enligt vad chefen för intendenturförrådet uppgivit kan produktionen utökas till ca 2 000 kg per dag genom förstärkning av personalstyrkan med två personer och genom att ytterligare en ugn tages i anspråk. Den tillverkning av skorpor och vetebullar som f. n. äger rum i mindre omfattning förutsättes utgå vid fullt kapacitetsutnyttjande.

Bageriets kundkrets utgöres av följande militära förband:

- a) Livregementets grenadjärer i Örebro,
- b) Skaraborgs pansarregemente och Göta trängregemente i Skövde,
- c) Karlsborgs luftvärnsregemente, Västgöta flygflottilj och garnisons-sjukhuset i Karlsborg samt
- d) Smålands artilleriregemente i Jönköping.

Enligt chefens för intendenturförrådet uppfattning kan en utökning av

kundkretsen ske utan olägenhet genom att ytterligare följande truppförband hänvisas till bageriet:

- a) Göta artilleriregemente, Göteborgs luftvärnskår och Göta flygflottilj i Göteborg,
- b) Skaraborgs flygflottilj i Såtenäs,
- c) Bergslagens artilleriregemente i Kristinehamn samt
- d) Artilleriskjutskolan i Villingsberg.

De sist angivna förbanden ha en daglig konsumtion av i runt tal 600 kg mjukt bröd.

En av chefen för intendenturförrådet våren 1957 gjord jämförelse mellan de av bageriet tillämpade priserna på matbröd och då gällande partipriser vid storbagerier i Örebro, Jönköping och Göteborg har utvisat att kronobageriets priser i samtliga fall varit lägre — i vissa fall upp till 30 procent — än de enskilda bageriernas. Chefen för intendenturförrådet anser att, om ovan angivna produktionsökning genomföres, möjlighet föreligger att ytterligare sänka priset med 7—8 öre per kg.

Bageriet vid intendenturförrådet i Boden

Bageriet, som startade sin verksamhet år 1912, är utrustat med bl. a. fyra dubbla planugnar. Dessa äro samtliga fullt brukbara, men endast två av dem äro i användning. Produktionen omfattade budgetåret 1956/57 i runt tal 175 000 kg bröd till ett fakturerat värde av ca 175 000 kronor. Bageriets driftutrustning tillåter, enligt vad chefen för intendenturförrådet uppgivit, en avsevärd utökning av driften. Emellertid föreligger av kommunikationstekniska skäl f. n. ingen möjlighet att tillföra bageriet ytterligare militära kunder.

De vid försvarets livsmedelsindustrier tillämpade priserna äro i princip företagsekonomiskt kalkylerade. De inkludera därför samtliga förekommande kostnadselement och äro så beräknade, att någon nettovinst i allmänhet icke uppkommer på rörelserna.

Till belysande härav må här återgivas de för kronobageriet och kronocharkuteriet i Karlskrona gällande prissättnings- och avskrivningsföreskrifterna.

Prissättning m. m.

10. Såsom tillverkningskostnader skola upptagas:

a) Råvaror och direkt material, som kostnadsberäknas efter anskaffningspris, varmed i detta fall förstås fakturapris med tillägg för materialomkostnader såsom frakter, transporter, förråds- eller lagringskostnader. Vid mera betydande prisfluktuationer må enligt CIFS bestämmande i stället för anskaffningspris tillämpas dagspris (återanskaffningspris).

b) Direkta löner, varmed skall förstås tid- eller ackordslön samt dyrtids-, ev. risk- och andra regelbundet utgående tillägg.

Övertidstillägg behandlas såsom tillverkningsomkostnad, såvida icke övertiden begärts av beställaren för viss order, i vilket fall övertidstillägget skall debiteras beställaren särskilt utöver prislistpris.

Övriga tillägg till lön behandlas såsom tillverkningsomkostnad.

c) Tillverkningsomkostnader, vari ingå bränsle och elektrisk energi samt anskaffad värme, vatten, avskrivningar på samt underhåll och reparation av maskiner och inventarier ävensom anskaffning av utrustning av mindre värde, som icke är av natur att bestridas i annan ordning, allmänna förbrukningsartiklar, renhållningskostnader, kassationer, arbetsledarelön, övertids- och övriga tillägg enligt b) ovan, semester- och sjuklön, sjukvårdskostnader, diverse tillverkningsomkostnader samt avsättningar för rationaliseringsändamål till ett belopp motsvarande högst 1 % av omsättningen under närmast föregående år.

Såsom tillverkningsomkostnad betraktas även kostnader för lagring av färdiga produkter eller halvfabrikat (djupfrysning), som föranletts av strävan att utjämna belastningsvariationerna i produktionen.

Tillverkningsomkostnaderna ingå i produktkalkylen såsom:

1) maskintimpålägg, täckande avskrivningar och andra maskinkostnader, elektrisk energi, värme och vatten; samt

2) arbetspålägg, täckande övriga tillverkningsomkostnader och beräknat såsom procentuellt pålägg på direkt lön.

d) Speciella direkta kostnader, vari ingå rese- och traktamentskostnader hänförliga till en bestämd order, vissa utgående frakter m. m.

Dessa kostnader debiteras beställaren särskilt, såvida de icke — t. ex. i fråga om frakter — lämpligare inkalkyleras i det offererade priset i form av å-pris (öre/kg).

11. Såsom utlämningskostnader skola upptagas löner till utlämningspersonal, emballage, utkörningskostnader och utgående frakter.

Dessa kostnader ingå i produktkalkylen i form av å-pris (öre per kg el. st.).

12. Såsom administrationskostnader skola upptagas löner till kontorspersonal samt expeditionsmateriel och diverse kostnader.

Administrationskostnaderna ingå i produktkalkylen såsom procentuellt pålägg på utlämningsvärdet (tillverkningskostnader plus utlämningskostnader).

13. Civilbeställningspålägget jämlikt punkt 7 i kbr fastställes av marinförvaltningen på förslag av CIFS och skall innefatta pensionskostnader, olycksfallspremiekostnader, fastighetskostnader (beräknad hyra), kapitalränta beräknad på värdet av maskinpark, inventarier som äro föremål för avskrivningsförfarande och i genomsnitt ianspråktaget rörelsekapital samt brandförsäkringspremier (utöver i fastighetskostnaderna ingående).

14. Prissättningen av framställda produkter verkställes av CIFS med iakttagande av vad i punkterna 15 och 16 sägs. Uppgift om fastställda priser insändes till marinförvaltningen i 2 ex.

15. Prissättningen av produkter för försvarets myndigheter och förband samt andra statliga verk och myndigheter skall i princip ske så, att täckning erhålles för kostnaderna enligt punkterna 10—12 ovan.

Vad här sagts skall jämväl gälla vid prissättning av produkter för marketterier och mässar vid försvarets förband.

16. Vid prissättning av för övriga myndigheter och enskilda avsedda produkter skola till priserna enligt punkt 15 läggas civilbeställningspålägg samt — i den utsträckning marknadsläget giver anledning därtill — vinstpålägg enligt CIFS bestämmande.

17. Genom civilbeställningspålägg enligt punkt 16 uppkommet överskott

skall årligen före utgången av september månad inlevereras till marinförvaltningen å därför avsedd diversemedelstitel (gemensam för livsmedelsindustrierna och marinens verkstäder).

På verksamheten i övrigt uppkommande över- eller underskott må enligt CIFS bestämmande utjämnas genom justering av tillverkningsomkostnads-pålägget.

18. Med ledning av uppgifterna från självkostnadsbokföringen samt övriga inverkanse faktorer (beräknad omsättning, planerad driftomläggning e. d.) skall enligt CIFS närmare bestämmande halvårsvis eller oftare uppgöras budget för varje industri.

19. För varje tillverkad eller tillhandahållen produkt uppgöres en *förkalkyl*, grundad på av CIFS fastställda tillverkningsrecept. Recepten skola ansluta sig till de föreskrifter som av marinförvaltningen eller annan statlig myndighet finnas utfärdade angående viss varas sammansättning m. m. *Efterkalkylering* verkställs i mån av behov.

Anskaffning och avskrivning av maskiner och inventarier m. m.

20. Maskiner och dyrbarare inventarier skola fortlöpande avskrivas med belopp som fastställas av marinförvaltningen efter förslag av CIFS.

Avskrivningsbeloppen skola kvartalsvis överföras till särskild diversemedelstitel (maskinersättningskonto).

21. Följande riktlinjer skola tillämpas för avskrivningar enligt punkt 20 ovan:

a) Samtliga objekt, vilkas återanskaffningsvärde beräknas överstiga 1 000 kronor och vilkas livslängd uppgår till minst 5 år, skola vara föremål för avskrivningsförfarande.

b) Maskinerna m. m. indelas i livslängdsgrupper om 5, 10, 15 och 20 år, varvid hänsyn toges till den ekonomiska livslängden. Med motsvarande procentsiffror — 20, 10, 6, 7 och 5 — skall avskrivning ske på det ungefärliga återanskaffningsvärdet, som erhålles genom upp- eller nedräkning av det ursprungliga anskaffningsvärdet enligt gällande maskinprisindex.

c) Om det under avskrivningstiden visar sig, att den uppskattade livslängden — fysiskt eller ekonomiskt — beräknats för lång, skall rättelse ske.

22. Maskiner m. m. som enligt punkt 21 äro föremål för avskrivningsförfarande redovisas särskilt i *maskin- och inventariebok* enligt löslads-system, av vilken bl. a. skola framgå inköpspris och inköpsår, beräknat återanskaffningsvärde, beräknad livslängd samt för varje år verkställda avskrivningar.

23. Maskiner, inventarier och annan utrustning med ett värde av högst 1 000 kronor må anskaffas enligt CIFS bestämmande och bekostas av driftmedel.

Större ny- eller ersättningsanskaffningar eller ombyggnader, som icke äro att hänföra till reparationer och underhåll, beslutas av marinförvaltningen på förslag av CIFS, varvid denna samtidigt anger, huruvida finansieringen anses böra ske genom anlitannde av avskrivningsmedel eller genom särskilt anslag (äskande till Kungl. Maj:t).

24. De medel som enligt punkt 10 c) ovan avses för rationaliseringsåtgärder må enligt CIFS bestämmande disponeras för i samband med rationaliseringar av driften erforderliga ändrings- och ombyggnadsarbeten, ändringar i maskinuppställningar med därav följande anslutningsarbeten, provkörningar o. d. samt anskaffning av viss utrustning såsom verktyg och andra

hjälpmedel, allt under förutsättning att fråga icke är om åtgärder av investeringskaraktär samt att kostnaderna för varje sådan åtgärd icke överstiga 3 000 kronor. Därest kostnaderna överstiga nämnda belopp, skall marinförvaltningens godkännande inhämtas.

De vid kronobageriet i Karlsborg tillämpade kalkyleringsgrunderna framgå av nedanstående uppställning.

Kostnadsslag	Beräkningsgrunder
Kalkylerat tillverkningsvärde	Baserat på förkalkylens å-priser.
Råvarukostnad	Kostnader för verkliga förbrukningen. Råvarupriser = anskaffningskostnad inkl. frakter och lagringskostnader.
Lönekostnad ¹	Löner till förman, bagare samt 10 % av löner till maskinist och eldare.
Hyreskostnad	Beräknas efter pris per m ² enligt ortens gängse pris. Fastställes årligen av KAIF. Fluktuerar bl. a. i mån av höjda generella hyrestillägg.
Avskrivningar	Fastställas årligen av KAIF, på förslag av förrådsch. grundade på anskaffningskostnaden samt den beräkn. livslängden för varje objekt.
Ränta	Fastställes årligen av KAIF. Räntefoten följer det allmänna ränteläget och utgör f. n. 6 %. Beräknas på i rörelsen investerat och bundet kapital.
Transportkostnad	Summan av jvgfrakter etc. för månaden + beräknade kostnader för den tid, förrådets lastbilar använts för brödtransporter.
Emballeringskostnad	Värdet av under månaden förbrukat omslagspapper och papperssäckar. Vid bageriet förekommande lådemballage hänföres till inventarier och avskrivs årligen.
Administrationskostnad ¹	5 % av förrådschefens, 10 % av magasinshövdingens och 15 % av kontoristens å magavd lön. Fastställes årligen av KAIF.
Överskott (underskott)	Utvisar produktions- (för-) kalkylens tillförlitlighet i förhållande till uppkomna verkliga kostnader vid jämn produktion. Vid t. ex. ökning av tillverkad mängd under oförändrade kalkyl- och utförsäljningspriser kommer överskott (och vinst i resultatavräkningen) att redovisas.

Vinst- och förlusträkningen samt balansräkningen för kronobageriet och kronocharkuteriet i Karlskrona ha för budgetåret 1956/57 följande innehåll.

¹ Tjänstemännens löner (löneandelar) omräknas vid inträffande löneförändringar.

Vinst- och förlusträkning

<i>Intäkter</i>	<i>Kronobageriet</i>		<i>Kronocharkuteriet</i>	
<i>Försäljningsvärde av årets tillverkning</i>		502 622:59		1 915 538:40
	Kronor	<u>502 622:59</u>		<u>1 915 538:40</u>
KOSTNADER				
<i>Direkt arbetslön</i>		81 614:79		56 171:85
<i>Råvaror</i>		267 631:15		1 543 389:13
<i>Handelsvaror</i>		0:—		122 353:41
Maskinomkostnader				
<i>Bränsle</i>	7 991:71		0:—	
<i>El. energi</i>	3 540:92		3 944:62	
<i>Ansk. värme</i>	3 912:58		9 466:22	
<i>Vatten</i>	531:84		643:61	
<i>Utrustn. rep. & underhåll</i>	21 386:12		43 593:78	
<i>Avskrivning</i>	<u>18 000:—</u>	55 363:17	<u>22 000:—</u>	79 648:23
Tillverkningsomkostnader				
<i>Övertidstillägg</i>	2 119:82		656:41	
<i>Semesterlön</i>	7 050:—		4 710:—	
<i>Arbetsledarelön</i>	12 674:78		15 459:70	
<i>Allm. förbr. art.</i>	1 094:68		2 421:39	
<i>Bränsle</i>	0:—		2 726:78	
<i>Ing. transporter</i>	0:—		2 220:—	
<i>Renhållning</i>	4 563:35		9 289:70	
<i>Sjukvårdskostnader</i>	415:46		308:10	
<i>Lagringskostnader</i>	2 339:15		4 943:62	
<i>Diverse</i>	1 667:85		468:31	
<i>Rationalisering</i>	<u>0:—</u>	31 925:09	<u>16 200:—</u>	59 404:01
Utlämningsomkostnader				
<i>Utlämnarelön</i>	17 242:13		9 877:93	
<i>Emballage</i>	8 988:85		10 023:67	
<i>Utg. transporter</i>	<u>21 589:09</u>	47 820:06	<u>8 334:48</u>	28 236:08
Administrationsomkostnader				
<i>Kontorslön</i>	12 960:—		19 500:—	
<i>Driftsledarelön</i>	2 400:—		3 600:—	
<i>Expeditionskostnader</i>	<u>2 772:20</u>	18 132:20	<u>2 684:27</u>	25 784:27
<i>Nettovinst</i>		136:13		551:42
	Kronor	<u>502 622:59</u>		<u>1 915 538:40</u>

Balansräkning per 30/6 1957

TILLGANGAR	<i>Kronobageriet</i>		<i>Kronocharkuteriet</i>	
Fordringar				
<i>Kunder</i>	39 002:95		157 454:13	
<i>Övriga</i>	<u>2 243:89</u>	41 246:84	<u>6 568:01</u>	164 022:14
Färdigvarulager				
<i>Handelsvaror</i>	0:—		661:46	
<i>Tillverkade varor</i>	4 731:11		8 703:40	
<i>Styckade varor</i>	<u>0:—</u>	4 731:11	<u>8 351:10</u>	17 715:96
<i>Råvarulager</i>		29 534:81		73 109:58
Materiallager				
<i>Allm. förbr. art.</i>	425:98		714:44	
<i>Bränsle</i>	4 183:96		412:50	
<i>Emballage</i>	<u>8 331:21</u>	12 941:15	<u>2 871:80</u>	3 998:74
	Kronor	<u>88 453:91</u>		<u>258 846:42</u>

SKULDER OCH KAPITAL	<i>Kronobageriet</i>		<i>Kronocharkuteriet</i>	
<i>Skulder till utomstående</i>				
Obetalda löner	6 939:49		6 271:27	
Leverantörer	21 710:56		55 958:49	
Övriga	<u>4 727:27</u>	33 377:32	<u>4 033:04</u>	66 262:80
<i>Skulder till Kronan</i>				
Civilbeställningspålägg		3 340:71		14 166:09
<i>Reserverade medel</i>				
Utrustn. rep. o. underhåll	9 403:38		29 190:88	
Rationalisering	<u>0:—</u>	9 403:38	<u>16 200:—</u>	45 390:88
<i>Kapital i rörelsen</i>				
Kassaavräkning		8 501:49		54 506:45
Insatskapital	33 640:—		77 925:—	
Balanserat resultat (varav årets vinst: Bag. 136:13, Chark. 551:42)	191:01	33 831:01	595:20	77 520:20
	Kronor	<u>88 453:91</u>		<u>258 846:42</u>

Kalkylavräkningen för kronobageriet i Karlsborg utvisar för september 1957 nedanstående siffervärden.

Råvarukostnad enl. kol. 9	13 722: 62
Lönekostnad	3 283: 75
Reparation, bränsle m. m.	769: 78
Hyreskostnad	243: —
Avskrivningar	108: 33
Ränta	150: —
Transportkostnad	1 124: 03
Emballeringskostnad	—
Administrationskostnad	426: 65
	<u>Summa kronor 19 828: 16</u>

Revisorernas uttalande. Såsom framgår av den lämnade redogörelsen har sedan flera decennier tillbaka inom försvaret bedrivits industriell verksamhet för tillverkning av bröd och köttprodukter. Nämnda industrier äro f. n. lokaliserade till Stockholm, Karlsborg, Boden, Tingstäde och Karlskrona. Kronobageriet i Stockholm skall dock enligt beslut av arméintendenturförvaltningen nedläggas under år 1958.

Det ursprungliga syftet med uppförandet av sagda fabriker torde ha varit, att man från statsmakternas sida velat skapa garantier för att de militära myndigheterna skulle ha möjlighet att på ett tillfredsställande sätt lösa problemen om truppförbandens livsmedelsförsörjning i händelse av krig. Numera torde beredskapsintresset spela en relativt underordnad roll. Man synes i allmänhet räkna med att ovan jord belägna industrier på garnisonsorter ganska snart efter ett krigsutbrott komma att bli försatta ur funktion. Även om militära motiv således i allmänhet icke torde kunna åberopas för ett bibehållande av berörda industrier, tala dock andra skäl mot att en avveckling av desamma nu genomföres.

Prissättningen på produkterna sker på grundval av principen, att täckning skall erhållas för samtliga förekommande kostnadselement och att nettovinst på rörelserna icke skall uppkomma. Försäljningen äger rum i konkurrens med företag i den fria marknaden. Härvid har det visat sig att de ifrågavarande industrierna väl hävdat sig i tävlan med enskilda företag och att desamma därför ur statsverkets synpunkt få betraktas som lönsamma. I detta sammanhang må beaktas att det gynnsamma driftresultatet uppnåtts utan att, såvitt revisorerna kunnat finna, fabrikernas produktionsresurser helt tillvaratagits. Med en relativt begränsad ökning av arbetskraften skulle det således, enligt vad revisorerna inhämtat, vara möjligt att vid flera av industrierna utfå avsevärt större effekt av den maskinella utrustningen. Beträffande charkuterifabriken i Karlskrona skulle en utbyggnad av truppförbandens fryslagerrum möjliggöra en icke obetydlig ökning av omsättningen av fabriken djupfrysta produkter, vilket i sin tur skulle föranleda prisreduceringar.

Enligt revisorernas uppfattning böra som regel inom försvaret icke bedrivas rörelser, som icke ha intimt samband med krigsmaktens rent militära ändamål. I den mån för den militära verksamheten erforderliga förnödenheter i betryggande omfattning och till skäligen priser kunna anskaffas i fria marknaden, bör därför tillverkning av förnödenheterna i fråga icke förekomma i försvarets regi. Vad angår de i det föregående nämnda produkterna ger emellertid den av revisorerna verkställda undersökningen vid handen, att väsentliga prisreduceringar i förhållande till priserna i den öppna marknaden kunnat ernås genom att försvaret byggt upp egna fabriker på vissa orter. Vidare har framkommit att, samtidigt som inom ramen för tillgänglig maskinell utrustning utrymme finnes för en betydande ökning av dessa industriernas produktion, ett stort antal truppförband f. n. icke täcka sitt behov av livsmedel genom inköp från dem. Enligt revisorernas uppfattning kan det under dylika omständigheter icke anses försvarligt att endast i begränsad omfattning utnyttja de tillgängliga produktionsresurserna. Revisorerna anse därför, att i fortsättningen de i det föregående nämnda truppförband som ha möjlighet att utan olägenhet anlita berörda industrier böra åläggas verkställa sina inköp där. Härigenom skulle enligt revisorernas bedömande förutsättningar skapas för ett förbilligande av driften och en ytterligare sänkning av priserna.

Viss anskaffning av reservdelar vid marinen

Enligt ett år 1956 mellan marinförvaltningen och AB Bolinder—Munk-tell träffat avtal har marinförvaltningen tillerkänts rätt att på vissa villkor anlita bolagets inköpsorganisation vid ersättningsanskaffning för marinens förrådsverksamhet av reservdelar till torpedbåtsmotorer av fabrikat Isotta—Fraschini och Daimler—Benz. I avtalet har bestämts att följande förfaringssätt skall tillämpas vid anskaffningen av reservdelar.

Beställning av reservdelarna skall utläggas hos bolaget av örlogsvarvet i Stockholm genom varvschefen eller chefen för fartygsavdelningen. Varvets representant hos bolaget (marinens kontrollant) har dock erhållit bemyndigande att själv hos bolaget utlægga beställningar för ett förhandsuppskattat belopp av högst 10 000 kronor för varje särskild beställning. Med ledning av beställningen skola anbud infordras genom bolagets inköpsorganisation. Anbudena skola granskas av bolaget, som därefter har att föreslå lämplig leverantör. Anbud å högst 10 000 kronor skola företes för marinens kontrollant, som bestämmer med vilken leverantör bolaget skall träffa avtal. I fråga om övriga anbud skola dessa, försedda med kontrollantens yttrande, tillställas örlogsvarvet i och för avgörande av vilket anbud som skall antagas. Kontrollen av levererade reservdelar skall utföras av marinens kontrollant. För verkställande av den manuella delen av kontrollarbetet skall den personal anlitas som användes för bolagets normala avsynning i samband med servicearbeten på motorerna. Nämda kontrollarbete skall beställas av marinens kontrollant, och kostnaderna skola bestridas av kronan i enlighet med ett särskilt med bolaget träffat avtal (serviceavtal).

Bolaget har rätt att fakturera örlogsvarvet för fullgjorda leveranser, så snart från marinens sida kontroll av den levererade materielen verkställts och vederbörliga leverantörsfakturor godkänts. För täckande av sina kostnader i samband med berörda upphandlingsverksamhet äger bolaget till inköpspriset, varmed avses förutom vederlaget för varan frakt- och transportkostnader, transportförsäkringspremier, speditorsavgifter m. fl. därmed jämförliga kostnader, lägga ett omkostnadspålägg av 10 procent på högst sammanlagt 500 000 kronor per år. På överskjutande belopp utgör omkostnadspålägget 5 procent. Om inköpssumman för reservdelar skulle understiga 300 000 kronor per år, garanteras bolaget en minimiintäkt av 30 000 kronor per år.

Bolaget ansvarar icke i något avseende för kvaliteten eller det tekniska utförandet av anskaffad materiel och är heller icke ansvarigt för de ekonomiska och tekniska följdverkningar som kunna uppstå genom försenade eller uteblivna leveranser.

Det må i detta sammanhang upplysas, att reservdelsanskaffningen sker i nära anslutning till vissa kontinuerligt återkommande översynsarbeten å

ifrågavarande motorer. För dessa arbeten svarar i princip örlogsvarvet i Stockholm med tillhjälp av viss från bolaget utlånad personal, vars avlöningskostnader bestridas av kronan.

Revisorerna ha från marinförvaltningen inhämtat upplysning rörande de skäl som från marinförvaltningens sida förelegat för träffande av förenämnda avtal. Ämbetsverket har i samband härmed lämnat nedanstående redogörelse för förhållandena före tillkomsten av avtalet. I redogörelsen ha använts följande förkortningar.

KMF	=	Kungl. marinförvaltningen
UC	=	Kungl. marinförvaltningens upphandlingscentral
K	=	» » inköpsavdelning
SFT	=	» » torpedbåtssektion
SMM	=	» » motorsektion
ÖVS	=	Stockholms örlogsvarv
MVS	=	Marinverkstäderna i Stockholm
CF	=	Chefen för örlogsvarvets fartygsavdelning
CFm	=	» » maskinsektion
AD	=	Atlas Diesel
BM	=	Bolinder—Munktell
MKBM	=	Marinens kontrollant vid Bolinder—Munktell

1941—43: KMF—AD

För motortorpedbåtsmotorer typ Isotta Fraschini förvärvade KMF under kriget tillverkningslicens. Med aktiebolaget Atlas Diesel träffades avtal om dels motortillverkning, dels reservdelsleverans, dels slutligen service för motortypen.

1943—49: ÖVS—AD

Sedan ett grundbestånd av reservdelar enligt detta avtal anskaffats genom KMF, hänsköts den fortsatta reservdelsanskaffningen till ÖVS, som därvid utnyttjade ovannämnda avtal med Atlas Diesel. Reservdelarna tillverkades delvis i Atlas Diesels egna verkstäder och delvis hos underleverantörer.

Atlas Diesel överlät år 1947 sin tillverkning av kommersiella motortyper till Nohab. Då tillverkningen hos Atlas Diesel ca tre år senare upphörde, kunde firman ej längre åtaga sig tillverkning och anskaffning av reservdelar. (Däremot kunde i juni 1950 förlängt serviceavtal träffas.) Nohab var, bl. a. med hänsyn till sin maskinella utrustning, icke i stånd att övertaga Atlas Diesels tidigare reservdelstillverkning.

1949—51: ÖVS—MVS

Reservdelsanskaffningen måste sålunda ske i ÖVS regi med anlitande av Atlas Diesels tidigare underleverantörer. Beträffande de delar, som tidigare tillverkats av Atlas Diesel, måste anskaffningen i stället baseras på import från Italien.

1951—53: KMF/STF—UC

Bl. a. med sistnämnda motivering förklarade sig ÖVS ej i stånd att genomföra reservdelsanskaffningen, utan frågan hänsköts till KMF. Anskaffningen handlades för en tid av ämbetsverkets torpedbåtssektion (SFT). För den rent rutinmässiga delen av anskaffningsärendena utnyttjades den dåvarande s. k. upphandlingscentralen (UC). Systemet fungerade tämligen väl.

1953—55 : KMF/K

Torpedbåtssektionen upplöstes 1953 i samband med den omorganisation, som genomfördes på grundval av förvaltningsutredningen. Den motortekniska delen av dess verksamhet överfördes till motorsektionen (SMM). Denna kunde dock ej handlägga reservdelsanskaffningen som förut, ty samtidigt ändrades även upphandlingsorganisationen. Upphandlingscentralen ersattes av en inköpsavdelning (K) med mer vittgående befogenheter och högre kvalificerad personal. Reservdelsanskaffningen överfördes sålunda till denna nya inköpsavdelning.

1955—56: ÖVS—MVS

Efter någon tid befanns anhopningen av ärenden på inköpsavdelningen bli så stor, att ärendenas behandling blev starkt fördröjd. Alla ärenden under 5 000 kronors belopp återfördes därför till sakbyråerna. Man ansåg därvid, att alla ärenden rörande ersättningsanskaffning av reservdelar rätteligen borde handläggas av ÖVS. För att avlasta K överläts sålunda med skrivelse den 17 maj 1955 anskaffningen åter på ÖVS med bifogande av de obehandlade ärenden, som i ett års tid ackumulerats i ämbetsverket i form av inköpsrekvisitioner från motorsektionen.

Under tiden hade även serviceavtalet med Atlas Diesel uppsagts av firman. Nytt serviceavtal hade efter förhandlingar träffats med Aktiebolaget Bolinder—Munktell. Detta avsåg dels den tidigare använda Isottamotorn, dels även den senare införda Daimler-Benz-motorn. (Någon reservdelstillverkning för denna senare motor förekommer ej inom landet, utan anskaffningen är helt baserad på import.)

Det visade sig emellertid, att kapaciteten hos örlogsvarvets (=marinverkstädernas) inköpskontor icke på långt när var tillräcklig för att ärendenas behandling skulle kunna ske i takt med behoven. Huvudanledningen synes ha varit personalbrist och överbelastning. Till fördröjningarna bidrog även följande förhållanden:

Reservdelsanskaffningen måste av marinverkstäderna inlänkas i dess ordinarie rutin och den för ÖVS gällande arbetsordningen. Den uppmjukning i rutinförfarandet, som MKBM:s instruktion numera medgiver gentemot BM, var i fallet MVS ej tillämplig, vilket bl. a. medförde, att även smärre ärenden inom ramen för MKBM:s ekonomiska befogenheter måste behandlas av CF resp. CFm, innan de upptogs till behandling av inköpskontoret. Detta förfarande bidrog till otydligheter, misstag och fördröjning.

När beställning utlagts och tillverkning igångsatts, uppstod ofta tekniska frågor som leverantören ställde till inköpskontoret och som därefter passe-

rade vägen över ÖVS' resp. avdelning, sektion och detalj, innan de nådde MKBM, som därvid ofta fick tillfråga BM, varefter svaret skulle vandra vägen tillbaka. Till följd av de mellanliggande instansernas oerfarenhet i dylika frågor uppstod missförstånd och dröjsmål.

Den 25 april 1956 träffade marinförvaltningen avtal med AB Bolinder—Munktell om anlåtande av firmans inköpsorganisation för reservdelsanskaffningen. Avtalet överläts på ÖVS för att utnyttjas vid anskaffningen. De speciella villkoren och organisationsformerna härför är reglerade i avtalet. Sedan avtalet börjat tillämpas har både de inneliggande rekvisitionerna expedierats och nytillkomna dylika kunnat åtgärdas, så att reservdelar nu åter kan erhållas i takt med serviceverksamhetens behov. Det kan emellertid i detta sammanhang påpekas, att avtalet endast gäller ersättningsanskaffning. Det grundbestånd av reservdelar som f. n. är under uppläggning för den nya Daimler-Benz-motorn, anskaffas genom marinförvaltningens inköpsavdelning. På grund av avdelningens arbetsbelastning är genomloppstiden för dessa ärenden cirka ett år från inköpsbegäran till beställning. Härtill kommer sedan leverantörens leveranstid. Denna långa behandlingstid är i praktiken ej acceptabel med hänsyn till servicearbetet, som i hög grad är beroende av tillgången på reservdelar. Därför har i vissa fall ersättningsanskaffning måst ske via BM redan innan grundbestånd funnits anskaffat genom KMF.

Det må i detta sammanhang omnämnas att vid marinförvaltningens inköpsavdelning f. n. sysselsätts 30 och vid örlogsvarvets inköpskontor 8 befattningshavare.

Enligt från marinförvaltningen inhämtad uppgift uppgick antalet av bolaget för marinförvaltningens räkning handlagda upphandlingsärenden under tiden april—december 1956 till 81 och under tiden januari—september 1957 till 101. Det fakturerade värdet av nämnda upphandlingar belöpte sig till i runt tal respektive 1 300 000 kronor och 925 000 kronor. Bolagets omkostnadspålägg för berörda leveranser ha således utgjort ca 160 000 kronor.

Marinförvaltningen har hos bolaget upprättat ett kontrollkontor under chefskap av en kontrollant. Denne är underställd örlogsvarvet i vad avser service, underhåll och ersättningsanskaffning av reservdelar samt marinförvaltningen i fråga om kontroll och nytillverkning av motorer. I det föregående har redogjorts för kontrollantens befattning med upphandlingsärendena.

Huvudanledningen till att ovanberörda avtal träffats har av marinförvaltningen, såsom delvis framgått redan av det föregående, uppgivits vara att såväl örlogsvarvets som marinförvaltningens inköpsorganisationer f. n. vore överbelastade och att behandlingen av upphandlingsärendena därför i allmänhet toge lång tid i anspråk. Då reservdelsförrådets beställningsgränser och grundbeståndets omfattning vore baserade på »normala» inköps- och beställningstider, skulle enligt marinförvaltningens mening en långsammare fungerande ersättningsanskaffning förutsätta en ökning av reservdelsbeståndet. Härtill komme att reservdelsanskaffning och service i tekniskt av-

seende vore så intimt förknippade med varandra, att bästa utnyttjande av personalen erhöles om handläggningen av hithörande ärenden skedde inom samma organisationsenheter och på likartat sätt. Marinförvaltningen har understrukit, att det med hänsyn till krigsberedskapen vore ytterst angeläget, att servicearbetena fullgjordes kontinuerligt, så att motortorpedbåtarna kunde erhålla översedda motorer enligt översynsprogrammet.

Det administrationspålägg som bolaget avtalsenligt tillgodogjort sig har av marinförvaltningen bedömts vara skäligt i förhållande till arbetsinsats och resultat. Enligt marinförvaltningens mening skulle en mot nämnda pålägg svarande ökning av personalkostnaderna uppstå, om marinens inköpsorganisationer utbyggdes så, att de kunde omhänderhava jämväl den ifrågakvarande anskaffningsverksamheten.

Revisorernas uttalande. Såsom framgår av den lämnade redogörelsen har under de senaste 16 åren anskaffningsverksamheten i fråga om reservdelar till motortorpedbåtmotorer försiggått i en mångfald olika former. Icke mindre än sex olika system ha sålunda varit i tillämpning. Orsakerna härtill äro till en del hänförliga till vissa industriella förändringar, men olika rationaliseringsåtgärder inom statsförvaltningen ha också bidragit till att den ifrågakvarande verksamheten icke kunnat bedrivas enligt enhetliga principer.

Sedan det visat sig att marinförvaltningens inköpsavdelning och inköpskontoret vid örlogsvärvet i Stockholm, vilka tillsammans sysselsätta 38 befattningshavare, icke på ett tillfredsställande sätt kunnat lösa de med berörda upphandlingar sammanhängande problemen, har marinförvaltningen genom ett år 1956 träffat avtal med AB Bolinder—Munktell tillförsäkrat sig rätt att anlita bolagets inköpsorganisation vid reservdelsanskaffningen. Bolaget har i enlighet härmed under tiden april 1956 — september 1957 handlagt sammanlagt 189 upphandlingsärenden till ett fakturerat belopp av tillhoppa 2 225 000 kronor. I ersättning för det med anskaffningsverksamheten förenade arbetet har bolaget av kronan under sagda tid uppburit ett belopp av omkring 160 000 kronor eller genomsnittligt inemot 900 kronor per upphandlingsärende.

Revisorerna ha med hänsyn till de avsevärda utgifter som åsamkats kronan till följd av det med bolaget träffade avtalet hos marinförvaltningen begärt närmare upplysning om de skäl som föranlett ämbetsverket att organisera anskaffningsverksamheten på angivet sätt. Marinförvaltningen har därvid bl. a. framhållit, att arbetsbelastningen vid de marina inköpsorganen f. n. är så stor, att man icke utan avsevärd tidsutdräkt kan handlägga de inköpsärenden som avse anskaffning av reservdelar till motortorpedbåtar, samt att en långsamare fungerande ersättningsanskaffning förutsätter, att det nuvarande reservdelslagret utökas i avsevärd omfattning. Det till bolaget utgående administrationspålägget har marinförvaltningen funnit skäligt.

Enligt ämbetsverkets åsikt skulle ett återförande av berörda inköpsärenden till marinens inköpsorgan medföra ökade personalkostnader av sådan storlek, att de skulle motsvara den ersättning som nu utbetalas till bolaget.

Revisorerna, som äro medvetna om att den ifrågavarande anskaffningsverksamheten delvis är av komplicerad natur, ha för sin del bibragts den uppfattningen, att en väsentlig orsak till den arbetsanhopning som skedde vid upphandlingsärendenas handhavande på örlogsvarvets inköpskontor ligger däri, att reservdelsanskaffningen stelt inlänkades i varvets ordinarie rutin och helt anpassades efter varvets arbetsordning. Såsom förut nämnts har marinförvaltningen själv framhållit, att den ändring av instruktionen som genomförts för marinens kontrollant numera medgiver en uppmjukning av rutinförfarandet, innebärande bl. a. att smärre inköpsärenden ej längre måste behandlas av cheferna för varvets fartygsavdelning respektive maskinsektion, innan de handläggas av inköpskontoret. Revisorerna anse det därför icke osannolikt att fortsatta åtgärder till förenklande av arbetsrutinen vid inköpskontoret kunna leda till en sådan ökning av kontorets kapacitet, att förutsättningar skapas för ett återförande av berörda inköpsärenden till örlogsvarvet.

F. n. handlägger AB Bolinder—Munktell avtalsenligt samtliga de upphandlingsärenden som äro hänförliga till marinens ersättningsanskaffning för förrådsverksamheten av reservdelar till torpedbåtsmotorerna. Däri ingå sålunda också alla de relativt okomplicerade upphandlingsärenden som sjölvfallet förekomma vid en anskaffningsverksamhet av denna art. Revisorerna finna det otillfredsställande att i fråga om dylika upphandlingar kronan på grund av avtalet skall nödgas erlägga ersättning till bolaget för omkostnadspålägget. Därest det icke skulle visa sig möjligt att genom förenklat arbetssätt vid varvets inköpskontor helt överföra berörda anskaffningsverksamhet till nämnda kontor, vilja revisorerna därför i vart fall ifrågasätta om icke de enklare upphandlingsärendena borde hänföras dit. En sådan åtgärd skulle enligt revisorernas uppfattning leda till icke obetydliga besparingar för statsverket, utan att kravet på effektivitet i reservdelsanskaffningen behövde eftersättas. Revisorerna anse därför att en undersökning snarast bör verkställas om förutsättningarna för en omläggning av inköpsverksamheten i av revisorerna föreslagen riktning.

§ 8

Samling för marinen av förvaltningsföreskrifter

Marinförvaltningen fattade år 1950 beslut om utgivande av en sammanställning av de för marinen gällande förvaltningsföreskrifterna. Sammanställningen erhöll benämningen »Samling för marinen av förvaltningsföreskrifter» (SMFF). Revisorerna ha från marinförvaltningen inhämtat vissa upplysningar rörande de skäl som föranlett tillskapandet av berörda samlingsverk. Ämbetsverket har därvid bl. a. framfört följande mera allmänna synpunkter på spørsmålet angående en systematisk redigering och distribution av föreskrifter av här ifrågavarande art.

Ämbetsverket finner det angeläget framhålla att för efterlevandet på olika plan av Kungl. Maj:ts eller av centrala myndigheter utfärdade föreskrifter jämte tillämpningsbestämmelser och anvisningar den primära fordran är, att man tillser att dessa föreskrifter m. m. i ett i möjligaste mån fullständigt skick och på ett systematiskt sätt göras tillgängliga för de befattningshavare, som i ett eller annat avseende i sin tjänstutövning hava att taga befattning med förvaltningsärenden. I synnerhet med hänsyn till det redogörare- och uppbördsmanansvar, som är förbundet med ekonomisk förvaltning, synes det vara en rimlig fordran att vederbörande befattningshavare rättidigt bliva försedda med de för tjänstens utövande erforderliga källskrifterna ävensom däri företagna ändringar, tillägg o. d.

Behovet av tillgång till sammanställningar av dylika förvaltningsföreskrifter är givetvis något olika inom marinens olika förvaltningar och verksamhetsgrenar. För permanenta, landbaserade förvaltningsmyndigheter med god tillgång till sakregister, författningar och arkiv är detta behov i många fall mindre framträdande. För mera tillfälligt organiserade förband samt för skolor och utbildningskurser m. m. är det mera accentuerat. Enär en viktig förutsättning för marinens verksamhet består i att med kort varsel kunna sammansätta nya arbetsdugliga förvaltningsenheter (genom rustning av örlogsfartyg eller försvarsanstalt m. m.) framstår måhända nyssnämnda behov rent allmänt sett med särskild skärpa inom denna försvarsgren.

Marinförvaltningen har framhållit, att den utformning SMFF erhållit finge ses mot bakgrunden av den metodik som tillämpades vid framställningen av marinens tjänstgöringsreglementen (RM).

Den ledande principen vid utformandet av 1915 års RM hade varit, att sådana förvaltningstjänsten berörande föreskrifter som utfärdats av Kungl. Maj:t eller central förvaltningsmyndighet och som ansetts beröra förvaltningstjänsten ombord eller i land intagits — i mer eller mindre fullständiga särtryck — såsom bilaga till reglementet, varvid i reglementstexten hänvisning gjorts till respektive bilagor. I 1931 och 1937 års omarbetade RM hade denna princip frångåtts i det avseendet, att man i texten endast antytt förefintligheten av sådana separata föreskrifter med orden »Om — — — är särskilt stadgat». Avsikten hade dock varit att i anslutning till utgivandet

av berörda RM i ett särskilt komplement återgiva de ifrågasvarande föreskrifterna, en avsikt som dock av olika anledningar icke kunde realiseras. Beträffande de vid sidan av sistnämnda RM gällande bestämmelserna hade föreskrivits, att lokalmyndigheterna skulle samla och tillställa desamma underställda myndigheter, t. ex. fartygschefer. Detta hade naturligt nog haft till följd, att de iordningställda föreskriftssamlingarna blivit varierande till utformning och innehåll. Redan på ett tidigt stadium framkom därför önskemål om ett bättre och enhetligare system i förevarande avseende. Detta önskemål gjorde sig särskilt starkt gällande under beredskapsåren, då förvaltningsbestyren ej sällan omhänderhades av bristfälligt utbildad och orutinerad personal.

I fråga om sättet för redigeringen av SMFF har marinförvaltningen bl. a. framhållit följande.

Vid planerandet av samlingsverket var avsikten att samtliga i verket klassificerade och registrerade föreskrifter, med undantag för vissa i statsliggaren förekommande författningar samt utbildningsföreskrifter m. m., skulle ingå i detsamma. Då emellertid åtskilliga SF och TS voro utgångna och kostnaden för omtryckning av dessa skulle ställa sig alltför hög, kunde man endast medtaga sådana föreskrifter, som funnos tillgängliga i större upplaga. Vidare voro i flera fall föreskrifter och anvisningar, utfärdade av de centrala ämbetsverken (särtryck), under omarbetning, varför en omtryckning av den anledningen ansågs lämplig. Man rekommenderade då att myndigheter m. fl. som hade tillgång till i samlingsverket nämnda (klassificerade) föreskrifter, vilka enligt ovan ej av marinförvaltningen kunnat tillhandahållas, borde åsätta dylika föreskrifter vederbörligt registernummer och införliva dem med verket i övrigt. Erfarenheterna ha sedermera visat att dessa åtgärder i allmänhet icke vidtagits på ett tillfredsställande sätt. På grund härav har marinförvaltningen, sedan erfarenheter av samlingsverket nu erhållits, sett sig föranlåten att komplettera samlingsverket med sådana föreskrifter, som vid första utgivningen av ovan anförda skäl icke kunnat tillhandahållas. Därjämte har det ansetts välbetänkt att genom utökning av antalet sakord i registret ge samlingsverket bl. a. större överskådlighet även för den personal, som icke besitter mera ingående författningkunskap. Nyssnämnda komplettering av samlingspärmarna och utvidgning av sakregistret (4—5-dubblas) pågår f. n. inom marinförvaltningen och beräknas vara avslutad under december månad innevarande år. Vidare har det visat sig önskvärt att i särtryck tillföra SMFF vissa i nuvarande statsliggare ingående avlöningsbestämmelser och fortlöpande hålla dessa även efter statsliggarens utgivande aktuella genom rättelser.

SMFF omfattar f. n., förutom nummer- och sakregister, 11 samlingspärmar med en ryggbredd om 6 cm. Verket upptager sammanlagt ca 80 hyllcentimeter. Enligt nummerregistret ingå i samlingen ca 700 exemplar av Svensk författningssamling (SFS), 1 000 exemplar av Tjänstemeddelanden rörande sjöförsvaret (TS) och 200 exemplar av kungliga brev, ämbetskrivelser och centrala förvaltningsmyndigheters skrivelser. I nummerregistret har vidare hänvisning gjorts till ca 200 SFS, TS m. m., vilka icke äro inlagda i samlingen. Sakregistret omfattar ca 3 500 hänvisningsord.

Samlingens klassifikationstabell omfattar följande ämnen.

0. *Allmänna frågor*

- 00 Statsfinansiella och nationalekonomiska frågor
- 01 Taxering
- 02 Skydd av fornlämningar och naturminnesmärken, museer
- 03 Folkhushållning, militära ransonerings- och besparingsföreskrifter
- 04 Civilförsvar och luftskydd, rundradio
- 05 Försvarsupplysning, vetenskap och forskning
- 06 Kommittéer
- 07 Utmärkelsetecken

1. *Personalärenden m. m.*

- 10 Värnplikts- och inskrivningsväsendet
- 11 Familjebidrag
- 12 Skyddslagar för värnpliktiga m. fl.
- 13 Befälsförordnande av värnpliktiga m. fl.
- 14 Personalredovisning, förhandlingsrätt, anställning, befordran, avsked
- 15 Personalvård
- 16 Rättsvård

2. *Utbildning m. m.*

- 20 Officer
- 21 Mariningenjör
- 22 Underofficer
- 23 Manskap
- 24 Värnpliktiga
- 25 Sjövärn och marinlottor
- 26 Civil person (även hemvärn)
- 27 Lön
- 28 Pension
- 29 Fysisk fostran (gymnastik, idrott, frivilligt skytte m. m.)

3. *Organisation*

- 30 Instruktioner, tjänstgöringsföreskrifter o. d. för myndigheter och förband, personalkårer, personalgrupper
- 31 Beredskapstillstånd

4. *Medelsförvaltning, kassaredovisning m. m.*

- 40 Medelsförvaltning och kassaredovisning
- 41 Manskapskassor
- 42 Transporter, resor, inkvartering
- 43 Vapen och ammunition
- 44 Gasmasker m. m.

5. *Förplägnad*

- 50 Kvalitet och anskaffning
- 51 I land och ombord
- 52 Ersättning för förplägnad
- 53 Portion och proviant till enskilda
- 54 Mässar

- 55 Redovisning
 - 56 Krigsförplägnad
6. *Beklädnad och viss annan utrustning*
- 60 Kvalitet, tillverkningsbestämmelser, anskaffning. Utrustnings- och klädselbestämmelser
 - 61 Allmänt
 - 62 Flottans personal
 - 63 Kustartilleriets personal
 - 64 Aspiranter och kadetter
 - 65 Andra personalgrupper
 - 66 Skyddsbeklädnad, specialbeklädnad m. m.
 - 67 Försäljning, utlåning, ersättning
 - 68 Beklädnadstjänsten m. m.
7. *Hälso- och sjukvård*
- 70 Läkarbesiktning
 - 71 Tjänsteläkare
 - 72 Instruktioner, redovisning och taxor
 - 73 Sjukvård och specialistvård för vissa personalkategorier
 - 74 Tandvård, glasögon, hålfotsinlägg och bad
 - 75 Ölycksfall och sjukhusvård
 - 76 Läkemedel och tekniska anvisningar
 - 77 Sjukvård under krigstjänstgöring m. m.
8. *Materiel m. m.*
- 80 Köp, rekvisition, förhyrning, försäljning, kassation, lån, inventering
 - 81 Förråd och uppbörder m. m. (underhåll och vård)
 - 82 Driv- och smörjmedelbränsle
 - 83 Mark, byggnader, befästningar, bostäder (förläggning)
 - 84 Hundar, fordon, maskiner
 - 85 Fartyg (hjälpfartyg, båtar)
9. *Stabs- och expeditionstjänst m. m.*
- 90 Arbetstid, arkiv
 - 91 Hemliga handlingar m. m., blanketter, böcker, tryckning, tidningar
 - 92 Tjänstepost, tjänstetelefon, fribrevsrätt, censur
 - 93 Anskaffning, försäljning, reparation av skriv- och räknemaskiner, kontorsmateriel, möbler
 - 94 Foto- och filmtjänst.

SMFF utgives i ca 1 000 exemplar av nummer- och sakregistret samt i ca 500 exemplar av själva föreskriftssamlingen. För det redaktionella arbetet har inom marinförvaltningen avdelats en tjänsteman i lönegraden Ag 19.

Enligt vad marinförvaltningen uppgivit är SMFF avsedd att användas i såväl krig som fred. Verket omfattar därför i princip jämväl förvaltningen under beredskapstillstånd och krig gällande föreskrifter av icke hemlig natur.

Samlingsverket har på sina håll, enligt vad revisorerna inhämtat, ansetts vara alltför omfattande och tungarbetat. Nämnda förhållande har haft som

följd att vid exempelvis bokförrådet vid marinkommando Syd i november 1957 endast 45 exemplar utlämnats av tilldelade 121 exemplar och vid marinkommando Ost 37 exemplar av totalt 74. Av de 28 exemplar som tilldelats marinkommando Väst ha aldrig mer än 16 exemplar varit utlämnade. Under oktober 1957 hade icke något av göteborgsavdelningens rustade fartyg rekvirerat samlingen. Skälet härtill har bl. a. angivits vara utrymmesbrist, varjämte ändringsarbetet med att hålla samlingen å jour ansetts betungande.

I SMFF ha intagits icke endast centrala myndigheters förvaltningsföreskrifter utan även andra bestämmelser av olika slag, t. ex. vägtrafikförordningen, kungörelsen om skyldighet för näringsidkare m. fl. att biträda vid arbetet å rikets ekonomiska försvarsberedskap, taxeringsförordningen, värnpliktslagen, inskrivningsförordningen, hämtningskungörelsen, arbetarskyddslagen, förordnandeföreskrifter, militär rättegångslag, militär rättsvårdskungörelse, lag om disciplinstraff för krigsmän, om hovrättsting, vissa anvisningar för verkställande av arrest etc. Revisorerna ha vidare konstaterat att SMFF även innehåller sådana föreskrifter som tillhandahållas vederbörande myndigheter i särskild ordning. Sålunda återfinnas där exempelvis Saar med övergångs- och tilläggsbestämmelser samt bestämmelser rörande tjänste- och familjepensioner m. m.

Under senare år ha inom försvaret utgivits speciella publikationer rörande vissa verksamhetsområden. Så t. ex. har försvarets civilförvaltning utgivit »Sammanställning av bestämmelser rörande reseersättning m. m.» (Sam-Res), som tillhandahålles samtliga berörda militära myndigheter och som hålles aktuell genom civilförvaltningens försorg. I SMFF ha det oaktat intagits samtliga reseförfattningar, t. ex. allmänt resereglemente och rese-reglemente för försvaret. Vidare ingå där av civilförvaltningen utgivna publikationer, omfattande bestämmelser rörande särskilda förmåner under sjötjänstgöring (Sam Sjöförmåner) och utbetalning av sjöförmåner (F-sjöförmåner). Inom rättsvårdens område förekommer ett samlingsverk av lagar och författningar berörande den militära rättsvården (SLRL). Trots att sålunda dylika samlingsverk och publikationer förekomma och allmänt användas av vederbörande befattningshavare — flera likanande exempel kunna angivas — finnas motsvarande bestämmelser införda i SMFF.

Revisorernas uttalande. Verksamheten inom marinen liksom inom försvaret i dess helhet regleras utav en mångfald av olika myndigheter utfärdade förvaltningsföreskrifter. Självfallet uppkomma därigenom ofta svårigheter för vederbörande personal att vid avgörande av viss fråga snabbt skaffa sig klarhet om vilka bestämmelser som i det aktuella fallet äro tillämpliga. Inom marinen har man på grund därav ansett det erforderligt att tillskapa ett särskilt samlingsverk, benämnt »Samling för marinen av förvaltningsföreskrifter» (SMFF). Samlingen, som vid sin tillkomst år 1950

omfattade fyra pärmar, har under de senare åren successivt utökats. F. n. ingå däri, förutom nummer- och sakregister, icke mindre än elva pärmar med en ryggbredd av vardera 6 cm. Verket upptager sammanlagt ca 80 hyllcentimeter. Innehållet utgöres bl. a. av exemplar av Svensk författningssamling, Tjänstemeddelanden rörande sjöförsvaret, cirkulärskrivelser från de centrala försvarsförvaltningarna, ämbetskrivelser etc. Samlingen omfattar f. n. ca 2 000 sådana handlingar. I sakregistret ha upptagits ca 3 500 hänvisningsord. I klassifikationstabellen finnas angivna 95 ärendesgrupper av de mest skilda slag.

Den omständigheten att i SMFF samlats alla för marinen gällande förvaltningsbestämmelser har medfört att respektive förvaltningsgrenschefer (motsvarande) äga tillgång till de för samtliga förvaltningsgrenar gällande föreskrifterna. Någon differentiering av verket, innebärande t. ex. att föreskrifter för läkare eller intendentur m. fl. samlats var för sig, har icke skett. Därigenom tvingas befattningshavare inom en förvaltningsgren att omhänderta och vidtaga erforderliga ändringar i en mångfald bestämmelser som uteslutande gälla andra förvaltningsgrenar. Genom frånvaron av varje differentiering av samlingsverket måste t. ex. en tygmästare nu omhänderta föreskrifter rörande bl. a. följande:

- a) utlåning av intendenturmateriel,
- b) förteckning och prislista å förplägnadsmateriel,
- c) servis- och skaffningseffekter av nysilver för flottans fartyg,
- d) kostpenning m. m. under sjömätningsexpeditioner,
- e) anskaffning av fisk för marinens förband och fartyg,
- f) priser å frukt och grönsaker vid upphandling under hand,
- g) begagnande av Svenska smörprovningarnas varumärke för ost och mesvaruslag,
- h) märkning av viss förplägnadsmateriel vid marinen,
- i) tillsättande av potatisstärkelse i margarin.

Enligt vad revisorerna inhämtat har det i många fall icke visat sig möjligt att med tillgänglig arbetskraft inom rimlig tid medhinna alla de detaljändringar som tid efter annan måste göras i samlingen. Detta har skapat en viss misstro mot densamma. Flera fartyg ha över huvud taget icke rekviderat verket på grund av utrymmesbrist och med hänsyn till att arbetet med att hålla samlingen aktuell ansetts för betungande.

Såsom tidigare nämnts är SMFF avsedd att användas såväl i krig som i fred. Revisorerna vilja emellertid ifrågasätta, huruvida ett samlingsverk av den omfattning och uppbyggnad varom här är fråga kan eller bör komma till praktisk användning under krigsförhållanden.

På grund av ovan anförda skäl anse sig revisorerna böra föreslå slopande av SMFF, i vart fall i dess nuvarande utformning. Därest det av särskild anledning skulle befinnas erforderligt att i begränsad omfattning tillhanda-hålla de marina myndigheterna en föreskriftssamling, bör enligt revisorer-

nas mening en uppdelning av samlingen ske, så att de olika förvaltningsgrenscheferna (motsvarande) i princip behöva handhava endast de för dem gällande förvaltningsbestämmelserna.

Revisorerna vilja i detta sammanhang till slut ifrågasätta, huruvida det icke vore lämpligt att inom marinen sammanföra gällande föreskrifter inom visst ämnesområde till en enhet på samma sätt som skett inom armén, där exempelvis på intendentursidan utarbetats särskild intendenturmaterielinstruktion, bränsleinstruktion, förplägnadsinstruktion och drivmedelsinstruktion, eller inom flygvapnet, där intendenturförvaltningsföreskrifterna sammanförts i en intendenturtjänstinstruktion.

§ 9

Reservpensionsförmåner inom försvaret¹

I de tre den 19 november 1943 utfärdade reservbefälskungörelserna för respektive armén (nr 815), marinen (nr 816) och flygvapnet (nr 817) ha bestämmelser utfärdats för anställningshavare i krigsmaktens reserver. Enligt nämnda bestämmelser skall reservpersonalen utgöras av

a) officerare och underofficerare samt viss annan militär eller civilmilitär personal, som avgått med pension från beställning på aktiv stat eller reservstat och, enligt vad därom särskilt stadgats, haft skyldighet att efter avgången inträda i reserv (pensionsavgångna);

b) officerare och underofficerare samt viss annan militär eller civilmilitär personal, som vid eller senast två år efter avgång från beställning på aktiv stat eller reservstat utan skyldighet som ovan sägs på ansökan vunnit inträde i reserv (förtidsavgångna);

c) officerare och underofficerare samt viss annan militär eller civilmilitär personal, vilka vunnit första officers- eller underofficersanställning (motsvarande) i reserv ävensom viss civilmilitär personal, som vunnit inträde i reserv (reservanställda);

d) officerare och underofficerare samt civilmilitär personal av officers tjänsteklass, som vid värnplikstidens utgång vunnit inträde i reserv (värnpliktsavgångna); samt

e) furirer, vilka vid avgång från aktiv stat vunnit inträde i reserv i syfte att vinna anställning såsom underofficer eller armétekniker i reserv (övergångsanställda).

Anställning i reserv upphör bl. a.

a) för förtidsavgången eller reservanställd officer eller underofficer med utgången av det kalenderår, varunder han uppnår 38 års ålder; dock att den som befordrats till kapten, ryttmästare, fanjunkare, styckjunkare eller flaggunderofficer eller fullgjort för sådan befordran stadgade villkor äger kvarstå i reserv intill utgången av det kalenderår, under vilket han uppnår 47 års ålder, samt att tillstånd att efter nämnda tid kvarstå i reserv intill utgången av det kalenderår, varunder 55 års ålder uppnås, må meddelas den som ådagalagt lämplighet för fortsatt tjänstgöring vid krigsmakten; och må sådant tillstånd förlängas med ytterligare fem år för varje gång intill utgången av det kalenderår, varunder 65 års ålder uppnås;

b) för förtidsavgången eller reservanställd civilmilitär personal med utgången av det kalenderår, varunder vederbörande uppnår 47 års ålder,

¹ Denna paragraf har avlämnats den 29 oktober 1957.

dock att den som ådagalagt lämplighet för fortsatt anställning vid krigsmakten må meddelas tillstånd att efter nämnda tid kvarstå i reserv intill utgången av det kalenderår, varunder 55 års ålder uppnås; och må sådant tillstånd tillämpas i enlighet med vad nyss sagts; samt

c) för värnpliktsavgången officer, underofficer eller civilmilitär personal med utgången av det kalenderår, varunder vederbörande uppnår 55 års ålder, dock att tillstånd att kvarstå i reserv intill utgången av det kalenderår, varunder 65 års ålder uppnås, må medgivnas i enlighet med vad ovan sagts.

Personal i reserven är skyldig att tjänstgöra i krig och då värnpliktiga eljest tagas i anspråk för rikets försvar eller säkerhet eller för fullgörande av beredskapsövning. Härutöver åligger det nedannämnd reservpersonal att fullgöra tjänstgöring enligt följande.

Pensionsavgången personal, som icke uppehåller i fastställd personalförteckning upptagen, för pensionerad personal avsedd arvodesbefattning, skall fullgöra en tjänstgöringsomgång om 30 dagar för varje före utgången av det kalenderår, varunder 55 års ålder uppnås, infallande hel treårsperiod av den tid vederbörande tillhör reserv.

Förtidsavgången eller reservanställd personal skall i regel fullgöra en tjänstgöringsomgång om i allmänhet 48 dagar (vid flygvapnet 45 dagar) för varje hel treårsperiod av den del av anställningstiden i reserv, som infaller före utgången av det kalenderår, varunder 47 års ålder uppnås, samt en tjänstgöringsomgång om 30 dagar för varje följande, före utgången av det kalenderår, varunder 55 års ålder uppnås, infallande hel treårsperiod av anställningstiden i reserv. Beträffande flottans samt viss marinen tillhörande reservpersonal gäller dock att vederbörande skall fullgöra en repetitionsövning om 60 dagar för varje hel femårsperiod av den del av anställningstiden i reserven, som infaller före utgången av det kalenderår, varunder vederbörande fyller 47 år. Reservanställd officer och underofficer vid flottan har därjämte att fullgöra viss s. k. första reservtjänstgöring (6 eller 12 månader). Beträffande förtidsavgången och reservanställd personal i flygvapnets reserv med placering i flyg- eller meteorologtjänstbefattning gälla tvåårsperioder för den del av anställningstiden i reserv, som infaller före utgången av det kalenderår, varunder vederbörande fyller 47 år.

Värnpliktsavgången personal skall fullgöra en tjänstgöringsomgång om 30 dagar för varje före utgången av det kalenderår, varunder vederbörande fyller 55 år, infallande hel treårsperiod av anställningstiden i reserv.

Förtidsavgången, reservanställd och värnpliktsavgången personal, som i vederbörlig ordning fullgjort föreskriven tjänstgöringsskyldighet är berättigad att erhålla reservpension. Denna varierar beroende på vilken personalkategori vederbörande tillhör och i vissa fall med hänsyn till anställningstidens längd. Officerare och underofficerare uppbära f. n. reservpension (inkl. rörligt tillägg) med följande belopp per år.

	<i>Officer</i>	<i>Under-officer</i>
<i>Förtidsavgången och reservanställd personal</i>		
Personal som varit anställd i reserven intill det år varunder vederbörande uppnått 55 års ålder	2 919: —	2 289: —
Personal som varit anställd i reserven intill det år varunder vederbörande uppnått 47 års ålder	2 457: —	1 932: —
Personal som varit anställd i reserven intill det år varunder vederbörande uppnått 38 års ålder	1 785: —	1 407: —
<i>Värnpliktsavgången personal</i>	588: —	462: —

Reservpension utgår fr. o. m. ingången av kalenderåret efter det vederbörande pensionstagare fyllt 55 år eller, såvitt avser pension för vilken stadgade villkor i fråga om tjänstgöringsskyldighet uppfyllts senare, från denna tidpunkt t. o. m. den dag då en månad förflutit efter pensionstagarens frånfälle. I stället för pension kan utbetalas ett däremot svarande engångsbelopp.

I ovannämnda reservbefälskungörelser finnas bestämmelser icke meddelade som innefatta förbud mot antagning i reserven av förtidsavgångna eller reservanställda anställningshavare, som uppnått relativt hög levnadsålder och som därför komma att fullgöra tjänstgöring i reservanställningen endast förhållandevis kort tid. Enligt vad revisorerna inhämtat ha under femårsperioden 1952—1956 till statskontoret inkommit anmälningar om förtidsavgång från beställning på aktiv stat från sammanlagt ca 300 officerare och underofficerare. Flertalet av nämnda befattningshavare har i samband med avgången från aktiv stat eller senare vunnit inträde i reserven. Av nämnda reservpersonal utgöres omkring en femtedel av kapten och fanjunkare (motsvarande), vilka med hänsyn till sin ålder icke kunna vid reservanställning intill 55 års ålder förväntas fullgöra i medeltal mer än högst fyra tjänstgöringsomgångar. Det kan nämnas att revisorerna funnit exempel på att en förutvarande beställningshavare på aktiv stat övergått till pensionsberättigande civil statlig anställning och i samband därmed vunnit anställning i reserven vid så hög levnadsålder, att han i reservanställningen blivit skyldig fullgöra allenast en tjänstgöringsomgång om 30 dagar. Det oaktat har vederbörande anställningshavare med stöd av gällande bestämmelser kommit i åtnjutande av reservpension med högsta belopp från 55 års ålder. I de fall vederbörande anställningshavare övergått till civil statlig anställning, har han i dylik befattning ägt rätt att såsom tjänstår för pension enligt allmänna tjänstepensionsreglementet tillgodoräkna den föregående anställningstiden på aktiv stat vid försvaret.

Det må i detta sammanhang erinras, att 1955 års revisorer under § 6 i sin berättelse upptogo frågan om möjligheten av att ersätta reservpersonal med värnpliktig personal, varvid särskilt underströks att oberoende av

ställningstagandet till nämnda spörsmål gällande bestämmelser rörande reservanställning borde ändras därhän, att sådan anställning som regel borde upphöra i och med värnpliktstidens utgång. Vid remissbehandlingen av ifrågavarande ärende anslöt sig statskontoret till sistnämnda uppfattning. Från försvarets civilförvaltnings sida framhölls bl. a. att det syntes kunna ifrågasättas, huruvida bestämmelser icke borde meddelas av innebörd, att anställningshavare som under viss tid, förslagsvis tre år, åtnjutit och kunde förväntas framdeles åtnjuta uppskov med inställelse till tjänstgöring vid mobilisering, utan ansökan skulle avföras från anställning i reserven. Starka skäl syntes vidare enligt civilförvaltningens mening tala för att anställningshavare, som på grund av annan anställning vid krigsmakten vore krigstjänstgöringsskyldig, likaledes utan ansökan skulle avföras från reservanställning. Slutligen ansåg civilförvaltningen att det borde övervägas, om pensionsberättigande anställning i reserven borde beredas den som uppnått viss högre levnadsålder.

Revisorernas uttalande. Enligt nuvarande system för anställning i krigsmaktens reserver av bl. a. förtidsavgången och reservanställd personal — de personalkategorier som, såvitt nu är i fråga, torde utgöra de ur militär synpunkt viktigaste — tillämpas tre anställningsperioder, nämligen en första period, som upphör med utgången av det kalenderår varunder vederbörande fyller 38 år, en därpå följande period, som varar intill utgången av det kalenderår under vilket vederbörande uppnår 47 års ålder, samt en sista period, som slutar med utgången av det kalenderår varunder vederbörande uppnår 55 års ålder.

Vid avgång från reservanställning med utgången av en anställningsperiod blir förtidsavgången och reservanställd personal, som i vederbörlig ordning fullgjort under sagda period åliggande tjänstgöringsskyldighet, berättigad till reservpension fr. o. m. det kalenderår som följer efter det varunder vederbörande uppnått 55 års ålder. Pensionen utgår med olika belopp beroende på under vilken anställningsperiod vederbörande varit anställd i reserven. Pensionernas storlek är däremot icke avhängig av den omständigheten, att vederbörande innehaft reservanställning under samtliga eller allenast en eller två av ifrågavarande anställningsperioder. Ej heller har den sammanlagda anställningstiden i reserven eller omfattningen av vederbörandes reservtjänstgöring någon betydelse vid bestämmandet av pensionens storlek. Anledningen till berörda förhållande torde vara den, att anställning i reserv regelmässigt ansetts skola äga rum vid yngre levnadsålder. Reservanställning torde också normalt höra ske under den första anställningsperioden för att därefter fortsätta under de påföljande perioderna. För att komma i åtnjutande av reservpension bör med andra ord vederbörande ha att fullgöra reservtjänstgöring under en relativt lång anställningstid.

Såsom ovan nämnts förekommer emellertid för närvarande att förtidsavgången och reservanställd personal tillåtes vinna inträde i reserv vid förhållandevis hög ålder. Det har sålunda inträffat, att anställningshavare genom fullgörande av reservtjänstgöring under en tjänstgöringsperiod om allenast 30 dagar förvärvat rätt till en från 55 års ålder utgående reservpension med i runt tal 2 300 kronor per år. Det må i detta sammanhang som jämförelse nämnas, att värnpliktsavgången anställningshavare i reserven efter obligatorisk anställning i reserven mellan 47 och 55 års ålder samt två tjänstgöringsomgångar om sammanlagt 60 dagar erhåller reservpension med ett årligt belopp av endast 588 kronor för officer och 462 kronor för underofficer. Enligt vad revisorerna inhämtat har av de under femårsperioden 1952—1956 förtidsavgångna officerarna och underofficerarna — ca 300 — flertalet vunnit inträde i reserven. En stor del av nämnda anställningshavare hade därvid uppnått relativt hög ålder. Statsverkets årliga kostnader för reservpensioner åt personal som vid dylik ålder inträder i reserven uppgå sålunda till avsevärda belopp. Någon möjlighet att i samband med anställning i reserven föreskriva reducering av vederbörandes reservpensionsförmåner föreligger icke enligt nu gällande reservbefälsbestämmelser.

I sin år 1955 avgivna berättelse upptogo revisorerna bl. a. till behandling frågan, huruvida reservbefälsinstitutionen över huvud fyllde en sådan funktion att den borde bibehållas. I anslutning härtill framhöllo revisorerna att, bortsett från vilken ställning som toges till nämnda spörsmål, vägande skäl syntes tala för att anställning i reserv borde upphöra med värnplikts-tidens utgång. Statskontoret anslöt sig, såsom tidigare berörts, till denna uppfattning. Från försvarets civilförvaltnings sida framhölls bl. a. önskvärdheten av dels att bestämmelser av sådan innebörd utfärdades, att anställningshavare som under viss tid åtnjutit och som framdeles kunde förväntas åtnjuta uppskov med inställelse till tjänstgöring vid mobilisering utan ansökan skulle avföras från anställning i reserven, dels att anställningshavare som på grund av annan anställning vid krigsmakten vore krigstjänstgöringsskyldig likaledes utan ansökan skulle avföras från reservanställning, dels slutligen att pensionsberättigande anställning i reserven icke borde beredas den som uppnått viss högre levnadsålder.

De av revisorerna i det föregående påtalade förhållandena i avseende å tillämpningen av nu gällande bestämmelser om anställning i krigsmaktens reserver torde giva vid handen, att även vid ett bibehållande av reservbefälsinstitutionen såsom sådan möjligheter föreligga att i avsevärd grad nedbringa kostnaderna för densamma. Enligt revisorernas uppfattning kan det exempelvis icke anses rimligt att en vid förhållandevis hög ålder anställd person i reserven skall, oberoende av den tid vederbörande fullgör tjänstgöring i reservanställningen, tillerkännas rätt till reservpension med högsta utgående belopp.

Revisorerna vilja i detta sammanhang också rikta uppmärksamheten på frågan, från vilken tidpunkt reservpension för de reservanställda lämpligen bör utgå. Enligt revisorernas mening kan ifrågasättas huruvida icke nu gällande pensioneringsålder av 55 år är för låg med hänsyn till att reservpensionen liksom andra pensioner närmast torde få betraktas såsom ett bidrag till vederbörandes levnadskostnader under ålderdomen eller den tid han icke längre är förmögen till förvärvsarbete. Nuvarande åldersgräns torde ha sitt ursprung från det livräntesystem som i slutet av 1800-talet infördes för reservpersonal. Även om för andra grupper tjänstemän en så förhållandevis låg pensionsålder som 55 år gäller, synas därför flera skäl tala för att frågan om reservpersonalens pensionsålder upptages till omprövning. Härvid torde böra beaktas att vissa befattningar inom försvaret — exempelvis i expeditionstjänst — äro av sådan karaktär, att hinder icke behöva möta att för ifrågavarande göromåls bestridande anlita reservpersonal som uppnått högre levnadsålder än 55 år. Till belysande av vilka möjligheter till besparingar för statsverket som här stå till buds må omnämnas, att de sammanlagda kostnaderna för reservpensioner till f. d. anställningshavare i reserven med en ålder mellan 55—60 år torde uppgå till omkring 1 miljon kronor per år.

Här avhandlade spörsmål anse revisorerna vara av sådan ekonomisk betydelse, att de påkalla snara direktiv från Kungl. Maj:t rörande tillämpningen i vissa delar av gällande reservbefälskungörelser. Vidare finna revisorerna det angeläget att sådana ändringar i nämnda kungörelser vidtagas, att ur försvarets synpunkt obehövligen reservanställningar i fortsättningen förhindras. Revisorerna förutsätta såsom självfallet, att därvid vederbörlig hänsyn tages till de synpunkter som från militärt håll kunna anläggas på förevarande spörsmål.

§ 10

Arvoden till lärare vid vissa militära skolor

Till lärare vid vissa militära skolor utgå i enlighet med därom utfärdade föreskrifter dels utbildningsarvoden, dels timarvoden till militär och civilmilitär personal, dels ock timarvoden till civila lärare.

Utbildningsarvoden

Enligt 37 § statens allmänna avlöningsreglemente skall — i enlighet med bestämmelser som utfärdas av Kungl. Maj:t med stöd av riksdagens beslut — bl. a. utgå befattningsarvoden till tjänstemän som, på grund av förordnande eller val, inneha viss såsom särskild tjänst ej uppförd befattning. Föreskrifter om dylika arvoden ha meddelats i 26 § bil. D kungörelsen den 30 juni 1948 med tilläggsbestämmelser till Saar (nr 564) med ändring senast enligt kungörelsen den 6 juni 1957 (nr 468). Däri ha upp-tagits följande utbildningsarvoden för heltidstjänstgörande lärare vid vissa försvarets skolor.

Skola	Antal arvoden för heltids- tjänstgörande lärare	Årsbelopp kronor
Försvvarshögskolan	3	2 400
Försvarets brevskola	1	1 920
Krigshögskolan	{ 16 2	2 400 960
Infanteriskjutskolan jämte infanteri- och kavallerioffi- cersskolorna	16	1 920
Artilleri- och ingenjörofficersskolan	5	1 920
Arméns rid- och körskola	2	1 920
Pansartruppskolan jämte pansarofficersskolan	3	1 920
Artilleriskjutskolan	3	1 920
Luftvärnsskjutskolan	2	1 920
Arméns fältarbetsskola	2	1 920
Arméns signalskola	7	1 920
Arméns motorskola	2	1 920
Arméns radar- och luftvärnsmekanikerskola	3	1 920
Arméns skyddsskola	1	1 920
Tygförvaltningsskolan	3	1 920
Intendenturförvaltningsskolan	1	1 920
Arméns underhållsskola och trängofficersskolan	1	1 920
Krigsskolan	{ 7 1	1 920 960
Arméns underofficersskola	1	1 500

Skola	Antal arvoden för heltids- tjänstgörande lärare	Årsbelopp kronor
Sjökrigshögskolan	6	2 400
Kustartilleriets skjutskola	1	1 920
Sjökrigsskolan	8	1 920
Bergaskolorna	{ 7	1 920
	{ 4	960
Karlskronaskolorna	1	1 920
Flygkrigshögskolan	{ 1	2 400
	{ 1	1 920
Bomb- och skjutskolan	{ 1	1 920
	{ 6	960
Flygkadettskolan	2	1 920
Flygvapnets signalskola	4	960

Timarvoden till militär och civilmilitär personal

Genom kungl. brev den 5 september 1947 (TLA nr 94) med ändringar den 26 oktober 1951 (TLA nr 63), den 30 juni 1952 (TLA nr 50) och den 6 september 1957 (TLA nr 63) ha bestämmelser meddelats i fråga om timarvoden till deltidstjänstgörande militära och civilmilitära lärare vid vissa militära skolor. Motsvarande bestämmelser finnas intagna även i TS och Ekof; i det följande göres dock hänvisning endast till TL. Enligt nämnda föreskrifter ha skolorna uppdelats i tre kategorier. Kategori I omfattar försvarsgrenarnas högskolor, kategori II officersskolor, skjutskolor m. fl. motsvarande skolor och kategori III kadettskolor, underofficersskolor m. fl.

Med deltidstjänstgörande lärare skola enligt förenämnda kungl. brev förstås dels sådan skolchef eller annan beställningshavare, som antingen meddelar undervisning i läroämne av teoretisk eller övervägande teoretisk natur, vilken ej är av sådan art eller omfattning att läraren är att anse som heltidstjänstgörande, eller meddelar undervisning i övningsgren, dels ock repetitör vid skola tillhörande skolkategori I, vilken, efter att ha fullgjort minst 6 månaders repetitörstjänstgöring, meddelar undervisning av den art och den omfattning som nyss sagts. Timarvode utgår endast för så vitt undervisningen är av huvudsakligen kvalificerad art. Därjämte gäller att timarvode ej må utgå till skolchef tillhörande lönegraden Bo 1 eller högre lönegrad. Vidare skola militärläkare vid samtliga försvarsgrenar vara skyldiga att utan särskild gottgörelse fullgöra till militärläkarbeställning hörande undervisningsskyldighet vid till eget förband förlagd militär skola eller utbildningskurs.

Beträffande beräkningen av timarvodets storlek har föreskrivits följande.

Timarvode utgår med visst belopp för varje av läraren fullgjord undervisningstimme ävensom för varje timme läraren anlitas vid inträdes- eller därmed jämförliga provningar, dock att vid krigsspel, stabs- och fältövningar eller motsvarande tjänstgöring må utgå högst ett timarvode för dygn till varje deltagande lärare.

Timarvode utgör antingen i nedanstående timtaxa angivet belopp eller ock viss bråkdel av årslönen för i timtaxan angiven löneklass. Såsom årslön skall härvid anses ett belopp motsvarande den i löneplan A statens löneförordning angivna årslönen i den ortsgrupp, till vilken lärarens stationeringsort är hänförd, med höjning eller sänkning enligt de grunder, som gälla beträffande de i grundlönetabellerna till löneförordningen intagna månadslönerna. I timtaxan före löneklassens nummer använda beteckningarna AT och CT angiva, att timarvode för undervisningstimme utgör 1/840 respektive 1/1050 av årslönen, skolande sålunda uträknat timarvode i förekommande fall jämkas till närmaste hela med 5 delbara öretal.

Skolkategori	Personalkategori	Timtaxa		
		Arvodesbelopp för undervisningstimme	Maximibelopp vid skola där utbildningsverksamhet pågår minst 6 månader kronor	mindre än 6 månader kronor
I	Ämneslärare	AT 20	2 700	2 700
	Repetitör	AT 20	1 100	1 100
II	Ämneslärare	AT 15	2 200	1 100
III	Ämneslärare	CT 14	2 200	1 100
I—III	Lärare i övningsgren	CT 10	1 100	550

Lärare, som har annan stationeringsort än den ort, till vilken utbildningsanstalten är förlagd, må icke i anledning av tjänstgöring vid sådan anstalt uppbära tjänstgöringstraktamente. Huruvida och i vad mån sådan lärare må erhålla ersättning för resekostnader, beror på provning av försvarets civilförvaltning i varje särskilt fall.

I fråga om de i timtaxan angivna maximibeloppen skall gälla,

dels att beställningshavare såsom tillhörande viss i timtaxan angiven personalkategori ej må vid en och samma skola för budgetår räknat uppbära högre arvode än det enligt timtaxan tillämpliga maximibeloppet,

dels ock att, om för beställningshavaren under ett och samma budgetår gällt olika maximibelopp — i anledning av att han tillhört olika skolkategorier eller olika personalkategorier eller att han såsom tillhörande samma skol- och personalkategori undervisat i flera ämnen (läroämnen eller övningsgrenar) eller vid flera skolor — arvoden för det budgetåret ej må tillhoppa överstiga det högsta därunder tillämpliga maximibeloppet.

På viss kalendermånad belöpande timarvode skall, om beställningshavaren för samma månad är berättigad uppbära flyglärartillägg, minskas med ett mot nämnda tillägg svarande belopp.

Timarvoden till civila lärare

Bestämmelser angående timarvoden till civila lärare vid militära skolor ha utfärdats i kungörelsen den 8 september 1950 (nr 495), den s. k. timlärarkungörelsen, med ändringar i nr 547/1951, 620/1951, 445/1952, 802/1952, 512/1953, 499/1954, 807/1954, 330/1955, 286/1956 och 488/1957. Kungörelsen äger tillämpning å timlärare i de skolformer och ämnen som angivas i vid kungörelsen såsom bilaga fogad timtaxa, dock endast å civila timlärare, där ej försvarets civilförvaltning för visst fall annorlunda förordnar.

I fråga om beräkning av timarvodena har bl. a. följande föreskrivits.

Timarvode utgår med visst belopp för undervisningstimme eller för veckotimme på sätt framgår av timtaxan.

Där ej annat föreskrives, utgör timarvode viss bråkdel av årslönen för den löneklass å löneplan A i statens löneförordning, som angives i timtaxan. Såsom årslön skall härvid anses det belopp, som erhålles genom att multiplicera den för löneklassen tillämpliga månadslönen med 12.

Arvodet skall utgå efter den ortsgrupp, till vilken orten för vederbörande skola hänförs, där ej Kungl. Maj: t annorlunda förordnat.

I timtaxan användas nedanstående beteckningar, vilka placeras före löneklassernas nummer och avse nedan angivna bråkdelar av årslönen:

Beteckning i timtaxan	Bråkdel av årslönen, då timarvode utgår för	
	undervisningstimme	veckotimme
AT	1/840	1/24
BT	1/945	1/27
CT	1/1050	1/30
DT	1/1080	—
ET	1/1225	1/35
FT	1/1400	1/40
GT	1/1600	—

Timarvode för undervisningstimme jämkas till närmaste hela med 5 delbara öretal. Timarvode för veckotimme jämkas till närmaste hela kronantal eller, där sådant arvode slutar på 50 öre, till närmast högre hela kronantal.

Enligt förenämnda bilaga till timlärarkungörelsen är timtaxan för militära skolor följande.

Försvarets underbefälsskolor samt skolor för utbildning av fältflygare och aspiranter vid flygvapnet

Teoretiska läroämnen:

vid armén

instruktörsskola II, fortsatt beställningsmannautbildning samt högre linje vid instruktörsskola I och vid beställningsmannaskola

BT 15, BT 14 eller BT 12

övriga skolor, linjer och kurser vid flottan	CT 14 eller CT 12
furirskola, radiocertifikat- och teleskola	BT 15, BT 14 eller BT 12
övriga skolor, linjer och kurser vid kustartilleriet	CT 14 eller CT 12
instruktörsskola, andra och tredje året	BT 15, BT 14 eller BT 12
instruktörsskola, första året	CT 14 eller CT 12
vid flygvapnet	
utbildning av fältflygare och aspiranter vid krigsflygskolan	AT 15, AT 14 eller AT 12
förberedande fältflygarskola, furirskola, radarskola och tek- nisk skola	BT 15, BT 14 eller BT 12
övriga skolor, linjer och kurser	CT 14 eller CT 12
<i>Marinens underofficersskola</i>	
Teoretiska läroämnena	BT 15, BT 14 eller BT 12
<i>Marinens tekniska skola</i>	
Teoretiska läroämnena	AT 15, AT 14 eller AT 12
<i>Försvarets läroverk</i>	
Teoretiska läroämnena	AT 15, AT 14 eller AT 12
Körsång	13 kronor 25 öre
Röstvård med talteknik	21 kronor 50 öre

I timplärarkungörelsen har föreskrivits dels att av Kungl. Maj:t fastställda tabeller över timarvoden till vissa lärare skola tjäna till hjälp vid uträkning av sådana timarvoden som utgöra viss bråkdel av årslönen för i timtaxan angiven löneklass, dels att erforderliga anvisningar rörande tillämpningen av i kungörelsen meddelade bestämmelser må utfärdas av försvarets civilförvaltning efter samråd i erforderlig omfattning med skolöverstyrelsen. I enlighet med sistnämnda bemyndigande har försvarets civilförvaltning den 7 januari 1955 (TLA nr 1) utfärdat sådana anvisningar, vilka ha följande lydelse. (Ändring av anvisningarna i anledning av de under år 1957 gjorda ändringarna av timplärarkungörelsen har ännu icke skett. I följande utdrag ur anvisningarna ha emellertid inom parentes angivits de nya taxe- och löneklassbeteckningarna.)

I berörda kungörelse finnas reglerande föreskrifter rörande arvodering av lärare som tagas i anspråk såsom timplärare för undervisning vid bl. a. försvarets underbefälsskolor. Därvid göres åtskillnad mellan

å ena sidan timplärare, som, utan att ha full (i vissa fall halv) tjänstgöringsskyldighet å egen sådan tjänst som angives i 5 § timplärarkungörelsen, tagas i anspråk för undervisning vid underbefälsskolorna (se A nedan)

å andra sidan timplärare som innehar i 5 § kungörelsen avsedd tjänst

och som vid sidan av full (i vissa fall halv) tjänstgöring å denna tjänst undervisar vid underbefälsskolorna (se B nedan).

Timarvoden utgöra viss bråkdel av årslönen i den löneklass som angives i den vid kungörelsen fogade timtaxan (se 2 § kungörelsen) och utgå för undervisningstimme på sätt i 13 § kungörelsen sågs.

A. Enligt timtaxan utgå vid försvarets underbefälsskolor (tidigare man-
skapsskolor) arvode TB 21 (BT 15), TB 20 (BT 14) eller TB 17 (BT 12)
för viss i taxan angiven utbildning (fortsatt utbildning) samt TC 20 (CT
14) eller TC 17 (CT 12) för övrig utbildningsverksamhet (grundläggande
utbildning).

Enligt huvudregeln i 4 § 1 mom. skall arvode vid underbefälsskolorna
utgå efter löneklass 17 (12) såvida icke lärare uppfyller något av de i 4 §
2 mom. angivna kompetenskraven eller skolöverstyrelsen med hänsyn till
lärarens utbildning och tidigare lärartjänstgöring medgivit högre arvode.
Till timlärare som uppfyller de i 4 § 2 mom. uppställda kompetenskraven
må alltså timarvode vid underbefälsskolorna i enlighet med timtaxan utgå
vid fortsatt utbildning efter TB 20 (BT 14) eller TB 21 (BT 15) beroende
på lärarens kompetens men vid grundläggande utbildning endast efter TC
20 (CT 14) oberoende av om lärare äger kompetens som i och för sig
skulle kunna berättiga till högre timarvode. En lärare som är behörig att
antagas i reglerad befodringsgång för adjunkter (fil. mag. utom i vissa
ämneskombinationer) är således berättigad till timarvode TB 21 (BT 15)
för undervisning vid t. ex. flottans furirskolor men endast TC 20 (CT 14)
för undervisning vid flottans »övriga skolor, linjer och kurser».

Skolöverstyrelsens ovannämnda befogenhet att med hänsyn till lärarens
utbildning och tidigare lärartjänstgöring bestämma om avsteg från de i det
föregående återgivna reglerna innebär endast att styrelsen inom ramen
för de i timtaxan för respektive grupper av skolor angivna arvoden TB
21 (BT 15), TB 20 (BT 14) eller TB 17 (BT 12) respektive TC 20 (CT 14)
eller TC 17 (CT 12) äger medgiva att timarvode får utgå efter högre löne-
klass än den som följer av sagda regler. Då exempelvis en läroverksingen-
jör undervisar i allmänbildande ämnen vid försvarets underbefälsskolor
skall timarvode enligt huvudregeln utgå efter löneklass 17 (12) såvida
icke skolöverstyrelsen efter framställning medgiver arvode efter högre
löneklass. Dylik framställning skall ingivas via civilförvaltningen. Till
framställningen skola fogas avskrifter av vederbörandes examensbetyg
och eventuella tjänstgöringsintyg samt övriga för styrkande av vederbö-
randes kompetens förefintliga handlingar.

B. För ordinarie eller extra ordinarie lärare eller extra adjunkter som
avses i 5 § och som utöver full (i vissa fall halv) tjänstgöring i inneha-
vande befattning vid någon av de i nämnda paragraf uppräknade under-
visningsanstalterna undervisa vid försvarets underbefälsskolor skall timar-
vode bestämmas enligt i författningsrummet angivna grunder vilka i
allmänhet innebära fördelaktigare arvoder än vid tillämpning av 4 §
kungörelsen. Timarvode skall därvid utgå efter den löneklass i vilken
läraren är placerad, dock icke efter högre löneklass än den högsta som vid
den skolform — för försvarets del underbefälsskolorna — där undervis-
ningen meddelas är tillämplig för extra ordinarie lärare med motsvarande
tjänstgöring och icke heller efter högre löneklass än den 30:e (23). Då
vid underbefälsskolorna finnas inrättade extra ordinarie tjänster för ad-
junkter i såväl 27 (21) som 29 (23) lönegraden, äger lärare som avses i 5

§ 1 mom. för undervisning i teoretiska läroämnena vid underbefälsskolorna uppbära timarvode efter löneklass 30 (23), om han i sin tjänst uppnått nämnda löneklass.

Enligt 5 § 2 mom. skall folkskollärare som vid sidan av full tjänstgöring på sin folkskollärartjänst tjänstgör såsom timlärare vid här ifrågasvarande skolor erhålla timarvode efter den löneklass han tillhör. Ordinarie folkskollärare (Ca 21) (Ao 15) kan högst tillhöra löneklass 24 (18). Timarvodet till honom kan alltså utgå efter högst löneklass 24 (18).

I 5 § 2 mom. meddelade bestämmelser för arvodering gälla endast i den mån ej högre arvode skall utgå enligt 4 § 1 eller 2 mom. eller enligt timtaxan. Till en folkskollärare i lönegrad Ce 19 (Ae 13), löneklass 19 (13), som vid sidan av full tjänstgöring å egen tjänst undervisar i allmänbildande ämnen vid försvarets underbefälsskolor, utgår således enligt 4 § 2 mom. timarvode efter löneklass 20 (14).

Om lärare är tjänstledig från sin heltids- eller halvtidstjänst och därunder fullgör undervisning som timlärare vid underbefälsskola gäller ej 5 §, utan timarvode skall utgå enligt timtaxan och 4 §.

T. o. m. budgetåret 1953/54 fastställde Kungl. Maj:t årligen förteckningar rörande disposition av dels de under försvarsgrenarnas avlöningsanslag — anslagsposterna Arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t — beräknade medlen för beredande av timarvoden till deltidstjänstgörande lärare samt till föreläsare vid vissa försvarets skolor och utbildningsanstalter, dels de under samma anslag — anslagsposterna Avlöningar till övrig icke-ordinarie personal — upptagna delposterna Civila lärare för manskapsutbildning. I samband med fastställandet av nämnda förteckningar för budgetåret 1953/54 har Kungl. Maj:t genom brev den 11 december 1953 (TLA nr 4/1954) föreskrivit följande angående bl. a. beräkningen av timarvoden i vissa fall.

Kungl. Maj:t föreskriver, att de i Kungl. Maj:ts brev den 5 september 1947 — med däri genom Kungl. Maj:ts beslut den 26 oktober 1951 och den 30 juni 1952 vidtagna ändringar — angående timarvoden till deltidstjänstgörande militära och civilmilitära lärare vid vissa militära skolor m. m. meddelade föreskrifterna rörande maximering av lärararvode skola tillämpas jämväl vid sammanträffande av utbildningsarvode och timarvode.

Kungl. Maj:t föreskriver vidare att militär och civilmilitär beställningshavare, vilken för lärarverksamhet som berättigar till timarvode enligt brevet den 5 september 1947 är kommenderad (placerad) till tjänstgöring vid viss skola eller utbildningskurs, ej må i arvode för nämnda undervisning under ett och samma budgetår uppbära högre belopp än det varmed utbildningsarvode utgår till heltidstjänstgörande lärare vid skola eller kurs, tillhörande samma skolkategori.

Kungl. Maj:t bemyndigar civilförvaltningen att inom ramen för gällande timtaxa samt för undervisningen vid varje skola anvisat belopp fastställa den ersättning, som för undervisningen bör utgå, därest för densamma på grund av rådande personalförhållanden militär eller civilmilitär lärare måste anlitas för civil lärare eller tvärtom.

Kungl. Maj:t medgiver, att för undervisning i teoretiskt ämne vid stridskola I vid infanteriskjutskolan timarvodet till deltidstjänstgörande militär

och civilmilitär lärare må utgå enligt de grunder, som enligt den genom förenämnda beslut den 26 oktober 1951 och den 30 juni 1952 fastställda timtaxan gäller för undervisning vid skola tillhörande skolkategori I.

Kungl. Maj:t förklarar, att arméns fältarbets-, radar- och skyddsskolor, marinens signal-, radio- och teleskolor, kustartilleriets radarskola och flygvapnets radarskola skola hänföras till skolkategori II samt att flottans sjömansskola skall hänföras till skolkategori III.

Föreläsararvode vid viss skola eller utbildningskurs må icke utgå till heltidstjänstgörande eller deltidstjänstgörande lärare vid samma skola eller kurs.

Med föreläsare skall i förevarande sammanhang förstås den som i form av föreläsning meddelar kvalificerad undervisning i annat läroämne än som ingår i den för vederbörande skola eller utbildningskurs fastställda kursplanen.

Timarvode till föreläsare bestämmes av skolchef (motsvarande) i enlighet med av försvarets civilförvaltning i samråd med vederbörlig försvarsgrenschef meddelade direktiv.

Kungl. Maj:t uppdrager åt civilförvaltningen att utfärda de ytterligare föreskrifter och anvisningar, som må vara erforderliga för tillämpningen av bestämmelserna i detta brev.

Fr. o. m. budgetåret 1954/55 har försvarets civilförvaltning bemyndigats fastställa förteckningar rörande dispositionen av ovannämnda anslagsmedel. I anslutning härtill har civilförvaltningen den 23 juli 1954 (TLA nr 51) efter samråd med försvarsgrenscheferna utfärdat tillämpningsföreskrifter m. m. angående timarvoden till lärare och föreläsare vid vissa skolor och utbildningsanstalter. Dessa föreskrifter, vilka omfatta fyra och en halv sidor författningstryck, innehålla bl. a. följande.

I Allmänna bestämmelser

De i Kungl. Maj:ts brev den 5 september 1947 (TLA 259) — med däri genom Kungl. Maj:ts beslut den 26 oktober 1951 (TLA 169) och den 30 juni 1952 (TLA 133) vidtagna ändringar — angående timarvoden till deltidstjänstgörande militära och civilmilitära lärare vid vissa militära skolor m. m. meddelade föreskrifterna rörande maximering av lärararvode skola vad beträffar lärare tillämpas jämväl vid sammanträffande av utbildningsarvode och timarvode.

Militär eller civilmilitär beställningshavare, vilken för lärarverksamhet, som berättigar till timarvode enligt brevet den 5 september 1947, är kommanderad (placerad) till tjänstgöring vid viss skola eller utbildningskurs, må i arvode för nämnda undervisning icke under ett och samma budgetår uppbära högre belopp än det varmed utbildningsarvode utgår till heltidstjänstgörande lärare vid skola eller kurs, tillhörande samma skolkategori.

Timarvode till föreläsare bestämmes av skolchef (motsvarande) med ledning av nedan under III meddelade direktiv.

II Särskilda bestämmelser angående timarvoden till lärare

A. De medel, som av civilförvaltningen efter samråd med försvarsgrenstabernas utbildningsavdelningar budgetårsvis ställas till vederbörande

skolchefers (motsvarande) förfogande äro avsedda för arvoden till de deltidstjänstgörande lärare och föreläsare, som under samma budgetår anlitas för all sådan arvodesberättigande undervisning, som enligt för skolan eller utbildningsanstalten utfärdat reglemente (motsvarande) ingår i den ordinarie utbildningsverksamheten. För beredande av arvoden till lärare och föreläsare vid undervisning, som här avses, får alltså icke — såsom också framgår av Kungl. Maj:ts brev den 8 maj 1953 angående vissa anslag för budgetåret 1953/54 under riksstatens fjärde huvudtitel (regleringsbrev I sid. 1) — övnings- eller materielanslag tagas i anspråk. I den mån så till äventyrs skett skall anmälan omgående göras till civilförvaltningen.

De medel, som av civilförvaltningen ställas till vederbörande skolchefs (motsvarande) förfogande, få utnyttjas endast för det ändamål, för vilket medlen anvisats. Uppkommande brist på exempelvis medel för timarvoden till deltidstjänstgörande militära och civilmilitära lärare får således icke täckas genom ianspråktagande av eventuellt uppkommande besparing på medel, som anvisats för arvoden till civila lärare eller till föreläsare, utan skall frågan om medel till täckande av uppkommen medelsbrist med angivande av orsaken härtill underställas civilförvaltningens prövning.

B. I anslutning till föreskriften ovan rörande sammanträffande av utbildningsarvode och timarvode må framhållas, att heltidstjänstgörande lärare, som meddelar annan arvodesberättigande undervisning än som åligger denne på grund av placering såsom heltidstjänstgörande lärare, i fråga om dylik undervisning är att betrakta såsom deltidstjänstgörande lärare och alltså berättigad att utöver utbildningsarvodet uppbära timarvode, dock att utbildningsarvodet och timarvodet under ett och samma budgetår icke må tillhopa överstiga det för timarvodet tillämpliga maximibeloppet.

C. Den ovan under I andra stycket meddelade särskilda föreskriften om begränsning av timarvodes maximibelopp har avseende endast på beställningshavare, som är kommenderad (placerad) till sådan tjänstgöring vid viss skola eller utbildningskurs, med vilken huvudsakligen är förenad skyldighet att bestrida lärarverksamhet. Med föreskriften åsyftas alltså icke sådan beställningshavare, för vilken undervisningen närmast har karaktären av bisyssla. Ej heller gäller föreskriften sådan beställningshavare, vilken för annan uppgift än lärarverksamhet kommenderas eller placeras till tjänstgöring vid viss skola eller utbildningsanstalt, exempelvis såsom kadettofficer, expeditionsofficer m. m. I den mån dylik beställningshavare meddelar undervisning är han alltså, därest i övrigt uppställda förutsättningar för åtnjutande av timarvode föreligga, berättigad uppbära timarvode inom ramen för vederbörligt maximibelopp.

Den meddelade begränsningsföreskriften innebär för övrigt, att timarvodet för undervisning, som innefattas i den lärarverksamhet för vars fullgörande vederbörande lärare är beordrad till tjänstgöring vid skolan eller utbildningsanstalten, icke får överstiga det belopp, med vilket vederbörligt utbildningsarvode utgår. I den mån i föreskriften åsyftad beställningshavare efter frivilligt åtagande fullgör annan undervisning än sådan som ingår i den beordrade lärarverksamheten, är vederbörande följaktligen i analogi med vad ovan sagts beträffande heltidstjänstgörande lärare berättigad att åtnjuta timarvode inom ramen för i förekommande fall tillämpligt maximibelopp.

III. Särskilda bestämmelser angående timarvoden till föreläsare

1. Vad ovan föreskrivits under II A skall i tillämpliga delar gälla för föreläsare.

4. Timarvode utgår, där ej försvarets civilförvaltning för visst fall anorlunda medgiver, med belopp, som framgår av nedanstående tabell.

	Timarvode i kronor för föreläsning vid skola (utbildningskurs) hänförd till skolkategori		
	I	II	III
A. Person, som antingen är högre statlig chefstjänsteman (lägst byråchef) eller vetenskapsman eller intager ledande ställning inom den civila arbetsmarknaden (ex.vis industrichef)	högst 90	—	—
B. Person, som antingen är högre statlig tjänsteman (annan än under A avsedd; lägst 29 (23) lönegraden) eller avlagt högre akademisk examen (lägst licentiatexamen) eller äger motsvarande kvalifikationer eller förvärvat ingående specialkunskaper	högst 75	högst 75	—
C. Person, som är statlig tjänsteman (annan än under A och B avsedd) eller avlagt lägre akademisk examen än där angivits (fil. ämbets- eller fil. kand. examen — motsvarande) eller äger motsvarande kvalifikationer eller förvärvat vissa specialkunskaper	60—30	60—25	60—25

Därest föreläsning i visst ämne omfattar flera än två föreläsningstimmar, bör timarvudet reduceras fr. o. m. tredje föreläsningstimmen.

Vid beslut om arvodesbeloppets storlek bör beaktas, huruvida föreläsaren haft speciellt betungande förarbeten för den aktuella föreläsningen, om föreläsningen grundar sig på specialkunskaper förvärvade vid sidan av vederbörandes verksamhet, om vederbörande kan bygga på redan befintligt föreläsningmaterial, om vederbörandes föreläsning i högre eller mindre grad avser redogörelse för inom egen tjänst förvärvade erfarenheter m. fl. liknande omständigheter. Allt efter arten av de förhållanden, som sålunda må vara för handen, bör föreläsningens arvode bestämmas inom ramen för ovan angivna belopp och med beaktande av att högre arvode icke må fast-

ställas än som kan anses utgöra skälig kompensation för föreläsningen. Då det gäller statligt anställda tjänstemän, hänförliga till kategori C ovan, vilka i föreläsningsform lämna summariska redogörelser för verksamheten inom eget arbetsområde, torde mera sällan utrymme finnas för högre arvode än det ovan angivna lägsta beloppet. För dylika tjänstemän, tillhörande kategorierna A och B, bör arvodet i fall som här avses avpassas enligt motsvarande grunder. I många fall torde bestämmelserna i Kungl. Maj: ts kungörelse den 8 september 1950 (SF 495) angående timarvoden till vissa lärare vid civila och militära skolor (timlärarkungörelsen) kunna lämna vägledning vid arvodessättningen.

Vid val av föreläsare bör tillses att såsom föreläsare icke anlitas mer kvalificerad person än som kan anses nödvändigt med hänsyn till föreläsningens art och elevklienteletts sammansättning. Vid samråd i förevarande ärende mellan civilförvaltningen och försvarsgrensstaberna har förutsatts, att till kategori A ovan hörande person endast undantagsvis skall behöva anlitas såsom föreläsare vid skola (utbildningskurs) tillhörande skolkategori II liksom att vid skola (utbildningskurs) hänförlig till skolkategori III endast i sällsynta fall skall tagas i anspråk föreläsare av kategori A och B ovan.

5. Överenskommelse angående timarvodets storlek träffas av skolchef (motsvarande), innan föreläsning ägt rum. Där så befinner sig möjligt och lämpligt, bör föreläsning ordnas gemensamt för elever vid två eller flera skolor, varvid uppkommande kostnader för timarvoden fördelas på de olika skolorna enligt överenskommelse mellan vederbörande skolchefer.

I anslutning härtill föreskriva i samråd cheferna för armén, marinen och flygvapnet, att de ovan under III lämnade direktiven och anvisningarna skola gälla jämväl vid fastställande av arvode till föreläsare, som anlitas för föreläsning vid särskild utbildningskurs, anordnad med ianspråktagande av medel från övnings- eller materielanslag.

Kostnaderna för timarvoden bestridas från försvarsgrenarnas avlöningsanslag, då fråga är om ordinarie kurser. Enligt av försvarets civilförvaltning upprättad belastningstabell uppgingo nämnda kostnader under de båda sistförflutna budgetåren till följande belopp.

Budgetåret 1955/56:

	Armén	Marinen	Flygvapnet
Timarvoden till militära och civilmilitära lärare	306 300	158 900	152 200
Timarvoden till civila lärare	105 200	119 500	37 200
Arvodet till föreläsare	36 100	9 000	10 100
Summa	447 600	287 400	199 500
	Tillsammans 934 500 kronor.		

Budgetåret 1956/57:

	Armén	Marinen	Flygvapnet
Timarvoden till militära och civilmilitära lärare	374 900	158 300	190 000
Timarvoden till civila lärare	100 500	127 000	33 300
Arvoden till föreläsare	30 700	10 900	6 600
Summa	506 100	296 200	229 900

Tillsammans 1 022 200 kronor.

Kostnaderna för arvoden till lärare och föreläsare vid *särskilda* utbildningskurser bestridas från försvarsgrenarnas övningsanslag. De uppgingo under budgetåret 1955/56 till följande avrundade belopp.

Armén	363 000 kronor
Marinen	231 000 »
Flygvapnet	117 000 »
Tillsammans	711 000 kronor

och för budgetåret 1956/57 till

Armén	409 000 kronor
Marinen	290 000 »
Flygvapnet ca	140 000 »
Tillsammans ca	839 000 kronor.

Ifrågavarande arvoden utgå enligt bestämmelserna i kungl. brev den 6 december 1946 (TLA nr 94) angående föreskrifter rörande arvoden till lärare vid vissa utbildningskurser vid armén m. m. Bestämmelserna äro av följande lydelse:

Kungl. Maj:t finner i anledning av förevarande förslag gott medgiva, att till militär eller civilmilitär lärare vid utbildningskurs, för vilken medel för lärararvoden finnas anvisade under någon av de under arméns anslag till vissa kostnader för arméns utbildningsanstalter, särskilda utbildningskurser m. m. uppförda anslagsposterna 3—4, må, under förutsättning att lärarverksamheten fullgöres vid sidan av vederbörandes ordinarie tjänst, enligt vederbörande kurschefs bestämmande utgå särskilt arvode, därvid skall iakttagas att arvode må utgå allenast för såvitt undervisningen är av teoretisk eller övervägande teoretisk natur samt, därest eleverna till övervägande delen utgöras av officerare, högst med belopp, som i den uti Kungl. Maj:ts den 15 juni 1945 meddelade föreskrifter angående arvoden utöver lön till militär och civilmilitär personal m. m. intagna timtaxan anges för skolkategori II, och eljest högst med belopp, som i samma timtaxa anges för skolkategori III.

Vidare föreskriver Kungl. Maj:t att, därest fråga uppkommer om tilldelande av högre arvode än som nyss sagts åt militär eller civilmilitär beställningshavare, som med hänsyn till vid sidan av den militära tjänsten förvärvade specialkunskaper tages i anspråk för undervisning i visst ämne, samt om beredande åt chef, adjutant, redogörare och materielredogörare vid särskild utbildningskurs av arvode för av kursen föranlett merarbete,

civilförvaltningen må, efter därom gjord framställning, härom meddela beslut.

I samband härmed medgiver Kungl. Maj:t, dels att chefen för armén respektive vederbörande centrala förvaltningsmyndighet må besluta om arvoden till lärarpersonal vid utbildningskurs, för vilken medel till lärararvoden avses skola utgå av den under förenämnda anslag uppförda anslagsposten 2, dels att vederbörande skolchef må, i enlighet med av chefen för armén meddelade direktiv, besluta om arvoden till lärarpersonal vid utbildningsanstalt, för vilken medel till lärararvoden avses skola utgå av den under meromnämnda anslag uppförda anslagsposten 1.

Revisorerna ha från cheferna för följande skolor infordrat yttranden rörande ändamålsenligheten av här ifrågavarande arvodesbestämmelser, nämligen försvarshögskolan, krigshögskolan, artilleri- och ingenjörofficersskolan, infanteriskjutskolan, arméns skyddsskola, pansartruppskolan, artilleriskjutskolan, luftvärnsskjutskolan, arméns radarskola, arméns fältarbetsskola, arméns signalskola, tygförvaltningsskolan, arméns motorskola, intendenturförvaltningsskolan, arméns underhållsskola, krigsskolan, arméns underofficersskola, arméns fallskärmsjägarskola, arméns jägarskola, infanteriets kadettskola, sjökrigshögskolan, kustartilleriets skjutskola, sjökrigsskolan, marinens skolor på Berga, flygkrigshögskolan, flygvapnets bomb- och skjutskola, flygvapnets centrala skolor, krigsflygskolan samt flygkadettskolan.

Av de inkomna yttrandena framgår bl. a., att ett stort antal skolor funnit svårigheter föreligga att tillämpa ifrågavarande ersättningsbestämmelser av det skälet att desamma äro spridda i ett flertal författningar och tillämpningsföreskrifter, vilka tid efter annan varit föremål för ändringar. Följande uttalanden må anföras:

Fältarbetsskolan: Dock gör författningarnas jämte tolkningsföreskrifternas mångfald dem onödigt svårtydda.

Tygförvaltningsskolan: Nuvarande bestämmelser äro gamla och spridda i flera SF och TL samt dessutom svåra att tillämpa (att tolka).

Bestämmelserna borde sammanföras till en författning och göras så tydliga i sin utformning att deras tillämpning icke onödigt försvåras.

Arméns radarskola: Nuvarande bestämmelser för arvodering återfinnas på ett flertal håll och äro delvis försedda med ändringar och tillägg. Det vore fördelaktigt, om bestämmelserna sammanfattades å en plats.

Luftvärnsskjutskolan: Stort behov föreligger för en grundlig omarbetning och koncentrerung av de grundläggande bestämmelserna eventuellt kompletterade med tillämpningsföreskrifter.

I flera yttranden har vidare berörts olikheten vid arvodering av lärare och föreläsare, då fråga är om ordinarie kurser respektive om särskilda utbildningskurser. Därvid har bl. a. anförts att någon saklig skillnad mellan en ordinarie kurs och en särskild utbildningskurs icke kunde anses föreligga ur undervisningssynpunkt, varför olikheten dem emellan in-

skränkte sig till att kostnaderna för arvodena bestredes från olika anslag: avlöningsanslag respektive övnings- och materielanslag. *Intendenturförvaltningsskolan* har härom anfört bl. a. följande.

Enligt för skolan gällande reglemente (TLA nr 96/1943, ändring TLA nr 10/1947) skall vid skolan bedrivas undervisning *dels* vid *ordinarie kurser*, *dels* vid *särskilda utbildningskurser*. Till de ordinarie kurserna hänföres kurser för utbildning av aktiva officerare i intendenturförvaltningstjänst samt aktiva underofficerare i intendenturförrådstjänst och kassatjänst. Övriga kurser betecknas som särskilda utbildningskurser. Av skolreglementet framgår dock icke helt entydigt vilka kurser som äro hänförliga till ordinarie eller särskilda kurser. Bedömandet av frågan enligt vilka bestämmelser timarvode till deltidstjänstgörande lärare skall utgå blir därför helt avhängigt av om kostnaderna för en kurs bestridas av avlönings- eller övningsanslag.

Vissa skolor ha ansett olägenheter förenade med den nuvarande principen, att arvodena till militära och civilmilitära men icke civila lärare äro maximerade. Följande uttalanden i denna fråga må här återgivas.

Arméns signalskola

Maximibeloppen å timarvoden ha — i likhet med utbildningsarvodena — ej ändrats sedan 1952. De böra anknytas till den allmänna löneutvecklingen, om de fortfarande skola tjäna avsett ändamål.

Bestämmelserna i TLA nr 94/47, p. 5, ha tydligen tillkommit i avsikt att förhindra att en befattningshavare uppbär arvoden från flera skolor till sammanlagt högre belopp än maximibeloppet. Häremot är i och för sig ej något att säga, om det gäller arbete på tjänstgöringstid. Vad en befattningshavare gör på fritid synes däremot vara hans ensak. Det bör alltså, under här angiven förutsättning, vara en militär befattningshavare obetaget att på *fritid* åtaga sig läraruppgifter även vid militär skola. Någon risk för att en militär skolchef, utan vägande utbildningsskäl, förlägger verksamheten till vad som normalt anses vara fritid torde ej föreligga.

Formuleringen i TLA nr 94/47, p. 5, är synnerligen svårtydd och oklar. Det bör på ett klarare sätt framgå, vad som menas. Andra dels-satsen i ovannämnda punkt är till sitt huvudinnehåll helt styrd av villkorlig bisats: »om för befattningshavaren under ett och samma budgetår gällt olika maximibelopp — (parentes) — arvoden för det budgetåret ej må tillhoppa överstiga det högsta därunder tillämpliga maximibeloppet». Om beställningshavare *icke* haft olika maximibelopp under året utan från årets början tjänstgjort såväl som heltidstjänstgörande lärare vid ordinarie kurser som deltidstjänstgörande å särskilda utbildningskurser av samma skolkategori, gäller sålunda satsens huvudinnehåll inte alls. Återstår enbart första dels-satsen för efterrättelse, varvid »en och samma skola» strävar efter att icke överstiga fixerat maximibelopp med *egna* medel. Hållbar definition på vad som menas med ändring av en lärares maximibelopp saknas. Anmärkning med yrkad återbetalningsskyldighet för utanordnaren har förekommit i liknande fall och under hänvisning till punkten i fråga. Bestämmelserna om ansvarighet för utbetalning av arvoden under hänsynstagande till andra utbildningsanstalters utbetalningar till samma person saknas. Kamrarrätten prövar f.n. den aktuella frågan.

Det är sålunda icke klart, *var kontrollen att maximibeloppen ej överskridas skall ske*. En lärare har möjligheter att avhålla lektioner å annan utbildningsanstalt utan att underrätta egen skolchef eller kassaavdelning därom. Vederbörande skola kan ha fått anslag intill maximiarvodet för i äskandet namngiven lärare, varefter utbetalning sker i vanlig ordning. Den utbetalande får sedan omedvetet anmärkning och krav på återbetalning. Anmärkningen beror då på att en främmande utbildningsanstalt råkat *hinna före* med sin utbetalning av lärarens extraförtjänster. Här behövs otvetydiga bestämmelser *vem* som rimligtvis skall vara den ansvarige för eventuellt överskridande: läraren själv, utbetalaren vid den främmande utbildningsanstalten eller utbetalaren vid egen utbildningsanstalt. Tidpunkten, då utbetalning skett, bör ej få fälla utslaget härvidlag. Om likväl tidpunkten skall avgöra ansvarsfrågan, erfordras kompletterande bestämmelser för ansvarsfördelning, då utbetalning med överskridande sker samma dag vid flera utbildningsanstalter till en och samma lärare. Utbetalaren vid lärarens egen anstalt synes vara den minst skyldige. Läraren själv torde vara den person, som bäst känner till förhållandet. I andra hand den främmande utbildningsanstalten, som ej tagit initiativ till underrättande av lärarens ordinarie anstalt. Intet finnes dock reglerat om dylika försiktighetsåtgärder.

Intendenturförvaltningskolan

Mot nuvarande bestämmelser för maximering av arvoden kan anföras *dels* att bestämmelserna äro begränsade att endast omfatta militära och civilmilitära befattningshavare och sålunda icke äro tillämpliga på civila statstjänstemän, som avlönas efter samma grunder som förstnämnda befattningshavare, *dels* att maximibeloppet icke har anpassats efter nu gällande timarvoden (kr. 17: 60) utan är grundat på det timarvode, som tillämpades i början av 1952 (kr. 15: 65).

Om exempelvis två deltidstjänstgörande lärare — en officer och en civil statstjänsteman i samma lönegrad — undervisa vardera 200 timmar under *ett kalenderår* vid en undervisningsanstalt tillhörande skolkategori II, äger f. n. den civile läraren erhålla ett arvode på 200 tim. \times 17: 60 = 3 520 kr., medan den militäre läraren endast erhåller maximibeloppet (1 920 kr.) för samma prestation. På grund av att den militära läraren *kommenderats* såsom lärare kan han heller icke vägra fullfölja beordrad undervisning sedan maximibeloppet ernåtts.

I fråga om de nu gällande bestämmelserna om reseersättning åt lärare och föreläsare har bl. a. följande anförts.

Arméns skyddsskola

Kbr sept. 5/1947 anger i p. 4 sista stycket, att »lärare med annan stationeringsort än den ort vid vilken utbildningsanstalten är förlagd» efter civilförvaltningens prövning kan få ersättning för resekostnader. Bestämelsen medför för individen besvärande och onödigt skriftväxling och bör omformuleras så, att klara och enkla generella riktlinjer för reseersättning erhållas. Det synes sålunda vara självklart att reseersättning bör utgå så snart kommunala närtrafikmedel icke kunna utnyttjas. Bestämmelserna formuleras lämpligen så, att *resekostnader överstigande 1: — kr. ersättas*.

Tjänstgöringstraktamente bör dessutom kunna utgå enligt allmänna rese-reglementet.

Ovanstående bestämmelser böra även äga tillämpning på föreläsare. Med nuvarande skattebestämmelser blir nämligen den ekonomiska vinsten ytterst ringa för en föreläsare, som bor exempelvis i Stockholm och åtar sig föreläsning vid Skydds, om han själv skall bekosta resan.

Infanteriskjutskolan

Bestämmelser rörande rätt för föreläsare, som har annan stationeringsort än den ort, till vilken utbildningsanstalten är förlagd, att — i anledning av tjänstgöring vid sådan anstalt — erhålla ersättning för resekostnader och i vissa fall uppbära tjänstgöringstraktamente finnas f. n. icke. Det är önskvärt att bestämmelser därom utfärdas.

Arméns signalskola

Bestämmelserna i TLA nr 94/47, p. 4, sista stycket, att lärares resekostnader skall prövas från fall till fall av FCF, äro icke tidsenliga. Lämpliga tekniska lärare finnas icke i Uppsala, dit SignS snart skall flytta. Tekniska m. fl. timlärares resor Stockholm—Uppsala och åter komma att bli dagliga företeelser, sedan signalskolan förlagts till Uppsala. Det är därvid icke realistiskt att enbart räkna med resekostnader. Läraren — och även föreläsaren — måste kompenseras för den tid han förlorar under resan.

Infanteriets kadettskola

Ett ärende som även bör upptagas till prövning är frågan angående reseersättningar och traktamenten till olika kategorier av lärare och föreläsare. F. n. saknas bestämmelser enligt vilka dylika ersättningar kunna utbetalas.

Utbetalning av reseersättning har i visst fall medgivits av FCF då det gällt större resekostnad för vederbörande lärare. Från civila lärare med fastställt timarvode har framställning gjorts om reseersättning under motivering att dylik ersättning utgår vid motsvarande lektioner och föreläsningar vid civila skolor. Förvägrad ersättning har ännu icke föranlett besvär, men en viss irritation har iakttagits.

Bestämmelsen om att till lärare vid särskilda kurser utgår ersättning efter samma grunder som för ordinarie kurser endast under förutsättning att övervägande antalet elever i kursen är officerare har föranlett följande uttalanden.

Arméns signalskola

Arméns signalskola tillhör normalt skolkategori II men skall vid särskilda utbildningskurser hänföras till kategori III, om eleverna ej äro officerare. Vid viss högre utbildning har efter underdånig framställning för varje särskilt fall Kungl. Maj:t bestämt att utbildningen skall tillhöra kategori I. De nuvarande bestämmelserna äro alltför stela. Skolkategorierna bestämmas i för stor utsträckning av elevernas grad. Det bör i stället vara utbildningsmålet och möjligen även lärarens kvalifikationer som avgör skolkategorien i fråga. Arméchefen bör ha befogenhet att bestämma skolkategori från fall till fall — eventuellt efter civilförvaltningens hörande i och för likformighet inom försvaret.

Intendenturförvaltningsskolan

Såsom tidigare framhållits utgår vid IntS arvode till lärare vid särskilda kurser efter samma grunder som för ordinarie kurser endast under förutsättning att övervägande antalet elever i kursen är officerare. En sådan differentiering av arvodet beroende på den personalkategori, som eleverna tillhöra, är icke lämplig. Oavsett om till skolan förlagts en kurs för värnpliktiga, underofficerare eller officerare används samma lärarpersonal. Någon skillnad i lärarnas förberedelser och sättet för undervisningens bedrivande, som motiverar differentierade arvoden, föreligger icke. Det orimliga i nuvarande bestämmelser (TLA nr 94/1946) framstår tydligt när vid skolan ordnas kompletteringskurser (särskilda utbildningskurser) för tidigare elever (underofficerare) i förvaltarkurser i förrådstjänst (ordinarie kurser). Vid elevernas undervisning i den ordinarie kursen utgår i detta fall arvode till lärarna enligt för skolkategori II gällande grunder. Då samma lärare 3 å 4 år senare utbildar samma elever vid kompletteringskurs omfattande i stort sett samma ämnen och av samma omfattning, utgår emellertid endast arvode efter för skolkategori III gällande grunder.

Arméns fältarbetsskola

Den bestämmelse i kbr 6/12 1956 (TLA nr 94/1946) som föreskriver att arvode utgår »därest eleverna till övervägande delen utgöres av officerare» bör utgå. Som regel undervisar samma lärarpersonal såväl officerare som underofficerare.

I det författningsrum som föreskriver, att vid föreläsning av längre omfattning än två timmar reducering av arvodet skall ske fr. o. m. tredje föreläsningstimmen, har icke angivits hur stor reduceringen skall vara. Nämda förhållande har föranlett att olika reduceringsprinciper tillämpas vid olika skolor. Chefen för infanteriets kadettskola har ansett att bestämmelsen om arvodesreducering borde upphävas, enär den skapat irritation bland föreläsarna och inverkat menligt på föreläsningens verksamhet.

Föreskriften att vid krigsspel, stabs- och fältövningar eller motsvarande tjänstgöring må utgå *ett* timmarvode för dygn till varje deltagande lärare har av arméns fältarbetsskola och intendenturförvaltningsskolan befunnits mindre lämplig. Arvodet har icke ansetts stå i rimlig proportion till det arbete för sådana övningars planläggning och genomförande som i allmänhet kräves av lärarna.

Slutligen ha cheferna för krigsskolan, sjökrigsskolan och intendenturförvaltningsskolan till behandling upptagit vissa för nämnda skolor speciella problem rörande tillämpningen av arvodesbestämmelserna och därvid anfört bl. a. följande.

Krigsskolan

I fråga om timmarvoden till *deltidstjänstgörande lärare och föreläsare* vill jag göra följande uttalande.

Utgångspunkten när det gäller KS är, att undervisningen i de teoretiska ämnena principiellt skall vara universitetsmässig. Detta innebär, att lärarna

skola höra hemma på den akademiska nivån. Det är orimligt, att civila akademiska lärare — f. n. ingå i KS lärarkår två docenter och en fil. lic. — skola vara villiga att undervisa vid KS på sämre villkor än vad som är standard i den akademiska undervisningen. Det kan nämnas, att motsvarande undervisning i samhällskunskap vid universitetet i Uppsala och vid skogshögskolan arvoderas med 50 kronor per undervisningstimme. Vid de tekniska högskolorna är tariffen ännu högre. Med det arvode, som f. n. står till buds för deltidstjänstgörande lärare vid KS kan exempelvis undervisningen i psykologi och samhällskunskap fortgå endast tack vare ett välgörenhetsbetonat intresse från lärarnas sida. En sannolik prognos för framtiden är, att kvalificerade lärare icke komma att vilja åtaga sig undervisningen vid KS.

Sjökrigshögskolan

Svårigheterna att få kompetent personal att söka lärarbefattningarna vid KSHS ha under de senaste åren successivt ökat. Det har vid ett flertal tillfällen inträffat, att det icke varit någon sökande till utlysta lärarbefattningar. Dessa ha dock hittills genom förnyad utlysning och övertalning av vederbörande kunnat besättas med godtagbara lärare. Det har emellertid förekommit, att ett och samma ämne måst uppdelas på ett flertal lärare, en uppdelning, som huvudsakligen varit betingad av att ingen velat åtaga sig mer än ett begränsat antal föreläsningar. Sålunda har ämnet torpedlära på torpedtekniska kursen innevarande läsår måst uppdelas på inte mindre än sex olika lärare. Det är givet att en så långt driven uppdelning av ett ämne måste vara till förfång för utbildningen.

Intendenturförvaltningskolan

Enligt nuvarande bestämmelser kan timarvode för deltidstjänstgörande lärare endast utbetalas för de på programmet upptagna faktiska undervisningstimmar. Någon särskild ersättning kan sålunda icke utgå för det i flesta fall mycket omfattande arbete, som nedlägges av lärarna vid utarbetandet av kompendium och vid rättning av prov och hemarbeten. Skolchef borde givas möjligheter att på något sätt premiera detta arbete.

Revisorernas uttalande. Arvoden till lärare vid försvarets skolor utgå, såsom framgår av den lämnade redogörelsen, enligt ett flertal olika författningar och förvaltningsföreskrifter. Skilda beräkningsgrunder tillämpas i fråga om utbildningsarvoden, timarvoden till militär och civilmilitär personal samt timarvoden till civila lärare. Tid efter annan ha de ifrågavarande författningarna och föreskrifterna gjorts till föremål för tillägg och ändringar. Enligt revisorernas uppfattning ha ersättningsbestämmelserna därigenom kommit att bli i hög grad svåröverskådliga.

Revisorerna ha från cheferna för de skolor som ha att praktiskt tillämpa berörda författningar inhämtat yttranden rörande ändamålsenligheten av desamma. I det föregående har lämnats en redogörelse för huvudinnehållet i nämnda yttranden, av vilka framgår att ett stort antal skolchefer ansett nuvarande arvodesbestämmelser opraktiska och svåra att tillämpa. Mer eller

mindre genomgripande förslag till ändringar av bestämmelserna ha därför framförts. Revisorerna ha icke i detta sammanhang ansett sig böra ingå på närmare behandling av de framlagda ändringsförslagen. Emellertid vilja revisorerna fästa uppmärksamheten på vissa frågor som ha samband med den nuvarande utformningen av arvodesbestämmelserna.

Olika ersättningsnormer gälla f. n. för å ena sidan ordinarie kurser, vilka bestridas av avlöningsanslag, och å andra sidan särskilda kurser, vilka belasta övnings- och materielanslag. Så t. ex. utgå högre arvoden vid ordinarie utbildningskurser för tyg- och intendenturförrådsförvaltare samt förvaltare i kassa- eller expeditionstjänst än vid de med sådana elever anordnade repetitionskurserna, även om undervisningen, vilken till sin karaktär i båda fallen torde vara densamma, omhänderhaves av en och samma lärare. Det synes kunna ifrågasättas, huruvida tillräckliga skäl generellt föreligga att ur arvodes synpunkt bedöma nämnda kurser olika. Därjämte torde i vissa fall tveksamhet kunna uppkomma, huruvida en kurs är att beteckna som ordinarie eller särskild. Vid såväl de ordinarie som de särskilda utbildningskurserna förekomma vid sidan av de egentliga läroämnena särskilda föreläsningar, vilka omfatta allmänna orienteringar om vissa i förhållande till kursernas utbildningsmål perifera ämnesområden eller avse undervisning i ett speciellt avsnitt av ett läroämne. De vid nämnda föreläsningar utgående arvoden ha icke närmare fixerats, utan vederbörande skolchef har tillerkänts rätt att från fall till fall besluta om arvodenas storlek. Detta har haft till följd viss oenhelighet vid arvodenas beräkning. Medan somliga skolor synas ha iakttagit viss restriktivitet vid värderingen av de ifrågasvarande föreläsningarna, ha andra skolor tillämpat föreläsningens arvoden som varit mångdubbelt större än lärararvoden. Enligt revisorernas uppfattning kan ifrågasättas om icke vissa direktiv rörande beräkningen av sagda föreläsningens arvoden böra meddelas.

Bestämmelserna om maximering av arvoden för militära och civilmilitära lärare avse f. n. samtliga de arvoden en befattningshavare uppbär för sin undervisning. De äro således gällande oberoende av om nämnda undervisning förekommit vid en eller flera skolor. I de fall en lärare fullgör undervisning vid mer än en skola, vilket icke sällan är fallet, förutsätter en tillämpning av maximeringsbestämmelserna att vederbörande redogörare hålla varandra underrättade om den tidpunkt då det sammanlagda maximibeloppet för viss lärare uppnåtts. Det kan självfallet därvid uppstå tvekan om vilket högsta belopp den ena eller andra skolan bör ha rätt att utbetala. Då vidare de maximerade beloppen avse budgetår, men noteringen vid vederbörande kassor av löntagares m. fl. inkomster sker kalenderårsvis, blir följden visst merarbete vid uträkandet av maximibeloppen. Det förefaller revisorerna angeläget att arvodesbestämmelserna ändras så, att det administrativa arbetet vid tillämpningen av desamma så långt möjligt förenklas.

Nuvarande bestämmelser om maximering av lärararvoden gälla icke det

högsta belopp som må utbetalas för undervisning i visst bestämt ämne utan avse endast vad den enskilde läraren högst må uppbära för sin undervisning. Nämnda omständighet har föranlett, att det i vissa fall ordnats så att flera lärare — i något fall ända upp till sex — handhaft undervisningen i ett enda ämne. En på dylikt sätt framtingad uppdelning av undervisningen på flera lärare kan självfallet inverka menligt på utbildningen.

I betraktande av att bestämmelserna rörande arvoden till lärare vid försvaret i sin nuvarande utformning få anses brista i överskådlighet och då de därjämte i olika avseenden förefalla mindre ändamålsenliga eller svårtolkade, anse revisorerne det önskvärt att en översyn i fråga om såväl arvodenas storlek som bestämmelsernas utformning snarast kommer till stånd. Därvid bör självfallet hänsyn tagas till motsvarande bestämmelser i fråga om det allmänna undervisningsväsendet.

§ 11

Prövning av värnpliktigas tjänstduglighet i vissa fall

I 112 § förordningen den 27 april 1956 angående inskrivning och redovisning av värnpliktiga samt deras tjänstgöring m. m. (nr 188), vilken trädde i kraft den 1 september 1956, har bl. a. föreskrivits, att värnpliktig som blivit inskriven utan att personligen ha inställt sig till inskrivning eller som eljest icke vid inskrivning undergått erforderlig prövning snarast skall efter första inryckning till tjänstgöring underkastas erforderliga psykologiska prov och läkarbesiktning. Beträffande värnpliktig som i enlighet härmed undergått läkarbesiktning och därvid bedömts vara oduglig till krigstjänst skall frågan om slutlig prövning av hans krigsduglighet enligt 114 § 1 mom. samma förordning ofördröjligen underställas inskrivningsnämnd eller inskrivningschef. Befinnes den värnpliktige vid dylik slutlig prövning oduglig till krigstjänst, skall han omedelbart hemförlovas.

Bestämmelsen i förenämnda förordning att det slutliga avgörandet i fråga om värnpliktigs krigstjänstduglighet skall hänskjutas till inskrivningsnämnd eller inskrivningschef innefattar en ändring av tidigare gällande föreskrifter i ämnet (1941 års inskrivningsförordning), enligt vilka möjligheter förefunnos att omedelbart vid inryckning hemförlova värnpliktiga som uppenbarligen icke voro dugliga för krigstjänst. Vid inryckning till värnpliktstjänstgöring tillämpades enligt sistnämnda förordning i berört avseende följande förfaringsätt.

Värnpliktiga, vilka på grund av sjukdom icke ansågo sig kunna fullgöra krigstjänst, hade att vid inryckningen omedelbart anmäla detta, varvid i allmänhet läkarintyg företeddes. Som regel erhöles sådana värnpliktiga förtur vid läkarbesiktningen på förbandet. Läkarundersökning kunde av detta skäl regelmässigt verkställas redan på inryckningsdagen, varvid efter förbandsläkarens bedömande i uppenbara fall av ohälsa beslut omedelbart fattades om att vederbörande antingen var krigstjänstoduglig (O-förklaring) eller i behov av anstånd med sin värnpliktstjänstgöring (anståndsförklaring). Till följd härav kunde praktiskt taget alla helt eller tills vidare frikallade värnpliktiga återvända till sin hemort under inryckningsdagen. De behövde sålunda varken utrustas eller inlogeras. Ofta erfordrades ej ens att vederbörande förplägades genom kronans försorg.

Revisorerna ha funnit det vara av intresse att närmare undersöka, huruvida det ändrade förfarings sättet vid prövning av värnpliktigas lämplighet för krigstjänst kan anses innefatta fördelar framför den tidigare, enligt 1941 års inskrivningsförordning tillämpade ordningen. Från ett 25-tal förband ha revisorerna därför inhämtat uppgifter rörande bl. a. dels det antal fall där i samband med inställelse till värnpliktstjänstgöring fråga om slut-

lig prövning av krigsdugligheten förekommit efter den 1 september 1956, dels i vilken utsträckning det därvid inträffat att beslutet vid den slutliga prövningen varit avvikande från förbandsläkarens bedömning av den värnpliktiges krigstjänstduglighet, dels ock vilken tid som förflutit innan förbandscheferna erhållit kännedom om resultatet av den slutliga prövningen. Av de lämnade uppgifterna framgår att vid de undersökta förbanden slutlig prövning av de värnpliktigas krigstjänstduglighet förekommit i ca 600 fall. Endast i något enstaka fall har därvid förekommit, att avvikelse skett från förbandsläkarens bedömning av vederbörandes krigstjänstduglighet. Den tid som förflutit innan förbandschef erhållit kännedom om resultatet av den slutliga prövningen har varierat. Genomsnittligt har väntetiden utgjort 4—6 dygn. I vissa fall har den överskridit 10 dygn.

Revisorernas uttalande. Genom den år 1956 utfärdade förordningen angående inskrivning och redovisning av värnpliktiga samt deras tjänstgöring m. m. infördes ett nytt förfaringsätt vid avgörandet av frågan, om en värnpliktig kunde anses i fysiskt och psykiskt avseende duglig att fullgöra krigstjänst. Enligt tidigare gällande bestämmelser kunde en värnpliktig, som vid den på inryckningsdagen verkställda läkarbesiktningen befunnits helt eller tillfälligt oduglig till krigstjänst, omedelbart hemförlovas. Nu gällande föreskrifter i ämnet stadga, att det slutliga avgörandet angående krigstjänstdugligheten skall hänskjutas till inskrivningsnämnd eller inskrivningschef. En av revisorerna vid ett 25-tal förband gjord undersökning utvisar, att det sedan den 1 september 1956 vid ifrågavarande förband i omkring 600 fall förekommit att slutlig prövning verkställdes av inskrivningsnämnd eller inskrivningschef. Med något undantag har därvid beslutet vid den slutliga prövningen överensstämt med förbandsläkarens bedömning av den värnpliktiges hälsotillstånd. Den tid som förflutit innan förbandschef erhållit kännedom om resultatet av den slutliga prövningen har i allmänhet omfattat 4—6 dygn.

Syftet med de nuvarande bestämmelserna om slutlig prövning genom försorg av inskrivningschef eller inskrivningsnämnd torde ha varit att därigenom skapa förutsättningar för en likformig bedömning av olika fall inom ett inskrivningsområde. Såvitt revisorerna kunnat finna torde det emellertid som regel icke behöva befaras, att en värnpliktig vid förbandsläkarens undersökning felbedömes i fråga om krigstjänstdugligheten, vilket bekräftats av den ovan redovisade utredningen. Det tillämpade förfaringsättet har dessutom visat sig medföra en icke önskvärd tidsutdräkt i fråga om hemsändandet av de till krigstjänst odugliga värnpliktiga, varigenom förorsakats olägenheter för den enskilde och icke obetydliga merkostnader för kronan. Enligt revisorernas mening måste det vidare ur medicinsk synpunkt anses i hög grad otillfredsställande, att en värnpliktig som exempelvis lider av smittosam tuberkulos eller allvarlig psykisk abnormitet kvarhålls på ett

förband i avvaktan på resultatet av den slutliga prövningen. Enligt revisorernas mening bör därför i fortsättningen förbandsläkare tillerkännas rätt att — i vart fall interimistiskt — besluta om omedelbar hemförlovning av för krigstjänst oduglig värnpliktig. Revisorerna vilja således förorda, att en ändring av nu gällande inskrivningsförordning snarast kommer till stånd i av revisorerna angivet avseende.

Dockanläggningen vid Gustavsviks örlogsdepå

Under marinkommando Nord sorterar bl. a. Gustavsviks örlogsdepå. Vid nämnda depå finnes uppförd en dockanläggning, vilken under fredstid icke erfordras för marinens behov. På grund härav har densamma under en följd av år varit utarrenderad till enskilt företag.

I två likalydande motioner (I: 257 och II: 397) väcktes vid 1945 års riksdag frågan om den fortsatta verksamheten vid dockanläggningen. Motionärerna framhöllo bl. a. att, enär dockan utarrenderats till ett företag som hade sin huvudsakliga verksamhet förlagd till annan ort, man finge räkna med att anläggningen icke skulle bli utnyttjad i den omfattning, som dess kapacitet medgåve och som inom området föreliggande behov påkallade. Det erinrades att den kommun — Högsjö kommun — inom vilken dockanläggningen vore belägen under långa tider besvärats av svår arbetslöshet och därför sökt efter objekt för en vidgad industriell verksamhet, som vid sidan av trä- och massaproduktionen kunde bidra till sysselsättningen inom kommunen. Kommunen hade därvid funnit, att en utvidgning av verksamheten vid Gustavsviks docka vore tekniskt möjlig, ekonomiskt försvarlig och svarande mot industriens behov inom Ångermanälvens sjöfarts- och industriområde. Kommunen hade därför föreslagit marinförvaltningen, att åtgärder måtte vidtagas för en utökning av driften vid dockan. Marinförvaltningen hade härvid meddelat att, enär någon annan intressent för förhyrande av dockan än den tidigare arrendatorn icke uppträtt, ämbetsverket saknade möjlighet att åstadkomma den utökning av driften som kommunen eftersträvade. Från kommunens sida hade då i stället den tanken framförts, att staten tillsammans med kommunen skulle bilda ett bolag med uppgift att överta dockan för att där driva en främst för den civila sjöfarten avsedd verksamhet.

I sitt över berörda motioner avgivna utlåtande nr 256 framhöll statsutskottet, att dockanläggningen i fråga icke syntes vara utnyttjad i tillräcklig omfattning men att, enligt vad för utskottet blivit upplyst, möjligheter förefunnos för att dockan skulle kunna tillföras betydande arbetsuppgifter, varigenom en verksamhet i större skala och i rationell form skulle kunna komma till stånd. Utan att uttala någon bestämd mening i ämnet förordade utskottet därför, att frågan rörande dockans framtida utnyttjande bleve föremål för närmare övervägande, varvid hänsyn även borde tagas till önskvärdheten av att åt ortsbefolkningen bereddades ökade arbetsmöjligheter. Riksdagen (skr. nr 520) beslöt i enlighet härmed att hos Kungl. Maj: t hemställa om utredning rörande det framtida utnyttjandet av Gustavsviks docka.

I anledning av riksdagens skrivelse uppdrog Kungl. Maj: t åt marinförvaltningen att verkställa ifrågavarande utredning. Med underdånig skri-

velse den 9 oktober 1946 inkom marinförvaltningen med förslag i ämnet. Enligt marinförvaltningens mening borde driften vid dockanläggningen icke organiseras i form av ett självständigt statligt bolag. Härför erfordrades nämligen en relativt stor stab av kvalificerad teknisk personal, bl. a. specialister på fartygsmaskiner och skrovbyggnader. Därjämte måste ett sådant företag förfoga över sakkunniga beträffande sådana arbetsuppgifter som kunde förväntas från vissa industrier, såsom sågverk, pappersbruk m. fl. I förhållande till det jämförelsevis ringa arbetarantalet skulle således företaget behöva ett stort antal högre avlönade ingenjörer med flera, vilket skulle medföra en disproportion mellan de i företaget sysselsatta arbetarna och den tekniska och administrativa personalen. Härtill komme att bolaget skulle behöva disponera ett betydande kapital för driftens igångsättande. Enligt marinförvaltningens mening kunde en industri baserad på utnyttjande av dockan icke beräknas bära amorterings- och räntekostnaderna för de investeringar som bleve erforderliga bl. a. av det skälet, att anläggningens läge — betingat av försvarssynpunkter — medförde att dockan icke kunde fullt utnyttjas under relativt stor del av året. Marinförvaltningen ansåg i stället att större möjligheter att uppehålla driften vid dockan skulle föreligga om denna anslötes såsom en filial till ett annat företag. Arbetstillgången skulle härigenom lättare kunna utjämnas. Vidare skulle administrationskostnaderna kunna avsevärt nedbringas, varjämte huvudföretagets tekniska sakkunskap vid behov skulle kunna utnyttjas. Marinförvaltningen erinrade i detta sammanhang, att det enda enskilda företag som visat verkligt intresse att driva dockanläggningen vore den dåvarande arrendatorn, vars huvudföretag vore beläget i Sundsvall. Enligt marinförvaltningens uppfattning hade emellertid genom organiserandet av marinverkstäderna vid Stockholms örlogsvarv förutsättning skapats att driva anläggningen som filial till nämnda verkstäder. Dessa, vilka bedreve sin verksamhet efter i stort sett samma principer som gällde inom den privata industrien, förfogade över den administrativa personal och den tekniska sakkunskap som erfordrades för att en anknytning av dockanläggningen i Gustavsvik skulle kunna ske. Utan större ekonomisk olägenhet skulle vidare marinverkstädernas resurser kunna utnyttjas i fråga om arbetsmaskiner och specialutbildad personal. Marinförvaltningen ansåg emellertid att, oavsett om dockan i fortsättningen utarrenderades eller drevs som filial till marinverkstäderna, vissa förbättringar på dockanläggningen vore nödvändiga för att en ekonomiskt godtagbar drift i längden skulle kunna upprätthållas. Kostnaderna härför beräknades vid ifrågasvarande tidpunkt till omkring 500 000 kronor. Marinförvaltningen hade kommit till den uppfattningen att, därest konjunkturerna icke bleve alltför ogynnsamma, rörelsen skulle kunna få en sådan omfattning, att det nyinvesterade kapitalet kunde amorteras och förräntas enligt vid industriell självkostnadsberäkning tillämpad praxis samt att byggnader, maski-

ner och docka skulle kunna underhållas med användande av inkomster från rörelsen. Någon nyinvestering i dockan borde likväl enligt marinförvaltningens mening icke göras, såvida icke åtgärder ansågs erforderliga för beredande av ökad permanent sysselsättning för ortsbefolkningen.

Den av marinförvaltningen verkställda utredningen har icke föranlett någon annan Kungl. Maj:ts åtgärd än att densamma redovisats i innevarande års statsverksproposition (bil. 25, s. 19), varvid föredragande departementschefen anfört, att utredningsförslaget f. n. torde sakna aktualitet på grund av den ändrade situationen på arbetsmarknaden. Till denna uppfattning har riksdagen på förslag av statsutskottet i dess utlåtande nr 38 anslutit sig. Vid behandlingen av nämnda utlåtande framfördes emellertid i ett anförande i första kammaren vissa kritiska synpunkter på frågan. Bl. a. gjordes gällande att verksamheten vid dockanläggningen f. n. icke bedreves rationellt och att tillgång till kontinuerliga reparationsarbeten saknades. Det ansågs att dockan med nuvarande verkstadsutrustning borde kunna användas för större arbetsuppgifter än fartygsreparationer. Det förhållandet att sådana större arbeten f. n. icke tillfördes dockan medförde, enligt talaren, att arbetarna under vissa tider på året måste »gå och skrota», d. v. s. utföra arbetsuppgifter som de i normala fall icke skulle behöva utföra.

Revisorerna, som avlagt besök vid Gustavsviks örlogsdepå, ha från marinförvaltningen inhämtat uppgifter rörande kronans inkomster av dockanläggningen under åren 1950—1955 samt de investeringar som gjorts och det antal arbetare som sysselsatts under samma tid. Uppgifterna redovisas i nedanstående tablå.

År	Arrende- avgift kr	Index- tillägg kr	Dockningsav- gifter nto kr	Summa inkomst kr	Investeringar kr	Sysselsatta arbetare
1950	12 000		38 100	50 100	24 000	41
1951	25 000	—	46 200	71 200	1 000	46
1952	25 000	750	28 700	54 450	8 000	53
1953	25 000	1 075	37 300	63 375	10 000	49
1954	25 000	1 187	27 700	53 887	—	42
1955	25 000	1 750	37 700	64 450	10 000	45

Enligt vad marinförvaltningens verkstadsbyrå uppgivit medger icke nuvarande utrustning vid dockan samt bostadssituationen på orten något avsevärt högre arbetarantal än det som f. n. sysselsättes. Verkstadsbyrån anser dock att en utökning av verksamheten till 100 mans arbetsstyrka är möjlig under förutsättning att nedanstående investeringar göras i dockanläggningen.

<i>Investeringar</i>	<i>Kostnad</i>
1) Förlängning av dockan med 18 m till en längd av 160 m genom betongutbyggnad åt sjösidan med fällport.	ca 2 milj.
2) Farbar 15-tons kran med kranbana utefter hela dockan.	ca 1 milj.
3) Utökad maskinpark med lyft- och transportanordningar i verkstaden.	ca 1 milj.
4) Utökning och förbättring av verkstadslokaler.	ca 0,5 milj.
5) Flytdocka för 500 ton.	ca 0,5 milj.
6) Bidrag till bostadsbyggnader i Gustavsvik för yrkesutbildad personal.	ca 0,5 milj.
Summa kronor	<u>5,5 milj.</u>

Det företag som år 1945 arrenderade dockan driver fortfarande rörelsen därstädes. Nu gällande arrendekontrakt, som har en giltighetstid av tio år, utlöper den 31 december 1960. Kontraktet stadgar bl. a. att, om dockanläggningen med tillhörande område under arrendetiden behöver tagas i anspråk av kronan för förberedande av eventuellt förestående beredskaps-tillstånd, marinförvaltningen skall äga rätt att omedelbart återtaga densamma helt eller delvis, med rätt och skyldighet för arrendatorn att, därest marinförvaltningen ej annat medgiver, inom tre månader bortföra arrendatorn tillhöriga byggnader, förråd och installationer, i den mån marinförvaltningen icke önskar överta desamma. Vidare medgivas enligt kontraktet kronan tillhöriga (således även t. ex. lots- eller tullfartyg) ävensom av kronan förhyrda eller ianspråktagna fartyg företrädesrätt vid dockningar och reparationer framför enskilda fartyg även i de fall att de senare blivit tidigare anmälda, såvitt fråga icke är om haverist eller annat enskilt fartyg som är i trängande behov av att intagas i dockan. Kontraktet föreskriver tillika att, innan arrendatorn åtager sig arbete som förväntas binda dockan under längre tid än en månad, framställning skall göras till marinförvaltningen, vars medgivande skall avvaktas före ifrågavarande arbetes igångsättande.

Vid sitt förut omnämnda besök vid dockan ha revisorerna diskuterat föreliggande problem med representanter för såväl marinförvaltningen som arrendatorn. Marinförvaltningens representanter lämnade vid besöket den upplysningen, att det icke för marinens del ur beredskapssynpunkt föreläge intresse att förlänga den nuvarande dockan, eftersom denna vore fullt tillräcklig för samtliga marinens fartyg med undantag av kryssarna. Marinförvaltningen vore därför mera intresserad av att dockanläggningen kompletterades med en mindre flytdocka om ca 500 ton, vilken på ett mera ändamålsenligt sätt skulle kunna utnyttjas för den lätta flottans mindre fartyg och som därjämte vid behov skulle kunna transporteras till annat, mera skyddat läge. Företrädarna för arrendatorn framhöllo å andra sidan att, därest en förlängning av dockan med 12—15 meter kunde genomföras,

det skulle bliva möjligt att vid dockan mottaga de större fartyg som nu trafikera Norrland. Nämda fartyg lossa stycke gods i norrlandshamnar och lastar därefter massa därstädes. Gustavsviks dockanläggning låge härvidlag väl till för propellerarbeten, axeldragningar, roderarbeten o. d. under sommarsäsongen. Det upplystes i detta sammanhang att ett större rederibolag gjort förfrågan hos arrendatorn angående längden på dockan för att bestämma längden på de nya fartyg som avsåges att byggas för trafik mellan norrlandshamnar och nordamerikanska hamnar. Arrendatorns representanter förklarade att, under förutsättning av att kronan medgäve en längre kontraktstid, arrendatorn vore villig överväga att själv investera kapital såväl i dockanläggningen som i bostäder för personalen. Det framhölls härvid att en lång kontraktstid över huvud vore en förutsättning för att på ett rationellt sätt driva verksamheten, binda arbetsledare och teknisk personal samt giva den anställda personalen tryggad sysselsättning.

Revisorernas uttalande. Dockanläggningen vid Gustavsviks örlogsdepå, som under fredstid icke är behövlig för marinens behov, har sedan flera år tillbaka varit utarrenderad till ett enskilt företag. Den vid dockan bedrivna verksamheten har i skilda sammanhang varit föremål för diskussion. Bl. a. upptogs motionsvägen vid 1945 års riksdag frågan om den fortsatta verksamheten vid dockan, varvid gjordes gällande att dockans kapacitet icke tillräckligt utnyttjades samt att förutsättningar förelåge för en avsevärd utvidgning av driften. Den kommun inom vilken anläggningen är belägen har vidare gjort framställning till marinförvaltningen om att åtgärder måtte vidtagas för beredande av ökad sysselsättning vid dockan. Kommunen har i detta sammanhang föreslagit, att staten tillsammans med kommunen skulle bilda ett bolag för övertagande av driften vid dockanläggningen. Sedan statsutskottet i utlåtande över förberörda motion förordat att frågan om dockans framtida utnyttjande bleve föremål för närmare övervägande, hemställde riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj: t om utredning i ämnet. Sådan utredning kom därefter till stånd genom försorg av marinförvaltningen, som år 1948 framlade vissa förslag till åtgärder. Ämbetsverket avvisade därvid tanken på att organisera driften vid dockan i form av ett självständigt statligt bolag. Bolagsformen skulle kräva betydande kapital för driftens igångsättande, och det vore icke att förvänta att en industri — baserad enbart på utnyttjande av dockan — skulle kunna bära ränte- och amorteringskostnaderna för de investeringar som vore erforderliga. Marinförvaltningen anvisade i stället utvägen att ansluta dockan som filial till marinverkstäderna i Stockholm. Genom att utnyttja nämnda verkstäders tekniska personal skulle kostnaderna för skötseln av dockan kunna avsevärt nedbringas. Det vore också möjligt att för verksamheten utnyttja marinverkstädernas arbetsmaskiner och specialutbil-

dade personal. Kostnaderna för erforderliga investeringar vid en anslutning av dockan till marinverkstäderna beräknade marinförvaltningen till 500 000 kronor. En sådan investering borde enligt ämbetsverkets uppfattning vid normala konjunkturen kunna förräntas och amorteras genom inkomster från dockan. Emellertid ansågs nyinvestering i dockanläggningen icke böra ske under annan förutsättning än att behov föreläge för ökad permanent sysselsättning åt ortsbefolkningen.

Den av marinförvaltningen verkställda utredningen redovisades i innevarande års statsverksproposition, varvid föredragande departementschefen som sin mening uttalade att utredningsförslaget f. n. torde sakna aktualitet på grund av den ändrade situationen på arbetsmarknaden. Till denna uppfattning anslöt sig årets riksdag under sin vårsession. Vid behandlingen av frågan hävdades emellertid i ett anförande i första kammaren, att verksamheten vid dockan fortfarande icke bedreves rationellt och att tillgång till kontinuerliga reparationsarbeten saknades. Arbetarna finge därför tidvis sysselsättas med mindre kvalificerade arbetsuppgifter, vilka de icke skulle behöva utföra i normala fall.

Med anledning av vad i ärendet sålunda förevarit ha revisorerna från marinförvaltningen inhämtat uppgifter rörande de investeringar som av kronan gjorts i dockan under åren 1950—1955 samt de inkomster som influtit och det antal arbetare som sysselsatts under samma tid. Uppgifterna ha redovisats i en i det föregående återgiven tablå. Av det lämnade siffermaterialet framgår, att antalet arbetare under de nämnda åren varit tämligen konstant. Investeringar ha skett endast i begränsad omfattning och inkomsterna ha utvisat en mindre stegring. Enligt marinförvaltningens mening skulle möjligheter förefinnas att utöka verksamheten vid dockan till 100 mans arbetsstyrka. Härför skulle emellertid enligt ämbetsverkets beräkningar krävas investeringar på i runt tal 5,5 miljoner kronor.

Under besök vid dockanläggningen ha revisorerna ytterligare inhämtat, att arrendatorn för sin del önskar en förlängning av dockan med 12—15 meter, vilket skulle möjliggöra omhändertagande av de större fartyg som nu trafikera Norrland. Från marinförvaltningens sida har å andra sidan upplysts, att dockans nuvarande längd är fullt tillräcklig för samtliga marinens fartyg med undantag av kryssarna och att det därför ur militär synpunkt icke är erforderligt att dockan förlänges. Uppenbarligen föreligger här en motsättning mellan arrendatorns önskemål, att dockan får en sådan storlek att också större fartygstyper skola kunna repareras, och marinförvaltningens ståndpunkt, att dockan icke bör göras större än som är motiverat av militära skäl.

Såsom tidigare nämnts är dockan i fredstid icke erforderlig för marinens behov. Verksamheten är också till övervägande delen inriktad på civila arbeten. Ur denna synpunkt förefaller det revisorerna ändamålsenligt att, såsom nu är fallet, driften omhänderhaves av civilt företag. Det

med nuvarande arrendatorn träffade arrendekontraktet innefattar även, såvitt revisorerna kunnat finna, i betydelsefulla avseenden påtagliga fördelar för statsverket. Kronans fartyg äga sålunda under vissa förutsättningar förtursrätt framför enskilda fartyg vid dockningar och reparationer, varjämte kronan tillförsäkrats rätt att för förberedande av eventuellt förestående beredskapstillstånd omedelbart taga i anspråk dockanläggningen helt eller delvis. Det förefaller revisorerna därför knappast påkallat att företaga en sådan omläggning av driften vid dockan, att densamma anslutes som filial till marinverkstäderna. Revisorerna kunna heller icke finna att det ur militär synpunkt finnes anledning att i nuvarande läge investera ytterligare medel i anläggningen i syfte att möjliggöra en utvidgning av driften. Då å andra sidan en sådan utvidgning, såvitt nu kan bedömas, framstår som ekonomiskt försvarlig och ägnad att tillföra dockan avsevärt ökade arbetsobjekt, böra enligt revisorernas mening andra utvägar prövas i syfte att möjliggöra en utbyggnad av dockan. Nuvarande arrendekontrakt har en giltighetstid av tio år och utlöper år 1960. Arrendatorn har såsom tidigare berörts förklarat sig villig överväga att själv investera erforderligt kapital för utökning och rationalisering av verksamheten under förutsättning att längre arrendetid kan erhållas. Enligt revisorernas mening borde hinder från kronans sida icke föreligga att i detta avseende tillmötesgå arrendatorns önskemål. Härvid förutsättes givetvis ett bibehållande av nu gällande kontraktsbestämmelse, att kronan skall äga rätt att vid eventuellt beredskapstillstånd omedelbart taga dockan i anspråk.

Med hänsyn till att från kommunalt håll framhållits angelägenheten av att ökade sysselsättningsmöjligheter beredas ortens befolkning och då det vidare torde innebära stora fördelar för kronan att en rationalisering av verksamheten vid Gustavsviks docka kommer till stånd, böra enligt revisorernas uppfattning förhandlingar snarast upptagas mellan marinförvaltningen och den nuvarande arrendatorn eller eventuellt annan intressent om de ifrågavarande investeringsproblemen och den i samband därmed stående frågan om arrendetidens längd.

Socialdepartementet

§ 13

Orts- och lokalombuden inom den offentliga arbetsförmedlingen

I kungörelsen 1947: 983 ha meddelats vissa bestämmelser om den offentliga arbetsförmedlingen. Dessa innebära bl. a. följande.

Den offentliga arbetsförmedlingen står, under arbetsmarknadsstyrelsens överinseende, inom varje län under ledning av vederbörande länsarbetsnämnd. I varje län finnes ett huvudkontor samt erforderligt antal på lämpliga platser förlagda avdelningskontor och ombud. Antalet kontor samt dessas förläggning bestämmes av Kungl. Maj:t. Erforderliga bestämmelser om ombuden meddelas av arbetsmarknadsstyrelsen.

Arbetsförmedlingsverksamheten skall avse förmedling av alla slag av arbete. Förmedling sker kostnadsfritt; dock att, därest efter anmodan särskild åtgärd för förmedling vidtagits genom annonsering eller annorledes, kostnaden härför må uttagas av den som begärt åtgärdens vidtagande. Vid förmedling av arbete skall tillses, att arbetsgivaren erhåller bästa möjliga arbetskraft och den arbetssökande det arbete för vilket han bäst lämpar sig.

Arbetsförmedlingsverksamheten skall fortgå oberoende av konflikt mellan arbetsgivare och arbetstagare; dock skall, där så kan ske, arbetssökande upplysas om att arbetskonflikt råder å arbetsplats dit arbetsanvisning sker.

Om arbetssökande som åtnjuter eller påkallar arbetslöshets hjälp från kommunal arbetslöshetsnämnd eller är understödssökande medlem av erkänd arbetslöshetskassa vägrar att antaga erbjudet lämpligt arbete, skall anmälan härom omedelbart göras till vederbörande arbetslöshetsnämnd eller arbetslöshetskassa samt till arbetsmarknadsstyrelsen.

Till den offentliga arbetsförmedlingen är knuten en yrkesvägledande verksamhet med uppgift att stå allmänheten till tjänst med råd och upplysningar i frågor rörande yrkesval och utbildning samt att på annat sätt genom lämpliga åtgärder främja den enskildes yrkesutbildning och yrkesanpassning. Yrkesvägledning meddelas såväl i samband med arbetsanvisning som utan dylikt samband och skall, när så befinnes lämpligt, organiseras i samarbete med och som ett led i den utbildande, uppfostrande eller socialvårdande verksamhet som bedrivs av skolor och andra samhällsinstitutioner samt av enskilda organisationer.

De yttersta leden i arbetsförmedlingsorganisationen äro såsom tidigare antytts arbetsförmedlingsombuden, vilka äro av två slag, nämligen *ortsombud* med bestämd kortare tjänstgöringstid samt *lokalombud*, som ej ha bestämd tjänstgöringstid. Riksdagens revisorer ha funnit det vara av intresse att från länsarbetsnämnderna inhämta vissa uppgifter beträffande

dessa ombuds verksamhet i de olika länen och ha fördenskull i rundskrivelse till nämnderna anhållit om vissa upplysningar i ämnet. Huvuddragen av de inkomna svaren komma att redovisas i det följande.

Av tabell 1 framgår antalet Orts- och lokalombud i de olika länen, årskostnaderna för arvoden m. m.

Tabell 1

Län	Antal ordsombud i olika klasser					Summa antal ordsombud	Sammanlagda årskostnaden för arvoden	Antal lokalombud	Sammanlagda årskostnaden för arvoden	Totala antalet Orts- o. lokalombud	Totalkostnad för arvoden
	I	II	III	IV	V						
Stockholms	5	5	1	2	14	27	58 560	2	600	29	59 160
Uppsala	2	2	3	—	—	7	8 184	7	2 100	14	10 284
Södermanlands	6	3	2	—	4	15	24 168	5	1 500	20	25 668
Östergötlands	1	1	5	1	5	13	27 432	13	2 240	26	29 672
Jönköpings	4	8	11	—	3	26	37 656	17	5 100	43	42 756
Kronobergs	7	2	3	5	1	18	25 584	2	600	20	26 184
Kalmar	9	10	7	6	1	33	44 520	1	300	34	44 820
Gotlands	—	—	3	1	—	4	6 960	2	600	6	7 560
Blekinge	3	2	2	8	2	17	31 824	—	—	17	31 824
Kristianstads	2	4	5	6	7	24	48 888	—	—	24	48 888
Malmöhus	1	4	3	2	6	16	32 808	4	1 200	20	34 008
Hallands	1	6	3	1	1	12	16 992	—	—	12	16 992
Göteborgs o. Bohus	7	2	4	1	1	15	18 744	1	300	16	19 044
Älvsborgs	1	1	8	7	2	19	36 432	—	—	19	36 432
Skaraborgs	2	1	6	—	2	11	18 072	—	—	11	18 072
Vämlands	16	1	7	1	3	28	35 112	3	900	31	36 012
Örebro	3	2	2	2	1	10	15 024	4	1 530	14	16 554
Västmanlands	—	1	2	3	3	9	20 352	—	—	9	20 352
Kopparbergs	5	11	—	—	2	18	21 192	1	300	19	21 492
Gävleborgs	1	8	9	3	2	23	36 096	2	600	25	36 696
Västernorrlands	—	4	—	2	1	7	11 808	7	1 200	14	13 008
Jämtlands	5	5	6	3	7	26	49 356	29	5 900	55	55 256
Västerbottens	1	4	2	3	3	13	24 168	90	18 075	103	42 243
Norrbottnens	—	6	5	3	7	21	42 672	110	39 000	131	81 672
Summa	82	93	99	60	78	412	692 604	300	82 045	712	774 649

Arbetsmarknadsstyrelsen har i ett cirkulär den 27 juni 1957 fastställt anställnings- och avlöningsbestämmelser för arbetsförmedlingsombud. Ur detsamma må följande återgivas.

Ordsombud anställs av länsarbetsnämnderna tills vidare eller i undantagsfall för viss kortare tid.

Ordsombudens avlöning utgår i form av grundarvode jämte rörligt tillägg, motsvarande det till statstjänstemän utgående procentuella tillägget. Därjämte utgår bidrag till lokalkostnad i de fall, då särskild expeditionslokal icke ställts till ombudets förfogande.

Ordsombuden fördelas på fem arvodesklasser med de arvodesbelopp (samtliga belopp i kronor) som framgå av tabell 2.

Tabell 2

Arvodesklass	Grundarvode		Arvode inkl. rörligt tillägg		Bidrag till lokalkostnad	
	per år	per mån.	per år	per mån.	per år	per mån.
I	552	46	720	60	108	9
II	792	66	1 032	86	144	12
III	1 188	99	1 560	130	216	18
IV	1 740	145	2 280	190	288	24
V	2 376	198	3 120	260	360	30

Ortsombudens inplacering i de olika arvodesklasserna faställes av länsarbetsnämnderna.

Om ett ombuds arbete på grund av oförutsedda förhållanden väsentligt ökas utöver vad som beräknats, då arvodet fastställdes, kan ombudet av länsarbetsnämnden tilldelas tilläggsarvode.

Ortsombud skall ha av länsarbetsnämnden fastställd daglig expeditions-tid, vilken skall omfatta en timme per dag för ombud i arvodesklasserna I och II samt två timmar per dag i arvodesklasserna III—V.

Ortsombudet äger uppbära ersättning för av tjänsten föranledda post- och telegramutgifter samt rikstelefonsamtal. Därest Ortsombud icke äger rätt att för tjänstesamtal utan särskild kostnad använda telefon, för vilken ombudet icke bestrider abonnemangskostnaden, må länsarbetsnämnden dessutom till ombudet utgiva ersättning för telefonabonnemang. Dylik ersättning må utgå med högst följande belopp:

i arvodesklass I och II	kronor 145 per år
» » III	» 165 » »
» » IV och V	» 195 » »

När särskilda skäl därtill föranleda, kan arbetsmarknadsstyrelsen med-giva, att telefon skall på statsverkets bekostnad installeras hos ombud, som förut saknar dylik.

Lokalombudens avlöning bestämmes av länsarbetsnämnderna, som i sam-band härmed äga meddela erforderliga föreskrifter rörande ombudens tjänstgöring och anställningsvillkor i övrigt. Avlöningen utgår i form av en efter arbetets omfattning i varje särskilt fall anpassad ersättning, som fastställes vid utgången av varje budgetår eller vid annan lämplig tidpunkt, dock med högst 300 kronor per år.

Förutom avlöning äger lokalombud uppbära ersättning för av tjänsten föranledda post- och telegramutgifter samt rikstelefonsamtal. Därest ombudsuppdraget i övrigt medfört ökade telefonkostnader, må länsarbets-nämnd taga skälig hänsyn härtill vid bestämmande av den avlöning, som skall tilldelas ombudet.

Vid länsarbetsnämnden anbefalld resa för tjänsteförrättning eller för del-tagande i instruktionskurs, sammanträde e. d. äger ombud åtnjuta rese-kostnadsersättning och traktamente enligt de bestämmelser, som gälla för tjänstemän vid den offentliga arbetsförmedlingen, ävensom ersättning för förlorad arbetsförtjänst i de fall, där så befinnes påkallat. Ombud hänföres därvid till rese- och traktamentsklass C.

Av de till revisorerna lämnade, tidigare omnämnda svaren framgår, att i övervägande antalet fall några särskilda instruktioner icke utfärdats för

ombuden, utan dessa ha hänvisats till de allmänna föreskrifter som gälla beträffande arbetsförmedlingsverksamheten. Ej heller har arbetsmarknadsstyrelsen utfärdat någon enhetlig instruktion. Särskild sådan har dock utarbetats av *länsarbetsnämnderna i Jönköpings, Göteborgs och Bohus, Skaraborgs, Kopparbergs och Gävleborgs län*, varjämte särskilda tjänstgöringsföreskrifter meddelats av *länsarbetsnämnden i Jämtlands län*.

Länsarbetsnämnden i Stockholms län har tidvis anordnat vissa informationskurser, och inom *länsarbetsnämnderna i Kronobergs, Hallands, Västerbottens och Norrbottens län* ha vid nyanställning ombuden erhållit omkring en veckas utbildning vid huvud- eller kretskontor.

Enligt den av arbetsmarknadsstyrelsen för *länsarbetsnämnderna* fastställda arbetsordningen åligger det förste inspektören hos *länsarbetsnämnden* bl. a. att minst en gång om året samt därutöver när särskilda skäl så påkalla inspektera verksamheten hos orts- och lokalombud inom nämndens verksamhetsområde.

Länsarbetsnämnden i Kronobergs län har uppgivit, att varje ombud i allmänhet besöktes en gång i kvartalet av förste inspektören och, då särskilda problem uppstått, ännu oftare. Det vore även vanligt, att ombuden avlade besök vid huvud- eller kretskontor.

Länsarbetsnämnden i Blekinge län, där ombuden besöktes två à tre gånger årligen av förste inspektören, har bl. a. framhållit, att personlig information om arbetsmetoder, uppslag och dylikt hade en stimulerande effekt på ombudens aktivitet. Vid besök hade aktuella arbetssökandes handlingar genomgått och förekommande placeringsmöjligheter diskuterats. Vidare hade vid besöken information lämnats om de principiella riktlinjerna för förmedlingsarbetet.

Länsarbetsnämnden i Hallands län inspekterade genom förste inspektören varje orts- och lokalombud tre à fyra gånger om året, varvid besöken förlades till de tidpunkter, då antalet arbetssökande vore större än vanligt. Syftet med besöken vore främst att söka hjälpa vederbörande ombud med interlokala placeringar av platssökande. Den nära kontakt som därvid erhållits med ombuden hade visat sig vara värdefull.

Enligt *länsarbetsnämnden i Göteborgs och Bohus län* hade, ehuru som regel endast ett besök årligen kunnat göras hos ombuden av arbetsförmedlingsinspektören, kunna erfarenheter givits vid handen, att sådana besök vore nödvändiga för att dels tillgodose ombudens behov av handledning och instruktion, dels erhålla en inblick i arbetsmarknadsläget förändringar på olika orter.

Enligt *länsarbetsnämnden i Skaraborgs län* vore det önskvärt, att krets-föreståndarna gäves möjlighet att besöka ombuden inom respektive kretsar en à två gånger i månaden för åstadkommande av en effektivare ombudsorganisation än den nu existerande.

Länsarbetsnämnden i Värmlands län framhåller bl. a., att det ringa reseanslag som f. n. stode till förfogande icke medgäve kretsföreståndarna att i större utsträckning besöka ombuden. Det hade heller icke varit möjligt att genom regelbundna besök av personal från länsarbetsnämnden eller kretskontoren komplettera ombudens förmedlingsarbete. Åt liknande synpunkter har *länsarbetsnämnden i Västerbottens län* givit uttryck.

I *Kopparbergs län* hade *länsarbetsnämnden* på grund av bristande tid och otillräckliga personalresurser icke kunnat bedriva en önskvärd inspektionsverksamhet från huvudkontorets sida. I nämndens svar anföres i fortsättningen följande.

På grund av personalsituationen på avdelningskontoren är det ej heller möjligt annat än i undantagsfall att utnyttja kontorsföreståndarna för ombudsinspektion. I detta läge med otillräckliga inspektionsmöjligheter har nämnden sett sig föranlåten att begränsa ombudsorganisationen. Sådan erforderlig utbyggnad av organisationen, som påkallas till följd av bl. a. förändringar på arbetsmarknaden, ofta styrkt genom framställningar från erkända arbetslöshetskassor, har dock icke helt kunnat komma till stånd då erforderliga medel icke stått till förfogande. Ombudens verksamhet består huvudsakligast i att vara kontaktinstans för arbetslösa arbetssökande, tillhörande erkända arbetslöshetskassor. Ur samhällsekonomisk synpunkt är det av största betydelse, att denna verksamhet bedrivs effektivt och med största energi. Arbetsförmedlingsombudens åtgärder skall sålunda främst inriktas på att spåra upp lämpliga arbetstillfällen åt de arbetssökande och på så sätt främja rörligheten hos de arbetssökande. Erfarenheterna har givit vid handen, att ombuden för denna arbetsuppgift behöver allt stöd »uppifrån». En effektiv ombudsorganisation förutsätter sålunda en effektiv övervakning. Med hänsyn till svårigheterna att med de blygsamma arvoden, som utgår till ombuden, kunna rekrytera för uppdraget lämpliga personer, vilka äro villiga att axla det ansvar som följer med arbetsuppgiften, är det också angeläget att tillsynen sker fortlöpande.

Länsarbetsnämnden i Västernorrlands län har anfört, att orts- och lokalombuden där i relativt stor utsträckning ersatts med s. k. ambulatorisk förmedling, vilken tillginge så att regelbundna mottagningar hölles på vissa orter en dag i veckan genom de olika arbetsförmedlingskontorens försorg. Länsarbetsnämnden hade enbart goda erfarenheter av denna verksamhet; de arbetssökande kunde därigenom snabbare än eljest erbjudas aktuella arbetstillfällen inom större geografiska områden.

En liknande ambulatorisk förmedling, fastän i mindre omfattning, har även bedrivits av *länsarbetsnämnden i Älvsborgs län*.

Revisorernas uttalande. Arbetsförmedlingens uppgift är allmänt uttryckt att kostnadsfritt förmedla alla slag av arbete på sådant sätt, att arbetsgivaren erhåller bästa möjliga arbetskraft och arbetaren det arbete för vilket han bäst lämpar sig. För tillgodoseende av denna uppgift finnas i varje län länsarbetsnämnder med deras centrala kanslier; under nämnderna sortera de lokala arbetsförmedlingsinstitutionerna. De yttersta utposterna

bland dessa äro ortsombud och lokalombud. Ortsombuden, som indelas i fem klasser, ha fastställd daglig expeditionstid, vilken omfattar en timme per dag för ombud i arvodesklasserna I och II samt två timmar per dag i arvodesklasserna III—V. Årsarvodet varierar i de olika klasserna f. n. från 720 kronor till 3 120 kronor, allt per år räknat; dessutom kan utgå bidrag till lokalkostnader m. m. Lokalombuden — som icke ha någon fastställd daglig expeditionstid — uppbära arvode, som avpassas med hänsyn till omfattningen av arbetet i varje särskilt fall och som fastställes vid utgången av varje budgetår eller vid annan lämplig tidpunkt, dock med högst 300 kronor per år. Antalet orts- och lokalombud var den 1 juli detta år 412 respektive 300.

Riksdagens revisorer ha, såsom av den föregående redogörelsen framgår, sökt bilda sig en uppfattning om hur ombudens verksamhet utfallit i praktiken. Revisorerna ha sålunda i rundskrivelse till länsarbetsnämnderna infordrat vissa uppgifter i ämnet och ha dessutom vid besök å länsarbetsnämnder inhämtat ytterligare informationer. Huvuddragen av svaren ha redovisats i det föregående.

Revisorerna ha icke anledning ifrågasätta annat än att arbetsförmedlingsombuden i stort sett bedriva sin verksamhet på ett med hänsyn till föreliggande förutsättningar tillfredsställande sätt. Men det ligger i sakens natur, att en organisation som bygger på befattningshavare, vilkas huvudsakliga uppgifter avse andra områden än arbetsförmedlingen, i vissa hänseenden icke kan fungera på ett lika ändamålsenligt sätt som när verksamheten handhaves av befattningshavare, vilka ha till yrke att förmedla arbete och ombesörja därmed sammanhängande göromål. Härtill kommer att denna gren av arbetsförmedlingsorganisationen kanske mer än vad eljest är fallet är beroende av vederbörande befattningshavares personliga förutsättningar. I och för sig vore det naturligtvis önskvärt att kunna tillgodose de krav som både arbetstagare och arbetsgivare böra kunna ställa på arbetsförmedlingen genom att ersätta ombuden med heltidsanställda, för ändamålet särskilt utbildade tjänstemän. Ett sådant önskemål är det emellertid självfallet icke möjligt att uppfylla, då det av flera skäl är ett starkt framträdande intresse att iakttaga återhållsamhet med de offentliga utgifterna. Det gäller nu mer än någonsin att tillse, att värdet av en viss verksamhet står i rimlig proportion till de utgifter den medför.

Med nu anförda allmänna synpunkter för ögonen ha revisorerna ansett sig böra överväga, huruvida det kan anses tillräckligt motiverat att i fortsättningen upprätthålla en organisation av orts- och lokalombud av nuvarande omfattning. Beaktas bör att enbart avlöningskostnaderna för densamma f. n. kunna beräknas uppgå till närmare 800 000 kronor per år. Revisorerna vilja i sådant hänseende till att börja med erinra, att även arbetsmarknadsstyrelsen uppenbarligen hyser liknande tankar. Styrelsen har sålunda i utlåtande över 1950 års arbetsförmedlingsutrednings den 30 november

1950 framlagda betänkande rörande den offentliga arbetsförmedlingens organisation uttalat, att ombudsorganisationen vore behäftad med svagheter. Styrelsen ansåge, att ambulerande förmedling genom tjänstemän som reste ut från kontoren och hölle mottagning å mindre orter medförde en effektivare organisation. Enligt föredragande departementschefens uttalande vid anmälan av propositionen 1951: 135 funnes goda skäl såväl för en viss centralisering av arbetsförmedlingsverksamheten till de större kontoren som för att ambulerande verksamhet under vissa förutsättningar vore att föredraga framför anlåtande av ombud. Ombudsorganisationen syntes kunna reduceras. Departementschefen förutsatte, att resultatet av en tillämnad försöksverksamhet i Gävleborgs län skulle få bli avgörande för den framtida organisationen på området. Enligt vad revisorerna erfarit kommo dessa försök aldrig helt till utförande, väsentligen beroende på att statens organisationsnämnd erhöi i uppdrag att överse den offentliga arbetsförmedlingens organisation. Detta uppdrag är numera slutfört men har i stort sett icke omfattat ombudsorganisationen.

Mot bakgrunden av departementschefens nyssnämnda uttalande är det av intresse att konstatera, att antalet lokalombud den 1 januari 1951 var 437, medan det vid den tidpunkt då revisorerna infortrade förevarande uppgifter var 412; någon egentlig reduktion har således ej kommit till stånd. Endast i Västernorrlands län — där antalet ortsombud f. n. är sju — har antalet väsentligen nedbringats. I detta län ha orts- och lokalombuden i relativt stor utsträckning ersatts med en ambulatorisk verksamhet, vilken tillgär så att regelbundna mottagningar hållas på vissa orter en dag i veckan genom de olika arbetsförmedlingskontorens försorg. Erfarenheterna härav äro enligt vad revisorerna inhämtat enbart goda. Hur denna verksamhet ställer sig i ekonomiskt avseende jämfört med en på orts- och lokalombud byggd arbetsförmedling är svårt att bedöma, då alltför många av de faktorer som påverka ett bedömande äro osäkra. Det torde emellertid icke vara oberättigat antaga, att en viss minskning av dessa utgifter uppkommit samtidigt som arbetsförmedlingen kunnat bedrivas på ett i olika hänseenden effektivare sätt. Vid bedömandet härav bör enligt revisorernas mening beaktas, icke blott att Västernorrlands län är relativt vidsträckt, varför resekostnaderna i detta län bli större än i län av annan struktur, utan även att arbetsmarknadsläget i detta län ofta är kärvare än på andra håll i landet.

Enligt revisorernas mening tala flera skäl, såsom även arbetsmarknadsstyrelsen tidigare uttalat, för att orts- och lokalombuden i väsentlig utsträckning böra ersättas just av en ambulatorisk förmedling. Revisorerna förorda därför att arbetsmarknadsstyrelsen erhåller i uppdrag att närmare undersöka förutsättningarna för genomförandet av en dylik organisation. Revisorerna äro medvetna om att denna icke kan uppbyggas efter några schematiska principer, utan att hänsyn måste tagas till lokala och personliga förhållanden. Sålunda torde det vara förenat med betydande svårig-

heter att i de nordligaste länen med deras stora avstånd i någon större utsträckning ersätta ombuden med en ambulatorisk förmedling. I vissa fall torde det vidare, i syfte att kunna hålla erforderlig kontakt med de lokala förhållandena, vara lämpligt att i samband med en övergång till en dylik förmedling ersätta orsombud med lokalombud. En fråga som i sammanhanget särskilt bör beaktas är anmälningsförfarandet för arbetslösa som tillhöra arbetslöshetskassa; erinras må emellertid att enklare regler härutinnan nyligen börjat tillämpas.

En sådan ändrad organisation som här avses får givetvis icke leda till någon kostnadsökning. Målet bör tvärtom vara att bjuda såväl de arbetsökande som arbetsgivarna en bättre service till lägre kostnad än vad den nuvarande ombudsorganisationen innebär. Erfarenheterna från Västernorrlands län utvisa, att arbetsförmedlingen tydligen har en viss elasticitet och att det därför, även om förhållandena kunna variera på olika håll i landet, bör vara möjligt att utan några större personalförstärkningar genomföra en ambulatorisk verksamhet.

Sammanfattningsvis få revisorerna sålunda förorda, att arbetsmarknadsstyrelsen erhåller i uppdrag att närmare undersöka förutsättningarna för i vilken utsträckning Orts- och lokalombuden kunna ersättas med en s. k. ambulatorisk verksamhet och att till Kungl. Maj:t inkomma med därav föranledda förslag.

§ 14

Gruppbebyggelse i Sollefteå m. m.

Vid en resa i Västernorrlands län innevarande år ha riksdagens revisorer bl. a. beretts tillfälle att studera olika bostadsfastigheter m. m., vilka tillkommit under vederbörande länsbostadsnämnds medverkan. I samband därmed har en gruppbebyggelse i Sollefteå om 23 identiskt lika enfamiljshus besetts.

Revisorerna ha funnit det vara av intresse att genom teknisk expertis låta i olika avseenden granska denna bebyggelse. Innan resultatet av denna undersökning redovisas, må här erinras om vissa i sammanhanget aktuella bestämmelser.

Enligt den för bostadsstyrelsen gällande instruktionen (SFS 1957: 414) utövar styrelsen under Kungl. Maj:t den centrala ledningen av statens verksamhet till främjande av bostadsförsörjningen, i den mån denna icke ankommer på annan statlig myndighet. Styrelsen är chefsmyndighet för länsbostadsnämnderna. Enligt sin instruktion (SFS 1957: 415) ha dessa till uppgift att envar inom sitt län, handha den statliga låne- och bidragsverksamheten till främjande av bostadsförsörjningen, i den mån detta ej ankommer på bostadsstyrelsen eller annan statlig myndighet. Härvid åligger det länsbostadsnämnd bl. a. att verka för en planmässig förbättring av bostadsförsörjningen i länet och för detta ändamål under samråd med bostadsstyrelsen verkställa erforderliga undersökningar rörande bostadsförhållandena och det framtida bostadsbehovet.

Enligt lagen den 10 juli 1947 (nr 523) äger kommun, om den så finner påkallat för att främja bostadsförsörjningen inom kommunen, ställa medel till förfogande att enligt de grunder och i den ordning som kommunen bestämt användas till åtgärder i syfte att nedbringa inom kommunen bosatta personers kostnader för anskaffande eller innehav av en fullvärdig bostad.

Kommun är skyldig att genom lämpligt kommunalt organ förmedla lån och bidrag, vilka utgå av statsmedel i syfte att främja bostadsförsörjningen inom riket, ävensom i övrigt, i den omfattning Kungl. Maj:t närmare bestämmer, biträda vid handhavandet av den statliga låne- och bidragsverksamheten för bostadsförsörjningsändamål.

Enligt kungörelsen den 30 juni 1948 (nr 546) om egnahemslån och förbättringslån, vilken var gällande vid den här aktuella tidpunkten, kunde av statsmedel beviljas lån för nybyggnad eller därmed i fråga om resultatet likvärdig, mera genomgripande ombyggnad av enfamiljshus, som skulle bebos av låntagaren, eller av tvåfamiljshus, vars ena lägenhet skulle bebos av låntagare (*egnahemslån*), ävensom för förbättring av sådant en- eller tvåfamiljshus (*förbättringslån*); beträffande kungörelsens innehåll torde få hänvisas till denna.

Härefter torde få återgivas den förut omnämnda tekniska utredningen rörande ifrågavarande grupphusbebyggelse.

1. *Tekniska data*

Gruppbebyggelsen omfattar 23 likadana enfamiljshus. Varje hus har 4 rum (vardagsrum samt 3 sovrum), hall, kök, matplats, bad- och tvätttrum samt särskilt toaletttrum. Lägenhetsytan är 93 m². Det är utfört som enplanshus utan källare. Garage, pannrum och utrymme för matförvaring — om tillsammans 27 m² — äro placerade i samma plan och intill de övriga utrymmena. Planen synes enkel, redig och med god ytekonomi samt väl anpassad till den valda konstruktionsmetoden med ytterväggar av »stavytong». Detta är förklarligt, då planen ritats av den firma, som levererat väggmaterialet. Grund är av betong, väggar av lättbetong och takkonstruktion av trä.

Byggnaden har oljeeldning (centralvärme). Tappställen finnas i toaletttrum, kök, badrum och pannrum. På grund av att tappställena ligga relativt långt från varandra, har vatten- och sanitetsanläggningen blivit relativt kostsam samtidigt som kostnad för ledningsgravar etc. ökat.

Skåp- och garderobsinredningen är ganska riklig och noggrant genomtänkt.

Kakelbeklädning i badrum upp till 120 cm höjd, sintrade plattor på golv och s. k. perstorpsplattor på köksbänkar exemplifierar inredningsstandarden.

I vardagsrummet finnes parkettgolv, i sovrum, kök och matrum linoleum på trägolv.

2. *Kostnader*

Länsbostadsnämnden i Västernorrlands län har lämnat uppgifter om kostnader etc. för ifrågavarande grupphusbebyggelse. Ur länsarbetsnämndens skrivelse den 7 september 1957 med bilagor framgår bl. a. följande.

Vid preliminärt beslut godkändes en produktionskostnad i samtliga 23 ärenden å 56 000 kronor.

I slutligt besked godkändes en produktionskostnad i samtliga 23 ärenden å 59 000 kronor, varvid 15 sökande beviljades lån enligt detta belopp och 8 sökande enligt 54 000 kronor, beroende på det s. k. 2-barnsstrecket.

Lånebeloppet 59 000 kronor är det högsta belopp länsbostadsnämnden ägde rätt att fastställa.

I bil. 3 till nämnda skrivelse har ett av ombuden för byggnadsföreningen Uoffhus (jfr nedan) beräknat kostnaden per hus till 57 013 kronor 8 öre.

I denna kostnad är ej inräknad ersättning för egen arbetsinsats, som enligt uppgift från föreningen uppgått till i medeltal 1 000 arbetstimmar per hus. Länsbostadsnämnden har ej funnit skäl att ifrågasätta riktigheten av detta värde, ty enligt uppgift från föreningen är timtiden bokförd för envar delägare i föreningen (= de olika sökande). Länsbostadsnämnden har uppskattat skälig timpenning till högst 3 kronor 50 öre.

Den omnämnda beräkningen har ej kunnat göras fullständig, eftersom alla utgifter ej hade reglerats då den gjordes upp. Vissa poster ha tillkommit (bl. a. för järnvaror samt räntor och kreditivkostnader). Den slutliga kostnaden kan antagas bli 60 756 kronor.

Den fördelar sig på följande poster:

Material	24 215
Arbetarlöner	11 050
Underentreprenörer	17 505
Allmänna omkostnader	3 275
Markkostnader	4 711

Summa kronor 60 756

Efter avdrag av markkostnader utgöra byggnadskostnaderna 56 045 kronor. Detta motsvarar 602 kr/m² lägenhetsyta.

3. Granskning

Produktionskostnaden var enligt ovan 60 756 kronor. Skäligheten härav kan bedömas med utgångspunkt från bl. a. följande.

Länsbostadsnämnden har framhållit, att nämnden icke skulle ha kunnat godkänna en högre kostnad för dessa hus än 59 000 kronor, även om den ej varit bunden av det s. k. belåningstaket. Vid förfrågan har byråchefen Bernhard i bostadsstyrelsen framhållit, att han efter jämförelse med andra byggnadsföretag kommit till samma uppfattning som länsbostadsnämnden, d. v. s. att kostnaderna äro något högre än normalt. Detta betyder alltså, att byggnaderna skulle ha blivit 1 756 kronor eller närmare 2 procent dyrare än vad som enligt denna beräkning kan anses skäligt.

Här skall emellertid betonas, att samtliga material och fackarbeten äro av hög klass och att inredningen i vissa avseenden är av bättre kvalitet än vad som normalt förekommer (betr. kakel i badrum, skåp och annan inredning i kök, golvbeläggning etc.). Företaget drabbades även av en oförutsedd extrakostnad. Under ett söndagsdygn under byggnadstiden föll nämligen ett skyfallsliknande regn över sollefteåtrakten, så intensivt att tre nygjutna grunder helt spolades bort, ett flertal oljetanksgravar med nedlagda men ej förankrade tankar vattenfylldes, varvid oljetankarna flöt upp, vände på sig och tog in förorenat vatten. Vidare bortspolades stora mängder gjutsand, va-ledningssystemet igenslammades m. m. Återställandet av vad som förstördes genom skyfallet medförde enligt uppgift en extrakostnad å drygt 35 000 kronor. Detta motsvarar ca 1 500 kronor per hus.

Utöver detta må framhållas, att beräkning av skäliga — eller normala — kostnader aldrig kan bli exakt, i det att kostnader för likartade byggnader ofta uppvisa beaktansvärda växlingar. Sådana kunna vara orsakade av bättre eller sämre skötsel av företaget, av mer eller mindre tursamma förhållanden beträffande väderlek, prisbildning i fråga om material, arbetskraft och underentreprenader etc. Slutligen tillkomma kostnadsväxlingar mellan olika orter sammanhängande med traditionella växlingar i effektivitet, konkurrensförmåga etc. Sollefteå har enligt uppgift de högsta byggnadskostnaderna inom länet.

I bostadsstyrelsens skrift 20, Trestadshuset, återgivas kostnader för ett flertal byggnadsobjekt, som dock alla avse flerfamiljshus. Som normala kostnader betraktas där sådana som med upp till \pm 5 procent avvika från ett medelvärde. Kostnader för enfamiljshus svänga i allmänhet mer än kostnader för flerfamiljshus. Normala kostnader för enfamiljshus kunna därför avvika med mer än 5 procent från ett medelvärde. Detta leder till slutsatsen att *kostnaderna för ifrågavarande gruppbebyggelse kunna anses som normala.*

4. Beviljade lån

Med stöd av bestämmelserna i kungörelsen 1948: 546 (jfr 1949: 390, 1950: 332, 1951: 461, 1951: 755, 1952: 460, 1953: 448, 1954: 454, 1955: 449 och 477 samt 1956: 356) om egnahemslån och förbättringslån har länsbostadsnämnden den 15 april 1957 beviljat följande (slutliga) lån.

för	egnahemslån	varav	räntefri stående del	räntebärande amorterings- del	räntebärande stående del
	kr		kr	kr	kr
8 hus	32 400 ¹		6 000	15 600	10 800
15 hus	35 400 ²		6 000	17 600	11 800

¹ Som säkerhet för lånet ställas inteckningar mellan 16 200 kronor och 48 600 kronor.

² Som säkerhet för lånet ställas inteckningar mellan 17 700 och 53 100 kronor.

5. Planläggning och genomförande av byggnadsföretaget

Från länsbostadsnämnden ha inhämtats följande uppgifter om byggnadsföretaget.

Till följd av att viss omorganisation vid regementet I 21 i Sollefteå skulle företagas, blevo ett 20-tal underofficerare och underbefäl, som haft bostäder inom eller i regementets omedelbara närhet, utan bostad. För att ordna bostadsfrågan stod icke annan möjlighet till buds än att uppföra nya bostäder, och för att söka underlätta förfarandet både administrativt och ekonomiskt konstituerades den 29 november 1955 byggnadsföreningen Uoffhus. Inom föreningen enades man om att samtliga hus skulle uppföras enligt en ritning. Meningen härmed var att förbilliga materialinköp och även arbetskostnaderna genom enhetliga arbetsmoment från hus till hus.

Föreningens företrädare upptogo överläggningar med länsbostadsnämnden vid årsskiftet 1955—1956. Vid överläggningarna förklarades, att hela företaget skulle drivas som gruppbebyggelse under enhetlig ledning men med största möjliga egen arbetsinsats av envar låntagare.

Föreningen meddelade, att husen skulle uppföras å Valla stadsägoområde, men då prisfrågan vore oklar, upptog länsbostadsnämnden underhandling härvidlag med stadens förmedlingsorgan. Detta meddelade, att staden skulle iordningställa området så, att byggnadsarbetena kunde påbörjas tidigt på våren 1956. Det vore enligt förmedlingsorganet synnerligen viktigt, att bostäderna bleve inflyttningsfärdiga under hösten 1956.

Föreningen har mycket god ordning och reda i sina räkenskaper. Föreningen har vidare nedlagt ett gott och föredömligt organisatoriskt arbete. Kontakter med statliga och kommunala myndigheter ha upprätthållits och råd från därvarande fackmän ha inhämtats. Anbud ha infordrats från många håll och därigenom ha låga priser i allmänhet kunnat erhållas. De enskilda byggarna ha även utfört goda arbetsprestationer.

6. Länsbostadsnämndens handläggning av ärendet

Efter att ha inhämtat uppgifter från bl. a. företrädare för föreningen och efter att ha granskat länsbostadsnämndens handläggning av ärendet har icke något framkommit, som kan ge anledning till anmärkning mot handläggningen.

Granskningen av gruppbebyggelsen i Sollefteå leder till följande *sammanfattning*.

Områdets planläggning, byggnadernas planlösning samt deras tekniska och konstruktiva egenskaper äro av hög kvalitet. Tages dessutom hänsyn till att kostnaderna trots dyr byggnadsort, ogynnsamt väder etc. kunnat hållas normala, blir slutsatsen, att bebyggelsen är *ur organisatorisk och ekonomisk synpunkt lämpligt genomförd*.

Revisorerna ha funnit det lämpligt att i anslutning till den ovan redovisade granskningen lämna en allmän översikt över hur man inom byggnadskretsar i dag ser på möjligheterna att genom gruppbyggande rationalisera egnahemsbyggen.

De senaste åren ha uppvisat en förskjutning av småhusbyggandet från det traditionella friliggande småhuset mot en utveckling, där rad- och kedjehus av olika typer utgöra allt större del av den samlade produktionen. Parallellt härmed ha produktionsenheterna blivit större bl. a. genom gruppbyggande.

Sedan länge har det i fackkretsar varit känt, att produktionskostnaderna för småhus i vårt land äro höga, jämfört med erfarenheter från bl. a. USA. Byråchefen Bernhard i bostadsstyrelsen, som studerat dessa frågor i USA, uppger t. ex. (Att bo, 1957, h. 2, s. 75—76), att kostnaderna för ett enfamiljshus i USA äro ca 2,1 gånger de boendes årsinkomst. Motsvarande kostnader för en byggmästarbyggd svensk villa äro 4—6 gånger årsinkomsten.

Stockholm, Göteborg och en del andra större städer ha sedan länge organiserat småhusbyggande, där initiativtagaren iordningställer ett större tomtområde och sedan säljer tomter till olika personer, som själva uppföra husen men som måste anlita gemensamma leverantörer eller entreprenörer. Liknande initiativ ha tagits av industri- och byggnadsföretag.

I avsikt att väcka intresse för hithörande frågor utsände bostadsstyrelsen den 19 mars 1957 till länsbostadsnämnderna och förmedlingsorganen en cirkulärskrivelse med allmänna synpunkter på gruppbyggandet och preliminära föreskrifter rörande låneärendenas behandling. Ur skrivelsen, som utgör en sammanfattning av de väsentligaste synpunkter som under senare år framkommit på detta område, må här återgivias följande.

Projektens art

Det karakteristiska för gruppbyggandet vore att bebyggelsen av ett småhusområde planerades och genomfördes som ett enda större byggnadsobjekt. Husen brukade vara inbördes lika, åtminstone i väsentliga avseenden. Antalet hus i gruppen kunde variera inom vida gränser. Redan vid en grupp om några få hus kunde en del besparingar uppnås genom större materialrabatter och bättre förutsättningar för god organisation på byggplatsen. Ville man tillämpa mera rationella produktionsmetoder, behövdes dock större objekt. Utländska källor angåve 25—50 hus som minimum för att stordriftens fördelar skulle kunna göra sig gällande. I Sverige hade de största gruppbyggnadsprojekten hittills varit av denna storlek, om man undantog några få projekt med 100—120 lägenheter.

Företagsformer

Skulle det samlade byggnadsobjektet kunna behandlas som en enhet, måste det företrädas av en enda byggherre. De som skulle bo i husen finge alltså icke göra sig gällande under själva byggnadstiden. Vore tomterna sålda eller upplåtna i förväg utan förbehåll om produktionsformen, måste de blivande egnahemsägarna vara överens om ett samgående, för att något gruppbyggande skulle komma till stånd. Saken kunde ordnas så, att de enskilda intressenterna sammanslöte sig i en *egnahemsförening*, vilken uppträdde som byggherre och ibland också som byggnadsföretagare. Föreningen knöte till sig den sakkunskap som behövdes för att genomföra uppgiften.

För det mesta brukade dock markexploatören själv ta initiativet till gruppbyggande, och de produktionstekniska förutsättningarna vore då klara vid tomtupplåtelsen. Bland detta slags initiativtagare till gruppbyggande märktes främst *kommunerna*, ibland företrädade av något kommunalt bostadsföretag. De hade ofta tillgång till lämplig mark och bure huvudansvaret för bostadsförsörjningen inom respektive områden. Bostadsanskaffningen vore också en viktig angelägenhet för många industriföretag och andra *arbetsgivare*, som planerade utvidgningar eller omläggningar.

Projektering och byggande

Ett enstaka egnahemsbygge kunde icke bära några stora projekteringskostnader. Annorlunda vore förhållandena vid ett gruppbyggande, där kostnaderna för projekteringen kunde slås ut på flera enheter. Detta borde i möjligaste mån utnyttjas för en ordentlig *genomarbetning av projektet*. Det vore god ekonomi att studera stadsplan och hustyp i ett sammanhang, så att icke bristfällig anpassning mellan gata, tomt och hus ledde till onödiga kostnader. Det vore likaledes god ekonomi att undersöka, vilka konstruktioner och detaljlösningar som blevo lämpligast i det aktuella fallet.

Otillräcklig förplanering ledde till oförutsedda extrakostnader. Därför borde allt som hade med bygget att göra vara klart och genomgånget i förväg. Icke minst gällde detta om gruppbyggandet, där det icke funnes några kostnadsmissiga hinder för en omsorgsfull planering, och misstagen finge betalas lika många gånger som det funnes hus i gruppen. Förplaneringen skulle omfatta hela verksamheten på byggplatsen, vare sig det gällde materialförsörjning, arbete eller hjälpanordningar. Om man beaktade detta, kunde gruppbyggandet erbjuda fördelar i bland annat följande avseenden.

Materialförsörjningen — som skulle grundas på noggranna materialspecifikationer — kunde organiseras bättre. De större kvantiteterna medförde billigare priser. Transporterna kunde rationaliseras och därmed förbilligas. Leverantörerna kunde lättare förmås att hålla en fastställd tidplan, så att störningar förhindrades. Det bleve lättare att kontrollera de mottagna materialmängderna, och överskottsmaterialet kunde bättre nyttiggöras från ett hus till ett annat.

Arbetet på byggplatsen kunde löpa mera friktionsfritt, när det vore fråga om flera enheter. De olika arbetslagen ginge icke i vägen för varandra. Upprepningen från hus till hus av samma arbetsmoment medförde efter hand ökad skicklighet, varigenom byggnadstiden förkortades med därav följande besparingar.

Av det sagda framginge att gruppbyggandet ställde stora krav både på

projektören och byggherren. Hade man icke detta klart för sig, vore det risk för att gruppbyggandet bleve en ekonomisk besvikelse.

Finansiering

Inget bygge borde sättas i gång utan att kreditfrågorna vore ordnade. Gruppbyggandet, som innebure att det på en viss ort behöfdes pengar för ett större antal hus vid ett och samma tillfälle, kunde ställa den lokala kapitalmarknaden inför krav som ej utan vidare kunde tillgodoses. Därför borde ett sådant företag i alldes särskild grad planeras också med avseende på kapitalförsörjningen.

Även för den statliga långivningen inom en länsbostadsnämnds område innebure gruppbyggandet punktbelastningar. För att detta icke skulle inverka oförmånligt på nämndens möjligheter att tillgodose det övriga klientelet, hade bostadsstyrelsen vid fördelning av anvisade medelsramar för preliminära beslut om egnahemslån under det senaste året behållit en central reserv för gruppbyggandet. Denna reserv hade sedermera disponerats med ledning av nämndernas uppgifter om aktuella gruppbyggnadsprojekt. Styrelsen avsåge att tills vidare fortsätta på detta sätt. Det kunde dock i allmänhet icke bli fråga om att ta den centrala reserven i anspråk för sådana små projekt som utan olägenhet rymdes inom nämndernas ordinarie medelsramar.

Det av sparbankerna på många håll organiserade bostadssparandet stode öppet för dem som på detta sätt ville samla pengar till den egna insatsen, vare sig det vore fråga om 10 procent på belåningsvärdet eller ett av belåningstaket betingat högre belopp. Sparformen i fråga vore på sina håll speciellt tillrättalagd för det klientel, som ville lösa sin bostadsfråga inom gruppbyggandets ram.

För kapitalförsörjningen under byggnadstiden kunde, då det gällde gruppbyggande i allmänhet, icke påräknas något förskott på egnahemslånet i nuvarande läge. Man borde alltså planera i god tid för byggnadskredit i öppna marknaden.

Särskilda villkor för egnahemslån

I de fall då tomterna hade upplåtits på förhand mötte länsbostadsnämnden redan från början de enskilda ägarna såsom låntagare. Den omständigheten att de ämnade samordna byggandet gäve icke anledning att uppställa några särskilda lånevillkor. Det borde dock kunna förutsättas, att förmedlingsorganet medverkade till en omsorgsfull planering av företaget under sakkunnig ledning.

Skulle däremot byggandet sättas i gång, innan de blivande egnahemsägarna vore utsedda, medan tomtmarken ännu vore i exploatörens hand, bleve det fråga om att interimistiskt bevilja denne byggherre egnahemslån. Länsbostadsnämnden måste då föreskriva villkor rörande överlåtelse av fastigheterna till enskilda, av länsbostadsnämnden godtagbara spekulanter, som på så sätt ville skaffa sig bostad. Överlåtelsen skulle vara klar senast i samband med att husen bleve färdiga, och lånebeslutet skulle vara överfört på den nye ägaren innan egnahemslån utbetalades.

Eftersom de blivande egnahemsägarna i fall som här senast nämnts icke själva kunde påverka byggnadsföretagets planering och skötsel, borde vid långivningen hållas särskild uppsikt över gruppbyggnadsprojektets ekonomi. Gruppbyggandet syftade till att spara pengar, och i det föregående hade på-

visats åtskilliga besparingsmöjligheter. Ett oekonomiskt projekt innebure förlust av något för gruppbyggandet väsentligt. Därför borde det vara rimligt att kräva att företagen skulle vara föredömliga. Detta förutsatte i sin tur att de vore noggrant planerade i varje detalj. Om så vore fallet, behövde man normalt icke befara något överskridande av den beräknade produktionskostnaden.

Revisorernas uttalande. Revisorerna ha under innevarande år företagit en resa i Västernorrlands län, varvid revisorerna bl. a. beretts tillfälle att studera olika bostadsfastigheter m. m., vilka tillkommit under därvarande länsbostadsnämnds medverkan. I samband därmed har den här aktuella gruppbyggelsen i Sollefteå besetts.

Egnahemsbygge i form av gruppbyggande innebär, såsom tidigare nämnts, att bebyggelsen av ett småhusområde planeras och genomföres som ett enda större objekt. Denna produktionsform har under senare år, bl. a. med hänsyn till byggnadskostnadernas stegring, kommit att omfattas av stort intresse. Utan att vid sitt nämnda besök ha gjort några iakttagelser som kunde giva särskild anledning därtill, ha revisorerna mot bakgrunden av angivna utveckling funnit det vara av intresse att genom byggnadsteknisk expertis låta analysera ifrågavarande byggnadsföretag. Avsikten därmed har bl. a. varit att närmare få klarlagt, huruvida företaget planerats och genomförts på ett rationellt sätt och huruvida länsbostadsnämnden utfört sina åligganden helt ändamålsenligt. Resultatet av den sålunda utförda undersökningen har redovisats i det föregående. Såsom därav framgår synas några anmärkningar i angivna hänseenden icke kunna framföras; det förefaller tvärtom — även om produktionskostnaden i och för sig måste anses hög — som om företaget i fråga bedrivits på ett i allt väsentligt tillfredsställande sätt.

Såsom tidigare framhållits har gruppbyggandet under senare år tilldragit sig allt större uppmärksamhet. Flera kommuner ha sålunda engagerat sig däri. Sparbankerna ha vidare på olika sätt sökt stimulera tillkomsten av större egnahemsområden, och särskilda stiftelser ha bildats för ändamålet. Ytterligare må nämnas att under innevarande år en konferens avhållits i Sigtuna, där vissa i sammanhanget aktuella problem dryftats. Beträffande de ytterligare åtgärder som vidtagits i avsikt att sprida ökad kunskap om gruppbyggandet må erinras om bostadsstyrelsens i det föregående omnämnda cirkulärskrivelse till länsbostadsnämnderna och förmedlingsorganen med vissa allmänna synpunkter i ämnet.

Även om sålunda åtskilligt åtgjorts för att rationalisera denna enligt revisorernas mening viktiga form av egnahemsbygge, synes det likväl påkallat att ytterligare åtgärder vidtagas i detta syfte. De skäl som tala härför torde vara alltför välkända för att närmare behöva utvecklas. Det torde räcka med att erinra om vilken betydelse i våra dagar en effektiv och billig bostadsproduktion har för vårt land.

Revisorerna vilja till att börja med framhålla, att de åtgärder som kunna

vara aktuella för en effektivisering i olika hänseenden av gruppbyggandet i väsentlig omfattning äro gemensamma med dem som möta vid all byggnadsproduktion; detta gäller exempelvis i fråga om material och byggnadsdelar. Men det finnes givetvis även frågor som äro för denna typ av byggande speciella, såsom stadsplanens utformning, markens nyttjandegrad, standard på gator och ledningar samt hustyper och planlösningar. Vad som härutinnan främst synes vara aktuellt är att genom ökad forskning få klarlagt, vilken lösning dessa för produktionskostnaderna viktiga element böra få vid gruppbygge av olika slag.

För forskning på det byggnadstekniska området finnes inrättat ett särskilt statligt organ, statens nämnd för byggnadsforskning. Enligt vad revisorerna inhämtat har nämnden sin uppmärksamhet riktad på spörsmål av här antydd art, även om arbetet för att lösa ifrågavarande uppgifter ännu icke kunnat upptagas i avsedd omfattning, väsentligen beroende på att nämnden ansett sig sakna härför erforderliga resurser. Det torde icke särskilt behöva framhållas, att även verksamhet som bedrivs av andra statliga myndigheter, framför allt bostadsstyrelsen och byggnadsstyrelsen, är av väsentlig betydelse då det gäller att åstadkomma en produktion av billiga egna hem.

Med hänsyn till det stigande intresset för gruppbyggande och den betydelse detta synes ha för en avveckling av återstående bostadsbrist är det enligt revisorernas mening av vikt, att därmed sammanhängande frågor, vilka antytts i det föregående, icke få en undanskymd plats inom det fortsatta arbetet inom byggnadsforskningen. Revisorerna bedöma de här aktualiserade frågorna vara av så hög angelägenhetsgrad, att de om möjligt böra få en snabb behandling. Det synes därför motiverat, att ett närmare samarbete upptages mellan berörda myndigheter i syfte att nå fram till en ändamålsenlig lösning. Hur arbetet närmare bör bedrivas, torde få bli beroende på överläggningar mellan berörda parter. Kontakt bör självfallet hållas även med byggnadsindustrien. Framhållas må att de resultat som kunna vinnas genom ett sådant arbete i stor utsträckning torde kunna komma även andra former egnahemsbygge till godo; detta förhållande understryker ytterligare arbetets betydelse.

I det föregående har omtalats, att byggnadsforskningsnämnden anser sig f. n. sakna resurser för att upptaga forskning på förevarande område i önskvärd omfattning. Erinras må att nämnden nyligen ingått till Kungl. Maj:t med förslag om jämkning av de avgifter som utbetalas till nämnden. Revisorerna ha icke anledning att ingå på huruvida framställningen är motiverad eller ej. Men oavsett hur därmed må förhålla sig, bör enligt revisorernas uppfattning bristen på anslag icke få stå hindrande i vägen för att här avsedda forskning upptages i full utsträckning. Därest medel icke på annat sätt kunna ställas till förfogande, böra anslag som nu disponeras av nämnden för mindre angelägna uppgifter tagas i anspråk för ändamålet.

Sammanfattningsvis må framhållas att gruppbyggandet kommit att fylla en viktig uppgift, då det gäller att åstadkomma billiga och ändamålsenliga egnahem. Åtgärder av den art som här antytts torde vid sidan av andra liknande vara av väsentlig betydelse i strävandena att minska produktionskostnaderna. Det är därför påkallat att här avsedda arbete bedrivs så skyndsamt, att bostadsstyrelsen inom en relativt snar framtid kan publicera utförliga och definitiva råd för gruppbyggande. Riktpunkten vid arbetets bedrivande bör fördenskull vara att nå fram till resultat, som kunna bidra till ett förbilligande av bostadsbyggandet. Forskningen bör med andra ord vara inriktad på direkt praktiska resultat.

§ 15

Anstaltsvårdades rätt till folkpension m. m.¹

Frågan om anstaltsvårdades rätt till folkpension har sedan länge och i olika sammanhang varit föremål för uppmärksamhet. Anledningen härtill är att folkpensionen för de anstaltsvårdade ofta betydligt överstiger vårdavgiften. Härigenom uppkommer för många av denna kategori ett betydande överskott å folkpensionen, vilket den vårdade icke har möjlighet att förbruka för egen del och som därför icke sällan kapitaliseras och efter hans död tillfaller arvingarna. De successiva höjningarna av folkpensionerna ha medfört en skärpning av detta sedan många år föreliggande s. k. överskottsproblem. Riksdagens revisorer ha därför funnit det vara påkallat att nu till behandling upptaga denna fråga.

Till en början må här lämnas en översikt rörande vissa nu gällande bestämmelser om folkpension, förmåner från den allmänna sjukförsäkringen samt vårdavgifter vid olika anstalter.

Gällande bestämmelser om folkpension

Folkpension i form av ålderspension, invalidpension eller sjukbidrag utgår f. n. för ogift pensionär normalt med, inberäknat index- och standardtillägg men frånsett kommunalt bostadstillägg, 2 200 kronor om året eller ca 6 kronor om dagen. Ålderspension utgår efter fyllda 67 år, under det att invalidpension och sjukbidrag utgår för tid dessförinnan, dock tidigast från 16 års ålder. Ålderspension åtnjutes oberoende av vederbörandes inkomst och förmögenhetsförhållanden. Av invalidpensionen/sjukbidraget utgår ett belopp av 200 kronor (grundpensionen) likaledes oberoende av inkomst och förmögenhet, medan återstoden (tilläggs-pensionen) kan vara reducerad med hänsyn härtill. Gift pensionär, som mera varaktigt vårdas på anstalt, erhåller som regel pension enligt samma grunder som ogift person. Folkpensionerna äro automatiskt indexreglerade och ha genom särskilda beslut vid 1953 och 1956 års riksdagar förhöjts med s. k. standardtillägg.

I samband med att tidigare bestämmelser om s. k. statligt bostadstillägg skulle upphöra att gälla med utgången av år 1953 tillkom en övergångsbestämmelse till folkpensioneringslagen, vars innebörd i stort sett är, att folkpensionär som vid 1953 års utgång uppbar statligt bostadstillägg med visst belopp har rätt att även i fortsättningen enligt tidigare regler erhålla detta belopp under namn av kommunalt bostadstillägg. Det statliga bostadstill-

¹ Denna paragraf har avlämnats den 31 oktober 1957.

lägget, som var inkomstprövat, utgjorde för ogift pensionär maximalt respektive 150, 300, 450 och 600 kronor i bostadskostnadsgrupperna II—V.

De tidigare statliga bostadstilläggen avlöstes fr. o. m. den 1 januari 1954 av kommunala inkomstprövade bostadstillägg, vilkas införande i kommunerna var varje kommuns ensak. Praktiskt taget alla kommuner i landet ha infört sådant tillägg. Kommunerna äga med vissa begränsningar bestämma de kommunala tilläggens konstruktion och belopp. Vid utarbetandet av grunderna för de kommunala bostadstilläggen diskuterades ingående frågan om anstaltsvårdades rätt till sådana tillägg. Stadsförbundet, landskommunernas förbund och socialvårdsförbundet framförde år 1952 i ett vägledande uttalande till kommunerna rörande de nya kommunala folkpensionstilläggens konstruktion vissa synpunkter. Beträffande de anstaltsvårdade folkpensionärerna uttalades sålunda, att kommunala bostadstillägg kunde för vissa vårdkategorier betyda en skärpning av det redan då föreliggande överskottsproblemet för pensionärer, som vårdades på anstalt mot låg avgift. Ev. besparingar på detta område kunde möjliggöra en högre bidragsnivå åt icke anstaltsvårdade. De skiftande förhållandena för olika kategorier anstaltsvårdade gjorde emellertid, att bostadstilläggsproblemet för dessa var mycket invecklat. Alternativt kunde man enligt kommunförbunden tänka sig, att alla eller vissa anstaltsvårdade undantoges från rätt till kommunalt bostadstillägg, att kommunalt bostadstillägg utginge med visst fixerat belopp samt att tillägget anknötes till en i särskild ordning beräknad bostadskostnad. Vid utformningen av grunderna följde kommunerna i stort sett av kommunförbunden uppgjorda förslag till normalgrunder. Resultatet blev, att de allra flesta av rikets kommuner undantogo folkpensionärer på sjukvårdsanstalter från rätt till kommunalt bostadstillägg. I vissa fall begränsades de anstaltsvårdades rätt till bostadstillägg till belopp, som motsvarade det tidigare statliga tillägget, och i några fall likställdes de anstaltsvårdade med övriga pensionärer.

Rörande innehållet i de kommunala grunderna må i övrigt blott nämnas att Stockholms stad beträffande anstaltsvårdade pensionärer infört den bestämmelsen, att ogift pensionär som är intagen å anstalt tillhörande socialnämnden eller styrelsen för vård och undervisning av psykiskt efterblivna erhåller bostadstillägg med 1 111 kronor, under det att ogift pensionär som är intagen på av sjukhusdirektionen eller av annan driven sjukvårdsanstalt erhåller 600 kronor (= det tidigare statliga bostadstillägget). I Göteborg är person som för varaktig vård är intagen på av staden eller annan drivet sjukhus eller liknande vårdinrättning, dock ej tbc-sjukhus, utesluten från rätt till kommunalt bostadstillägg. I Örebro är pensionär som vårdas å annan offentlig eller därmed jämförlig anstalt än ålderdomshem och sanatorium undantagen från rätt till bostadstillägg. Slutligen gäller i Lund att pensionär som vårdas på statens eller landstingets anstalter för sinnesslösa, sinnessjuka och kroniskt sjuka icke äger rätt till kommunalt

hustadstillägg, såvida icke pensionsnämnden på grund av vårdtagarens försörjningsplikt eller med hänsyn till vårdtidens längd finner skäl medgiva undantag.

Folkpension utbetalas av pensionsstyrelsen i regel till vederbörande pensionär eller dennes förmyndare. Vid hans anstaltsvistelse utbetalas dock pensionen ofta till kommun, landsting eller anstalt. Myndigheter och anstalter lyfta sålunda månatligen folkpension för omkring 40 000 å anstalt vårdade pensionärer.

I fråga om utbetalningen gäller bl. a. följande.

För tid, under vilken pensionsberättigad är intagen i hem som avses i 18 § lagen om socialhjälp eller mot avgift, som av kommun erlägges, åtnjuter vård eller försörjning å annan anstalt, har kommunen enligt 18 § 2 mom. folkpensioneringslagen rätt uppbära honom tillkommande folkpension samt därav tillgodogöra sig i förra fallet kostnaderna för vården eller försörjningen och i senare fallet utgiven dagavgift och annan vårdkostnad. Kommunen är dock skyldig att av pensionsbeloppet månatligen tillhandahålla den pensionsberättigade 30 kronor såsom fickpengar. Kan den pensionsberättigade på grund av sitt tillstånd icke begagna sig av kontanta medel, skall kommunen använda motsvarande belopp för ökande av pensionstagarens trivsel eller eljest till hans personliga nytta. Blir något över av pensionen, sedan vårdavgift eller vårdkostnad samt nyss angivna fickpenningbelopp erlagts, skall återstoden redovisas till den pensionsberättigade eller hans förmyndare. — För folkpensionär som kostnadsfritt vistas å anstalt för psykiskt efterblivna uppbäres pensionen av landsting eller den som driver anstalten, varvid likaledes gäller att visst belopp skall tillhandahållas den efterblivne som fickpengar eller användas för ökande av hans trivsel eller eljest till hans personliga nytta. Motsvarande bestämmelse gäller fr. o. m. den 1 januari 1958 beträffande pensionsberättigad som åtnjuter kostnadsfri vård å anstalt för epileptiker.

Anstaltsvårdade pensionärer äro i allmänhet, om man bortser från det kommunala bostadstillägget, berättigade till folkpension enligt samma grunder som övriga pensionärer. Dock finnes i 17 § folkpensioneringslagen ett stadgande om att pensionstagares anstaltsvård skall inverka på pensionsbeloppet. Enligt detta lagrum skall folkpension som överstiger 200 kronor om året nedsättas till detta belopp för tid, under vilken pensionären är intagen i fångvårds- eller tvångsarbetsanstalt eller hålles häktad eller eljest är på statens bekostnad intagen i anstalt eller ock endast tillfälligt vistas utom anstalten. I här avsedda fall må pensionsstyrelsen medgiva nära anhörig, vilken för sitt uppehälle är beroende av folkpensionen, rätt att uppbära denna eller del därav. Nedsättning av folkpension jämlikt nu åberopade lagrum förekommer i relativt sett mycket liten utsträckning.

Den allmänna ålderspensionen jämte index- och standardtillägg därå ävensom den i invalidpensionen/sjukbidraget ingående grundpensionen be-

kostas helt av staten. Den i invalidpensionen/sjukbidraget ingående tilläggs-pensionen samt det kommunala bostadstillägget finansieras av staten med bidrag av kommunerna. Varje kommuns andel är maximerad till 60 procent av kostnaden för inom kommunen mantalsskrivna pensionsberättigade. För innevarande budgetår har kommunernas andel i kostnaderna för tilläggs-pensionen uppskattats till i genomsnitt 50 procent av de totala kostnaderna för denna pension. Motsvarande procenttal för de kommunala bostadstill-läggen är 58.

Förmåner från den allmänna sjukförsäkringen

Den allmänna sjukförsäkringen, som trädde i kraft den 1 januari 1955, består av en sjukvårdsförsäkring och en sjukpenningförsäkring. För sjuk-vård äro i princip alla landets invånare försäkrade; sjukvårdsförmånerna utgöras av läkarvårdsersättning, vissa reseersättningar och läkemedelsför-måner ävensom ersättning för utgifter för sjukhusvård. Sistnämnda ersätt-ning utgår i regel med belopp, motsvarande den för vården tillämpade av-giften på allmän sal vid hemortssjukhus.

Sjukpenning består av dels grundsjukpenning å tre kronor om dagen och dels tilläggsjukpenning, vilken varierar mellan en och sju kronor, be-roende på vederbörandes inkomst av tjänst. Efter 90 dagar skall en viss reduktion av sjukpenningen ske, dock icke i de lägsta klasserna. Under tid för sjukhusvård utbytes sjukpenningen mot hempenning. Denna motsvarar sjukpenningen minskad med tre kronor, dock med högst hälften av sjuk-penningen.

Sjukpenning, hempenning och ersättning för sjukhusvård utgår icke un-der obegränsad tid. I fråga om sjukhjälpstiden, d. v. s. den längsta tid för vilken sjukhjälp i form av sjukpenning (hempenning) och ersättning för sjukhusvård utgives, gäller enligt 29 § sjukförsäkringslagen den huvud-regeln, att sådan sjukhjälp utgives för högst 730 dagar vid varje sjukdom. I syfte att undvika sammanträffande av sjukhjälp och folkpension i alltför stor omfattning modifieras dock denna regel för folkpensionärer. För dessa är sålunda sjukhjälpstiden beträffande nu nämnda förmåner vid varje sjukdom begränsad till högst 90 dagar efter utgången av den månad, var-under försäkrad antingen fyllt 67 år och alltså blivit berättigad till ålders-pension eller börjat uppbära folkpension i annan form (exempelvis invalid-pension eller sjukbidrag). För invalidpensionärer och sjukbidragstagare kan dock sjukhjälpstiden i vissa fall utsträckas till högst 730 dagar. Den som är »utförsäkrad» för en sjukdom kan få sjukhjälp för en annan sjukdom.

Vårdavgifter vid olika anstalter

Den omständigheten att i den allmänna sjukförsäkringen infördes ersätt-ning för utgifter för sjukhusvård aktualiserade frågan om vårdavgifternas storlek på olika anstalter fr. o. m. den 1 januari 1955. Ett primärt önskemål

var därvid att komma fram till så enhetliga avgifter som möjligt. Avgifts-sättningen hade tidigare varierat avsevärt inom olika vårdgrenar. Nu gäller i stort sett följande.

För salspatienterna vid *statens sinnessjukhus* är avgiften tre kronor om dagen. Samma avgift gällde vid de statliga sinnessjukhusen redan före den 1 januari 1955, dock att avgiften då i vissa fall kunde nedsättas till hälften.

För patienterna vid *de kommunala sinnessjukhusen i storstäderna* — Stockholm, Göteborg och Malmö — är dagavgiften respektive tre kronor, tre kronor 40 öre och fyra kronor 50 öre. I Stockholm var dagavgiften före den 1 januari 1955 fyra kronor 45 öre, i de övriga städerna föranledde sjukkassee-reformen icke någon ändring i avgiftssättningen vid ifrågavarande sjukhus.

Vid *landstingsdrivna lasarett, sjukstugor, tuberkulosanstalter, hem för kroniskt sjuka samt vårdhem för lättskötta sinnessjuka* gäller i allmänhet en dagavgift å tre kronor. Denna avgiftssättning innebar fr. o. m. 1955 en höjning av vårdavgiften å statsbidragsberättigade kronikeranstalter, där avgiften tidigare var maximerad till en krona 50 öre om dagen, och en minskning av avgiften för folkpensionärerna på vårdhemmet för lättskötta sinnessjuka, för vilka pensionärer vårdavgiften tidigare motsvarade folkpensionen efter avdrag för fickpengar.

För vård å *pensionsstyrelsens sjukvårdsanstalter* är avgiften likaledes tre kronor om dagen.

Här må anmärkas att en vårdavgift å tre kronor överensstämmer med det belopp, som enligt huvudregeln utgör skillnaden mellan sjukförsäkrads sjukpenning och hempenning.

För folkpensionär, som kostnadsfritt vistas å *anstalt för psykiskt efterblivna*, tillgodogör sig landsting eller i vissa fall anstalten folkpensionen, dock med skyldighet att tillhandahålla vederbörande fickpengar om minst 360 kronor för år räknat eller använda motsvarande belopp för ökande av hans trivsel eller eljest till hans personliga nytta. Kan den vårdade på grund av sitt tillstånd ej tillgodogöra sig nämnda belopp på sätt nu sagts, må beloppet nedsättas, dock till lägst 200 kronor. Den som driver s. k. riksanstalt (d. v. s. särskolor och vårdanstalter som ej ingå i landstingsorganisation) må ej utan tillstånd av centralstyrelse för undervisning och vård av psykiskt efterblivna utgiva högre belopp än 360 kronor. För vård på vårdanstalt av psykiskt efterblivna över 21 år erlägges vårdavgift som fastställes av medicinalstyrelsen. Avgiften har fr. o. m. den 1 januari 1957 bestämts till 2 100 kronor om året; dock att för folkpensionär avgiften får — med visst förbehåll — uttagas med det högre belopp varmed pensionen kan utgå. Avgiften var tidigare 1 800 kronor. Som skäl för höjningen åberopades att folkpensionen höjts. Den höjda vårdavgiften motsvarade vid årsskiftet 1956/57 exakt då utgående folkpension. Vidare gäller fr. o. m. den 1 januari 1958 att för tid, under vilken folkpensionär åtnjuter kostnadsfri vård å *anstalt för epileptiker*, äger landsting eller i vissa fall den som driver an-

stalten uppbära pensionären tillkommande folkpension samt därav tillgodogöra sig kostnaderna för vården, dock med skyldighet att tillhandahålla honom fickpengar med 360 kronor eller till hans nytta använda motsvarande belopp.

I detta sammanhang kan nämnas att å *ålderdomshem* intagna numera som regel betraktas såsom inackorderingar. För inackordering på ålderdomshem uttages i allmänhet en vårdavgift, som motsvarar folkpensionen med avdrag för ett för personliga behov reserverat belopp (fickpengar) av minst 360 kronor. Förändringar i pensionens storlek på grund av standard- och indextillägg återverka i dessa fall mer eller mindre automatiskt på inackorderingsavgiften. Det råder med andra ord ett intimt samband mellan inackorderingskostnaden och pensionärens förmåga att betala för sig. Något överskottsproblem uppkommer således icke här.

Härefter skall lämnas en redogörelse för under årens lopp ifrågasatta eller vidtagna åtgärder för att minska eller råda bot på överskottsproblemet.

Redan vid *1936 års riksdag* påtalades i en motion (II: 674) att flertalet av de å vårdhem för lättskötta sinnessjuka intagna var berättigade till folkpension och att pensionen ofta uppgick till belopp, som icke obetydligt översteg dåvarande vårdavgift 50 öre per dag. Motionen föranledde icke någon riksdagens åtgärd (statsutsk. utl. nr 96).

Sedan chefen för socialdepartementet i statsverkspropositionen till *1937 års riksdag* anmält sin avsikt att i annat sammanhang (socialvårdens organisation) upptaga ovan berörda spörsmål till övervägande, kom genom två vid *1938 års riksdag* väckta motioner (I: 109 och II: 290) frågan ånyo under riksdagens prövning. Riksdagen (andra lagutsk. utl. nr 8) hemställde nu, att Kungl. Maj:t ville överväga att utreda detta spörsmål, så att förslag i ämnet kunde föreläggas riksdagen utan det dröjsmål, som ett avvaktande av översynen av socialvården skulle medföra. Utredningsuppdraget överlämnades åt socialvårdskommittén.

I två vid *1940 års lagtima riksdag* väckta motioner (I: 19 och II: 16) framhölls att folkpensioneringslagens bestämmelse, att kommun av utgående pension endast fick tillgodogöra sig belopp för utgiven dagavgift och annan vårdkostnad, med dåvarande låga vårdavgift vid vårdhemmen för lättskötta sinnessjuka ofta medförde, att folkpensionär kunde hopsamla kapital under tid, som han på det allmännas bekostnad var intagen å dylikt vårdhem. Samtidigt hade landstingens utgifter för vårdhemmens drift avsevärt stegrats, sedan statsbidragsgrunderna fastställts. Då detta förhållande icke kunde anses tillfredsställande, föreslogs i motionerna såsom en provisorisk lösning, att vårdavgiften vid hemmen skulle höjas till en krona per dag och patient. Riksdagen (statsutsk. utl. nr 123) ansåg, att vissa olägenheter voro förbundna med bestämmelserna på området och att åtgärder snarast möjligt borde vidtagas för att undanröja dessa olägenheter. Frågan om de in-

tagnas rätt till folkpension var emellertid icke någon till vårdhemmen för lättskötta sinnessjuka begränsad angelägenhet. Bl. a. på grund härav fann sig riksdagen icke böra bifalla motionerna men underströk vikten av att behandlingen inom socialvårdskommittén av detta spörsmål i möjligaste mån påskyndades, så att förslag i ämnet kunde föreläggas 1941 års riksdag.

På grundval av ett förslag av socialvårdskommittén fick denna fråga en provisorisk lösning genom proposition nr 197 till 1941 års riksdag (statsutsk. utl. nr 110). Vårdhemmen medgavos rätt att som avgift av folkpensionär taga den utgående pensionen med undantag av visst enhetligt belopp, som pensionären skulle få behålla för eget behov.

Samma system kom enligt beslut vid 1944 års riksdag (prop. nr 205, andra lagutsk. utl. nr 55) till användning beträffande vissa pensionsberättigade elever vid anstalter för bildbara sinnesslöa, dock att visst belopp icke uttryckligen förbehölls den pensionsberättigade för personligt behov.

De anstaltsvårdades rätt till folkpension aktualiserades därefter av socialvårdskommittén år 1945 i dess då avgivna betänkande med förslag till ny lag om folkpensionering (SOU 1945:46). Kommittén utgick från att obligatorisk sjukförsäkring skulle vara genomförd senast vid den föreslagna lagens ikraftträdande den 1 januari 1948. Beträffande rätt till folkpension vid vård på sjukvårdsanstalt föreslog kommittén, att pension för pensionär som för längre tid vårdades på det allmännas bekostnad å annan anstalt än fattigvårdsanstalt skulle indragas, varvid dock skulle iakttagas att pensionären skulle äga uppbära ett belopp, motsvarande 200 kronor om året.

Den proposition (nr 220) varigenom förslag till ny folkpensioneringslag framlades för 1946 års riksdag innehöll icke något förslag, som innebar beskuren rätt till folkpension vid vistelse på sjukvårdsanstalt. Frågan i vad mån folkpension i dylikt fall borde utgå med reducerat belopp ansågs böra anstå i avbidan på ståndpunktstagande till då föreliggande förslag om statens övertagande av kostnaden för vård på allmän sal vid sjukhus. Propositionen bifölls i detta avseende av riksdagen (första särsk. utsk. utl. nr 1).

Sedan överskottsproblemet vidare berörts av pensionsstyrelsen och medicinalstyrelsen i framställningar till Kungl. Maj:t, påtalades i två motioner vid 1948 års riksdag (I: 4 och II: 2), att gällande bestämmelser gjorde det möjligt för folkpensionärer på statens sinnessjukhus att samla kapital av utgående pensionsbelopp. Motionärerna hemställde om erforderliga åtgärder för att undanröja denna konsekvens av ifrågakvarande bestämmelser. Andra lagutskottet (utl. nr 28) som behandlade motionerna, anförde i sitt utlåtande bl. a. följande.

Folkpensionernas storlek i förening med de låga vårdavgifterna vid de statliga sinnessjukhusen möjliggjorde att en på dylikt sjukhus intagen pensionär i vissa fall kunde hopsamla ett sparkapital av folkpensionsmedel, vilket vid pensionärens död komme att tillfalla hans arvingar. Utskottet de-

lade motionärernas uppfattning, att detta måste anses principiellt felaktigt. Spörsmålet berörde icke blott de statliga sjukhusens pensionärer utan även vårdtagare vid vissa andra offentliga anstalter, såsom de långvarigt kroppsligt sjuka. Pensionsstyrelsen och medicinalstyrelsen hade tidigare i skrivelser till Kungl. Maj:t erinrat om de otillfredsställande konsekvenserna av de gällande bestämmelserna i förevarande hänseende. Det kunde förväntas, att spörsmålet i hela dess vidd komme att upptagas till prövning och lösas i samband med det förestående genomförandet av kostnadsfri sjukvård i vårt land. Någon framställning från riksdagens sida till Kungl. Maj:t om utredning av detsamma kunde därför icke anses påkallad, och motionerna föranledde icke någon riksdagens åtgärd.

I tre motioner till *1949 års riksdag* (I: 112, I: 224 och II: 133) hemställdes om åtgärder i anledning av vissa inkonsekvenser beträffande anstaltsvårdades rätt att uppbära dem tillerkänd folkpension. Andra lagutskottet (utl. nr 11) anförde i anledning av motionerna, att det förelåg väsentliga skillnader beträffande den slutliga fördelningen av folkpensionsbelopp, som tillkomme de å olika slag av anstalter intagna pensionärerna. I vissa fall vore sålunda pensionärerna tillförsäkrade 200 kronor om året att användas av dem efter eget gottfinnande eller av anstalten till ökande av deras trivsel eller eljest till deras personliga nytta. I andra fall åter var pensionären icke tillförsäkrad dylik förmån, och i ett fall slutligen, nämligen då fråga var om de vid centralanstalt för undervisning och vård av bildbara sinnesslöa inskrivna, var uttryckligen stadgat, att anstalten ägde såsom ersättning för vårdkostnad uppbära den inskrivne tillkommande folkpension. I likhet med motionärerna ansåg utskottet ifrågavarande förhållanden synnerligen otillfredsställande och angelägenheten att ernå enhetlighet betydande. Under åberopande härav hemställde utskottet, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville i ett sammanhang utreda samtliga de spörsmål, som ägde samband med de å offentliga eller statsunderstödda anstalter intagnas rätt till folkpension. Riksdagen biföll utskottets hemställan (skr. nr 169).

I två likalydande motioner till *1950 års riksdag* (I: 326 och II: 386) påtalades ånyo, att de låga vårdavgifterna på statens sinnessjukhus i förening med gällande bestämmelser om folkpension i vissa fall möjliggjorde för på sinnessjukhusen intagna personer att samla ett sparkapital, vilket vid ägarens död tillföлле hans arvingar. Motionärerna hemställde, att riksdagen måtte för sin del besluta sådan ändring av folkpensioneringslagen, att sådana konsekvenser undanröjdes. Andra lagutskottet (utl. nr 18) erinrade i sitt utlåtande över motionerna, att den i motionerna berörda frågan redan varit föremål för behandling av 1948 och 1949 års riksdagar samt att chefen för socialdepartementet dåmera tillkallat särskilda sakkunniga för utredning av de spörsmål, som sammanhängde med de å offentliga eller eljest av det allmänna understödda anstalter intagnas rätt till folkpension och

andra sociala förmåner. På grund härav och då det för att ernå önskvärd enhetlighet torde vara ofrånkomligt att samtliga hithörande spörsmål prövades och löstes i ett sammanhang, hemställde utskottet att motionerna icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd, vilket ock blev riksdagens beslut.

De sålunda tillkallade *sakkunniga för anstaltsvårdades rätt till folkpension* avgav sitt betänkande den 8 november 1951 (SOU 1951: 47). De sakkunniga hade i huvudsak att behandla de överskotts- och andra problem som uppkommo, då folkpensionärer och barn vårdades på anstalt avgiftsfritt eller mot avgift som understeg beloppet av dem i folkpensioneringslagen m. fl. författningar tillförsäkrade förmåner. I direktiven för de sakkunniga framhölls bl. a. att det onekligen förhöll sig så, att för de folkpensionärer som under längre tid vore intagna å anstalter med låg vårdavgift det i många fall uppstod ett överskott å folkpensionen, som vore större än vad som kunde anses motsvara den intagnes behov och som denue för övrigt stundom ej hade möjlighet att tillgodogöra sig. Detta gällde särskilt pensionärer å de statliga sinnessjukhusen. Hos fattigvårdsstyrelserna — som ofta i första hand finge svara för kostnaderna för folkpensionärernas anstaltsvård — syntes tvekan ha yppats om hur det borde förfaras med överskottsmedel av ifrågavarande slag.

De sakkunniga framhöllö bl. a., att vårdavgifterna vid statliga och sekundärkommunala anstalter av olika slag samt vid statsunderstödda enskilda anstalter vanligen vore avsevärt lägre än folkpensionen. Vidare hade indextilläggens kraftiga höjning i regel med hela sitt belopp ökat redan förefintliga överskott. Detta betydde att överskottsproblemet, som varit aktuellt redan före folkpensionernas höjning genom 1946 års lag, dåmera kommit i ett läge som enligt de sakkunnigas mening påkallade omedelbara åtgärder.

En allmän höjning av vårdavgifterna funno de sakkunniga ur principiella synpunkter olämplig för att komma till rätta med överskottsproblemet. Även metoden att tillämpa särskilda vårdavgifter för folkpensionärer än för andra vårdtagare hade uppenbara olägenheter. Som en sådan framstode — i synnerhet vid anstalter vilkas upptagningsområden omfattade flera bostadskostnadsgrupper — den omständigheten, att pensionärer från olika sådana grupper finge betala olika vårdavgifter på samma anstalt. Vidare framhölls den olägenheten, att pensionärer med inkomst vid sidan av pensionen och vilka på grund av inkomstprövningen erhöille lägre folkpensionsförmåner skulle erlägga lägre vårdavgift än de som erhöille oavkortad pension, detta trots att den senare kategorien hade mindre totalinkomst än den förra. Såväl för pensionärerna som för anstalterna och bidragsgivande myndigheter borde en metod med fast avgift vara att föredraga. Av dessa och andra skäl förordade de sakkunniga, att man för överskottsproblemet lösning valde metoden att under tiden för pensionärernas vård på anstalt låta pensionen utgå med belopp, motsvarande vårdavgiften jämte vad som kunde

anses skäligt för bestridande av personliga utgifter. Vid sjukhusvård samt i övrigt avgiftsbelagd vård på statlig, kommunal eller statsunderstödd enskild anstalt borde folkpensionen, så långt den därtill försloge, utgå med belopp motsvarande dels indexreglerade fickpengar, dels i andra hand den av anstalten betingade vårdavgiften.

Det förutsattes av de sakkunniga, att kommunerna liksom dittills skulle fastställa så höga avgifter vid ålderdomshemmen, att icke något överskottsproblem uppstod i dessa fall. Beträffande kommunernas övriga anstalter — i regel statsunderstödda fattigvårdsanstalter för vård av kroniskt sjuka — anfördes att principiella invändningar knappast kunde göras mot metoden att införa högre avgifter för folkpensionärer än för andra intagna personer. De sakkunniga hade emellertid med hänsyn till vissa gränsdragningsproblem och önskvärdheten av att ha ett enhetligt system avvisat tanken på principiella särbestämmelser för primärkommunala anstalter.

Beträffande behovet av fickpengar vid vissa anstalter, främst anstalter för vård av sinnessjuka, vore enligt de sakkunnigas mening behovet varierande. Det förordades därför, att all utbetalning av folkpension för de pensionsberättigades personliga behov bringades att upphöra för pensionärer, som vårdades på dylika statliga, kommunala och statsunderstödda enskilda anstalter, samt att i stället anstalterna genom uppräknig av statliga bidrag eller anslag sattes i stånd att med egna medel tillgodose sådana ändamål. För pensionärer på fattigvårdsanstalter, anstalter för kroniskt sjuka och andra kroppssjukhus med undantag av sanatorier ansågo de sakkunniga att det dåvarande fickpenningbeloppet borde bibehållas i princip men uppräknas i förhållande till den levnadskostnadsstegring, som ägt rum sedan 1946, då lagen om folkpensionering antogs.

Rörande de besparingar för staten och kommunerna, som de sakkunnigas förslag i fråga om folkpensionerna medförde, hade endast mycket summariska beräkningar kunnat göras. De innehållna pensionsmedlen, vilka ökades vid varje indexhöjning av folkpensionerna, kunde enligt dessa beräkningar vid dåvarande indexläge uppskattas till omkring 7,6 miljoner kronor om året, varav belöpte på staten 5,8 och på kommunerna 1,8 miljoner kronor. Från den på staten belöpande andelen avgick dock den höjning av vissa anslag till fick- eller flitpengar m. m., som blev en följd av de sakkunnigas förslag. Storleken av denna höjning hade inte kunnat beräknas.

De sakkunnigas förslag har remissbehandlats, men statsmakterna ha icke tagit ställning därtill.

I en av *medicinalstyrelsen* den 8 december 1954 till Kungl. Maj:t ingiven skrivelse med förslag till vårdavgifter fr. o. m. den 1 januari 1955 vid bl. a. statens sinnessjukhus aktualiserades ånyo överskottsproblemet. Av skrivelsen framgick att vårdavgiften för salspatienter alltsedan den 1 juli 1941 oförändrat varit fastställd till tre kronor om dagen. Medicinalstyrelsen föreslog, att vårdavgiften även för tiden fr. o. m. den 1 januari 1955 skulle fast-

ställas till tre kronor. Som motivering anfördes bl. a. att man vid tillämpningen av den allmänna sjukförsäkringen hade räknat med tre kronor om dagen såsom salsavgift för sjukhusvård av alla slag samt att landstingsförbundets styrelse rekommenderat landstingen att fastställa denna avgift för samtliga landstingsdrivna sjukvårdsinrättningar, vilken rekommendation följts med endast ett fåtal undantag.

Vid ett fastställande av en avgift å tre kronor för samtliga salspatienter skulle emellertid i fråga om patienter med folkpension det i olika sammanhang påtalade överskottsproblemet i relativt stor utsträckning kvarstå olöst. Ehuru detta torde vara en sådan fråga av ekonomisk art, till vilken icke medicinalstyrelsen närmast hade att taga ställning, syntes densamma dock enligt styrelsen böra beaktas i detta sammanhang, allra helst som i lagen om allmän sjukförsäkring gjorts principiell åtskillnad mellan folkpensionär och andra personer i vad avsåge ersättning för sjukhusvård. Till förhindrande av alltför stora överskott å utgående pensioner till patienter, som regelmässigt icke vore i nämnvärt behov av medel, utöver vad som erfordrades för att erlagga vederbörande vårdavgifter, kunde givetvis tillämpning av högre sådana avgifter för dessa fall övervägas. I så fall borde man emellertid enligt styrelsens mening för patienterna vid de statliga sinnessjukhusen icke fastställa avgift till så högt belopp, att de helt berövades överskott å pensionerna. Vid då gällande pensionsbelopp, 1 800 kronor för år för ogift pensionär, bortsett från bostadstillägg, syntes sådan avgift lämpligen kunna bestämmas till högst fyra kronor om dagen. Den högre avgiften borde i princip tillämpas för samtliga patienter med folkpension. Vissa praktiska skäl talade dock för att den begränsades till sådana folkpensionärer, som icke vore berättigade till ersättning för sjukhusvård från sjukkasse (dvs. utförsäkrade pensionärer).

I skrivelsen upplystes att antalet folkpensionärer som i slutet av 1954 vårdades vid statens sinnessjukhus uppgick till i runt tal 17 000. Räknade man med att vårdavgifterna för halva antalet av dessa komme att utgå med fyra kronor per vård dag, skulle detta innebära ökade inkomster i form av vårdavgifter med ca $(8\,500 \times 365)$ 3 100 000 kronor per år.

I infortrade yttranden över medicinalstyrelsens förslag anfördes bl. a. följande.

Statskontoret ansåg, att överskottsproblemet enklast kunde lösas genom en generell höjning av ersättningen för vården. Därvid erinrades om att statskontoret tidigare i remissyttranden givit uttryck åt den uppfattningen, att den under senare år inträdda ökningen av anstaltens driftkostnader icke borde helt bestridas av det allmänna utan att jämväl vårdavgifterna måste undergå en höjning. I anslutning härtill förordade statskontoret förslaget om en höjning till fyra kronor om dagen för folkpensionär som icke vore berättigad till ersättning för utgifter för sjukhusvård enligt sjukförsäkringslagen. — *Socialstyrelsen* fann, att avgifterna för salspatienter

vid de statliga sinnessjukhusen borde hållas i nivå med motsvarande avgifter vid andra sjukhus, närmast de landstingsdrivna sjukhusen, alltså tre kronor. Det överskottsproblem som kunde uppkomma beträffande dessa patienter borde enligt socialstyrelsens mening i stället beaktas i samband med statsmakternas ställningstagande till den vidare frågan om anstaltsvårdades rätt att bibehållas vid sina folkpensionsförmåner. Det vore angeläget, att denna fråga löstes snarast. — *Pensionsstyrelsen* erinrade om de metoder som på särskolor och andra anstalter för psykiskt efterblivna samt vårdhemmen för lättskötta sinnessjuka använts för att lösa överskottsproblemet. Enligt styrelsens mening vore den metod som använts vid anstalterna för psykiskt efterblivna av två skäl att föredraga framför den av medicinalstyrelsen föreslagna. Dels skedde nämligen på detta sätt en smidig anpassning efter höjningar och sänkningar av folkpensionerna med hänsyn till bl. a. pensionspristalets förändringar, dels syntes det ur psykologisk synpunkt mera tilltalande att låta anstalten tillgodogöra sig pensionen med ett icke direkt angivet belopp än att för folkpensionärer fixera en vårdavgift som vore högre än för andra patienter. Pensionsstyrelsen påpekade slutligen att överskottsproblemet vore av en synnerligen stor räckvidd. Sålunda skulle enbart den av medicinalstyrelsen föreslagna avgiftshöjningen, vilken givetvis endast täckte en del av detsamma, medföra en besparing för statsverket av över 3 000 000 kronor om året.

Svenska stadsförbundet åberopade ett yttrande av förbundets sjukvårdsdelegation, som utmynnade i ett tillstyrkande av förslaget om en enhetlig vårdavgift å tre kronor för salspatienter och ett bestämt avstyrkande av det ifrågasatta alternativet om en högre vårdavgift för folkpensionärer, som icke vore berättigade till ersättning för utgifter för sjukhusvård enligt sjukförsäkringslagen. *Svenska landstingsförbundet* kunde ej heller biträda förslaget om en vårdavgift å fyra kronor. Skulle detta förslag realiseras, ansåge sig styrelsen böra taga under övervägande att föreslå landstingen en allmän höjning av de vid landstingens sjukvårdsanstalter utgående vårdavgifterna, enär det skulle vara i hög grad orättvist, att patienter som åtnjöte folkpension placerades i en annan och högre avgiftsklass än övriga patienter. *Svenska landskommunernas förbund* ansåg, att särskild uppmärksamhet borde ägnas åt de problem, som uppstått genom att vissa intagna hade möjlighet att av folkpensionen samla överskottsmedel, varav vederbörande icke själv hade något behov, men ifrågasatte starkt om överskottsproblemet borde lösas för ifrågavarande kategori pensionärer på sätt medicinalstyrelsen föreslagit. För en generell lösning av detta problem för på sinnessjukhus intagna folkpensionärer funnes utöver det av medicinalstyrelsen skisserade förslaget ytterligare åtminstone två metoder. Den ena av dessa gick ut på att anpassa folkpensionen efter vårdavgiften. Den väg att lösa överskottsproblemet efter denna princip, som framlades av de sakkunniga för anstaltsvårdades rätt till folkpension 1951, visade sig knap-

past framkomlig. Av remissyttrandena över de sakkunnigas förslag framgick också att metoden skulle medföra betydande praktiska olägenheter. En annan metod att angripa överskottsproblemet, som dock närmast kanske vore att betrakta som en variant av metoden att tillämpa särskilda vårdavgifter för folkpensionärer, skulle vara att ansluta vårdkostnaderna till det belopp, som varje folkpensionär åtnjöte förutom fickpenningbeloppet. I avvaktan på en mera definitiv lösning av överskottsproblemet i sin helhet för samtliga vårdgrupper, förefölle en partiell reform av här sist antydd innebörd vara lämpligast och lämna rimligaste resultat. I yttrandet underströks att överskottsproblemet särskilt aktualiserades genom långliggarna på sinnessjukhus och att en reform, som toge sikte på att lösa detta problem, vore av behovet påkallad för denna vårdgrupp.

Svenska socialvårdsförbundet ansåg sig icke kunna tillstyrka förslaget om differentierade avgifter för salspatienter på statens sinnessjukhus. Detta avstyrkande innebure emellertid icke, att förbundet skulle förneka, att ett överskottsproblem för folkpensionärer ibland kunde föreligga. Detta borde emellertid lösas på annat sätt än genom en individuell avgiftsvägning för sinnessjukhusens salspatienter, särskilt som detsamma icke enbart gällde dessa.

Kungl. Maj:t föreskrev härefter genom beslut den 27 maj 1955, att avgiften å allmän sal vid statens sinnessjukhus t. v. skulle utgå med tre kronor om dagen.

Till sist må här framhållas att överskottsproblemet uppmärksammats av *pensionsstyrelsen* i dess yttrande över allmänna pensionsberedningens den 1 februari 1957 avlämnade förslag om förbättrad pensionering. Styrelsen erinrar, att problemet bottnar i det förhållandet att folkpensionen är avsedd att förslå till livsuppehållet, under det att avgifterna å vissa anstalter, där åldringar eller invalider intages för stadigvarande vård, endast täcka en ringa del av kostnaderna. Det låge något orimligt i att den aktiva befolkningen i sådana fall skulle betala åldringarnas och invalidernas försörjning så att säga två gånger, först genom folkpensionen och sedan genom en nästan kostnadsfri vård. Det finge enligt styrelsen anses ofrånkomligt att en lösning av överskottsproblemet komme till stånd i samband med den slutliga utformningen av beredningens förslag. Med den avsevärt höjda pensionsnivå beredningen föresloge komme givetvis överskottsproblemet i fortsättningen, om icke några åtgärder vidtoges, att få en mångdubbelt större betydelse än vad nu vore fallet.

Den ovan lämnade framställningen har begränsats till det överskottsproblem som föreligger hos anstaltsvårdade folkpensionärer. Som närmare framgår av bl. a. den utredning som år 1951 avlämnades till Kungl. Maj:t av de sakkunniga för anstaltsvårdades rätt till folkpension m. m. uppkommer motsvarar problem jämväl i fråga om andra anstaltsvårdade personer

som åtnjuta sociala förmåner, såsom allmänna barnbidrag, särskilda barnbidrag till änkors och invaliders m. fl. barn samt bidragsförskott. Därmed sammanhängande spörsmål lämnas dock här åsido, då de icke torde ha tillnärmelsevis samma ekonomiska betydelse för det allmänna som överskotten hos de anstaltsvårdade folkpensionärerna.

Någon uttömmande undersökning rörande det totala antalet anstaltsvårdade folkpensionärer har icke verkställts i detta sammanhang. Vissa uppgifter ha dock inhämtats beträffande två grupper anstaltsvårdade, där antalet folkpensionärer såväl relativt som totalt sett är betydande, nämligen beträffande dem som äro intagna å statens och storstädernas sinnessjukhus samt å anstalter för kroniskt sjuka. Gemensamt för båda grupperna torde vara, att det å folkpensionen mycket ofta uppkommer överskott, som är större än vad som kan anses motsvara den intagnes behov och som denne f. ö. ej torde ha möjlighet att tillgodogöra sig.

Vad först angår *statens och storstädernas sinnessjukhus* må nämnas, att totala antalet å sådana sjukhus intagna kan uppskattas till i runt tal 30 000 personer. Enligt medicinalstyrelsens i det föregående omnämnda skrivelse till Kungl. Maj:t den 8 december 1954 uppgick antalet folkpensionärer, som då vårdades å statens sinnessjukhus, till i runt tal 17 000. Till sammans med dem som äro intagna å storstädernas sinnessjukhus torde folkpensionärerna å sinnessjukhusen nu uppgå till drygt 20 000. För det stora flertalet av dessa är vårdavgiften tre kronor om dagen. Om man bortser från den reduktion av folkpensionen som på grund av egen inkomst kan föreligga hos pensionärer med invalidpension eller sjukbidrag, åtnjuter varje pensionär en folkpension å 2 200 kronor om året eller sex kronor om dagen. I vissa fall, exempelvis i Stockholm, är pensionen större på grund av rätten till kommunalt bostadstillägg. Med utgångspunkt från den nämnda vårdavgiften och det fickpenningbelopp som enligt lag skall utgå till varje anstaltsvårdad eller användas till ökande av hans trivsel eller eljest till hans personliga nytta — 360 kronor — finner man, att det för varje å sinnessjukhus intagen folkpensionär uppkommer ett överskott å minst två kronor om dagen eller 730 kronor om året. Med ett beräknat antal å sinnessjukhusen vårdade folkpensionärer av 20 000 uppstår för dessa årligen ett sammanlagt överskott å $(20\,000 \times 730)$ 14 600 000 kronor.

Överskotten å folkpensionen torde i det övervägande antalet fall omhändreras av de intagnas förmyndare eller anhöriga. Betydande belopp förvaltas emellertid även å sinnessjukhusen. Storleken av de belopp som förvaltas av respektive sjukhus beror bl. a. av sjukhusens patientantal och i vilken omfattning patienternas folkpension uppbäras av sjukhuset eller av förmyndare och anhöriga. Enligt vad som inhämtats förvalta de statliga sinnessjukhusen f. n. patientmedel till ett belopp överstigande 8 000 000 kronor. Härav torde över 5 000 000 kronor utgöra överskottsmedel å folkpension. Av de kommunala sinnessjukhusen i Stockholm — Beckomberga

och Långbro — förvaltade överskott å folkpensionen uppgå till omkring 2 500 000 respektive 1 900 000 kronor. Å det förstnämnda sjukhuset ökar överskottsbeloppet f. n. med omkring en halv miljon kronor om året. Överskottsmedlen vid Göteborgs stads kommunala sinnessjukhus — Lillhagen — utgjorde vid senaste bokslut omkring 1 250 000 kronor.

Vad härefter angår *anstalterna för kroniskt sjuka* torde antalet patienter å dessa jämte å vissa lasarets kronikeravdelningar vårdade kroniskt sjuka kunna uppskattas till omkring 13 000. Under antagande att ca 75 procent av nämnda patienter uppbära folkpension, skulle antalet å nämnda anstalter och kronikeravdelningar vårdade folkpensionärer kunna beräknas till i runt tal 10 000. Med enahanda beräkningsgrunder som i fråga om sinnessjukhusen kan man uppskatta det årliga överskottet å folkpensionen till $(10\,000 \times 730)$ 7 300 000 kronor.

Det må anmärkas, att varje höjning av indextilläggen å folkpensionerna med 50 kronor för ensamstående pensionär innebär, att folkpensionsöverskottet för pensionärerna å sinnessjukhusen och anstalterna för kroniskt sjuka ökar med $(30\,000 \times 50)$ 1 500 000 kronor om året.

Revisorernas uttalande. För de folkpensionärer som under längre tid äro intagna å anstalter med låg vårdavgift uppstår det i många fall ett överskott å folkpensionen, som är större än vad som kan anses motsvara den intagnes behov och som denne ej har möjlighet att tillgodogöra sig. Motsvarande överskott kan även uppkomma för vissa andra grupper som åtnjuta sociala förmåner av speciellt slag, såsom bidragsförskott m. m. Frågan om en lösning av detta s. k. överskottsproblem har vid ett flertal tillfällen varit föremål för överväganden. Sålunda har frågan upprepade gånger förts på tal i riksdagen. Densamma har vidare behandlats av en för ändamålet särskilt tillkallad sakkunnigutredning. Slutligen kan nämnas att pensionsstyrelsen och medicinalstyrelsen i olika sammanhang fäst uppmärksamheten därpå. I sistnämnda hänseende må blott erinras om medicinalstyrelsens i det föregående berörda framställning till Kungl. Maj:t den 8 december 1954 med förslag om vårdavgifter å de statliga sinnessjukhusen med anledning av ikraftträdandet den 1 januari 1955 av den allmänna sjukförsäkringen. I remissyttrandena över framställningen vitsordades från flera håll, att det förelåge ett starkt behov av att åstadkomma en lösning av denna fråga och att det vore angeläget att snara åtgärder vidtoges. Meningsskiljaktigheter rådde dock vid detta tillfälle liksom tidigare om de metoder som borde komma till användning. Överskottsproblemet är därför fortfarande i stort sett olöst. Det bör emellertid framhållas, att det har en mycket stor ekonomisk räckvidd. På grundval av i det föregående redovisade beräkningar och eljest gjorda uppskattningar torde det sålunda kunna antagas, att det årliga överskott som uppkommer för anstaltsvårdade å folkpensionen och andra utgående sociala förmåner f. n. icke understiger 25 000 000

kronor. Till ytterligare belysning av frågans betydelse må erinras om att varje höjning av indextilläggen å folkpensionen med 50 kronor för ensamstående pensionär innebär, att folkpensionsöverskottet för pensionärerna å sinnessjukhusen och anstalterna för kroniskt sjuka ökar med 1 500 000 kronor per år.

Såsom i skilda sammanhang framhållits, bl. a. från riksdagens sida, måste förhållandena på förevarande område anses synnerligen otillfredsställande och detta ur flera synpunkter. Till att börja med må sålunda nämnas, att det föreligger väsentliga skillnader mellan anstalter av olika slag beträffande den slutliga fördelningen av de belopp som tillkomma å anstalterna intagna folkpensionärer m. fl. För de å statliga sinnessjukhus vårdade folkpensionärerna uppkomma, för att taga ett exempel, till följd av de i detta sammanhang aktuella bestämmelsernas konstruktion betydande överskott, medan på andra områden, t. ex. för dem som äro intagna å vissa kommunala försörjningsanstalter, något motsvarande överskott oftast icke uppstår. Några principiella skäl som kunna motivera en dylik åtskillnad torde icke föreligga, och dessutom kan det ofta vara en tillfällighet som avgör, om en person vistas på det ena eller andra slaget av anstalt. Denna tillfällighet får således betydande ekonomiska konsekvenser för såväl den enskilde som samhället. Det framstår vidare som stötande, att anhöriga till exempelvis en sinnessjuk, vilka visat ringa eller intet intresse för den sjuke, vid dennes frånfälle skola kunna ärva betydande belopp av överskottsmedel. Detta måste anses så mycket mindre tillfredsställande som både folkpensionen och huvuddelen av kostnaderna för anstaltsvården bestridas med allmänna medel. Vid en diskussion av förevarande spörsmål och de konsekvenser detta i olika avseenden medför bör enligt revisorernas mening ej heller förbises det betydande administrativa bestyr, som förvaltningen av överskottsmedlen innebär för sjukhusens del. Vid revisorernas besök å olika anstalter har från respektive ledningars sida denna synpunkt ofta framhävts.

De senare årens successiva förbättringar av folkpensionerna och de samtidigt, trots de avsevärt stegrade vårdkostnaderna, i stort sett oförändrade vårdavgifterna accentuera ytterligare det sedan länge besvärliga överskottsproblemet. Frågan kommer f. ö. att i en nära framtid bli än mer brännande, därest beslut fattas om de väsentliga förbättringar av folkpensionen, om vilka en enhällig kommitté framlagt förslag. Enligt detta skulle sålunda redan år 1958 åstadkommas en allmän standardhöjning av folkpensionen med 150 kronor för ogift pensionär, år 1960 ytterligare en höjning med 700 kronor och därefter höjningar vartannat år t. o. m. år 1968 med 150 kronor per gång.

Nu angivna förhållanden innebära enligt revisorernas mening, att med en lösning av överskottsproblemet icke längre kan anstå. I det föregående har lämnats en relativt utförlig redogörelse för de förslag som i skilda sam-

manhang härutinnan framlagts. Här må allenast erinras om att det senaste förslaget i vad avser de å statliga sinnessjukhus vårdade framförts av medicinalstyrelsen, som i sin förenämnda skrivelse till Kungl. Maj:t den 8 december 1954 ifrågasatte, att dagavgiften å allmän sal för denna kategori borde fastställas till fyra kronor per dag eller en krona högre än för övriga patienter. Detta förslag tillbakavisades emellertid av vissa remissmyndigheter och lämnades av Kungl. Maj:t utan åtgärd.

Det är givetvis icke möjligt för revisorerna att på grundval av föreliggande utredningsmaterial hysa någon bestämd mening, hur man lämpligen skall komma till rätta med denna fråga, som till sin natur är ytterst komplicerad i skilda hänseenden. Förutom att den har avseende å folkpensionsbelopp, bidragsförskott m. m., berör den såväl från allmänna sjukförsäkringen utgående förmåner som avgifternas storlek vid sinnessjukhus m. fl. anstalter. Föreliggande frågekomplex har genom tillkomsten av nya sociala förmåner, höjda folkpensioner och ändrade förhållanden i övrigt över huvud kommit i ett sådant ändrat läge, sedan det tidigare omnämnda sakkunnigbetänkandet framlades, att det synes revisorerna uppenbart, att en helt ny utredning i ämnet är påkallad. Denna torde böra anförtros en allsidigt sammansatt kommitté.

Sammanfattningsvis anse sig revisorerna böra framhålla det angelägna i att snara åtgärder vidtagas i syfte att komma till rätta med överskottsproblemet och undanröja de synnerligen otillfredsställande förhållanden som nu råda på detta område.

Administrationen för näringshjälp

Enligt den för länsarbetsnämnderna gällande instruktionen skall såsom lokalkmyndighet för frågor tillhörande arbetsmarknadsstyrelsens verksamhetsområde i varje län å ort, som Konungen bestämmer, finnas en länsarbetsnämnd samt i Stockholms stad en arbetsnämnd. För den offentliga arbetsförmedlingsverksamheten finnes, enligt vad därom är särskilt stadgat, under varje länsarbetsnämnd ett huvudkontor samt avdelningskontor och ombud. Länsarbetsnämnd åligger bl. a. att i den utsträckning Kungl. Maj:t förordnar handha arbetsvården. För ändamålet finnas f. n. arbetsvårdsexpeditioner inrättade vid samtliga arbetsförmedlingens huvudkontor samt dessutom vid sju avdelningskontor; sammanlagda antalet tjänstemän vid dessa expeditioner är f. n. närmare 100.

Enligt den av arbetsmarknadsstyrelsen utfärdade arbetsordningen för länsarbetsnämnderna åvilar det föreståndare för arbetsvårdsexpedition att inom nämndens hela verksamhetsområde i samarbete med övriga arbetsförmedlingsorgan, berörda myndigheter, institutioner och organisationer leda arbetet beträffande de partiellt arbetsföras inpassning i arbetslivet, såsom frågor rörande arbetsprövning, arbetsträning, yrkesutbildning, arbetsförmedling och skyddad sysselsättning, samt att därvid dels handha ärenden rörande arbetsvård åt under militärtjänst skadade personer och dels bedriva informationsverksamhet i arbetsvårdsfrågor.

För övriga befattningshavare inom arbetsvården ha några särskilda föreskrifter icke utfärdats.

I skrivelse till länsarbetsnämnderna den 8 maj 1945 uppdrog dåvarande arbetsmarknadskommissionen vissa riktlinjer för ifrågavarande verksamhet. Däri anfördes bl. a.

Inrättandet av särskilda befattningar för arbetsberedning (numera arbetsvård) har tillkommit för att — som ett led i strävandena att skapa en individualiserad arbetsförmedling — göra det möjligt att effektivisera den tidigare verksamheten. Principiellt skall sålunda assistentens arbete ingå som ett led i den kontinuerliga verksamheten vid de olika arbetsförmedlingsorganen inom länet. Assistenten bör betrakta sitt arbete som ett komplement till den ordinarie förmedlingsverksamheten. Arbetsberedningen är icke en specialförmedling, fackarbetsanvisning som t. ex. tjänstemannaförmedlingen; den är snarare att jämföras med yrkesvägledningsverksamheten och avser således att stödja och biträda de ordinarie förmedlingsorganen i deras arbete med särskilt komplicerade arbetsuppgifter. Den får icke bli ett från den övriga arbetsförmedlingen fristående förmedlingsorgan, icke »en stat i staten». Till assistenten skola tjänstemännen vid arbetsförmedlingens olika kontor och ombuden kunna hänvända sig, då svårigheterna att utplacera en arbetssökande synas avsevärda.

I en bilaga till arbetsmarknadsstyrelsens anslagsäskanden för budgetåret 1956/57 anförde styrelsen bl. a. följande om arbetsvårdens uppgifter.

Trots att arbetsvården (tidigare »arbetsberedningen») byggts ut och givits ett innehåll, som icke kunde förutses vid verksamhetens början, har dess ställning av ett komplement till arbetsförmedlingsverksamheten i övrigt icke undergått någon ändring i princip. Partiellt arbetsföra skola sålunda liksom andra arbets sökande i första hand betjänas av den arbetsförmedling, som yrkestillhörighet och hemort motiverar. Endast där så bedömes nödvändigt eller där det vid ärendets handläggning visar sig erforderligt med extra åtgärder för att en arbetsplacering skall kunna genomföras, skall arbetsvårdsexpeditionen inkopplas för att försöka undanröja aktuella hinder för en arbetsplacering. Av detta framgår, att arbetsvårdsexpeditionernas uppgift inom arbetsförmedlingen principiellt är begränsad till åtgärder av förberedande eller direkt natur, som beträffande partiellt arbetsföra kan vara nödvändiga för åstadkommande av en arbetsplacering och vilka åtgärder sträcker sig utöver vad som erfordras i fråga om arbets sökande överhuvud. Det är emellertid givet, att denna gränsdragning i det enskilda fallet kan vara svår att alltid upprätthålla.

I realiteten innebär nämnda ordning endast en tillämpning av den normaliseringsprincip, som den statliga kommittén för partiellt arbetsföra lagt till grund för sina förslag angående arbetsvårdens inriktning och utformning, vilka godtagits av 1950 års riksdag i anslutning till propositionen nr 167. Enligt denna princip bör de partiellt arbetsföra »i görligaste mån inordnas i det ordinarie system av sociala tjänster, som är under utbyggnad i vårt land». Därav följer enligt kommittén, att särskilda åtgärder bör tillgripas först sedan den generella lösningens tillämplighet prövats och befunnits otillräcklig.

Liksom arbetsvårdens ställning inom arbetsförmedlingen och befattning med partiellt arbetsföra bör ses mot bakgrunden av normaliseringsprincipen, får detta anses gälla arbetsvårdens ställning även i förhållande till andra sociala institutioner. Arbetsvårdens service åt partiellt arbetsföra kan med andra ord icke gälla åtgärder, som normalt ankommer på annat socialt organ.

Av intresse i förevarande sammanhang är även att återgiva, vad arbetsmarknadsstyrelsen vidare bl. a. uttalade i den förenämnda bilagan.

Utöver det utredningsarbete, som direkt ansluter till olika arbetsvårdsåtgärder i det enskilda fallet, har arbetsvårdsexpeditionerna en rad andra uppgifter av utredningskaraktär, som kräver betydande uppmärksamhet. Bl. a. gäller sedan ett antal år en överenskommelse mellan arbetsmarknadsstyrelsen och pensionsstyrelsen, att arbetsvårdsexpeditionerna skall biträda vid utredningar av vissa pensionsfall för att utröna möjligheterna till arbetsplacering, omskolning etc. samt — om så bedömes lämpligt — vidtaga åtgärder i sådan riktning. Ofta är här fråga om mycket komplicerade ärenden, icke så sällan svårt arbetshindrade, kroniska socialfall av svårbedömbart karaktär, där det vanligen måste bli fråga om en särskilt ingående utredning, som ofta förutsätter bl. a. hembesök, för att en bedömning av möjligheterna till en arbetsplacering skall kunna göras. Enbart under år 1954 uppgick antalet dylika ärenden från pensionsstyrelsen till ca 850.

Till arbetsvården hör sålunda bl. a. att bereda partiellt arbetsföra s. k. näringshjälp, varmed avses ekonomiska bidrag eller lån till startande, bibehållande eller förbättrande av rörelse inom hantverk, handel e. d., var-

igenom dessa bedömas kunna få sin utkomst. I vidare bemärkelse innefattar näringshjälpen även anskaffande av invalidvagnar och motorfordon åt rörelsehindrade, vilka äro beroende härav för att kunna förflytta sig till och från arbetsplatsen, diktafoner till blinda maskinskriverskor o. s. v. Bidrag och lån för näringshjälp utgå från det under femte huvudtiteln uppförda anslaget till Åtgärder till förebyggande och hävande av invaliditet, för innevarande budgetår uppfört med ett belopp av 12 200 000 kronor. Anslaget utbetalas och disponeras av pensionsstyrelsen, som alltså handhar denna gren av arbetsvården. I kungl. brev den 22 maj 1953 förklaras att för användningen av detta anslag skola gälla bl. a. följande bestämmelser.

1) Finnes skäligen anledning antaga, att person, som vid varaktig nedsättning av arbetsförmågan respektive varaktig oförmåga till arbete är berättigad till folkpension enligt lagen 29/6 1946 om folkpensionering, inom en nära framtid skall drabbas av en sådan nedsättning av arbetsförmågan eller sådan arbetsoförmåga som i nämnda lag sägs, därest icke för ändamålet lämplig behandling eller vård beredes honom, eller kan det förmodas, att person, som på grund av redan inträffad nedsättning eller förlust av arbetsförmågan tillerkänts folkpension, genom angiven åtgärd åter kan bliva till arbete förmögen eller i sådant avseende väsentligt förbättrad, äger pensionsstyrelsen föranstalta om beredande åt dylik person av behandling eller vård, i den mån sådan eljest ej kan antagas komma till stånd eller där styrelsens ingripande på grund av andra förhållanden anses erforderligt.

Under ovan angivna förutsättningar äger pensionsstyrelsen jämväl föranstalta om beredande av utbildning i fall, där styrelsen vid prövning av ansökan om folkpension eller vid efterkontroll i pensionsärende finner sådan böra äga rum.

Ej må vad sålunda föreskrivits utgöra hinder för beredande av dylik behandling, vård eller utbildning åt person, som ej uppnått 16 år, och ej heller åt person, som av annan anledning icke vid varaktig nedsättning eller förlust av arbetsförmågan är berättigad till folkpension, där pensionsstyrelsen finner synnerliga skäl härför föreligga.

3) Följande kostnader må bestridas av de för nu ifrågavarande ändamål anvisade medlen, nämligen

för utbildning samt uppehälle och klädesutrustning åt den utbildade under utbildningstiden ävensom, i den mån så prövas skäligen, underhåll åt den utbildades familj under nämnda tid,

för anskaffande av nödiga arbetsmaskiner och verktyg, eller — då synnerliga skäl tala därför — andra kostnader, som äro förbundna med igångsättandet av självständig verksamhet.

Kostnader för anskaffande av arbetsmaskiner och verktyg samt kostnader, som eljest äro förbundna med igångsättandet av självständig verksamhet, må för en och samma person icke överstiga 5 000 kronor. Medel för bestridande av dessa kostnader böra, om så befinnes lämpligt, helt eller delvis utlämnas såsom lån.

5) De närmare föreskrifter, som, utöver vad sålunda stadgats, kunna

finnas erforderliga i avseende å sättet för ifrågavarande ärendens handläggning m. m., må meddelas av pensionsstyrelsen.

Vidare medgives, att bidrag må utgå till anskaffning av motordrivet fordon åt partiellt arbetsföra, som äro beroende av sådant fortskaffningsmedel för sin utkomst genom arbete eller för förvärvande av yrkesutbildning.

Beträffande den praxis som av pensionsstyrelsen iakttages på området må lämnas följande uppgifter, hämtade ur en artikel i nr 1 för år 1957 av tidskriften Folkpensioneringen; densamma är författad av generaldirektören och chefen för pensionsstyrelsen. Det heter där, att näringshjälpen har följande omfattning.

a) *Bidrag till anskaffande av maskin- och verktygsutrustning.* Bidrag kan erhållas oberoende om utbildningen skett genom styrelsens försorg eller eljest och är avsett att möjliggöra för en partiellt arbetsför att utöva sitt yrke som självständig företagare. Önskvärt är att han efter avslutad utbildning först arbetar i yrket någon tid innan framställning görs om bidrag till egen verksamhet.

b) *Bidrag till igångsättande av annan självständig verksamhet.* Förutom till inköp av kiosker och smärre affärsrörelser (korvstånd, tobaksaffärer, frukt- och grönsaksaffärer m. m.) har pensionsstyrelsen bidragit till inköp av t. ex. minkfarm, svingård, skrivbyrå, fiskebåt, strömmings-skötar, droskbil, lastbil. Över huvud taget har styrelsen ej velat införa någon principiell begränsning beträffande ändamålet. Bidrag kan utgå under förutsättning att arbetet är lämpligt, att utsikterna till försörjning är tillfredsställande och att rörelsen ej är av alltför stor omfattning. Erfarenheten har visat att sådan verksamhet ofta är lämplig för äldre personer eller i vissa fall för svårt invalidiserade som ej tidigare fått yrkesutbildning men som likväl kan antas vara i stånd att tillfredsställande sköta en affär e. d.

c) *Bidrag till inköp av bil, motordriven invalidvagn e. d.* Förutsättningen härför är att den partiellt arbetsföre är beroende av motorfordon för sin utkomst eller yrkesutbildning. Är så fallet, undersökes om andra lämpliga kommunikationsmedel icke kan anlitas, avståndet mellan hemmet och arbetsplatsen, sökandens anställningsförhållanden m. m. Även medicinska faktorer och olika lämplighetsskäl i övrigt som sökandens ålder m. m. beaktas. I detta sammanhang må framhållas att bidrag från pensionsstyrelsen utgår endast till sökande fr. o. m. det kalenderår varunder han fyller 22 år. För yngre sökande kan understöd erhållas ur allmänna arvsfonden.

Som allmänna förutsättningar för att erhålla näringshjälp gäller att sökanden icke själv disponerar medel för ändamålet. Tillämpningen härav blir naturligtvis en bedömning från fall till fall. Pensionsstyrelsens bidrag utgör högst tre fjärdedelar av kostnaden, f. n. begränsat till i regel högst 3 000 kronor. Det förutsättes att återstoden täckes från annat håll. I många fall ställer sig kommunen välvillig och bidrager med ett icke oväsentligt belopp. Även vissa landsting lämna bidrag och icke så sällan beviljas anslag från olika humanitära hjälporganisationer.

Ifrågavarande ärenden handläggas inom pensionsstyrelsens sjukvårdsbyrå.

Då näringshjälpen som ovan framhållits är en del av arbetsvården, är det naturligt att det i skilda sammanhang föreslagits, att även arbetsmarknads-

styrelsen skall erhålla medel därför. Härutinnan må följande redogörelse lämnas.

Kommittén för partiellt arbetsföra konstaterade i sitt betänkande 5 om särskilda åtgärder för partiellt arbetsföras sysselsättande m. m. (SOU 1948: 54) i fråga om näringshjälpen bl. a., att pensionsstyrelsen under åren 1945—1947 beviljat näringshjälp i form av maskinutrustning till sammanlagt 176 personer. Av dessa hade övervägande flertalet dessförinnan erhållit yrkesutbildning genom styrelsens försorg. Av de hjälpta hänförde sig icke mindre än 72 procent till kategorien vanföra.

Enligt en av kommittén i samarbete med arbetsmarknadsstyrelsen år 1947 företagen intensivundersökning skulle emellertid ca 2 720 partiellt arbetsföra vara i behov av näringshjälp, varav ca 32 procent vanföra och 68 procent övriga arbetshindrade.

Av uppgifterna angående hjälpbehovet och detta satt i relation till det faktiska antalet hjälpta under ovannämnda 3-årsperiod och till pensionsstyrelsens begränsade ekonomiska resurser för lämnande av näringshjälp drog kommittén den slutsatsen, att det vore tydligt att frågan om näringshjälp till partiellt arbetsföra icke syntes kunna effektivt lösas genom pensionsstyrelsens försorg med de ekonomiska resurser som stode styrelsen till buds för ändamålet och i enlighet med de principer pensionsstyrelsen tillämpade vid utövandet av ifrågavarande verksamhet. Med hänsyn till dessa omständigheter och i linje med vad kommittén tidigare föreslagit beträffande pensionsstyrelsens yrkesutbildande verksamhet funne kommittén starka skäl tala för att verksamheten förlades i nära anslutning till arbetsmarknadsorganet och att pensionsstyrelsens verksamhet för anskaffande av maskin- och verktygsutrustning åt partiellt arbetsföra i huvudsak successivt avvecklades. Kommittén föreslog vidare, att de då gällande bestämmelserna för bidrag till näringshjälp samtidigt skulle bli föremål för revision.

Kommittén förordade emellertid, att pensionsstyrelsens näringshjälpverksamhet under en viss *övergångstid* till viss del skulle bibehållas.

I fråga om principerna för bidragsgivningen föreslog kommittén, att statsbidrag skulle kunna utgå med högst 50 procent på den del av näringshjälpen som översteg 200 kronor.

Kommittén förordade slutligen att för första budgetåret, som antogs bli 1949/50, ett belopp av 200 000 kronor skulle ställas till arbetsmarknadsstyrelsens förfogande för näringshjälp i form av bidrag eller lån till anskaffande av maskin- och verktygsutrustning åt partiellt arbetsföra.

Frågan om invalidvagnar upptogs av kommittén icke till behandling, då densamma varit föremål för utredning och förslag av ortoped- och vanförevårdssakkunniga.

I propositionen 1950: 167 redovisades kommitténs förslag, bl. a. i fråga

om näringshjälpen, utan att dock föredragande departementschefen tog närmare ställning därtill.

I samband med avgivandet av anslagsäskanden för budgetåret 1953/54 framhöll arbetsmarknadsstyrelsen bl. a., att styrelsen under sin arbetsvårdande verksamhet konstaterat ett mycket trängande behov av att i vissa fall kunna bereda partiellt arbetsföra näringshjälp. Detta gällde näringshjälpen som fristående arbetsvårdsform i fråga om det arbetsvårdsexpeditionernas klientel, som visserligen icke vore aktuellt i omskolningshänseende men det oaktat icke kunde nå fram till nöjaktig utkomst utan särskilda stödåtgärder i form av bidrag till startande av egen rörelse, till maskin- eller verktygsutrustning etc. Men behovet av näringshjälp uppträdde även exempelvis i anslutning till yrkesutbildning eller omskolning, särskilt i fråga om partiellt arbetsföra, som trots genomgången utbildning eller omskolning på grund av svårartade arbetshinder icke kunde erhålla lämplig anställning utan måste förhjälpas till egen rörelse, maskin- eller verktygsutrustning för hemarbete etc.

Kommitténs för partiellt arbetsföra beräkningsgrunder för bidragsgivning i samband med näringshjälp ansågo styrelsen riktiga. Styrelsen anförde emellertid, att denna verksamhet, som främst borde taga sikte på de mest komplicerade och ömmande arbetsvårdsfallen, borde underställas arbetsmarknadsstyrelsen, som alltså borde besluta i dessa ärenden, sedan vederbörlig kommunal myndighet lämnat ansvarsförbindelse för sin del av näringshjälpkostnaderna. Medelsbehovet för budgetåret 1953/54 beräknade styrelsen till 100 000 kronor. Framställningen bifölls emellertid icke. Departementschefen uttalade sålunda i 1953 års statsverksproposition (V ht, s. 140), att sådan hjälp borde av praktiska skäl tills vidare endast lämnas av pensionsstyrelsen.

I sina petita för budgetåret 1954/55 hemställde arbetsmarknadsstyrelsen ånyo om anslag för näringshjälp med samma belopp som föregående år eller 100 000 kronor. Ej heller denna framställning föranledde emellertid någon medelsanvisning. Av samma skäl som redovisats föregående år förklarade sig departementschefen i 1954 års statsverksproposition (V ht, s. 148) icke vara beredd att tillstyrka styrelsens förslag, att medel skulle anvisas för näringshjälp.

I sina anslagsäskanden för budgetåret 1955/56 framhöll arbetsmarknadsstyrelsen, att näringshjälpen vore en mycket väsentlig stödåtgärd inom arbetsvården. Avsaknaden av denna hjälpform utgjorde ett allvarligt hinder för en effektiv arbetsvård, då i många fall näringshjälpen vore den enda åtgärd, varigenom en återinpassning i arbetslivet kunde komma till stånd. För det dåvarande måste arbetsvårdsexpeditionerna, när det gällde näringshjälp till klienterna, hänvända sig till pensionsstyrelsen och i övrigt till landsting, kommuner, organisationer och enskilda. Styrelsen vore fullt införstådd med att näringshjälpen kunde vara av värde för pensionsstyrelsens

verksamhet men ansåge, att dess betydelse kunde bli än större inom den direkta arbetsvården. Genom omedelbar tillgång till denna arbetsvårdsform ansåge sig styrelsen även kunna medverka till en mycket önskvärd samordning av åtgärder inom näringshjälps område. Styrelsen föreslog för den skull ånyo, att medel skulle anvisas till näringshjälp. Kostnaderna beräknades liksom tidigare till 100 000 kronor.

Pensionsstyrelsen erinrade i sitt till Kungl. Maj:t avgivna yttrande över arbetsmarknadsstyrelsens sistnämnda framställning om det nära sambandet mellan invalidpensionen och den invaliditetsförebyggande verksamhet som beviljandet av näringshjälp innebure. Med hänsyn härtill ansåge pensionsstyrelsen det lämpligast, att den fortsatta utvecklingen inom detta område stode under ledning av endast en statlig myndighet och att denna bidragsgivning därför i sin helhet borde kvarbli hos pensionsstyrelsen.

Statskontoret avstyrkte för sin del, att medel till näringshjälp ställdes till arbetsmarknadsstyrelsens förfogande.

icke heller denna arbetsmarknadsstyrelsens framställning föranledde någon statsmakternas åtgärd. I likhet med statskontoret och pensionsstyrelsen ansåg departementschefen i 1955 års statsverksproposition (V ht, s. 170), att medel för näringshjälp icke då borde ställas till arbetsmarknadsstyrelsens förfogande utan att pensionsstyrelsen tills vidare ensam borde svara för dessa bidrag.

I sina petita för budgetåret 1956/57 underströk arbetsmarknadsstyrelsen ånyo vikten av att arbetsvården finge omedelbar tillgång till näringshjälp, då i vissa fall denna hjälpform vore den adekvata åtgärden för att åstadkomma en återanpassning i arbetslivet. Styrelsen framhöll vidare att, även om det klientel som vore aktuellt för pensionsnämnderna i fråga om näringshjälp teoretiskt sett icke skiljde sig från arbetsvården, dock i praktiken förelåge en påtaglig skillnad. Arbetsvårdsexpeditionernas hjälpsökande hade i allmänhet icke så framträdande invaliditet, att de varit aktuella i pensionshänseende. I många fall hade dessa hjälpsökande dessutom redan beretts arbetsvård i någon form med bidrag från arbetsmarknadsstyrelsen, varvid en kompletterande näringshjälp erfordrades för att åsyftad återinpassning i arbetslivet skulle kunna ske. Dessa fall visade också med önskvärd tydlighet, att det skulle innebära en väsentlig förenkling av ärendenas fortsatta handläggning, om arbetsmarknadsstyrelsen även bleve i tillfälle att lämna näringshjälp såsom ett komplement till tidigare meddelad arbetsvård. Detta gällde även näringshjälpen som enskild åtgärd för hjälpsökande, vilka tidigare icke haft kontakt med pensionsnämnderna eller varit aktuella i pensionshänseende eller för annan pensionsstyrelsens åtgärd. Arbetsmarknadsstyrelsen funne sig således nödsakad att vidhålla sin uppfattning, att avsaknaden av ifrågavarande arbetsvårdsform utgjorde ett hinder för en effektiv arbetsvård. Styrelsen hemställde för den skull ånyo, att medel

skulle anvisas till näringshjälp. Kostnaderna beräknades härför liksom tidigare till 100 000 kronor.

I sitt till Kungl. Maj:t avgivna yttrande över arbetsmarknadsstyrelsens framställning erinrade pensionsstyrelsen, att styrelsen tidigare vid olika tillfällen framhållit det nära sambandet mellan invalidpensionen och den invaliditetsförebyggande verksamhet som beviljandet av näringshjälp innebure. Styrelsen vidhölle sålunda att starka skäl talade för att ifrågavarande verksamhet finge utvecklas under ledning av endast en statlig myndighet samt att denna bidragsform fortfarande i sin helhet borde bli kvar hos pensionsstyrelsen.

Statskontoret avstyrkte under hänvisning till frågans tidigare behandling, att medel för näringshjälp ställdes till arbetsmarknadsstyrelsens förfogande.

I 1956 års statsverksproposition (V ht, s. 196) avstyrkte departementschefen för sin del att näringshjälp ställdes till styrelsens förfogande.

I anslutning till Kungl. Maj:ts i 1956 års statsverksproposition gjorda framställningar under femte huvudtiteln väcktes i riksdagen två likalydande motioner (I: 191 och II: 499), i vilka hemställdes att riksdagen måtte besluta att till näringshjälp i samband med arbetsmarknadsstyrelsens arbetsvårdsverksamhet för budgetåret 1956/57 anvisa ett reservationsanslag av 100 000 kronor. Motionärerna framhöllo bl. a. näringshjälpens värde som komplement till andra arbetsvårdsformer. Under de sist förflutna åren hade genom arbetsvårdsexpeditionernas medverkan mellan 400 och 500 fall förhjälppts till startande av egen rörelse, anskaffande av verktygsutrustning o. d., fall där näringshjälpen haft avgörande betydelse. Sådana åtgärder krävde en omfattande arbetsinsats från arbetsvårdsexpeditionernas sida och kontakter med den sökande. Den ingående kännedomen om hans bakgrund och om alla de faktorer, som förvandlade honom från ett fall i statistiken till en människa i nödsituation, skapade ofta en känsla av samhörighet emellan den arbetssökande och arbetsvårdsassistenten. Därför kunde det för den förre många gånger bli påfrestande att hänvisas till en ny institution, pensionsstyrelsen, när det gällde att söka näringshjälp; det vore besvärande att på nytt få genomgå utredningsproceduren med läkarintyg och flera andra blankettkrävande ansökningsformer. Det bidrag, som pensionsstyrelsen lämnade, utgjorde i de flesta fall likväl endast en del av det erforderliga beloppet, varför den sökande vid sidan av ansökan till pensionsstyrelsen även måste anlita arbetsvårdsexpeditionen för att få det tillskott som kunde komma i fråga från organisationer, kommuner och landsting. Ett visst anslag till näringshjälp, som stode till arbetsmarknadsstyrelsens förfogande, skulle sålunda betydligt förenkla ärendenas handläggning och ge möjlighet till en bättre samordning av de åtgärder, som måste vidtagas inom arbetsvårdens område. En mera omedelbar tillgång till medel för näringshjälp skulle giva arbetsvårdsexpeditionerna större

effektivitet och, vad som för motionärerna syntes mest betydelsefullt, garantera den hjälpsökande mindre påfrestningar under hans försök att med samhällets hjälp återinpassa sig i arbetslivet.

Statsutskottet uttalade med anledning av nämnda motioner i sitt av riksdagen i denna punkt sedermera godkända utlåtande nr 5 hl. a., att med hänsyn till att arbetsmarknadsstyrelsen under senare år övertagit större delen av pensionsstyrelsens tidigare utbildningsverksamhet och med beaktande av den fortgående utvidgningen av arbetsvårdsverksamheten det ville synas, som om det vore en praktisk åtgärd att ställa medel från pensionsstyrelsens anslag till näringshjälp även till arbetsmarknadsstyrelsens förfogande. Utskottet förordade därför, att frågan skulle tagas till omprövning av Kungl. Maj:t.

I petitaskrivelse för budgetåret 1957/58 framlade arbetsmarknadsstyrelsen under åberopande av vad statsutskottet anfört i frågan år 1956 ånyo förslag om att anslag till näringshjälp skulle ställas icke blott till pensionsstyrelsens utan även till arbetsmarknadsstyrelsens förfogande. Styrelsen hemställde fördenskull, att medel skulle anvisas styrelsen för beredande av näringshjälp.

I sitt till Kungl. Maj:t avgivna yttrande över arbetsmarknadsstyrelsens framställning anförde pensionsstyrelsen bl. a., att möjligheterna för pensionsstyrelsen att bevilja bidrag till näringshjälp fått särskild betydelse i samband med handläggningen av pensionsansökningar för äldre personer eller svårt handikappade, som bibehållit en viss arbetsförmåga. Bidrag till näringshjälp lämnades i avsevärd omfattning även åt personer, som ännu icke vore aktuella i pensionshänseende. Bidraget utginge i dessa fall i invaliditetsförebyggande syfte. Pensionsstyrelsen anförde vidare, att det icke kunde anses utgöra någon mera betydande olägenhet, att personer, som tidigare fått arbetsvård genom arbetsmarknadsstyrelsens försorg, vid ett senare tillfälle, när fråga uppkomme om bidrag till näringshjälp, vände sig till pensionsstyrelsen för bidrag, i all synnerhet som det i flertalet fall syntes vara önskvärt, att vederbörande efter avslutad yrkesutbildning eller omskolning arbetade en ej alltför kort tid såsom anställd hos annan för vinnande av ytterligare erfarenhet och förkovran, innan startande av självständig verksamhet övervägdes. Styrelsen vidhölle sålunda, att starka skäl talade för att ifrågavarande verksamhet fortsatte att utvecklas under ledning av endast en ställig myndighet samt att denna bidragsgivning fortfarande i sin helhet skulle kvarbli hos pensionsstyrelsen.

I 1957 års statsverksproposition (V ht, s. 256) erinrade departementschefen vid behandling av förevarande fråga att han tillstyrkt, att medel under anslaget till Kostnader för överflyttning av arbetskraft skulle av arbetsmarknadsstyrelsen få disponeras för näringshjälp åt kvinnor. Departementschefen förklarade sig därutöver icke beredd föreslå, att medel för näringshjälp då anvisades under de anslag som disponerades av arbetsmark-

nadsstyrelsen men förutsatte, att arbetsmarknadsstyrelsen och pensionsstyrelsen genom överläggningar sinsemellan skulle kunna finna en ordning, som bättre än nu tillgodosåge det praktiska syftet med arbetsmarknadsstyrelsens förslag.

Revisorernas uttalande. Frågan om en återanpassning i arbetslivet av dem som äro mer eller mindre arbetsoförmögna har under senare år tilldragit sig allt större uppmärksamhet. Åtgärder i sådant syfte ha i skilda hänseenden vidtagits av såväl offentliga myndigheter som enskilda arbetsgivare och institutioner m. fl. Huvudman för arbetsvården, i den mån denna ankommer på statsverket, är arbetsmarknadsstyrelsen, som inom sig har en särskild arbetsvårdsbyrå; vid arbetsförmedlingarnas huvudkontor samt vid sju avdelningskontor finnas vidare inrättade s. k. arbetsvårdsexpeditioner. Dessa ha till uppgift att i samarbete med övriga arbetsförmedlingsorgan samt berörda myndigheter, institutioner och organisationer vidtaga åtgärder beträffande de partiellt arbetsföras inpassning i arbetslivet, såsom arbetsprövning, arbetsträning, yrkesutbildning, arbetsförmedling och skyddad sysselsättning. Till arbetsvården hör även att förhjälpa partiellt arbetsföra till näringshjälp, varmed avses ekonomiska bidrag eller lån till startande, bibehållande eller förbättrande av rörelse inom hantverk, handel e. d. I vidare bemärkelse innefattar denna hjälp även anskaffande av invalidvagnar och motorfordon åt rörelsehindrade o. s. v. De statliga anslag som använtas för näringshjälp disponeras i allt väsentligt av pensionsstyrelsen. Detta sammanhänger uppenbarligen därmed, att nämnda myndighet sedan länge haft till uppgift att vidtaga jämväl andra åtgärder till förebyggande och hävande av invaliditet. Det må emellertid erinras om att arbetsmarknadsstyrelsen fr. o. m. den 1 oktober 1952 övertagit större delen av pensionsstyrelsens yrkesutbildande verksamhet samt att 1957 års riksdag efter förslag av 1956 års statsrevisorer beslutat aktualisera frågan om en allmän avveckling av pensionsstyrelsens sjukvårdande verksamhet och i samband därmed förutsatt, att förhandlingar skola upptagas med huvudmännen för styrelsens lasarettavdelningar om en dylik avveckling. I likhet med statsutskottet utgå revisorerna från att de sakkunniga, som numera tillkallats för ändamålet, bedriva sitt arbete på sådant sätt att förslag i ämnet om möjligt kunna framläggas till 1958 års riksdag samt att övriga med en avveckling av pensionsstyrelsens sjukvårdande uppgifter sammanhängande frågor snarast bringas till en lösning. Vid sådant förhållande ter det sig för revisorerna naturligt att nu till behandling upptaga spörsmålet, huruvida pensionsstyrelsen i fortsättningen bör handlägga näringshjälpsärenden. Här om må anföras följande.

Arbetsvården -- och därmed även beredandet av näringshjälp -- är ett naturligt led i arbetsförmedlingsverksamheten. De partiellt arbetsföra böra,

såsom kommittén för partiellt arbetsföra på sin tid framhöll, i görligaste mån inordnas i det ordinarie system av sociala tjänster som samhället ställer till förfogande. Härav följer att starka skäl tala för — och detta oberoende av att pensionsstyrelsens sjukvårdande uppgifter skola avvecklas — att ärendena om näringshjälp koncentreras till den myndighet dit övriga arbetsvårdande uppgifter förlagts. Denna uppfattning företrädde även av nyssnämnda kommitté för de partiellt arbetsföra, som förordade att pensionsstyrelsens verksamhet för anskaffande av maskin- och verktygsutrustning åt partiellt arbetsföra i huvudsak skulle avvecklas. I detta sammanhang må även omnämnas att föredragande departementschefen i årets statsverksproposition förutsatt, att förhandlingar skola komma till stånd mellan pensionsstyrelsen och arbetsmarknadsstyrelsen i syfte att åstadkomma en mera rationell ordning i förevarande avseende än den nuvarande. Några egentliga förhandlingar ha dock, enligt vad revisorerna inhämtat, ännu icke upptagits.

Mot bakgrunden av det nu anförda måste det hälsas med tillfredsställelse, att även arbetsvårdsexpeditionerna inom den offentliga arbetsförmedlingen i allt större utsträckning fått att handlägga näringshjälpfrågor. Det skulle emellertid enligt revisorernas uppfattning vara en rationell åtgärd, därest den myndighet som redan handhar större delen av arbetsvården och som även utför utredningar i näringshjälpärenden, vari pensionsstyrelsen meddelar beslut, jämväl finge fatta beslut i dessa ärenden. Även ur den hjälpbehövandes synpunkt skulle det vara till fördel att behöva anförtro sig åt endast en myndighet; revisorerna dela därvid de synpunkter som framförts i de förut omnämnda motionerna till 1956 års riksdag.

Såsom av det föregående framgår har arbetsmarknadsstyrelsen i olika sammanhang hemställt om att få disponera medel för näringshjälp. Styrelsen synes därvid ha utgått från att pensionsstyrelsen jämsides därmed skulle ha anslag till sitt förfogande för ändamålet. I likhet med pensionsstyrelsen anse revisorerna emellertid, att påtagliga fördelar följa med att verksamheten koncentreras till en myndighet. Revisorerna anse dock för sin del, att denna myndighet bör vara arbetsmarknadsstyrelsen, som bl. a. för ifrågavarande verksamhet disponerar en väl förgrenad lokalorganisation. Självfallet är näringshjälpens av visst värde för att pensionsstyrelsen skall kunna fullgöra sina uppgifter. De olägenheter som för styrelsens del kunna följa med en överflyttning av näringshjälpärendena till arbetsförmedlingen måste emellertid enligt revisorernas mening väga lätt i jämförelse med de fördelar som därav följa. Revisorerna anse sig därför böra förorda, att handläggningen av samtliga ärenden rörande näringshjälp helt överflyttas till arbetsvårdsexpeditionerna. I den mån dylika ärenden uppkomma inom ramen för folkpensioneringen böra således pensionsnämndsordförandena hänvisa vederbörande till det närbelägna arbetsmarknadsorganet. Någon principiell förändring i nuvarande förhållanden innebär en sådan åtgärd icke, då nämnda organ redan nu som nämnts i viss utsträck-

ning utföra de för pensionsstyrelsens befattning med dessa ärenden nödvändiga utredningarna.

Även ur pensionsstyrelsens egen synpunkt bör en överflyttning av här avsett slag enligt revisorernas mening vara till fördel, då densamma jämte avvecklingen av sjukvårdsärendena kommer att möjliggöra för styrelsen att koncentrera sig på de uppgifter för vilka den egentligen är inrättad. Ett överförande av ifrågavarande ärenden till arbetsmarknadsverket — varmed även bör följa en motsvarande överflyttning av de yrkesutbildningsfrågor som pensionsstyrelsen ännu handlägger — samt en avlastning av sjukvårdsärendena från pensionsstyrelsen måste givetvis få en krympning av styrelsens organisation till följd.

Sammanfattningsvis få revisorerna sålunda föreslå, att handläggningen av de statliga ärendena rörande näringshjälp helt överflyttas till arbetsmarknadsverket samt att, så snart de i det föregående angivna förutsättningarna för en minskning av pensionsstyrelsens sjukvårdsbyrå föreligga, de härför nödvändiga åtgärderna vidtagas.

Kommunikationsdepartementet

§ 17

Utfallet av automobilskattemedlens specialbudget

När automobilbeskattningen genomfördes år 1922 i avsikt att anskaffa medel för att finansiera kostnaderna för vägväsendet, inrättades en särskild specialstat härför. Den princip som ligger till grund för specialstaten är, att kostnaderna för vägväsendet skola avpassas efter de inflytande automobilskattemedlen och att dessa å andra sidan skola användas enbart för vägändamål. Ursprungligen omfattade specialstaten på utgiftssidan endast anslag till förbättrande och underhåll av för automobiltrafiken viktiga vägar och gator, men den har efter hand utvidgats till att omfatta praktiskt taget samtliga utgifter för vägväsendet. Fr. o. m. budgetåret 1929/30 inrättades även en fondtitel, automobilskattemedelsfonden, över vilken överskott och brister inom specialbudgeten regleras med anlitande av ett särskilt avsättningsanslag.

Till automobilskattemedlens specialbudget hörande anslag av reservationsanslags karaktär avräknas med hela sitt belopp såsom kostnader för det budgetår för vilket de anvisats. På anslagen uppkommande reservationer redovisas således icke såsom tillgångar för specialbudgeten. I realiteten äro dock dessa reservationer direkt jämförbara med den på budgetutjämningsfonden upptagna behållningen av automobilskattemedel. I efterföljande sammanställning över utfallet av specialbudgeten för budgetåret 1956/57 ha därför reservationerna medtagits såsom särskilda tillgångsposter, medan på utgiftssidan förts allenast de belopp varmed vederbörande anslag faktiskt belastats.

Ingående balans den 1/7 1956

Tillgångar:

Reservationer	512 286 730: 20	
Fordran å budgetutjämningsfonden	<u>258 536 969: 04</u>	770 823 699: 24

Inkomster:

A. I 2 a) Fordonsskatt	308 915 075: 14	
2 b) Bensinskatt	629 514 790: 23	
2 c) Särskild investeringsavgift för motorfordon ¹	<u>79 104 486: 94</u>	1 017 534 352: 31
		<u>1 788 358 051: 55</u>

Utgifter:

VI HUVUDTITELN

B. Väg- och vattenbyggnadsväsendet

Väg- och vattenbyggnadsverket

Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen

1) Avlöningar (9/10 av styrelsens verkliga avlöningar) ²	6 418 674: 13	
2) Omkostnader (9/10 av styrelsens verkliga omkostnader) ²	<u>1 101 214: 22</u>	7 519 888: 35

Vägförvaltningarna

3) Avlöningar (9/10 av förvaltningarnas verkliga avlöningar) ²	18 496 126: 92	
4) Omkostnader (9/10 av förvaltningarnas verkliga omkostnader) ²	4 094 581: 78	
5) De lokala vägnämnderna m. m.	245 538: 21	
6) Reglering av vissa skador inom väg- och vattenbyggnadsstyrelsens ämbetsområde	628 150: 68	23 464 397: 59

Vägunderhåll och vägbyggnader

Väghållningen på landet samt i städer och stadsliknande samhällen, där kronan är väghållare:

7) Vägunderhållet	284 108 476: 40	
8) Byggande av riksvägar	88 716 548: 07	
9) Byggande av länsvägar	191 245 825: 71	
10) Byggande av ödebygdsvägar	10 157 089: 41	
11) Byggande av storbroar	11 355 690: 37	
12) Vissa vägbyggnadsarbeten	47 506 058: 60	633 089 688: 56

Väghållningen i städer och stadsliknande samhällen, som är väghållare:

13) Bidrag till underhåll av vägar och gator	47 428 750: —	
14) Bidrag till byggande av vägar och gator	50 904 863: 02	
Enskild väghållning:		
15) Bidrag till underhåll av enskilda vägar m. m.	15 466 014: 31	
16) Bidrag till byggande av enskilda vägar	11 463 382: 36	
Diverse ändamål:		
17) Bidrag till vissa forsknings- och undersökningsarbeten	489 211: 22	
18) Vissa kostnader i samband med internationella vägkongresser	11 550: 43	
19) Väg- och vattenbyggnadsverkets civilförsvär m. m.	52 791: 23	
Äldre anslag:		
Byggande av bro vid Bergnäset	852: 49	125 817 415: 11

C. Vägtrafikväsendet

Statens bilinspektion:

1) Avlöningar	2 266 175: 87	
2) Omkostnader	815 870: 53	
3) Utrustning	26 370: 68	
6) Bidrag till säkerhetsanordningar vid järnvägs-korsningar	360 168: 76	
7) Bidrag till trafiksäkerhetsfrämjande åtgärder vid vissa järnvägs-korsningar	53 703: —	

Statens biltrafiknämnd:

8) Avlöningar	380 022: 88	
9) Omkostnader	37 953: 19	
10) Undersökningar rörande vägtrafikolyckor m. m.	209 289: 79	
11) Bidrag till nationalföreningen för trafiksäkerhetens främjande	400 000: —	4 549 554: 70

F. Tekniska institut

1) Statens väginstitut		714 590: 45
------------------------------	--	-------------

I. Diverse

2) Ersättning till statens allmänna fastighetsfond: Byggnadsstyrelsens delfond		1 085 849: 53
--	--	---------------

IX HUVUDTITELN

N. Diverse

9) Gottgörelse till fiskerinäringen för av dess utövare erlagd bensinskatt	826 292:—	
10) Gottgörelse till trädgårdsnäringen för av dess utövare erlagd bensinskatt	31 991:—	
Aldre anslag	97 788:—	956 071:—

X HUVUDTITELN

*D. Sjöfart och handel**Hamnar och farleder*

25) Bidrag till byggande och underhåll av mindre hamnar och farleder		628 657: 65
--	--	-------------

XI HUVUDTITELN

D. Polisväsendet

Statspolisintendenten m. fl.:

1) Avlöningar ³	340 000:—	
Statspolisorganisationen:		
2) Inköp av motorfordon m. m. ³	682 578: 09	
3) Underhålls-, drift- och expeditionskostnader ³	1 629 000:—	
4) Gottgörelse till polisdistrikten ³	9 065 000:—	
5) Polisradioväsendet ³	197 000:—	

Statens polisskola:

10) Avlöningar ³	98 000:—	
11) Omkostnader ³	35 000:—	
12) Utbildningsarvodet m. m. ³	50 000:—	
17) Vissa ersättningar åt befattningshavare vid polisväsendet m. m. ³	997 000:—	
23) Bidrag till främjande av rekryteringen i vissa polisdistrikt	18 748: 20	13 112 326: 29

XII HUVUDTITELN

C. Statliga pensionsväsendet

1) Pensioner åt f. d. befattningshavare i statens tjänst ²	1 400 000:—	
3) Pensioner enligt tjänstepensionsreglementet för arbetare m. m. ²	7 200 000:—	
7) Pensioner åt efterlevande till befattningshavare i statens tjänst ²	300 000:—	
8) Pensioner åt efterlevande till arbetare i statens tjänst ²	700 000:—	9 600 000:—
Summa utgifter		820 538 439: 23

*Utgående balans den 30/6 1957**Tillgångar*

Reservationer	680 737 898: 35	
Fordran å budgetutjämningsfonden	287 081 713: 97	967 819 612: 32
		1 788 358 051: 55

Anm. 1 Genom beslut av 1956 års riksdag har den tidsbegränsade särskilda investeringsavgiften för motorfordon fr. o. m. den 1 december 1956 utbytt mot en permanent omsättningsskatt. Inkomsterna av denna skatt ingå ej i automobilskattemedlen utan redovisas å en under Tullar och acciser uppförd ny inkomsttitel, benämnd Omsättningsskatt å motorfordon (prop. 1956: 188).

2 Angående principerna för avräkningen mot automobilskattemedlen, se prop. 1954: 112.

3 Av de under dessa anslag anvisade medlen skola endast vissa bestämda belopp avräknas mot automobilskattemedlen. Angående principerna för denna avräkning, se prop. 1954: 174.

Revisorernas uttalande. Genom automobilskattemedlens redovisning på en specialstat är det möjligt att följa i vad mån inflytande medel komma till användning för väg- och vägtrafikväsendet samt de övriga ändamål för vilka dessa medel äro avsedda. I riksstaten redovisas emellertid till automobilskattemedlens specialbudget hörande inkomster och utgifter blandade med övriga poster; någon specialredovisning av dessa medel förekommer icke. Ej heller annorstädes i publicerade redovisningar av den statliga medelsförvaltningen kan en samlad överblick erhållas över automobilskattemedlens olika delposter för det senast förflutna budgetåret, motsvarande den sammanställning som lämnas för exempelvis fastighetsfonderna. Med hänsyn härtill och till automobilskattemedlens omfattning ha revisorerna ansett det vara av intresse att lämna ovan intagna sammanställning. Därav framgår att specialbudgeten, utformad på det sätt i det föregående angivits, den 1 juli 1956 redovisade tillgångar i form av anslagsreservationer å 512 miljoner kronor och i form av fordran på budgetutjämningsfonden å 259 miljoner kronor. Sistnämnda fordran innebär, att för de med automobilskattemedlen avsedda ändamålen influtit 259 miljoner kronor mera än vad som anvisats. Under budgetåret 1956/57 ha såväl automobilskattemedlens fordran på budgetutjämningsfonden som reservationerna ytterligare stigit. Under budgetåret ha inkomsterna utgjort närmare 1 018 miljoner kronor och utgifterna 821 miljoner kronor. Fondens kassamässiga överskott uppgick således till 197 miljoner kronor. Av överskottet ha 169 miljoner kronor åtgått till ökning av reservationerna, medan återstående belopp eller 28 miljoner kronor överförts till budgetutjämningsfonden. Som följd härav utvisar specialbudgeten den 30 juni 1957 en behållning å nära 968 miljoner kronor, varav inemot 681 miljoner kronor i form av reservationer på anvisade men för sitt ändamål ännu icke utnyttjade anslag samt mer än 287 miljoner kronor som fordran å budgetutjämningsfonden. Sistnämnda belopp motsvarar alltså vad som vid budgetårets utgång ännu icke anvisats för vägväsendet och övriga hithörande ändamål.

Det må erinras om att outnyttjade automobilskattemedel, vare sig de ha formen av överskott på specialbudgeten eller av reservationer under vederbörande anslag, enligt av riksdagen fastställda principer äro avsedda att framdeles komma vägväsendet till godo. Någon fondering i egentlig mening förekommer emellertid icke; endast redovisningstekniskt upprätthålles en skillnad gentemot övriga statsmedel.

§ 18

Den nya Norrtäljevägen

Den nuvarande länsvägen 275 Stockholm—Norrtälje har särskilt på delen från Danderyds kyrka genom Täby till Rosenkälla en synnerligen otillfredsställande plansträckning med en mängd svåra, siktskymmande kurvor. Vägen har även alltför ringa bredd, vilken endast på korta sträckor tillåter omkörning. Den angivna vägsträckan, som f. n. har en längd av 15,5 km, har sedan länge varit aktuell för ombyggnad. Under åren 1954—1957 har denna ombyggnad kommit till stånd i en helt ny sträckning, sydost om den nuvarande vägen, med en längd av 13,8 km och till största delen utförd som motorväg. Byggnadsföretaget omfattar utom vägbanorna ett stort antal broar, tunnlar och rampvägar, delvis ingående i fem s. k. trafikplatser för undvikande av plankorsningar, ävensom lokala tvärgående vägar för anslutning till det äldre vägnätet. De slutliga kostnaderna torde komma att uppgå till omkring 32 miljoner kronor enligt denna uppställning.

Vägbyggnadsarbeten	16,3 miljoner kronor
Broar och betongarbeten	6,5 » »
Beläggningar	3,8 » »
Marklösen m. m.	3,5 » »
Planering och projektering	1,8 » »
	<hr/>
	31,9 miljoner kronor

Planeringens tidigare skeden

År 1938 upprättades av civilingenjören G. Nordenadler ett förslag till ombyggnad av Norrtäljevägen på delen från Danderyds kyrka till Rosenkälla jämte biväg till Östra Ryds kyrka. Förslaget hade en sträckning som i huvudsak överensstämde med den sedermera fastställda. Vissa avvikelser förekommo dock i förhållande till det slutliga förslaget, särskilt på delarna vid Danderyds kyrka, bebyggelseområdet vid Lahäll och delen norr om Hägernäs—Ullna. Vägen planerades för en 9 m bred körbana jämte dubbla gång- och cykelbanor.

År 1943 aktualiserades med anledning av krigsförhållandena en helt ny sträckning, väster om den nuvarande vägen. I detta skede projekterades vägen för dubbla körbanor, av vilka dock endast den ena skulle utbyggas i en första etapp. Förslaget överarbetades under år 1945 beträffande delen förbi Enebyberg.

I samband med påbörjandet av storflygplatsen vid Halmsjön aktualiserades år 1946 en helt ny sträckning av riksväg 13 Stockholm—Uppsala, innebärande att denna väg skulle utgå från Danderyds kyrka med sträckning väster om Enebybergs villastad. Till nämnda väg skulle den nya Norr-

täljevägen ansluta såsom en sekundärled vid en trafikplats vid Rinkeby, strax norr om Danderyds kyrka.

Planeringsarbetet låg därefter nere åtskilliga år men återupptogs på allvar år 1952, då projekteringen inriktades på att Norrtäljevägen skulle vara huvudled och erhålla en sträckning i ungefärlig överensstämmelse med den av Nordenadler föreslagna. Vägsektionen ändrades så till vida, att gångbanorna slopades och sektionen kom att innehålla två körbanor och två cykelbanor jämte skiljeremisor samt en total vägbredd av 25 m.

På grundval av den preliminära arbetsplan som utarbetades under år 1952 upprättades genom Täby köpings försorg ett i januari 1953 dagtecknat förslag till ändring av byggnadsplanen för de områden som berördes av Norrtäljevägens genombrytning av lahällsbebyggelsen.

Enligt 1952 års arbetsplan skulle trafikplatser förläggas till gränsen mellan Djursholm och Täby samt vid Sågtorpsvägen. Detta förslag kunde dock icke föras vidare på grund av motstånd från de inom området boende. Vägförslaget omarbetades därför under år 1953, varvid de berörda trafikplatserna flyttades till Lahällsvägen respektive Kvarntorp.

Den 27 november 1953 meddelade väg- och vattenbyggnadsstyrelsen beslut att vägen skulle utföras såsom motorväg på delen Danderyds kyrka—Hägernäs. Detta beslut föranledde vissa omarbetningar. Sålunda slopades bl. a. cykelbanorna, och vägsektionen fastställdes till två körbanor å 7 m jämte mittremsa om 3—4 m samt två vägrenar om 2,5 m eller totalt 22—23 m.

Under år 1953 framkommo planer från Täby köping på utnyttjande av visst markområde mellan nya Norrtäljevägen och Stockholm—Roslagens järnväg (SRJ) vid Åkerby för anläggande av en galoppbana. Erforderlig omstakning och omprojektering av delen mellan Kvarntorp och Viggbyholm utfördes med anledning härav samma år. Även sträckningen förbi Danderyds kyrka samt planerna för Danderyds trafikplats omarbetades efter framställning från Djursholms stad och Danderyds köping.

Under senare delen av år 1953 uppkom tanken att från Hägernäs framdraga väglinjen i ett västligare läge än som tidigare tänkts på en omkring 3,5 km lång sträcka norr om Hägernäs och fram till i höjd med Deglinge gård, varigenom även platsen för korsningen med Roslagsbanan skulle komma att förskjutas. I anledning härav erforderlig omprojektering utfördes under tiden oktober 1953—maj 1954.

I samband med att under våren 1954 projekteringsarbetet för den nya vägen började komma in i slutskedet, framfördes från Täby köpings sida önskemål om att väglinjen på delen från Kvarntorps trafikplats och förbi det s. k. Grindtorpsområdet (beläget öster om Roslags-Näsby samt mellan nya Norrtäljevägen och Roslagsbanan) skulle förskjutas ytterligare åt sydost — utöver vad som skett 1953 — för att möjliggöra dels ett bättre utnyttjande för bebyggelsen av nyssnämnda område, dels att galoppbanan skulle kunna givas ett ändrat läge med därav följande lägre anläggningskostnader.

För att icke ytterligare försena projekteringsarbetet överenskomms då att köpingen själv skulle upprätta ett alternativt förslag för berörda delsträcka, som omfattade ca 2,5 km. Ett sådant förslag inkom sedermera och följdes i huvudsak i den slutliga sträckningen.

Under år 1954 omarbetades samtliga trafikplatser, varvid dels ändring vidtogs i vad avsåg åtskilliga av lokalvägarnas anslutning till trafikplatserna, dels ett nytt system för rampvägarnas linjeföring inom trafikplatserna genomfördes.

Arbetsplanen av år 1954 och dess fastställelse

Det upprättade vägförslaget utställdes för granskning enligt 15 § väglagen under tiden den 15 juni—den 12 juli 1954.

Vid denna tidpunkt hade emellertid full klarhet ännu icke vunnits rörande vissa avsnitt i planeringen. Följande punkter voro alltjämt beroende av utredning.

1. Det var ännu icke möjligt att bedöma, vilka markförstärkningsåtgärder som eventuellt skulle bli nödvändiga att vidtaga för huvudväg och rampvägar vid Kvarntorp, Hägernäs och Löt ävensom vilka följdverkningar på vägförslaget som skulle föranledas av dylika arbeten, särskilt såvitt gällde de i vissa avseenden komplicerade lednings- och avvattningsanordningarna vid nyssnämnda platser. Redan år 1946 hade omfattande grundundersökningar företagits för utrönande av vilka förstärkningsåtgärder som kunde behövas på mindre bäriga sträckor. Provtagningar hade utförts och underställts statens geotekniska institut, som avgivit utlåtande med förslag till åtgärder. Till följd av de omprojekteringar på ett flertal delsträckor som successivt ägde rum krävdes emellertid ytterligare geotekniska undersökningar. Samtidigt härmed blevo vissa modernare förstärkningsmetoder (djupdränering med sandpelare) aktuella att användas på flera delsträckor. Dessa metoders användning krävde tidsödande undersökningar, vilka pågingo vid tiden för utställelsen.

2. Oklarhet rådde om den punkt på huvudvägen från vilken den planerade bivägen till Östra Ryds kyrka (och Vaxholm) skulle avgrenas. Enligt direktiv från väg- och vattenbyggnadsstyrelsen medtogs icke denna väg i arbetsplanen, när frågan ansågs erfordra ytterligare utredning. Det var dock klart att den blivande avgreningspunkten måste utbildas som en fullständig trafikplats med planskild korsning av motorvägen, men en viss ändring av profilen för huvudvägen och av lednings- och avvattningsanordningar kunde eventuellt bli nödvändig.

3. Sträckningen av vägdelen förbi Grindtorp och den planerade galoppbanan hade ännu icke kunnat fixeras i planen, emedan det alltjämt var ovisst huruvida den ursprungliga linjen eller den av Täby köping framförda alternativlinjen skulle komma att fastställas. Detta medförde att fastställandet av läget för en planskild passage i form av bro eller vägport på delen

mellan Kvarntorp och Viggbyholm tills vidare måste uppskjutas. Till denna ovisshet bidrog även det stadsplaneringsarbete som pågick rörande Grindtorpsområdet genom Täby köpings försorg; något bestämt besked från vederbörande intressenter om läget för den planskilda korsningen kunde icke erhållas från intressenterna.

4. Enligt utlåtande av riksantikvarieämbetet den 19 juni 1954 skulle vägförslaget inom Täby och Österåkers kommuner komma att beröra ett antal fornlämningar, vilkas utgrävning det skulle åligga vägväsendet att ombesörja, innan vägarbetet finge framgå över respektive områden. Sådana utgrävningar kunde företagas endast när marken icke var tjälbunden. Osäkerhet rådde om vilken tid som skulle åtgå för utgrävningarna; denna tid var i sin tur beroende på omfattningen av de berörda gravfälten, vilka enligt bestämmelserna måste utgrävas i sin helhet, således även till de delar som eventuellt låge utanför vägområdet.

Genom beslut den 5 oktober 1954 fastställde väg- och vattenbyggnadsstyrelsen den av vägförvaltningen upprättade arbetsplanen, varvid förbi Grindtorpsområdet den s. k. alternativlinjen valdes.

I anslutning till fastställelsen ifrågasatte väg- och vattenbyggnadsstyrelsen i skrivelse den 7 oktober 1954 till vägförvaltningen, om icke den projekterade trafikplatsen vid Viggbyholm borde givas ändrad utformning i syfte att bättre kunna betjäna trafiken. I samband med styrelsens granskning av planen föreskrevs även viss ändring i fråga om bredden och sektionen för en av rampvägarna i Hägernäs trafikplats. Vägförvaltningen påbörjade snart undersökningar för att utröna, om den ifrågasatta ändringen kunde genomföras; genom en promemoria den 15 januari 1955 underrättades väg- och vattenbyggnadsstyrelsen om de konsekvenser beträffande vissa i vägförslaget ingående broar, som skulle bli följden om vissa av vägförvaltningen föreslagna ändringar av trafikplatsen genomfördes.

Förslag till ändrad arbetsplan för trafikplatsen vid Viggbyholm och sträckan närmast norr därom, ca 1 km i längd, överlämnades till väg- och vattenbyggnadsstyrelsen för fastställelse den 25 augusti 1955. Genom beslut den 21 december 1955 fastställde väg- och vattenbyggnadsstyrelsen den ändrade arbetsplanen och föreskrev därvid, att vissa smärre jämkningar skulle ske beträffande rampvägarnas utförande.

Programmet för entreprenadarbetet

Under tiden juni—september 1954 kompletterades arbetsplanen med vissa ritningar m. m., erforderliga för upprättande av programhandlingar för infordrande av anbud. Bl. a. utreddes i samråd med de berörda kommunernas elektricitetsverk frågan i vad mån vägföretaget skulle komma att beröra ledningsnäten. De uppgifter som därvid erhöles sammanställdes och bifogades programmet. Vidare bifogades ett av vederbörande kommun uppgjort förslag rörande erforderliga, mycket omfattande omlägningsarbeten för

vatten- och avloppsledningarna i lahällsområdet. En särskild promemoria till programmet avsåg erforderliga grundförstärkningsarbeten. Av denna sistnämnda framgick, att slutligt besked då ännu ej erhållits från statens geotekniska institut beträffande vilka åtgärder som skulle komma att föreskrivas vid Kvarntorp, Hågernäs och Löt.

Genom skrivelse den 9 augusti 1954 till vissa entreprenadfirmor meddelades, att vägförvaltningen avsåg att erbjuda dessa att inkomma med anbud å vägföretaget. Preliminära programhandlingar bifogades, varjämte angavs att kompletterande ritningar komme att tillställas berörda firmor efter hand som de upprättades.

Det definitiva programmet dagtecknades den 27 september 1954. Sedan programmet enligt skrivelse från väg- och vattenbyggnadsstyrelsen den 16 oktober 1954 granskats i vad avsåg i företaget ingående broar, översändes den 18 oktober 1954 ytterligare vissa kompletterande handlingar till entreprenadfirmorna, bl. a. »Bestämmelser för i företaget ingående konstbyggnader». Vid dessa voro fogade förslagsritningar till samtliga i företaget ingående broar ävensom tillhörande särskilda borrningsritningar, av vilka grundens beskaffenhet framgick. Vidare funnos bilagda avskrifter i förekommande fall av de geotekniska utlåtanden som berörde respektive bro. Sålunda funnos geotekniska utlåtanden för båda de broar beträffande vilka det sedermera skulle uppstå särskilda svårigheter med grundläggningen, nämligen broarna över Roslagsbanan vid Enebyberg och över Sågtorpsvägen sydost Roslags-Näsby.

Vid tidpunkten i fråga funnos icke några arbetsritningar färdigställda för någon av de i företaget ingående 15 broarna. För tre broar, bl. a. H 3 söder Enebyberg, skulle de av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen upprättade förslagsritningarna uttryckligen betraktas endast såsom preliminära.

Beträffande bron H 3 framhöll väg- och vattenbyggnadsstyrelsen i skrivelse till vägförvaltningen den 16 september 1954, samtidigt som det upprättade förslaget till bron översändes för granskning och yttrande, att vissa kompletterande grundundersökningar vid broläget erfordrades samt anmodade vägförvaltningen att samråda med statens geotekniska institut rörande dessa undersökningar ävensom att inhämta institutets utlåtande rörande föreslagna grundläggningsnivåer. Utlåtande i ärendet erhöles från institutet den 12 november 1954. Utlåtandet gav icke vid handen, att det av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen förutsatta grundläggningsarbetet med schakt i torrhet inom träspont icke skulle vara lämpligt.

Den 8 november 1954 erhöles entreprenadfirmorna de sista kompletterande uppgifterna till programmet.

Beträffande den i förevarande sammanhang betydelsefulla frågan om bortflyttning av inom det blivande vägområdet befintliga hinderande anordningar ävensom beträffande tillträde för entreprenören till visst markområde angavs i programmet bl. a., att rivning och flyttning av hus samt flytt-

ning av elektriska ledningar och televerket tillhöriga luftledningarna och jordkablarna ej ingå i entreprenaden. Entreprenören skulle i god tid underrätta beställaren om när dylika arbeten senast måste vara utförda för att entreprenadarbetena skulle kunna fortgå programenligt.

Tidsplanen i programmet innehöll, att arbetena skulle påbörjas omkring den 1 december 1954. Terrasseringsarbeten, vatten- och avloppsledningar och samtliga broar skulle vara färdiga för besiktning den 1 december 1956, överbyggnadsarbeten den 1 juli 1957 samt beläggningsarbeten bortsett från toppbeläggningar, frösådd och uppsnygningsarbeten den 1 november 1957. Arbetet i sin helhet skulle vara färdigt den 1 juli 1958.

Entreprenadsummans reglering på grund av ändrade arbetarlöner, allmänna omkostnader, materialkostnader och transportkostnader samt väsentlig rubbning för arbetenas bedrivande skulle ske jämlikt Kungl. Maj:ts cirkulär till statsmyndigheterna angående rörligt pris vid vissa upphandlingsavtal (SFS 1948: 135, 1954: 80). Däremot innefattade programmet icke några särskilda bestämmelser avseende det fall, att en väsentlig rubbning av arbetets planliga bedrivande kunde bli förorsakad av att entreprenören av någon anledning icke vid i tidsplanen förutsatt tidpunkt kunde beredas erforderligt tillträde till vägområdet och arbetsplatsen. Ej heller berördes i programmet frågan om när arbetsritningar för i företaget ingående konstarbeten, broar, gångtunnlar, stödmurar m. m. kunde beräknas vara utarbetade av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen. Detsamma gällde frågan om vilka de ekonomiska konsekvenserna skulle bli av en rubbning av entreprenörens tidsplan, förorsakad av att beställaren av någon anledning icke tillhandahöll för arbetets planliga bedrivande erforderliga arbetsritningar. Någon reservation för dylika eventualiteter ägde blivande entreprenör icke rätt att foga vid anbudet, med mindre i detta särskilt angavs kostnaden för slopandet av sådan reservation.

Såsom framhållits varslade vägförvaltningen redan genom skrivelse den 9 augusti 1954 vissa entreprenadföretag om att de skulle erbjudas inkomma med anbud å utförande av nya Norrtäljevägen samt att arbetet avsågs skola påbörjas före årets utgång. Med hänsyn till den betydande omfattningen av i vägföretaget ingående arbetskvantiteter ansåg sig vägförvaltningen kunna förutsätta, att blivande anbudsgivare synnerligen ingående skulle komma att göra sig underrättade om de lokala förhållandena utmed väglinjen, bl. a. för att kunna uppgöra den tidsplan som skulle lämnas i anslutning till anbudet. Bl. a. måste anbudsgivare taga med i beräkningen vid tidsplanens upprättande, att i väglinjen voro belägna 30 byggnader, vilka måste rivas innan respektive markområde kunde göras tillgängligt för väg- och broarbeten. Åtskilliga av dessa byggnader voro bebodda bostadsfastigheter. Även en tidnings- och tobakskiosk, belägen i det blivande läget för bron över Sägtorpsvägen (H 6), jämte tillhörande el- och teleledningar måste undanskaffas innan något i entreprenaden ingående arbete kunde påbörjas där.

Någon uppgift om när berörda byggnader kunde beräknas bli undanskaffade eller rivna hade icke av vägförvaltningen lämnats i programhandlingarna. För rivning av byggnader fordrades tillstånd av Täby köpings byggnadsnämnd.

Det totala antalet fastigheter som berörts av vägföretaget uppgår till 140. Av dessa har vägförvaltningen nödgats helt inlösa 40. Kostnaderna för marklösen ha totalt för hela företaget uppgått till omkring 3,5 miljoner kronor.

Medelstilleddning samt intagande i flerårsplan m. m.

Sedan 1940-talet hade företaget Danderyds kyrka—Rosenkälla jämte bi-väg till Östra Ryds kyrka funnits intaget i den för länet upprättade s. k. investeringsreserven. Detta innebar att företaget bedömdes såsom angeläget men icke hade kunnat beredas plats i den för länet gällande flerårsplanen för byggande av huvudvägar.

I den flerårsplan som upprättades för femårsperioden 1952—1956 och fastställdes av Kungl. Maj:t den 10 april 1953 intogs emellertid företaget med ett totalbelopp av 16 miljoner kronor, fördelat med 1,5 miljoner kronor år 1953, 5 miljoner kronor år 1954, 6 miljoner kronor år 1955 och 3,5 miljoner kronor år 1956.

I anslutning till den fastställda flerårsplanen upprättades vägförvaltningens arbetsprogram för år 1953. I detta upptogs 1,6 miljoner kronor för att påbörja arbetet, vilket enligt programmet beräknades kunna ske omkring den 1 oktober samma år. På grund av att — såsom ovan nämnts — vägförslaget i flera avseenden måste bli föremål för över- och omarbetning under år 1953, kunde arbetet dock icke påbörjas nämnda år. Inlösen av fastigheter i väglinjen påbörjades emellertid i syfte att underlätta igångsättningen av företaget, när förslaget väl bleve fastställt.

I arbetsprogrammet för år 1954 reserverades 1,8 miljoner kronor, avsedda för fortsatt marklösen och för påbörjande av de egentliga vägarbetena. Vid årets slut hade nedlagts drygt 3,2 miljoner kronor på företaget, fördelade dels på marklösen, dels på utgifter för vissa i vägförvaltningens egen regi i december månad igångsatta djupdräneringsarbeten inom Hägernäs trafikplats och dels på utbetalt förskott till den för vägföretaget antagna entreprenören.

I flerårsplanen för perioden 1955—1959 upptogs vägföretaget med erforderlig resterande medelstilleddning, motsvarande ett beräknat totalbelopp av 28 miljoner kronor. Däri ingingo dock icke kostnaderna för anslutningsvägen till Östra Ryds kyrka (Vaxholmsvägen).

Anbudsgivning och antagande av entreprenörer

Som nämnts fastställdes arbetsplanen den 5 oktober 1954.

Den 12 november 1954 inkommo anbud från 9 anbudsgivare, och några

dagar senare öppnades anbudet. Den 20 november 1954 vann väg- och vattenbyggnadsstyrelsens fastställelsebeslut laga kraft utan att några besvär anförts. Samma dag träffades — efter några dagars förhandlingar — preliminär överenskommelse med blivande entreprenör om ändrad tidsplan för vissa väg- och broarbetens bedrivande.

I anledning av att arbetsritningarna för konstarbetena (broar m. m.), vilka voro under upprättande på väg- och vattenbyggnadsstyrelsens konstruktionsbyrå, bedömdes icke kunna bli färdiga i så god tid, att arbetena skulle kunna utföras enligt den till anbudet fogade tidsplanen, ägde underhandsamråd rum under tiden den 18—20 november mellan representanter för vägförvaltningen, styrelsens konstruktionsbyrå samt den blivande entreprenören angående ändring av tidsplanen. Härvid anpassades planen till konstruktionsbyråns möjligheter att leverera arbetsritningar för de i företaget ingående 14 broarna.

Den 23 november 1954 antog vägförvaltningen såsom entreprenörer firmorna AB Bergendahl och Höckert i Stockholm samt AB N. P. Lundh i Malmö. De båda entreprenörerna fördelade sinsemellan arbetet på så sätt, att den förstnämnda svarade för vägbyggnadsarbeten och asfaltbeläggningar samt den senare för broar och betongbeläggningar. Därefter påbörjades arbetena vid Danderyd den 25 november 1954. Enligt nyssnämnda reviderade tidsplan skulle arbetet med bron över Sägtorpsvägen ha påbörjats den 1 december 1954. Befintliga el- och teleledningarna samt en kiosk förhindrade dock att så kunde ske. Detta hinder hade icke berörts vid de överläggningar som föregingo överenskommelsen om ändring i tidsplanen.

Vid tidpunkten för arbetenas igångsättande förelågo sålunda, såsom tidigare berörts, vissa hinder inom vägområdet. Vissa av dessa hinder voro av den natur, att åtgärder för deras undanröjande icke kunnat vidtagas förrän arbetsplanen vunnit laga kraft. Hit hörde två fornlämningsområden — i Viggbyholm och i Ullna — vilkas utgrävning icke kunde förutsättas bli påbörjad förrän tidigast under maj månad 1955. Vidare kvarstodo ett stort antal byggnader, delvis bebodda samt delvis belägna inom stadsplanlagt område. I det senare fallet ålåg det Täby köping att ombesörja erforderlig marklösen samt att tillhandahålla mark för vägföretaget. Slutligen hindrades arbetena av en tidnings- och tobakskiosk — vid broläget H 6 — samt av ett stort antal el- och teleledningarna, såväl jord- som luftledningarna, främst inom lahallområdet.

Utöver dessa hinder i den blivande vägbanan må erinras om att vissa frågor om arbetenas bedrivande allttjämt icke voro lösta. Sålunda avvakta- tades följande:

a) Utlåtande från statens geotekniska institut angående vilka grundförstärkningsåtgärder som borde vidtagas vid trafikplatserna vid Kvarntorp, Hägernäs och Löt samt kompletterande utlåtanden över grundundersök-

ningar för broarna över Roslagsbanan söder Enebyberg (H 3) och vid Roslags-Näsby (L 2).

b) Vägförvaltningens framläggande av reviderat förslag beträffande nytt läge för Viggbyholms trafikplats jämte anslutande vägar ävensom ändrat utförande för två broar (H 8 och H 9) och tillkomsten av ytterligare en bro (H 14).

c) Definitivt ställningstagande från vederbörande intressenter beträffande planläget av en bro- eller tunnelförbindelse (H 13) på delen mellan Kvarntorp och Viggbyholm.

d) Vägförvaltningens framläggande av förslag till ny trafikplats för avgrening av den planerade bivägen till Östra Ryds kyrka.

På grund av vad som framgick av arbetsritningar och vad därom anförts i programhandlingarna i övrigt ansåg sig vägförvaltningen icke ha anledning förmoda, att de ovannämnda hindren inom vägområdet skulle medföra några komplikationer för entreprenadens genomförande. De under punkterna a) — d) angivna förhållandena bedömde vägförvaltningen i samband med anbudsinfordran icke skola föranleda andra ändringar och tillägg till den utbudna entreprenaden än att beställaren och blivande entreprenör borde kunna under arbetets gång i vanlig ordning och på basis av anbudets priser komma överens om ändringarnas och tilläggens prissättning och infogande i entreprenaden.

Ersättningar för försenade broarbeten

Svårigheten för väg- och vattenbyggnadsstyrelsens konstruktionsbyrå att medhinna färdigställande av erforderliga arbetsritningar för de tre större broarbeten som voro avsedda att påbörjas den 1 december 1954 medförde som tidigare nämnts en överenskommelse med entreprenören om ändring i tidsplanen. Med skrivelse den 20 november 1954 överlämnade sålunda entreprenören en ny tidsplan, för vilken begärdes tilläggsersättning med 142 000 kronor. Denna godkändes av vägförvaltningen den 30 november samma år. Den beräknade merkostnaden hade specificerats sålunda:

1. Omfartsväg vid Hägernäs, ca 1 300 m:		
a) Anläggning	26 000	
b) Grusning	16 000	
c) Underhåll under 1 år	10 000	
d) Bron — kulvert	15 000	67 000
2. Merkostnad för längre transport av massor, Hägernäs:		
Transport ca 4 000 m ³ (1 km mertransport)		2 000
3. Provisorisk väg för transport av berg från sekt. 7/900—8/000:		
a) Anläggning	10 000	
b) Grusbärlager	3 000	13 000
4. Merkostnad för sandtransport å provisorisk väg vid Hägernäs på grund av större transportlängd och sämre väg		10 000

5. Merkostnader för broarbeten:

a) Arbetsledning	36 000	
b) Maskinhyror, frakter å maskiner m. m.	14 000	50 000
	<u>Summa kronor</u>	<u>142 000</u>

På våren 1955 konstaterades att en avsevärd försening av brobyggnadsarbetena hade inträffat. För att inhämta denna försening beslöt den dåvarande arbetschefen, att schaktning och sprängning, där så kunde ske, skulle utföras så tidigt som möjligt utan hänsyn till den kontraktssenliga tidsplanen. Härigenom skulle även ett bättre underlag för konstruktionsarbetet erhållas. AB Nils P. Lundh bekräftade denna överenskommelse i skrivelse den 26 mars 1955.

AB Nils P. Lundhs krav på ersättning för den försenade igångsättningen framställdes första gången i maj 1955, varvid begärdes 113 822 kronor 72 öre för tiden fram till den 1 maj 1955. Vägförvaltningen ifrågasatte det berättigade i att ersättningen för de fasta kostnaderna beräknades i enlighet med beredskapskontraktets bestämmelser, varefter frågan icke togs upp förrän i augusti 1955, då entreprenören återkom med krav på ersättningar å sammanlagt 172 132 kronor 91 öre enligt denna uppställning:

1. Ersättning för arbetsledning:

Eftersläpningen utgör 610 000 kronor. Kostnad för arbetsledning beräknas till 6 % av entreprenadsumman, vilket ger en merkostnad av 36 600: —

2. Ersättning för maskiner:

Stilleståndshyror från den dag maskinerna anlände till arbetsplatsen fram till den dag när eftersläpningen synes ha upphört, 1 juni 1955, utgöra 39 754: 50

3. Ersättning för ökade fasta kostnader:

Förseningen uppgår till ca 6 månader. Om därvid frånräknas 1 månad för igångsättning, bör ersättning utgå för 5 månader eller $5 \text{ mån} \times 0,5 \% \times 3\,831\,136:20$ 95 778: 41

Summa kronor 172 132: 91

Vägförvaltningen begärde då, att ersättningen för arbetsledarlöner skulle beräknas efter månadslön och utnyttjad tid. Sådan beräkning framlades den 15 augusti och granskades på kontrollantkontoret. De upptagna tiderna reducerades efter långvariga överläggningar med entreprenören. Beträffande ersättning för maskiner voro vägförvaltningen och entreprenören överens om att svenska byggnadsentreprenörföreningens hyresprislista skulle tillämpas på de maskiner som helt eller delvis icke utnyttjats och som funnos i arbetsplatsens förråd. Beträffande de individuella hyrestider som upptagits i entreprenörens uppställning kunde enighet icke uppnås, utan beslöts att maskinerna skulle sammanföras i vissa grupper, för vilka en generell tidslängd lättare skulle kunna fastslås. Ersättningen för fasta kostnader skulle beräknas på grundval av verkliga uppgivna kostnadsposter. Entreprenören framlade sammanställningar i enlighet med dessa direktiv

på sammanträde hos vägförvaltningen den 8 september 1955, sedan desamma granskats på kontrollantkontoret och föredragits för arbetschefen. Posterna rörande arbetsledning och maskiner godkändes, medan posten fasta kostnader icke kunde godkännas i något av de av entreprenören framlagda alternativen. Vägdirektören bjöd då entreprenören hälften av ersättningen enligt alternativet verifierade kostnader, vilket ansågs utgöra skälig ersättning, och AB Nils P. Lundh förklarade sig nöjd härmed. Den av vägförvaltningen godkända ersättningen uppgick till 155 913 kronor 50 öre varav 35 600 kronor för arbetsledning, 41 413 kronor 50 öre för maskinhyror och 78 900 kronor för ökade fasta kostnader.

Ersättning för försening och forcering av vägarbetet

På grund av profiländringar, flyttning av Viggbyholms trafikplats, tillkomst av ny trafikplats vid Löt, djupdräneringar m. m. hindrades entreprenören i sitt arbete. Påbörjade arbeten fingo sålunda avbrytas och senare upptagas, vilket medförde extra flyttningar av maskiner m. m. För dessa direkta merkostnader begärde AB Bergendahl och Höckert den 8 juli 1955 ett belopp av 192 614 kronor. Efter granskning i vägförvaltningen utbetaltes den 11 oktober 1956 150 800 kronor.

Vid sammanträde i början av december månad 1956 med representanter för vägförvaltningen begärde entreprenören under hänvisning till förseningarna av broarbeten m. m., att samtliga arbeten efter den 1 januari 1957 skulle utföras på löpande räkning. Vägförvaltningen hävdade dock, att anledning därtill icke förelåge. Sedan vägförvaltningen vid sammanträde å väg- och vattenbyggnadsstyrelsen redogjort för entreprenörens framställning, erhöll vägförvaltningen i uppdrag att meddela entreprenören, att styrelsen icke kunde gå med på en övergång till löpande räkning. Styrelsen var beredd att medgiva den förlängning av arbetstiden som erfordrades på grund av inträdda förseningar och ökad arbetsvolym. För att få in trafiken på vägen under år 1957 skulle vägförvaltningen undersöka, om det var möjligt att färdigställa endast en körbana.

Sedan väg- och vattenbyggnadsstyrelsens beslut delgivits entreprenören, meddelade denne att han önskade göra en utredning om orsakerna till den inträdda förseningen av arbetet och i samband därmed en beräkning av de betydande merkostnader för vilka han ansåg sig berättigad till ersättning. Entreprenören skulle även undersöka, om det vore möjligt att genom en forcering av arbetet öppna båda körbanorna för trafik under år 1957.

Den 28 februari 1957 överlämnade entreprenören en PM nr 1 angående de uppkomna förseningarna på Norrtäljevägen. Vid promemorian voro fogade dels en pärm med utredningar angående hinder i arbetet, kartor m. m., dels en pärm med korrespondens mellan vägförvaltningen och entreprenören, dels ock en pärm med grafiska framställningar av hindrens omfattning.

Den 6 mars 1957 överlämnade entreprenören en PM nr 2, som behandlade

ersättningsfrågorna. De ersättningar som entreprenören begärde framgå av denna sammanställning.

AB Bergendahl och Höckerts merkostnader fram till den 1 april 1957:

1. Utökad arbetsledning	216 215
2. Förskjutning av arbetet in i vinterperioden 1955—1956	161 007
3. Förskjutning av arbetet in i vinterperioden 1956—1957	128 277
4. Desorganisation av arbetet	331 408
5. Meråtgång av förstärkningslager	90 896
	Summa kronor 927 803

Att endast AB Bergendahl och Höckert begärde ersättning för merkostnader beror på att AB Nils P. Lundh genom den tidigare omnämnda överenskommelsen den 16 augusti 1955 erhållit ersättning för sina genom förse- ning av broarna uppkomna merkostnader.

I ovannämnda promemoria den 6 mars 1957 framhöll entreprenören, att den förskjutning som uppkommit i tidsplanen skulle få till följd att ar- betet, därest det i fortsättningen skulle bedrivas i normal takt, skulle bli om- kring ett år försenat, vilket skulle medföra att vägen icke skulle kunna öppnas för trafik förrän omkring årsskiftet 1958—1959. Entreprenören hade verkställt utredning angående möjligheterna att under år 1957 forcera arbetet på sådant sätt, att trafiken skulle kunna släppas in omkring års- skiftet 1957—1958. Merkostnaderna för en forcering av entreprenaden be- räknades till 530 000 kronor enligt följande sammanställning.

AB Bergendahl och Höckerts kostnader	340 000
AB Nils P. Lundhs kostnader	190 000
	Summa kronor 530 000

De båda promemoriorna diskuterades vid ett flertal sammanträden mellan vägförvaltningen och entreprenören. På förslag av vägförvaltningen enades parterna om att i en eventuell överenskommelse om ersättning för förse- ning skulle medtagas även ett antal fakturor, avseende mindre hinder m. m. i arbetet, som vägförvaltningen av olika anledningar icke ansett sig kunna godkänna. Det sammanlagda beloppet av dessa fakturor uppgick till 197 000 kronor, varför det totala ersättningskravet utgjorde 1 134 803 kronor. Om kostnaden för forcering medräknas, uppgick entreprenörens krav till 1 664 803 kronor.

Sedan vägförvaltningen granskat det av entreprenören överlämnade ma- terialet, begärde förvaltningen att inför väg- och vattenbyggnadsstyrelsen få redogöra för resultatet av sina förhandlingar med entreprenören. Vid detta sammanträde konstaterades, dels att betydande ändringar av den arbetsplan som låg till grund för entreprenaden hade varit nödvändiga på grund av att markens bärighet icke var den beräknade, att fasta botten för brokonstruktionerna icke hade angivet läge, att ledningar av olika slag måst anläggas samt att tryckbankar och överlaster måst utföras, dels att rubb-

ningar av tidsplanen uppstått på grund av att erforderlig arbetsstyrka icke kunnat uppbibras samt att marken för vägföretaget och ritningarna till betongkonstruktionerna icke i behörig tid kunnat ställas till entreprenörens förfogande, dels slutligen att förseningen av brokonstruktionerna inverkat hindrande på arbetena i övrigt.

På grund av det ovanstående samt utförda tilläggsarbeten (ca 20 % eller 3,5 milj. kronor) var entreprenören jämlikt föreskrifterna i §§ 3: 14 och 16 i »Allmänna Bestämmelserna» berättigad till förlängning av entreprenadtiden. Tidsförlängningen kunde beräknas till 6 månader. Genom denna förlängning av entreprenadtiden måste en del beläggningsarbeten uppskjutas till år 1958, varigenom trafiken icke skulle kunna släppas in på vägen förrän hösten 1958. Den trafikförlust som genom ca ett års försening skulle uppstå kunde beräknas till ca 2 miljoner kronor. Vidare skulle trafiken under ytterligare ett år framgå på den nuvarande smala, krokiga och backiga vägen med ett mycket stort antal väganslutningar och tomtutsläpp, varigenom riskerna för trafikolyckor fortfarande skulle vara mycket stora.

Med hänsyn till ovan anförda förhållanden uppdrog väg- och vattenbyggnadsstyrelsen åt vägförvaltningen att söka åstadkomma en överenskommelse med entreprenören angående dels merkostnader för försening, dels forcering av arbetet. Till vägförvaltningens förfogande ställdes en byrådirektör från styrelsens juridiska byrå. Efter långvariga förhandlingar, som hela tiden fördes i samråd med väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, träffades den 29 april 1957 under förutsättning av väg- och vattenbyggnadsstyrelsens godkännande en överenskommelse mellan entreprenören och vägförvaltningen. Enligt denna skulle entreprenören erhålla 575 000 kronor för merkostnader för försening enligt följande:

Kostnadsökningar på grund av förskjutningar i tidsplanen	465 000
Diverse extraarbeten	110 000
	<u>575 000</u>
	Summa kronor 575 000

Sedan entreprenören erhållit detta belopp enligt översänd faktura per den 30 april 1957, avstod entreprenören från alla ytterligare krav mot beställaren såvitt de kunde hänföras till i fakturan upptagna arbeten eller ersättningar intill den 1 maj 1957.

I överenskommelsen medtogos vidare bestämmelser angående forcering av entreprenaden, så att trafiken skulle kunna inledas på huvudvägen senast den 1 januari 1958. För att möjliggöra forceringen åtog sig vägförvaltningen att leverera ritningar m. m. enligt viss tidsplan. Tilläggsersättningen för forceringen bestämdes till 400 000 kronor, vilket belopp skulle inkludera ersättning för dels de fördyringar som kunde uppstå på grund av svårigheten att anskaffa arbetskraft, dels de olägenheter som kunde uppstå för entreprenören genom att trafiken i större utsträckning än som förutsågs i entreprenadkontraktet måste framgå på vägen samtidigt som arbetet bedrevs, dels ock de olägenheter som kunde uppstå genom eventuellt inträff-

fande ogynnsamma väderleksförhållanden eller andra omständigheter till vilka beställaren icke varit vållande.

Enligt överenskommelsen skulle entreprenadkontraktet alltjämt gälla i alla delar som icke stredo mot överenskommelsen. Vid försening var vägförvaltningen sålunda berättigad till skadestånd enligt kontraktet från i överenskommelsen angivna tidpunkter.

Den 1 juni 1957 godkände väg- och vattenbyggnadsstyrelsen nämnda överenskommelse.

Riksdagens revisorer ha den 24 oktober 1957 avlagt besök vid nya Norrtäljevägen och samtidigt erhållit en redogörelse för byggnadsföretaget.

Överrevisorerna för väg- och vattenbyggnadsväsendet ha i sin den 14 november 1957 avgivna berättelse rörande sin verksamhet under budgetåret 1956/57 uttalat vissa kritiska synpunkter på ifrågavarande företags planering m. m.

Revisorernas uttalande. Under åren 1954—1957 har länsvägen Stockholm—Norrtälje på sträckan Danderyds kyrka—Rosenkälla varit föremål för ombyggnad, vilken innebär anläggande av en motorväg i helt ny sträckning på en längd av närmare 14 km. Ett stort antal trafikplatser och broar m. m. för åstadkommande av planskilda korsningar ingå i företaget, som beräknats draga en sammanlagd kostnad av omkring 32 miljoner kronor.

Sedan år 1938 ha ett flertal olika vägförslag upprättats rörande denna vägsträcka, dock utan att företaget kunnat beredas plats i de för Stockholms län gällande flerårsplanerna för vägbyggnader. Sedan förslagen i flera avseenden blivit föremål för ändringar och omarbetningar, påbörjades år 1953 inlösen av fastigheter i väglinjen. Påföljande år hade arbetet med projekteringen fortskridit så långt, att arbetsplanen för vägbyggnaden kunde fastställas av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen den 5 oktober. Den 20 november 1954 vann beslutet laga kraft. Samtidigt därmed inhämtades anbud från ett flertal vägbyggnadsföretag, och efter förhandlingar med anbudsgivare antogs den 23 november 1954 två entreprenörer, vilka sinsemellan på visst sätt delade byggnadsuppgifterna. Enligt den därvid fastställda tidsplanen skulle arbetena påbörjas den 1 december 1954 och — bortsett från toppbeläggning och vissa smärre efterarbeten — vara färdigställda den 1 november 1957.

Emellertid förelågo vid tiden för igångsättandet ett flertal förhållanden som redan från början verkade fördröjande för arbetenas bedrivande. Sålunda hade man ännu icke tillgång till resultatet av de geotekniska undersökningarna rörande grundförhållandena vid vissa av de blivande trafikplatser där större betongkonstruktioner skulle anläggas. Full klarhet hade icke vunnits rörande läge och utseende beträffande vissa trafikplatser samt

bro- eller tunnelförbindelser; arbetsritningar för ett antal bro- och andra betongkonstruktioner hade icke hunnit färdigställas. Vidare förelågo vissa hinder som medförde att entreprenörerna icke kunde få tillträde till ett flertal avsnitt av vägområdet. Ett stort antal delvis bebodda byggnader m. m. kvarstodo i vägsträckningen. Elektriska ledningar, telegrafledningar och liknande hade ej undanskaffats. Hit hörde också två fornlämningsområden, vilka enligt bestämmelserna måste utgrävas i sin helhet, något som icke kunde utföras då marken var tjälbunden utan måste uppskjutas till följande sommar.

Nu nämnda förhållanden hade till följd, att arbetet icke kunde bedrivas på det sätt och i den takt som den för entreprenaden upprättade tidsplanen angav. De tekniska resurser, särskilt i fråga om tyngre maskinutrustning m. m., som av entreprenörerna insatts på arbetsplatsen kunde därför icke utnyttjas i full utsträckning. Förlängning av transporter, omflyttningar av maskiner och anläggande av provisoriska förbindelser och andra anordningar blevo nödvändiga. Förutom de merkostnader som därav följde uppstod en förskjutning med omkring nio månader i den uppgjorda tidsplanen.

I valet mellan att antingen uppskjuta tidpunkten för vägens öppnande för trafik eller påskynda arbetena stannade vägförvaltningen för det senare alternativet. För forceringen betingade sig entreprenörerna givetvis högre ersättningar än om den kontraktsenliga tidsplanen kunnat följas.

Beträffande de ekonomiska konsekvenserna av sådana eventualiteter som här inträffat funnos några bestämmelser icke intagna i anbudshandlingar eller entreprenadkontrakt. Det torde emellertid ha varit ostridigt, att hindren i stor utsträckning voro av sådan natur, att statsverket-beställaren icke kunde undgå att påtaga sig en väsentlig del av kostnaderna därför. Vägmyndigheterna ha sedermera även sett sig nödsakade att i betydande utsträckning tillmötesgå de anspråk som av nu angivna orsaker från entreprenörernas sida framställts mot beställaren. Sålunda har vägförvaltningen i ersättning för merkostnader, sammanhängande med förseningar och hinder av olika slag, utbetalat sammanlagt mer än 1 miljon kronor. Därjämte ha 400 000 kronor erlagts i tilläggsersättningar för arbetenas forcering i slutskedet — innefattande även ersättningar för svårigheten att anskaffa arbetskraft och för ogynnsam väderlek. Den förstnämnda ersättningssumman lärer dock inrymma vissa kostnader för tillkommande arbeten, vilka icke kunnat undvikas även om arbetet bedrivits planligt. Å andra sidan är det icke osannolikt, att vissa merkostnader genom de förda förhandlingarna kommit att stanna på entreprenörerna. I fråga om den sistnämnda ersättningen bör beaktas, att påskyndandet av arbetena under slutskedet har möjliggjort att vägen kommer att kunna öppnas för trafik utan större eftersläpning i det ursprungliga programmet, varigenom avsevärda vinster för trafiken ernås.

Det bör nämnas att planering och förberedelser, upprättande av anbuds-

handlingar och kontrakt samt uppgörelser i övrigt med entreprenörerna handlagts av vägförvaltningen i Stockholms län i nära kontakt med väg- och vattenbyggnadsstyrelsen. Arbetsritningar för i vägföretaget ingående bro- och andra betongkonstruktioner m. m. ha utarbetats av väg- och vattenbyggnadsstyrelsens konstruktionsbyrå.

Vägföretaget Danderyds kyrka — Rosenkälla utgör av landets motorvägar den andra i ordningen och är i fråga om omfattning och kostnader vårt hittills utan jämförelse största vägbygge. Särskilt stora svårigheter torde ha förelegat med hänsyn till att vägen delvis framdragits genom och är avsedd att betjäna en tätbebyggelse i anslutning till huvudstaden, vilket påkallat en mängd hänsynstaganden till skilda lokala intressen. Som helhet betraktat torde — såvitt revisorerna kunnat bedöma — det omdömet kunna fällas, att linjesträckning och utförande fylla höga krav och att vägen byggts snabbt, särskilt i slutskedet. Givet är också att en alltför stor försiktighet vid planering och igångsättande av ett vägföretag kan medföra dröjsmål, som i längden icke bli kostnadsbesparande.

Även med beaktande härav kan man enligt revisorernas uppfattning icke bortse från de merutgifter som uppstått vid Norrtäljevägens ombyggnad. Vägföretaget har uppenbarligen kommit alltför tidigt i gång. Brister ha förelegat i de förberedande undersökningarna, förarbetena ha icke varit avslutade och planritningar ha icke kunnat färdigställas i tid. Det må erinras om att det efter hand torde bli allt vanligare att utbyggandet av vägarna i landet, särskilt av det blivande riksvägnätet, koncentreras till stora företag, där insatser av nutida tekniska resurser kunna ge ökad effektivitet och lägre kostnader. Ett givet villkor för att detta utbyggnadssätt i stor skala skall ge fullt utbyte måste dock vara, att resurserna utnyttjas till full kapacitet, vilket i sin tur ställer större krav än eljest på planläggning och förberedelser. Av de svårigheter som mött vid igångsättandet av Norrtäljevägens ombyggnad lära i detta hänseende goda erfarenheter kunna hämtas.

§ 19

Anordningar för sandlagring

Ishalka på vägarna vintertid är en företeelse som uppträder under olika förutsättningar och uppvisar olika egenskaper i skilda delar av landet. Bli vägarna efter tillfrysning snabbt snöbelagda och stadig kyla råder, vilket är vanligt i de norra inre landsdelarna, är risken för ishalka ej särskilt framträdande. Den halka som då uppkommer genom att snön av trafiken pressas till is anses ej särskilt farlig ur trafiksynpunkt, eftersom torr, hårt frusen is i allmänhet har en viss strävhet. På grund härav förekommer i nämnda trakter sandning mot halka i allenast ringa omfattning. Sådana förhållanden äro emellertid ej så vanliga i mellersta och södra delarna av landet, där temperaturen under vintern kan variera avsevärt. Bekämpandet av halka tillhör där den besvärligaste delen av vinterunderhållet.

Då temperaturen pendlar omkring nollstrecket och vägens snötäcke är sammanpressat till is, föreligger särskilda betingelser för uppkomst av farlig halka. Vid barmark är risken för halka på grusväg obetydlig, under det att väg med beläggning av betong, asfalt, sten o. d. även då lätt kan bli hal genom isbark. Sådant kan lägga sig på alla de belagda vägarna inom ett område men kan också drabba endast vissa vägar eller vägsträckor. Åtskillig erfarenhet kan vinnas rörande olika vägars känslighet för halka, men isbarken kan också uppträda med åtminstone skenbar nyckfullhet.

Från vägförvaltningarnas sida göras stora ansträngningar för att tillgodose trafikens krav på en god sandning. Samtidigt inriktas åtgärderna på att vid inträffad eller hotande ishalka åstadkomma sandning av vägarna på kortast möjliga tid. För de mest trafikerade vägarna anses det som godtagbar tid om sandningen kan ske inom 1½ timme efter halkans uppträdande. För glest trafikerade vägar räknar man med längre tider, om möjligt dock icke mer än 5—6 timmar. De åtgärder som vidtagas för att höja sandningsberedskapen bestå främst i byggande av sandlagringsanläggningar av skilda slag, införande av radiotelefoni inom vissa utsatta områden, förbättring av rapportsystemet samt anordnande av jourtjänst för personal.

Den utveckling som ifrågavarande verksamhet undergått under den senaste tioårsperioden belyses av följande sammanställning, vilken avser samtliga kostnader för sandens inköp, lagring, transport och spridning.

För att utröna sandningens betydelse och verkningssätt ha vissa undersökningar utförts av väg- och vattenbyggnadsstyrelsens avdelning för arbetsorganisation i samarbete med statens väginstitut. Av dessa undersökningar och av erfarenheterna i övrigt från vägförvaltningarna kunna vissa synpunkter på sandmängd och sandslag erhållas. Sålunda har framkommit, att ett effektivt sandningsmaterial bör innehålla stora mängder finkornig

Budgetår	Mängden utspridd sand m ³	Kostnad milj. kr.	Kostnad kr. per m ³
1948/49	288 000	5,1	17: 70
1949/50	410 000	6,3	15: 35
1950/51	557 000	9,0	16: 15
1951/52	611 000	10,9	19: 55
1952/53	850 000	18,7	22: —
1953/54	675 000	16,3	24: 15
1954/55	950 000	20,5	21: 60
1955/56	1 100 000	24,3	22: 10
1956/57	1 075 000	23,8	22: 15

sand samt att spridning av sand utöver en mängd av 0,2 m³ per km ej nämnvärt ökar friktionen.

För att snabbt kunna utföra sandningen sedan halka uppstått har det visat sig nödvändigt att ha tillgång till lämpligt belägna sandupplag, så ordnade att utlastningen kan ske på kortast möjliga tid. Då oskyddad sand lätt fryser ihop, vilket försvårar såväl lastningen som spridningen, har det ansetts önskvärt att sanden skyddas mot frysning genom att placeras under tak. För att utlastningen skall ske snabbt krävas effektiva maskinella utlastningsanordningar vid sandupplagen.

Då sandlagringsanordningar som regel förutsätta jämförelsevis stora investeringar, är det givetvis av vikt att utbyggandet sker först efter en noggrann beräkning av den mängd sand som åtgår på vägarna inom det område som anordningen är avsedd att betjäna. Planeringen bör ske samtidigt för ett större område eller en längre vägsträcka, så att hela området täckes av sandlagren. Ett önskemål är att lagringsanläggningarna äro så stora att de icke behöva påfyllas alltför ofta under sandningssäsongen, eftersom påfyllningen ökar risken för frysning i sanden. Det har visat sig, att en större sandlagringsanordning bör tillgodose ett område med 1,5—2,5 miles radie.

Inom landet finnas en mängd olika typer av anordningar för sandens lagring och lastning, från relativt enkla sådana till mera komplicerade. De enklaste anordningarna bestå av lastmaskiner i sandtag och vid friliggande upplag. Sådana anordningar kunna också utformas mera permanent till s. k. sandkanoner och släntsilor. Mera komplicerade lagringsanordningar äro betongsilor, sandlador och bergsilor. Av dessa sistnämnda slag finnas ett 100-tal färdigbyggda, varjämte ytterligare omkring 20 äro under byggnad eller planering.

Enklare lagringsanordningar

Vanliga lastmaskiners utnyttjande i sandtag har i allmänhet ansetts ge relativt långa lastningstider och medför vissa svårigheter med tjälning i

sanden. Olägenheterna ha i vissa fall kunnat minskas genom användande av släpskopesystem, genom vilket sanden drages upp i fickor, där utsortering av sten och tjälklumpar kan ske. Genom taktäckning över uttagsplatsen samt genom saltning har tjälningrisken kunnat minskas.

Sandkanoner är benämningen på de sandlagringsanläggningar som från början utformats i Stockholms län men i något varierat utförande finnas på ett flertal platser i landet. De utgöras av en med bandtransportör försedd kulvertsträng, täckt av ett sandupplag. Vid kulvertens mynning placeras en eller flera urtappningsluckor. För att minska lastningstiden för bilarna kan anläggningen kompletteras med en lastficka.

Sandkanonens effektiva volym är ofta låg. En dylik anläggning vid Sorunda i Stockholms län är dock beräknad för ett effektivt uttag av 500 m³ till en kostnad av omkring 15 000 kronor inklusive bandtransportör.

Släntsilor utgöras av betongramar som inschaktas i en slänt och förses med urtappningsluckor i taket. De bygga på samma princip som sandkanonerna, men bandtransportören ersättes av att lastbilarna backa in under urtappningsluckorna.

De släntsilor som äro byggda i Älvsborgs län år 1952 ha en effektiv volym av 600—800 m³ och betinga en kostnad av omkring 30 000 kronor. För en anläggning i Jönköpings län med en volym av 150—200 m³ har anläggningskostnaden angivits till omkring 12 000 kronor.

Vid såväl sandkanoner som släntsilor föreligger viss olägenhet genom att sanden vid nedrinningen bildar en smal tratt som sträcker sig upp till upplagets överyta.

Sandlada

Den första typen av sandlada var endast en överbyggnad för sandförvaring utan någon särskild utlastningsanordning. Från denna har sedan utvecklats den typ som nu med vissa variationer användes i flera län.

Sandladan utföres numera vanligen med en 3 meter hög betongmur, varav 2 meter under markytan. På denna placeras fabrikstillverkade trä-takstolar, försedda med ytterbeklädnad av eternit eller aluminiumplåt. Vid ladans ena gavelända finnes en utlastningsanordning, bestående av ett i ladan inbyggt släpskrapespel. Med detta föres sanden fram till utlastningsfickor, varifrån den kan tömmas direkt i sandningsbilarna. I den motsatta gaveländan sker inlastningen. Även vid fyllning av ladan kan släpskrapespelet användas.

Storleken av ladorna varierar avsevärt men överstiger i de hittills byggda icke 2 000 m³. En vanlig ytstorlek är 25 × 14 m. Med dessa mått rymmer ladan omkring 1 500 m³ sand och kostnadsberäknas f. n. till omkr. 75 000 kronor, vilket ger ett investeringsbelopp av ungefär 50 kronor per lagrad m³. Sandladan kräver visst årligt underhåll. För utlastningen fordras

manuell betjäning vid släpskrapespelet. Utlastningen sker snabbt. För den sand som ligger närmast ytterväggarna föreligger viss risk för tjälning. Då emellertid sandladan har relativt stor volym, behöver påfyllning under vintern ske endast i ringa omfattning. Om sandladan fylls med torr sand under sommaren är tjälningrisken icke så stor. Sandladan kan kombineras med ett utanför ladan upplagt sandförråd, från vilket uttag kan ske när temperatur och väderleksförhållanden så tillåta. Härigenom ökas ladans kapacitet väsentligt.

Sandlador av en enkel typ utan några särskilda utlastningsanordningar och med en rymd av omkring 300 m³ började byggas i Västmanlands län redan år 1947. En mängd sådana sandlador finnas nu i detta län. I vissa fall anses deras kapacitet kunna utökas avsevärt genom att marknivån inne i ladan sänkes. Sandlador av en större typ med utlastningsanordning uppfördes först i Malmöhus län. Numera användes denna typ även inom flera andra län.

Betongsilo

Denna typ uppföres som ett torn av betong, vanligen 10—12 m högt. Genom att tornet har cylindrisk form möjliggöres användandet av glidformar, vilket gör gjutningen billigare än eljest skulle vara fallet. I silons undre del finnas urtappningsluckor, genom vilka sanden kan tömmas direkt i sandningsbilarna. Om silon placeras invid en slänt, kan en körbar brygga anordnas till dess övre del och fyllningen ske direkt från bil. Vanligen har man emellertid icke tillgång till en sådan slänt, utan fyllningen måste ske med elevator, vilket blir ganska tidsödande.

Betongsilorna ha visat sig i ganska hög grad utsatta för tjälningrisk. Olika former av beklädnad och isolering ha därför prövats, och även uppvärmningsanordningar för såväl silon som dess urtappningsluckor ha kommit till användning. Någon lämplig och säker uppvärmningsmetod har dock ännu icke framkommit.

Betongsilor finnas på flera håll i södra Sverige. De mindre ha en volym av omkring 160—200 m³, under det att de största dimensioneras för omkring 500 m³. Kostnaden för en dylik större silo beräknas i flera fall till omkring 100 000 kronor, d. v. s. en investeringskostnad av omkring 200 kronor per lagrad m³. Betongsilon är i allmänhet för liten för att rymma sandningsmaterial för en hel sandningssäsong, och påfyllning måste därför ske successivt under vintern.

Betongsilor med en volym av omkring 200 m³ började år 1950 utföras i Blekinge län utmed riksväg 44. Dessa silor anses numera alltför små. Senare ha liknande anläggningar uppförts i Kronobergs län. I Kristianstads län ha ett antal betongsilor uppförts med en volym av 500 m³, och ytterligare sådana silor planeras.

Bergsilo

Bergsilon utgöres av ett i berg utsprängt rum, vilket nedtill avslutas med en utlastningslucka. Genom en tunnel i berget kunna lastbilarna köra in under luckan och snabbt få lass. Påfyllning av silon sker genom tippning från bil direkt i påfyllningsöppningen ovanpå berget, dit en körväg anordnas. Bergsilon fordrar ett ganska brant berg, enär tunneln eljest blir lång. Berget måste ha en höjd av 20—30 m, om erforderlig volym skall erhållas.

Bergsilon har till skillnad från övriga sandlagringsanordningar den stora fördelen, att sanden icke fryser. Tvingas man fylla på sand i densamma under vintern, föreligger ingen risk för att det påfyllda naturfuktiga sandmaterialet skall frysa. Bergsilon är därjämte praktiskt taget underhållsfri. Möjligheterna att använda denna typ begränsas dock av svårigheten att finna ett användbart berg, som är så beläget att körsträckorna icke bli för långa.

För de bergsilor som hittills utförts varierar rymden mellan 500 och 1 500 m³. Kostnaden är mycket beroende på bergets beskaffenhet men har för en bergsilo med volymen 1 500 m³ f. n. beräknats uppgå till i runt tal 200 000 kronor, d. v. s. omkring 135 kronor per lagrad m³.

Bergsilor finnas utförda bl. a. utmed riksväg 1 på sträckan Stockholm—Norrköping. Vidare finnas sådana i Stockholms, Östergötlands, Skaraborgs och Örebro län. Flera sådana anläggningar äro under utbyggnad eller planering.

När det gäller att bestämma vilken typ av sandlagringsanordning som skall väljas i varje särskilt fall, måste flera synpunkter beaktas. Valet röner inflytande av hänsynen till de ekonomiska faktorerna. Vidare inverka det geografiska läget, den önskade volymen, möjligheterna till återfyllnad, befintligheten av berg, slänter och naturliga sandtag, körväglängder, vägnarnas karaktär och trafiktäthet m. m. I södra delen av landet och speciellt i kusttrakterna därstädes är klimatet mildare och risken för frysning därmed mindre. I dessa trakter har sandladan eller betongsilon kommit till användning. I mellersta och norra delarna av landet äro förhållandena däremot i nämnda hänseende icke så gynnsamma för dessa typer, och bergsilon har där ansetts som den lämpligaste.

Det må framhållas, att all den sand som sprides på vägarna vid ishalka icke behöver tagas från de särskilda lagringsanordningarna. I första hand anlitas de vanliga sandtagen. Endast när väderleksförhållanden och kravet på snabb sandspridning icke längre medgiver den direkta transporten från sandtag, tillgripes den sand som lagrats i silor och lador m. fl. anordningar. Under ett normalår kan beräknas att hälften av sandningsmaterialet passerar genom de särskilda lagringsanordningarna.

Revisorernas uttalande. Ishalka på de allmänna vägarna tillhör ett av vinterunderhållets mera svårbemästrade problem, vilket kompliceras bl. a.

därav, att halkan uppträder under olika förutsättningar och på olika sätt i skilda delar av landet. Motåtgärderna inriktas dels på att sprida tillräckliga mängder av lämpligt sandningsmaterial, dels på att igångsätta sandningen tillräckligt snabbt. Den ökade uppmärksamhet som numera ägnas denna fråga belyses i viss mån därav, att under den senaste tioårsperioden mängden av mot vinterhalka utspridd sand successivt ökat från knappt 300 000 m³ till omkring 1 100 000 m³ per år. Kostnaderna ha samtidigt stigit från drygt 5 miljoner kronor till mer än 25 miljoner kronor årligen.

Anordnande av sandlager vid vägarna är en av de främsta åtgärder som tillgripas för att sandningen skall kunna igångsättas och bedrivas med godtagbar snabbhet. En mängd olika typer av anordningar för sandens lagring och lastning ha efter hand framkommit, från relativt enkla sådana till mera komplicerade. De enklaste bestå av en lastningsanordning intill ett öppet sandtag eller upplag; nästa steg innebär vanligen någon form av övertäckning för att minska risken för fukt och tjälning. Av de mera komplicerade anordningarna ha främst tre former kommit till användning, nämligen sandlada, betongsilo och bergsilo. Deras olika utförande och egenskaper ha beskrivits i det föregående. Det må här endast erinras om att olika storlekar ha prövats och att man numera stannat för relativt stora anläggningar, rymmande 1 500—2 000 m³, vilka endast i mindre grad äro beroende av påfyllning under sandningssäsongen. Byggnadskostnaderna per m³ för dylika större anläggningar beräknas i runda tal till 50 kronor för sandlada, till 200 kronor för betongsilo och till 135 kronor för bergsilo.

F. n. finnas omkring ett hundratal sandlagringsanordningar tillhörande någon av de nyss nämnda mera komplicerade typerna. En lagringsanläggning anses i allmänhet icke böra täcka mer än ett område med i genomsnitt 2 mils radie, och de befintliga anordningarna torde därför motsvara endast en mindre del av behovet. Då en anläggning numera kostnadsberäknats till omkring 100 000 kronor, föreligger alltså ett betydande utbyggnadsprogram, även om enklare anordningar godtagas för mindre känsliga områden och vägsträckor.

Kostnaden för byggande av en större sandlagringsanläggning är numera så avsevärd, att man vid valet av anläggningstyp icke kan skjuta de ekonomiska synpunkterna åt sidan. Det synes naturligt att en billigare lagringstyp bör väljas framför en dyrare, såvida icke den senare företer sådana fördelar, att investeringskostnaderna likväl framstå som godtagbara. Det kan konstateras att en bergsilo äger mycket goda egenskaper: den skyddar sanden mot tjälning, fungerar oberoende av personal och maskinella anordningar samt är praktiskt taget underhållsfri. Dessa fördelar torde få anses motivera de relativt höga investeringskostnader som åtfölja en dylik sandsilo. Detsamma synes däremot enligt revisorernas mening knappast vara förhållandet med de betongsilor som på sina håll kommit till utförande. Denna typ är den mest kostnadskrävande, men erfarenheten

synes visa att betongsilon i fråga om flertalet av de fordringar som ställas på en lagringsanläggning knappast är överlägsen den s. k. sandladan, vilken kräver endast en fjärdedel av betongsilons byggnadskostnader. Det synes därför finnas skäl att för framtiden undvika betongsilon som typ för sandlagringsanordning.

Det är att märka att sandlagringsanläggningarna utbyggas på ett sådant sätt, att de torde kunna i huvudsak användas under mycket lång tid — måhända 50 år eller åtskilligt längre. Då det knappast är troligt att utvecklingen på detta område kommer att stå stilla under en så lång tidrymd, kan det antagas att nya möjligheter och lösningar av problemen rörande ishalka och sandning komma att vara tillgängliga innan anläggningarna blivit förbrukade och kalkylmässigt avskrivna. Med hänsyn härtill och till de betydande kostnader som en fullständig utbyggnad av sandlagringsanordningarna skulle kräva är det angeläget, att den försöksverksamhet som ägt rum på området bedrives även framdeles. Dit hör exempelvis prövningen av sandladors ändamålsenlighet även i de nordliga länen samt fortsatta försök med anordningar av enklare typ, såväl fristående som i anslutning till mera kostnadskrävande byggnader. Vidare synas försök böra anställas med enklare former för uppvärmning av sandlager under tak. Det torde även vara motiverat att möjligheterna att motverka ishalka på annat sätt än genom sandspridning fortlöpande följas och studeras.

§ 20

Förhyrande av mark vid vägförvaltningarna

I lagen den 30 juni 1943 om allmänna vägar finnas bestämmelser meddelade om vägrätt. Har arbetsplan för väg fastställts genom lagakraftvägande beslut, är ägare av fastighet skyldig att upplåta för vägen erforderlig mark. Vägrätt föreligger också, om marken tagits i anspråk för väg enligt medgivande av fastighetsägaren. Marken anses ha tagits i anspråk, då vägens sträckning över fastigheten blivit genom renstakning eller eljest tydligt utmärkt och vägarbetet påbörjats på fastigheten. Den som avstår mark för vägändamål är berättigad till ersättning därför. Träffas ej överenskommelse om ersättningen, kunna parterna hänskjuta frågan därom till ägodelningsrätt. Ersättningen kan jämkas med hänsyn till den nytta fastighetsägaren har av vägens framdragande.

Vägrätt är principiellt sett en form av nyttjanderätt. Om vägen indrages eller flyttas, så att marken icke längre behöves för sitt ändamål, återfaller marken med full äganderätt till den fastighet från vilken den tagits i anspråk.

Möjligheten att taga mark i anspråk med vägrätt gäller dock endast i den mån marken skall användas till väg i väglagens mening. Därmed förstås enligt lagens ordalydelse allenast vägbanan och de områden därinvid som stadigvarande behövas för vägbanans bestånd och underhåll, såsom slänt, bankett, dike och upplagsplats ävensom trumma, skyddsvärn, vägmärke och annan för vägens bestånd eller brukande utförd anordning. Detta har enligt av vägmyndigheterna tillämpad praxis tolkats så, att vägrätten kan omfatta endast mark i omedelbar anslutning till vägbanan. För den breddning av vägen som erfordras exempelvis för en busshållplats är således vägrätten tillämplig, likaså för en upplagsplats som stadigvarande behöves och som av ett eller annat skäl måste vara belägen intill vägbanan.

I vissa fall anlitas icke vägrättsinstitutet för anskaffande av den mark som erfordras för ett vägföretag, utan marken tages i stället i anspråk med äganderätt. Sålunda har anläggandet av en motorväg ansetts innebära så långvarigt och djupgående ingrepp i de enskilda fastighetsägarnas dispositionsrätt till marken, att denna ansetts bära inlösas med äganderätt. I vissa fall kan framdragandet av en väg innebära en så kraftig skada för en fastighet eller så väsentligt minska möjligheterna att nyttja fastigheten, att denna bör inlösas i sin helhet. Kan i nu nämnda fall uppgörelse ej träffas med markägaren, hänskjutes frågan till expropriationsdomstol.

Då det gäller att säkerställa vägförvaltningarnas markbehov i andra fall, bl. a. för byggnader, anläggningar och upplag m. m. som erfordras främst för vägunderhållet, anses emellertid varken vägrättsinstitutet eller expropriation kunna komma till användning. Detta gäller bl. a. markområden för garage, verkstäder och förråd, för anläggningar för framställning av

krossgrus och annat vägmateriel, för sandlagringsanläggningar, för cisterner till drivmedel och väglut samt för upplag till grus, sand, salt, asfalt m. m. Då dylika anläggningar och upplag icke med nödvändighet behöva förläggas i vägens omedelbara närhet, anses de icke böra tagas i anspråk med vägrätt. Expropriationsförfarande skulle visserligen i och för sig icke vara uteslutet, eftersom byggande av allmän väg och uppförande av allmän byggnad tillhöra de ändamål som i expropriationslagen särskilt angivas falla inom lagens tillämplighetsområde, men framställningar om expropriation av dylika mindre områden ha icke brukat medgivas av Kungl. Maj:t. Sådana anläggningar måste icke nödvändigtvis förläggas till någon viss plats eller fastighet, och frågan om markanskaffningen har därför ansetts kunna lösas under hand utan det ingrepp i äganderätten som en expropriation skulle innebära.

De markområden som erfordras för vägväsendets räkning till byggnadstomter och upplagsplatser m. m. anskaffas därför regelmässigt genom köp eller arrendering. Om marken erfordras för uppförande av en byggnad, såsom garage, verkstad, sandlagringsanläggning eller liknande, anses det i allmänhet önskvärt att marken förvärvas genom köp. Kostnaderna bestridas därvid med investeringsanslag över väg- och vattenbyggnadsverkets förrådsfond. Det övervägande flertalet av vägförvaltningarnas större garageanläggningar torde ligga på staten tillhörig mark.

Vägförvaltningarna ha emellertid också ett mycket stort antal markområden på arrende. Att förvaltningarna i vissa fall föredragit arrendeformen beror på skilda orsaker. I många fall — särskilt då det gäller upplag av grus, sand och dylikt — är den utnyttjade arealen så obetydlig, att inköp och därmed följande avstyckning och fastighetsbildning icke är möjligt eller ekonomiskt försvarligt. Även beloppen kunna vara så ringa, att frågan om inköp saknar betydelse. När det gäller större områden, vilka i och för sig skulle vara lämpliga att inköpa, kunna emellertid andra omständigheter föranleda att arrendeuppgörelserna behållas. Ovisshet kan föreligga beträffande det framtida behovet av området. Exempel härför är att en väg kan väntas bli omlagd i ny sträckning eller en grusväg beräknas bli försedd med permanentbeläggning, varigenom vissa upplagsplatser onödiggöras. Ett tilltänkt förvärv kan vidare stöta på motstånd från markägarens sida; denne kan över huvud vara obenägen att fränsälja mark eller äganderättsförhållandena kunna vara svåra att utreda. Exempelvis föranleder inköp av kyrklig jord ofta ett långvarigt och invecklat administrativt förfarande. I viss mån har även medverkat att på förrådsfonden tillgängliga anslagsmedel icke stått till förfogande.

Arrendena äro vanligen fastställda till visst belopp per år. Inom några vägförvaltningar har man dock mera allmänt sökt att träffa uppgörelse mot engångsersättning för visst antal år eller för »all framtid». Även inom andra vägförvaltningar har denna ersättningsform undantagsvis kommit till an-

vändning. Ett antal mera särpräglade former för uppgörelser med markägare finnas också; exempelvis har mark stundom upplåtits utan ersättning, ianspråktagandet kan ha skett efter endast muntlig överenskommelse, ersättningen kan ha bestämts till viss naturaförmån eller liknande. Även den tidrymd för vilken upplåtelsen skall gälla varierar avsevärt. Flertalet kontrakt synas ha tecknats på 49 år eller med giltighet tills vidare, men även kortare arrendetider förekomma.

Då arrendeformen användes, bestridas kostnaderna från vägförvaltningarnas anslag till vägunderhåll.

Enligt från vägförvaltningarna inhämtade uppgifter funnos i början av innevarande år omkring 1 250 olika arrendeuppgörelser, avseende förhyrande av vissa markområden som av olika anledningar erfordrades för vägunderhållet. Enär några av arrendeavtalen torde avse flera markområden, kan det antagas att antalet områden närmar sig 1 300. Flertalet uppgörelser avse, såsom redan framhållits, mindre markarealer för upplag och liknande, på vilka några byggnader eller mera permanenta anordningar som regel icke ha blivit uppförda. Dessa arrendeavtal ha sammanställts i efterföljande båda tabeller, av vilka den ena avser de kontrakt enligt vilka ersättningen är bestämd att utgå årligen och den andra avser de kontrakt enligt vilka en engångsersättning fastställts för upplåtelsen. I tabellerna lämnas uppgifter om sammanlagda arrenderade arealen, de sammanlagda arrendebeloppen samt det genomsnittliga arrendebeloppet per hektar. Det må anmärkas att tabellerna icke äro fullständiga — från desamma ha utsorterats sådana arrendeuppgörelser beträffande vilka uppgifter i ett eller annat avseende saknas. Då tabellerna äro avsedda att belysa genomsnittsförhållandena, ha vidare ett antal mera särpräglade upplåtelse icke medtagits.

Upplagsplatser m. m., upplåtna mot årliga arrenden

Län	Antal kontrakt	Summa areal m ²	Summa arrendebelopp kr.	Genomsnittl. årsarrende kr. per ha
Stockholms	26	40 450	2 973	735
Uppsala	23	24 835	1 000	403
Södermanlands	31	47 922	2 485	518
Östergötlands	26	35 021	1 255	358
Jönköpings	74	71 880	1 811	251
Kronobergs	9	7 555	245	324
Kalmar	22	46 195	3 950	855
Gotlands	9	21 680	650	299
Blekinge	19	56 580	1 140	201
Kristianstads	152	191 476	6 292	328
Malmöhus	42	36 549	1 564	427
Hallands	11	12 425	315	253
Göteborgs o. Bohus	20	48 451	1 705	352
Älvsborgs	23	45 570	2 710	595
Skaraborgs	38	33 750	1 850	548
Värmlands	38	24 185	916	378
Örebro	16	43 150	2 845	659
Västmanlands	11	13 500	840	622

Län	Antal kontrakt	Summa areal m ²	Summa arrende- belopp kr.	Genomsnittl. årsarrende kr. per ha
Kopparbergs	30	37 792	2 068	547
Gävleborgs	43	68 200	2 305	338
Västernorrlands	35	57 241	2 265	395
Jämtlands	14	17 765	1 072	603
Västerbottens	122	71 578	1 933	270
Norrbottnens	77	178 971	6 325	353
	911	1 232 721	50 514	410

Upplagsplatser m. m., upplåtna mot engångsersättning

Län	Antal kontrakt	Summa areal m ²	Summa ersättning kr.	Genomsnittl. ersättning kr. per ha
Uppsala	1	94	225	
Södermanlands	7	7 660	1 990	2 597
Kalmar	99	177 978	48 279	2 712
Hallands	1	332	250	
Göteborgs o. Bohus	5	20 500	12 650	6 170
Älvsborgs	6	13 145	2 350	1 788
Västmanlands	2	1 400	170	1 214
Jämtlands	7	10 813	3 400	3 144
Västerbottens	2	1 700	175	1 030
Norrbottnens	24	36 475	3 226	884
	154	270 097	72 715	2 692

Beträffande ej mindre än 288 olika kontrakt, av vilka flertalet icke äro medtagna i ovanstående tabeller, har uppgivits att de avse förhyrande av markområden, på vilka byggnad eller annan anordning uppförts. Ett 90-tal av dessa avser garage, stundom med tillhörande verkstäder och andra anläggningar. 36 kontrakt avse förråd av olika slag, i några fall förenade med mindre verkstad, smedja eller liknande. 18 kontrakt avse mark för bostäder, ofta för färjpersonal, och 35 kontrakt avse mark med byggnad av annat slag. 35 förhyrda markområden ha utnyttjats för anläggande av sandsilo eller sandlada och 73 markområden för anläggande av cisterner eller bas-sänger, vanligen avsedda för sulfitlut eller drivmedel.

Det torde kunna antagas att åtskilliga av nu nämnda byggnader äro av provisorisk karaktär. I vissa fall kan det röra sig om baracker eller tämligen enkla förrådslokaler. Även garagen kunna i vissa fall utgöras av mindre anläggningar, vilka uppförts före år 1943 och övertagits av statsverket i samband med vägväsendets förstatligande. I andra fall rör det sig emellertid otvivelaktigt om jämförelsevis stora anläggningar av den typ som numera vanligen uppföres för vägförvaltningarnas behov. Beträffande några anläggningar har uppgivits, att frågan om anläggningens avveckling är under prövning eller att fråga om inköp av markområdet överväges.

Revisorernas uttalande. Beträffande ett icke ringa antal av de markområden som erfordras för vägväsendet, särskilt för det löpande vägunderhål-

let, anses ianspråktagande genom vägrätt eller expropriation icke kunna komma i fråga. Så är bl. a. förhållandet med tomtområden för uppförande av garage, verkstäder och förråd samt med områden för uppställning av maskiner, uppläggande av lager av vägmateriel m. m. Sådana områden måste som regel köpas eller förhyras.

Mark för uppförande av byggnad eller mera stadigvarande anordning brukar som regel inköpas med äganderätt. Gäller det att tillgodose ett markbehov för annat ändamål, förekommer det däremot ofta att området arrenderas för viss tid, vanligen för 49 år men icke sällan för kortare tid. Många sådana områden ha så ringa areal att det icke gärna kan bli fråga om inköp, vilket förutsätter särskild fastighetsbildning; i andra fall kan orsaken till arrenderingen vara att det framtida behovet för vägändamål är ovisst eller att svårigheter från ägarens sida möta att genomföra ett förvärv. I viss mån har även medverkat att tillgängliga investeringsanslag på väg- och vattenbyggnadsverkets förrådsfond icke lämnat utrymme för alla de inköp som i och för sig ansetts vara önskvärda, under det att samma knapphet icke varit rådande beträffande vägunderhållsmedlen, med vilka löpande arrenden bestridas.

Närmare 1 300 olika områden arrenderas f. n. av vägförvaltningarna i länen. Enligt vad som framgår av en av revisorerna företagen undersökning förekommer det i omkring 290 fall, att byggnader eller anläggningar äro uppförda på sådana förhyrda markområden. Särskilt må framhållas att ett 90-tal garageanläggningar, av vilka åtminstone ett mindre antal är av mera permanent natur, samt omkring 35 större sandlagringsanläggningar äro förlagda till förhyrd mark. Även om arrendekostnaden för marken i och för sig ofta synes vara låg, torde de sammanlagda beloppen av årliga arrenden snart nog överstiga vad samma mark kan tänkas betinga i inköp. Jämväl andra skäl tala för att större anläggningar icke böra uppföras på ofri grund. Bl. a. torde, då kontraktstiden skall förlängas, statsverket befinna sig i ett mindre gynnsamt förhandlingsläge. Revisorerna vilja därför framhålla angelägenheten av att markområden för vägväsendets byggnader och anläggningar av mera stadigvarande natur inköpas, därest icke särskilda skäl tala däremot. Den omständigheten att arrendemedel bestridas av vägunderhållsanslag, under det att för inköpen anlitas investeringsanslag å väg- och vattenbyggnadsverkets förrådsfond, synes därvid icke böra äga utslagsgivande betydelse.

Arrendena för de smärre markområden som användas för upplagsplatser och dylikt utbetalas som regel årsvis. Av mer än 1 000 undersökta arrenden gäldas omkring 900 genom årliga utbetalningar, ofta med belopp på endast något tiotal kronor. Inom några vägförvaltningar har man i stället valt att fullgöra betalningsförpliktelsen genom engångsersättning. Det genomsnittliga årsarrendet synes belöpa sig till omkring 410 kronor per hektar, under det att engångsersättningen uppgår till i genomsnitt 2 700 kronor per hek-

tar, vilket innebär att den sistnämnda ersättningsformen redan efter ett fåtal arrendeår ställer sig fördelaktig. Då man vid engångsersättningar även undgår åtskilligt administrativt besvär med årliga utbetalningar av en mängd småbelopp, synes denna form för arrendeuppgörelse böra eftersträvas.

§ 21

Semesterresor vid statens vattenfallsverk

I underdånig skrivelse den 8 augusti 1942 hemställde vattenfallsstyrelsen efter anhållan från en personalförening vid statens vattenfallsverk att under år 1943 av driftmedel få taga i anspråk ett belopp om sammanlagt högst 3 000 kronor att användas såsom resekostnadsbidrag till de verkets tjänstemän, som styrkt sig ha vistats under minst tio dagar i följd på något av Svenska järnvägsmännens vilohemsförenings vilohem; bidragets belopp skulle högst motsvara kostnaden för billigaste färd sätt för resa från stationeringsorten till vederbörande vilohem och åter ävensom, i undantagsfall, för resa å samma sträcka för tjänstemans familj. Genom beslut av Kungl. Maj: t den 12 mars 1943 bemyndigades styrelsen att använda ett belopp om högst 500 kronor som semesterresebidrag på ovan angivna villkor till tjänstemän, stationerade i Porjus eller Suorva. Någon ansökan om resebidrag från dessa tjänstemän inkom emellertid icke, uppenbarligen beroende på att de tidsperioder, varunder ifrågavarande vilohem voro tillgängliga för dessa tjänstemän, voro mindre lämpliga. Högsommaren och vintern voro nämligen undantagna i fråga om dylika besök, och tjänstemännen kunde mottagas där endast under starkt begränsade för- och eftersäsongstider, vilka ur semestersynpunkt voro de minst lockande. Då enligt vad vattenfallsstyrelsen inhämtade vilohemsföreningen icke var i tillfälle att utsträcka tiden för dessa semesterbesök, hemställde styrelsen i underdånig skrivelse den 12 november 1943 i samband med utverkandet av anslag om 500 kronor för år 1944, att bidragen skulle få användas för semesterresor även till andra semesteranläggningar, vilka voro tillgängliga utan reservation beträffande tiden. Såsom lämpliga sådana angåvos av Svenska turistföreningen, Skidfrämjandet och Reso ägda anläggningar. Samtidigt anförde styrelsen, att bidrag syntes böra tillkomma icke blott i Porjus och Suorva stationerade tjänstemän utan även dem i Kiruna. Framställningen bifölls endast i de delar som icke avsågo frågan om resebidrag till andra anläggningar än vilohemsföreningens.

För år 1945 anvisades samma belopp som för år 1944, att utdelas på de villkor som tidigare angivits. Ej heller under åren 1944 och 1945 begagnade sig någon tjänsteman av rätten till resebidrag, förmodligen beroende på bundenheten att vistas på bestämda orter.

En personalförening vid vattenfallsstyrelsen anhöll i januari 1945, dels att anslaget till semesterresor skulle utsträckas att gälla samtliga tjänstemän vid statens vattenfallsverk, oavsett stationeringsort, varför ökat anslag vore erforderligt, dels att valet av semesterort skulle få omfatta även anläggningar, tillhörande de i förenämnda skrivelsen den 12 november 1943 angivna organisationerna. I skrivelsen den 29 november 1945 hemställde

styrelsen hos Kungl. Maj: t, att dessa önskemål skulle tillgodoses. Därutöver hemställdes att vistelse å styrelsens fastighet Kvarnnäset skulle medföra rätt till resebidrag. Framställningen bifölls till alla delar, och för första halvåret 1946 anvisade Kungl. Maj: t ett belopp av 1 500 kronor.

För budgetåret 1946/47 beviljades för ändamålet 3 500 kronor; samma belopp ställdes till förfogande även budgetåret 1947/48. För vartdera av budgetåren 1948/49 och 1949/50 anvisades på oförändrade villkor 7 000 kronor och för 1950/51 9 000 kronor. Anslaget för 1951/52 uppgick till 11 000 kronor, varvid rätten till semesterresebidrag utsträcktes att gälla även anläggningar tillhörande statens järnvägar.

För ett vart av budgetåren 1952/53—1957/58 har styrelsen bemyndigats att för ifrågavarande ändamål taga i anspråk 13 000 kronor. Fr. o. m. budgetåret 1953/54 har bestämmelsen om begränsning i valet av semesteranläggning upphävts. Vidare behöver vistelsen numera icke vara bunden till en och samma semesterort, utan ersättning utgå även då vederbörande t. ex. vandrar mellan olika platser, dock under förutsättning att de besökta anläggningarna tillhöra någon av tidigare nämnda organisationer och att den semestrande på nöjaktigt sätt kan styrka sitt uppehåll på sådan anläggning. Tåghem, turistföreningens vandrarhem samt privata bostäder betraktas dock ej som godtagbara anläggningar; övriga villkor för erhållande av bidrag gälla alltså.

Resebidrag utgår med belopp motsvarande högst II kl. järnvägsbiljett stationeringsorten — vederbörande semesteranläggning, tur och retur billigaste resväg, i förekommande fall för familjebiljett, semesterbiljett, eftersäsongsbiljett eller biljett för billiga vinterresor jämte ev. tillkommande avgift för båt (II kl.) eller buss (ej lokala bussresor). Det åligger den sökande att själv på järnvägsstation eller resebyrå infordra uppgift om vid tiden för resan förmånligaste biljettpris. Bidrag för sovvningsbiljett utgår endast när sådan biljett skäligen anses böra ifrågakomma. Bidrag utgår icke för resa företagen med bil.

Till tjänstemännens familjemedlemmar ha enligt särskilda beslut lämnats bidrag enligt varierande grunder, f. n. som regel intill 50 procent av resekostnaderna.

Antalet tjänstemän och, i förekommande fall, deras familjemedlemmar, som utnyttjat ifrågavarande förmån under tiden den 1 januari 1943—den 30 juni 1954, framgår av nedanstående sammanställning.

	Tjänstemän	Familjemedlemmar
Kalenderåret 1943	—	—
» 1944	—	—
» 1945	—	—
1 januari—30 juni 1946	15	5

	Tjänstemän	Familjemedlemmar
Budgetåret 1946/47	41	11
» 1947/48	39	5
» 1948/49	65	7
» 1949/50	56	23
» 1950/51	63	24
» 1951/52	79	34
» 1952/53	96	45
» 1953/54	91	51
» 1954/55	100	105
» 1955/56	121	80
» 1956/57	111	87

Beträffande storleken av de semesterresebidrag som utgått må lämnas följande uppgifter.

Budgetår	Lägsta belopp Kronor	Högsta belopp Kronor	Medeltal per tjänsteman Kronor
1949/50	48	223	125
1950/51	29	340	142
1951/52	50	260	139
1952/53	25	239	135
1953/54	62	226	142
1954/55	30	249	68
1955/56	50	246	42
1956/57	23	284	73

Revisorernas uttalande. Såsom av den föregående redogörelsen framgår bemyndigades vattenfallsstyrelsen år 1943 genom beslut av Kungl. Maj: t att på närmare angivna villkor använda visst belopp för semesterresebidrag till tjänstemän, stationerade i Porjus eller Suorva. Detta bemyndigande har efter hand utsträckts, och numera har vattenfallsstyrelsen under en följd av år ägt använda högst 13 000 kronor för att på framställning och efter prövning i varje särskilt fall av styrelsen utbetalas till de verkets tjänstemän, som styrkt sig ha under minst tio dagar i följd vistats å semesteranläggning, med belopp motsvarande högst kostnaden för billigaste färd-sätt för resa från stationeringsorten till vederbörande semesteranläggning och åter ävensom, i undantagsfall, för resa å samma sträcka för tjänste-mans familj. Beträffande sistnämnda föreskrift må anmärkas att familje-medlemmar som regel utfå ersättning för halva resekostnaden.

Under senare år ha såväl offentliga som privata arbetsgivare i allt större utsträckning vidtagit välfärdsanordningar av olika slag för de i respektive företag anställda. Dessa anordningar pläga i allmänhet motiveras av trivsel- och rekryteringsskäl och bestå inom den offentliga sektorn av arbets-

marknaden i allmänhet däri, att arbetstagare avgiftsfritt eller till nedsatt pris kommer i åtnjutande av de produkter eller tjänster företaget tillhandahåller. Den förmån av fria semesterresor som förekommer inom vattenfallsverket är emellertid av annan karaktär och innebär, att vederbörande beredes en kontant förmån utöver lönen. Så länge densamma var avsedd allenast för de längst norrut i landet stationerade befattningshavarna kunde den enligt revisorernas mening synas befogad — även om förmånen också då ur rättvisesynpunkt kunde anses tvivelaktig vid jämförelse med andra statstjänstemän. Sedan möjligheten att erhålla fria semesterresor m. m. numera under ett antal år utsträckts att inom ramen för anvisade medel avse samtliga befattningshavare, oberoende av stationeringsort och inkomstförhållanden, anse revisorerna emellertid denna förmån utöver lön icke motiverad. Härtill kommer att denna, som grundas på beslut av Kungl. Maj:t, i den mån den tillerkännes ordinarie tjänsteman synes stå i strid med 18 § 1 mom. andra stycket statens allmänna avlöningsreglemente. Det heter nämligen där, att utöver vad i reglementet förutsättes eller eljest medgivits av Kungl. Maj:t, såvitt angår ordinarie tjänsteman med stöd av riksdagens beslut, tjänsteman icke må för tjänstgöring vid vederbörande verk åtnjuta ersättning eller förmån, såframt ej Kungl. Maj:t för uppdrag eller arbete, vilket kan anses falla utom tjänstemannens vanliga tjänsteutövning, anvisat särskilda medel eller eljest finner skäl medgiva särskild gottgörelse. Något sådant bemyndigande som här avses har, såvitt revisorerna ha sig bekant, ej lämnats av riksdagen.

Revisorerna anse, att ifrågavarande anordning bör avvecklas och således något Kungl. Maj:ts medgivande att taga i anspråk medel för här avsedda ändamål icke lämnas i fortsättningen, varigenom tjänstemännens vid statens vattenfallsverk undantagsställning i förevarande avseende skulle komma att upphöra. Erinras må för övrigt att Kungl. Maj:t genom beslut den 20 maj 1949 avvisat en framställning om liknande förmåner för anställda vid tullverket.

Finansdepartementet

§ 22

Vissa iakttagelser angående skatteuppbörden m. m.

I enlighet med för riksräkenskapsverket gällande instruktion ha revisorerna från ämbetsverket erhållit vissa redogörelser för resultatet av skatteuppbörden. Dessa avse den ordinarie uppbörden av dels preliminär A- och B-skatt under uppbördsåret 1956—57 (tabell 1), dels kvarstående skatt enligt 1956 års taxering (tabell 2). Redogörelserna omfatta vidare resultaten av restindrivningen t. o. m. utgången av år 1956 för varje län beträffande 1949—50 — 1953—54 års preliminära B- och C-skatt samt för varje särskilt utmätningsmansdistrikt i fråga om kvarstående skatt enligt 1949—1954 års taxeringar.

Av redogörelserna framgår bl. a., att under uppbördsterminerna uppbördsåret 1956—57 preliminärskatt inflöt med ett sammanlagt belopp av 8 810 miljoner kronor, varav 6 081 miljoner kronor (69 procent) såsom A-skatt och 2 729 miljoner kronor (31 procent) såsom B-skatt. Närmast föregående uppbördsår uppgick under uppbördsterminerna influten preliminär skatt till 8 149 miljoner kronor. Preliminärskatten har således ökat med 661 miljoner kronor. Av den debiterade B-skatten, 2 778 miljoner kronor, restfördes 103 miljoner kronor (4 procent). För erhållande av en fullständig bild av preliminärskatteuppbörden måste till tidigare nämnda belopp läggas de fyllnadsinbetalningar av preliminärskatt som verkstälts efter respektive uppbördsårs utgång. Med fyllnadsinbetalningar avses sådana skatteinbetalningar som verkstälts inom viss tid efter utgången av uppbördsåret och som medtagas vid avräkningen av den preliminära skatten mot den slutliga. För uppbördsåret 1956—57 uppgingo inbetalningar av sådant slag till 502 miljoner kronor, varav 79 miljoner kronor (16 procent) såsom A-skatt och 423 miljoner kronor (84 procent) såsom B-skatt. För närmast föregående uppbördsår inflöto såsom fyllnadsinbetalningar 536 miljoner kronor, av vilket belopp 72 miljoner kronor (13 procent) utgjorde A-skatt och 464 miljoner kronor (87 procent) B-skatt. Enligt årets taxering belöper sig det sammanlagda beloppet av den ränta med sju procent som med vissa begränsningar utgår å kvarstående skatt till drygt 25 miljoner kronor, vilket innebär en ökning med över 5 miljoner kronor jämfört med närmast föregående års taxering.

Vad årets fyllnadsinbetalningar angår ha i fråga om A-skatt de största beloppen inbetalats i Stockholms stad (15,2 miljoner kronor), Göteborgs och Bohus län (11,8 miljoner kronor), Malmöhus län (10,4 miljoner kronor) och Stockholms län (7,5 miljoner kronor). Beträffande B-skatten, som i huvudsak avser aktiebolag m. fl. juridiska personer, ha de största beloppen

inbetalats i Stockholms stad (157,3 miljoner kronor), Malmöhus län (48,0 miljoner kronor), Göteborgs och Bohus län (41,9 miljoner kronor) samt Gävleborgs län (19,2 miljoner kronor).

Den kvarstående skatten enligt 1956 års taxering uppgick till 1 027 miljoner kronor; av detta belopp restfördes 151 miljoner kronor (15 procent). Av den kvarstående skatten enligt närmast föregående års taxering, 713 miljoner kronor, restfördes 119 miljoner kronor (17 procent). Den kvarstående skatten har ökat i samtliga län. Den största ökningen uppvisa Stockholms stad (45 miljoner kronor) samt Malmöhus och Stockholms län (varterdera 24 miljoner kronor). I fråga om uppbördsresultatet har en förbättring ägt rum i samtliga län med undantag av Göteborgs och Bohus län samt Västerbottens län. Den högsta inflytandeprocenten uppvisa Kronobergs län (91,90), Jönköpings län (90,12), Älvsborgs län (89,86), Västmanlands län (89,35), Skaraborgs län (89,18) och Hallands län (89,10). Den lägsta förekommer i Norrbottens län (75,26), Stockholms stad (80,03) samt Göteborgs och Bohus län (82,90).

Den kvarstående skatten enligt 1957 års taxering beräknas uppgå till omkring 998 miljoner kronor och den överskjutande preliminära skatten till omkring 689 miljoner kronor (tabell 1).

Av 1949—50 års restförda B-skatt, 46,3 miljoner kronor, vilken numera är slutredovisad, ha t. o. m. utgången av år 1956 14,8 miljoner kronor avkortats, 26,1 miljoner kronor levererats och 5,4 miljoner kronor avskrivits. I tabellerna över restindrivningen ha levererade belopp ställts i relation till restförda, varvid avdrag gjorts för avkortade belopp med hänsyn till att avkortningsförfarandet är en från restindrivningen skild företeelse. Efter denna beräkningsgrund ha för riket i dess helhet 83 procent levererats och 17 procent avskrivits. För landsbygd och städer utan egna uppbördsverk ha 90 procent levererats och 10 procent avskrivits, medan för städer med egna uppbördsverk 76 procent levererats och 24 procent avskrivits.

Av den restförda kvarstående skatten enligt 1949 års taxering, 90,1 miljoner kronor, vilken numera är praktiskt taget slutredovisad, ha t. o. m. utgången av år 1956 11,8 miljoner kronor avkortats, 53,2 miljoner kronor levererats och 24,6 miljoner kronor avskrivits. Såsom oredovisat kvarstod således 0,5 miljon kronor. Levererat belopp har även här ställts i relation till vad som efter avkortning återstått att indriva. Totalt ha 68 procent levererats och 31 procent avskrivits. Procenttalen för landsbygden äro 75 respektive 24 och för städerna 60 respektive 39.

I tabell 3 återfinnes en sammanställning över resultatet av restindrivningen för varje särskilt utmätningsmansdistrikt i fråga om antalet restförda poster efter avdrag för avkortade poster i fråga om den kvarstående skatten enligt 1951 års taxering (K 52). De i tabellen och i det följande inom parentes angivna talen avse den kvarstående skatten enligt 1950 års taxering (K 51) efter lika lång tids indrivning. Av sammanställningen framgår

Tabell 1
Preliminär, slutlig, kvarstående och överskjutande skatt för beskattningsåret 1956

Län	Influten preliminär skatt								S:a prel. skatt	Restförd. prel. B-skatt	S:a infl. o. restf. prel. skatt	Slutlig skatt	Kvarstående skatt	Kvarstå- ende skatt påf. ränta	Överskju- tande prel. skatt		
	Under uppbördsterminerna				Såsom fyllnadsinbet.												
	Prel. A-skatt		Prel. B-skatt		Prel. A-skatt		Prel. B-skatt										
	Milj. kr.	% av s:a infl. o. restf. prel. skatt	Milj. kr.	% av s:a infl. o. restf. prel. skatt	Milj. kr.	% av s:a infl. o. restf. prel. skatt	Milj. kr.	% av s:a infl. o. restf. prel. skatt									
Stockholms stad	1 049,11	53	723,64	37	15,20	1	157,32	8	1 945,27	28,15	1	1 973,42	2 022,32	185,25	9	6,39	120,42
Stockholms	430,03	76	106,18	19	7,47	1	15,12	3	558,80	6,70	1	565,50	599,23	73,68	12	2,36	39,28
Uppsala	128,14	70	48,15	26	1,32	1	3,56	2	181,17	2,12	1	183,29	186,69	19,00	10	0,44	14,78
Södermanlands	177,91	73	56,57	23	1,63	1	5,43	2	241,54	1,94	1	243,48	254,34	24,49	10	0,59	17,83
Östergötlands	278,86	68	112,35	27	2,97	1	14,31	3	408,49	3,42	1	411,91	420,65	39,49	9	0,96	29,85
Jönköpings	189,62	68	76,30	28	1,32	—	7,42	3	274,66	2,65	1	277,31	292,24	33,19	11	0,61	19,76
Kronobergs	85,12	69	33,36	27	0,87	1	1,96	2	121,31	1,36	1	122,67	131,44	18,73	14	0,31	9,79
Kalmar	140,51	70	51,93	26	1,21	1	4,17	2	197,82	2,35	1	200,17	211,85	26,76	13	0,52	16,09
Gotlands	30,35	69	10,89	25	0,15	—	1,67	4	43,06	0,79	2	43,85	47,30	6,95	15	0,11	3,42
Blekinge	97,67	78	23,22	19	0,78	1	1,38	1	123,05	1,58	1	124,63	130,19	13,50	10	0,26	9,67
Kristianstads	143,16	67	62,87	29	1,05	—	4,78	2	211,86	3,30	2	215,16	234,27	34,17	15	0,65	16,36
Malmöhus	502,27	63	232,18	29	10,41	1	48,05	6	792,91	7,30	1	800,21	824,93	84,01	10	2,27	59,91
Hallands	100,72	68	40,38	27	0,89	1	4,13	3	146,12	1,45	1	147,57	157,10	22,45	14	0,43	12,56
Göteborgs o. Bohus	585,01	63	274,94	30	11,81	1	41,87	5	913,63	8,52	1	922,15	943,75	86,81	9	2,41	64,68
Älvsborgs	268,85	72	87,01	23	2,48	—	13,79	4	372,13	3,01	1	375,14	391,77	45,23	12	1,04	27,71
Skaraborgs	143,90	67	59,97	28	1,31	1	5,61	3	210,79	2,38	1	213,17	229,64	32,92	14	0,54	15,84
Värmlands	215,41	66	95,54	29	3,25	1	9,15	3	323,35	3,05	1	326,40	336,85	35,50	11	0,68	23,13
Örebro	220,76	69	82,35	26	2,30	1	9,42	3	314,83	2,57	1	317,40	321,80	30,91	10	0,80	26,30
Västmanlands	195,96	63	99,16	32	2,16	1	12,51	4	309,79	2,07	—	311,86	311,43	25,19	8	0,59	23,97
Kopparbergs	207,13	63	106,36	32	2,75	1	11,14	3	327,38	2,38	1	329,76	332,06	27,81	8	0,50	23,98
Gävleborgs	223,80	67	87,01	26	2,00	—	19,22	6	332,03	3,56	1	335,59	343,42	32,94	10	0,86	25,27
Västernorrlands	227,76	64	106,65	30	2,41	1	13,37	4	350,19	3,79	1	353,98	349,38	29,34	8	0,66	33,72
Jämtlands	91,16	72	27,85	22	1,55	1	3,44	3	124,00	2,08	2	126,08	131,52	18,05	14	0,38	12,35
Västerbottens	155,59	72	51,96	24	0,24	—	5,81	3	213,60	3,02	1	216,62	220,95	24,96	11	0,46	21,40
Norrbottens	192,17	69	72,01	26	1,59	1	8,60	3	274,37	3,71	1	278,08	283,96	26,55	9	0,59	20,77
Hela riket	6 080,97	65	2 728,83	29	79,12	1	423,23	4	9 312,15	103,25	1	9 415,40	9 709,08	997,88	10	25,41	688,84

Tabell 2

Resultatet av den ordinarie uppbörden av kvarstående skatt enligt 1956 års taxering
med fördelning efter län

Län	Debiterade belopp kr.	Influtna belopp kr.	Inflytande procent	Restförda belopp kr.	Å sjömans- förteckning uppförda belopp kr.
Stockholms stad	171 162 134	136 977 619	80,03	34 184 515	—
Stockholms	66 546 491	55 261 116	83,04	11 279 026	6 349
Uppsala	21 010 651	18 308 619	87,14	2 701 666	366
Södermanlands	26 505 686	23 314 651	87,96	3 189 064	1 971
Östergötlands	40 619 295	35 329 046	86,98	5 286 541	3 708
Jönköpings	39 354 823	35 467 977	90,12	3 885 044	1 802
Kronobergs	21 813 682	20 047 527	91,90	1 765 478	677
Kalmar	30 369 824	26 889 855	88,54	3 475 876	4 093
Gotlands	7 310 090	6 261 228	85,65	1 047 909	953
Blekinge	14 918 801	12 494 039	83,75	2 418 101	6 661
Kristianstads	33 074 819	28 544 321	86,30	4 523 512	6 986
Malmöhus	82 080 231	71 670 052	87,32	10 386 731	23 448
Hallands	22 844 828	20 353 934	89,10	2 485 685	5 209
Göteborgs o. Bohus	81 474 816	67 544 635	82,90	13 876 160	54 021
Älvsborgs	47 518 351	42 698 161	89,86	4 818 026	2 164
Skaraborgs	33 045 076	29 468 117	89,18	3 576 361	598
Värmlands	40 648 784	35 677 546	87,77	4 968 643	2 595
Örebro	33 225 255	29 388 791	88,45	3 834 407	2 057
Västmanlands	36 354 913	32 481 626	89,35	3 872 503	784
Kopparbergs	30 709 128	27 088 073	88,21	3 620 794	261
Gävleborgs	38 923 977	32 559 416	83,65	6 363 003	1 558
Västernorrlands	33 107 237	27 529 293	83,15	5 573 355	4 589
Jämtlands	20 235 012	16 976 061	83,89	3 257 216	1 735
Västerbottens	29 206 784	24 408 171	83,57	4 797 930	683
Norrbottens	24 746 533	18 625 326	75,26	6 121 131	76
Hela riket	1 026 807 221	875 365 200	85,25	151 308 677	133 344

bl. a., att för riket i dess helhet med undantag av Stockholms stad 70 (68) procent av antalet restförda poster guldits vid 1956 års utgång. För landsbygd och städer utan egna uppbördsverk ha 74 (71) procent guldits och för städer med egna uppbördsverk 64 (60) procent. De siffermässigt bästa resultaten ha för landsbygden uppnåtts i Kalmar län med 82 (81) procent, Kristianstads län med 81 (77) procent, Kronobergs län med 80 (75) procent, Hallands län med 80 (79) procent samt Jämtlands och Västerbottens län med vardera 80 (78) procent. Beträffande städer med egna uppbördsverk ha de högsta procenttalen erhållits i Kronobergs län med 78 (74) procent, Kalmar län med 74 (72) procent och Västernorrlands län med 74 (68) procent. I fråga om landsbygden ha i 11 (7) distrikt 91 procent eller mer guldits, i 34 (19) mellan 86 och 90 procent, i 77 (64) mellan 81 och 85 procent, i 85 (76) mellan 76 och 80 procent. 82 procent ha guldits i 1 stad, mellan 76 och 80 procent i 2 (1) städer, mellan 71 och 75 procent i 4 (2) städer och mellan 66 och 70 procent i 10 (6) städer. Vad landsbygden beträffar har en förbättring av indrivningsresultatet ägt rum i 21 län och en försämring i 1,

Tabell 3

Kvarstående skatt enligt 1951 års taxering (K 52)

Utmätningmansdistrikten fördelade länsvis efter förhållandet mellan antalet t. o. m. utgången av år 1956 guldna poster och antalet efter avkortning återstående restförda poster; siffrorna inom parentes avse kvarstående skatt enligt 1950 års taxering (K 51) efter lika lång tids indrivning.

Län (Lb = landsbygd och städer utan egna uppborärsverk St = städer med egna uppborärsverk)	Antal utmät- nings- mans- dist- rikt	Antal utmätningmansdistrikt										Genom- snittlig infly- tande- procent per län	
		Inflytandeprocentklasser											
		41— 45	46— 50	51— 55	56— 60	61— 65	66— 70	71— 75	76— 80	81— 85	86— 90		91— 95
Stockholms Lb	18			1 (4)	6 (5)	5 (4)	3 (2)	1 (2)	1 (1)	1 (—)		67 (65)	
St	1			1 (—)								59 (54)	
Uppsala Lb	8				(1)	1 (3)	3 (2)	1 (1)	2 (1)	1 (—)		76 (72)	
St	1			— (1)	1 (—)							65 (60)	
Södermanlands . Lb	9				(2)	2 (3)	4 (4)	3 (—)				72 (69)	
St	2			— (1)		2 (1)						67 (61)	
Östergötlands . . Lb	13	— (1)		1 (1)	1 (1)	1 (1)	1 (3)	5 (2)	3 (2)	1 (2)		72 (69)	
St	2			1 (1)	— (1)	1 (—)						62 (61)	
Jönköpings Lb	15				— (3)	3 (1)	2 (2)	3 (2)	3 (5)	3 (1)	1 (1)	77 (74)	
St	1				1 (1)							63 (62)	
Kronobergs Lb	11				— (1)		1 (2)	6 (6)	2 (2)	2 (—)		80 (75)	
St	1						— (1)	1 (—)				78 (74)	
Kalmar Lb	16					1 (—)	1 (2)	3 (4)	5 (7)	4 (2)	2 (1)	82 (81)	
St	2				— (1)	1 (—)		1 (1)				74 (72)	
Gotlands Lb	5					3 (3)	2 (—)	— (2)				70 (70)	
Blekinge Lb	8				— (1)	1 (1)	3 (3)	3 (3)	1 (—)			75 (72)	
St	1					— (1)	1 (—)					73 (67)	
Kristianstads . . Lb	17					— (3)	3 (3)	2 (6)	11 (4)	1 (1)		81 (77)	
St	1					1 (1)						70 (68)	
Malmöhus Lb	17				— (1)	2 (3)	5 (4)	4 (6)	6 (3)			76 (74)	
St	5	— (1)		1 (1)	— (1)	2 (—)	2 (—)	— (—)				65 (60)	
Hallands Lb	9							6 (7)	2 (2)	1 (—)		80 (79)	
St	1					— (1)	1 (—)					71 (69)	
Gbgs o. Bohus . . Lb	14			— (1)	1 (—)		1 (—)	1 (4)	3 (4)	5 (2)	2 (2)	1 (1)	74 (72)
St	2			— (1)		1 (1)	1 (—)					61 (56)	
Älvsborgs Lb	19				— (1)	1 (—)	2 (3)	6 (6)	4 (2)	5 (6)	2 (—)	76 (73)	
St	1				— (1)	1 (—)						65 (58)	
Skaraborgs Lb	18				— (3)	3 (—)	1 (2)	3 (2)	6 (7)	4 (3)	1 (1)	79 (77)	
Värmlands Lb	18				1 (1)	1 (2)	2 (3)	3 (5)	5 (2)	3 (4)	2 (1)	1 (—)	75 (73)
St	2				1 (1)		— (1)		1 (—)			66 (60)	
Örebro Lb	13				1 (1)	2 (2)	2 (3)	4 (6)	4 (1)			70 (68)	
St	1					— (1)	1 (—)					71 (66)	
Västmanlands . . Lb	12	1 (2)	— (1)	3 (2)	1 (1)	3 (3)	1 (1)	1 (1)	1 (—)	1 (1)		60 (58)	
St	1				— (1)	1 (—)						61 (58)	
Kopparbergs . . Lb	21			1 (—)	— (2)	3 (1)	5 (3)	— (6)	4 (2)	5 (5)	2 (2)	1 (—)	71 (72)
St	1				1 (1)							59 (59)	
Gävleborgs Lb	19				— (2)	2 (4)	4 (1)	4 (6)	5 (4)	4 (2)		74 (71)	
St	1				— (1)	1 (—)						63 (56)	
Västernorrlands Lb	22				— (1)	3 (4)	5 (3)	6 (10)	4 (1)	3 (1)	— (1)	1 (1)	72 (71)
St	1						— (1)	1 (—)				74 (68)	
Jämtlands Lb	15					1 (1)	1 (3)	6 (7)	3 (3)	3 (1)	1 (—)	80 (78)	
St	1					— (1)	1 (—)					67 (63)	
Västerbottens . . Lb	25					2 (1)	3 (5)	7 (9)	6 (5)	5 (3)	2 (2)	80 (78)	
St	1				— (1)	1 (—)						67 (65)	
Norrbottnens . . . Lb	19		1 (1)	1 (1)	2 (2)	6 (8)	4 (2)	3 (3)	2 (1)	— (1)		62 (62)	
St	1				— (1)	1 (—)						62 (59)	
Landsbygd och städer utan egna uppborärsverk	361	1 (2)	1 (3)	5 (4)	8 (15)	27 (44)	51 (43)	61 (84)	85 (76)	77 (64)	34 (19)	11 (7)	74 (71)
Städer med egna uppborärsverk	31	— (—)	— (1)	1 (3)	4 (10)	9 (8)	10 (6)	4 (2)	2 (1)	— (—)	— (—)	— (—)	64 (60)
Hela riket	392	1 (2)	1 (4)	6 (7)	12 (25)	36 (52)	61 (49)	65 (86)	87 (77)	78 (64)	34 (19)	11 (7)	73

Tabell 4

Landsbygd och städer utan egna uppbördsverk

Redogörelse för resultatet av restindrivningen beträffande kvarstående skatt enligt 1949, 1950, 1951, 1952, 1953 och 1954 års taxeringar (K 50—K 55) vid utgången av resp. första, andra, tredje, fjärde, femte och sjätte kalenderåret efter det skatten förfallit till betalning.

Län		Guldna poster i % av restförda efter avdrag för avkortade						Levererat belopp i % av restfört efter avdrag för avkortat					
		K 50	K 51	K 52	K 53	K 54	K 55	K 50	K 51	K 52	K 53	K 54	K 55
Stockholms	Efter 1 år	41	44	48	47	54	53	31	34	34	43	48	46
	» 2 »	53	55	59	59	64		45	45	52	57	61	
	» 3 »	60	61	65	63			55	56	60	64		
	» 4 »	62	65	67				61	60	63			
	» 5 »	65	66					64	62				
	» 6 »	65						64					
Uppsala	» 1 »	56	59	66	66	72	72	56	62	69	74	81	77
	» 2 »	65	68	73	74	77		68	74	79	82	86	
	» 3 »	70	71	76	75			76	78	82	85		
	» 4 »	71	72	76				78	80	82			
	» 5 »	72	72					79	80				
	» 6 »	72						79					
Södermanlands	» 1 »	51	55	58	61	67	66	48	58	60	65	70	68
	» 2 »	62	63	67	70	73		64	69	71	78	79	
	» 3 »	66	67	71	73			70	75	76	81		
	» 4 »	68	69	72				73	77	78			
	» 5 »	68	69					74	77				
	» 6 »	69						74					
Östergötlands	» 1 »	56	57	59	61	60	61	55	60	59	65	67	60
	» 2 »	64	64	67	68	70		67	69	71	75	78	
	» 3 »	67	67	70	72			72	74	75	80		
	» 4 »	69	69	72				75	75	77			
	» 5 »	69	69					76	76				
	» 6 »	70						76					
Jönköpings	» 1 »	62	62	64	62	65	65	53	51	57	61	66	58
	» 2 »	70	69	75	71	72		63	60	72	72	75	
	» 3 »	74	72	75	74			70	68	78	77		
	» 4 »	76	74	77				75	70	80			
	» 5 »	77	75					77	72				
	» 6 »	77						77					
Kronobergs	» 1 »	66	67	72	71	71	69	65	68	72	73	71	68
	» 2 »	73	73	77	78	78		75	77	79	81	81	
	» 3 »	75	75	79	80			79	80	82	84		
	» 4 »	75	75	80				80	81	83			
	» 5 »	76	76					80	81				
	» 6 »	76						81					
Kalmar	» 1 »	66	69	71	70	69	68	62	68	67	71	71	67
	» 2 »	76	77	78	78	78		76	79	81	82	81	
	» 3 »	79	80	81	81			81	84	85	86		
	» 4 »	81	81	82				84	85	85			
	» 5 »	81	82					84	85				
	» 6 »	82						85					
Gotlands	» 1 »	60	59	59	63	67	67	56	58	59	65	69	71
	» 2 »	67	66	66	71	73		66	66	70	74	77	
	» 3 »	69	69	70	74			71	72	74	76		
	» 4 »	70	70	70				73	73	75			
	» 5 »	71	70					73	73				
	» 6 »	71						73					

Län		Guldna poster i % av restförda efter avdrag för avkortade						Levererat belopp i % av restfört efter avdrag för avkortat					
		K 50	K 51	K 52	K 53	K 54	K 55	K 50	K 51	K 52	K 53	K 54	K 55
Blekinge	Efter 1 år	54	56	60	55	55	55	46	49	54	56	57	56
	» 2 »	66	66	69	65	65		61	61	68	69	70	
	» 3 »	72	70	74	69			70	70	74	75		
	» 4 »	74	72	75				75	73	76			
	» 5 »	75	74					76	75				
	» 6 »	76						77					
Kristianstads	» 1 »	65	65	68	69	68	66	56	63	67	70	69	66
	» 2 »	72	73	76	76	76		68	73	79	78	78	
	» 3 »	76	76	79	79			73	78	82	82		
	» 4 »	77	77	81				75	80	84			
	» 5 »	77	78					76	81				
	» 6 »	77						76					
Malmöhus	» 1 »	60	67	67	66	65	66	58	67	63	67	68	68
	» 2 »	66	72	73	73	73		69	74	76	76	79	
	» 3 »	67	74	75	75			74	78	80	80		
	» 4 »	68	74	76				76	79	82			
	» 5 »	69	75					76	79				
	» 6 »	69						76					
Hallands	» 1 »	67	67	67	69	68	70	61	64	63	69	66	70
	» 2 »	73	74	75	76	76		71	73	77	79	78	
	» 3 »	76	77	79	79			75	79	81	83		
	» 4 »	78	79	80				78	81	82			
	» 5 »	78	79					79	82				
	» 6 »	78						79					
Göteb. o. Bohus	» 1 »	52	55	59	61	62	65	41	49	51	61	60	58
	» 2 »	62	64	68	70	71		57	63	66	73	71	
	» 3 »	67	70	73	73			67	71	72	79		
	» 4 »	71	72	74				73	74	74			
	» 5 »	72	73					75	75				
	» 6 »	73						76					
Älvsborgs	» 1 »	61	62	66	68	69	71	58	62	69	70	71	72
	» 2 »	69	69	72	74	78		68	71	77	78	81	
	» 3 »	72	72	74	77			73	77	80	82		
	» 4 »	74	73	76				76	78	81			
	» 5 »	74	74					76	79				
	» 6 »	74						76					
Skaraborgs	» 1 »	60	63	66	67	70	70	55	60	62	65	68	69
	» 2 »	70	72	73	75	78		69	71	75	76	77	
	» 3 »	74	75	78	79			75	77	79	81		
	» 4 »	76	77	79				79	79	81			
	» 5 »	77	78					80	80				
	» 6 »	78						81					
Värmlands	» 1 »	55	59	61	61	59	62	52	59	59	67	64	60
	» 2 »	66	67	69	70	69		67	70	72	79	77	
	» 3 »	70	71	74	74			74	77	78	84		
	» 4 »	72	73	75				78	79	80			
	» 5 »	73	73					79	80				
	» 6 »	74						80					

Län		Guldna poster i % av restförda efter avdrag för avkortade						Levererat belopp i % av restfört efter avdrag för avkortat					
		K 50	K 51	K 52	K 53	K 54	K 55	K 50	K 51	K 52	K 53	K 54	K 55
Örebro	Efter 1 år	52	53	56	56	55	54	46	49	50	56	53	54
	» 2 »	61	62	64	65	63		58	62	65	68	64	
	» 3 »	65	66	69	69			67	69	72	75		
	» 4 »	67	68	70				72	72	74			
	» 5 »	69	68					74	72				
	» 6 »	69						74					
Västmanlands	» 1 »	45	45	49	50	52	58	43	44	50	57	57	64
	» 2 »	53	53	55	57	61		53	55	61	67	70	
	» 3 »	57	56	59	61			61	62	68	73		
	» 4 »	58	58	60				64	64	71			
	» 5 »	59	59					65	65				
	» 6 »	59						65					
Kopparbergs	» 1 »	53	55	54	56	57	58	47	54	50	55	52	54
	» 2 »	63	63	63	66	65		61	63	64	68	64	
	» 3 »	69	69	69	70			70	72	71	75		
	» 4 »	73	72	71				76	76	74			
	» 5 »	75	73					78	78				
	» 6 »	76						79					
Gävleborgs	» 1 »	53	54	56	59	59	59	48	51	52	60	59	59
	» 2 »	65	64	67	70	69		64	64	67	75	71	
	» 3 »	69	69	72	75			72	73	74	81		
	» 4 »	71	71	74				75	75	77			
	» 5 »	72	72					76	76				
	» 6 »	72						77					
Västernorrlands	» 1 »	54	56	58	57	58	61	51	54	57	61	65	67
	» 2 »	64	65	67	66	69		64	65	70	73	76	
	» 3 »	68	69	71	70			71	72	75	78		
	» 4 »	70	71	72				74	74	76			
	» 5 »	71	71					75	75				
	» 6 »	72						75					
Jämtlands	» 1 »	63	65	67	66	63	66	59	62	64	65	64	59
	» 2 »	74	73	76	76	73		74	73	76	79	76	
	» 3 »	77	76	79	79			80	79	81	84		
	» 4 »	79	78	80				83	81	83			
	» 5 »	80	79					84	82				
	» 6 »	80						84					
Västerbottens	» 1 »	62	65	68	65	66	67	58	62	63	64	62	61
	» 2 »	74	73	76	75	76		74	74	76	77	77	
	» 3 »	78	77	79	79			80	80	80	83		
	» 4 »	79	78	80				83	82	82			
	» 5 »	80	79					84	83				
	» 6 »	80						84					
Norrbottens	» 1 »	38	42	42	42	41	42	33	41	37	41	40	38
	» 2 »	52	52	53	52	51		50	53	54	54	53	
	» 3 »	60	58	58	59			60	63	60	62		
	» 4 »	64	62	62				68	67	64			
	» 5 »	67	64					70	69				
	» 6 »	68						72					

Tabell 5

Städer med egna uppboordsverk

Redogörelse för resultatet av restindrivningen beträffande kvarstående skatt enligt 1948, 1949, 1950, 1951, 1952, 1953 och 1954 års taxeringar (K 49—K 55) vid utgången av resp. första, andra, tredje, fjärde, femte, sjätte och sjunde kalenderåret efter det skatten förfallit till betalning.

Städer med egna uppboordsverk		Guldna poster i % av restförda efter avdrag för avkortade						Levererat belopp i % av restfört efter avdrag för avkortat							
		K 49	K 50	K 51	K 52	K 53	K 54	K 55	K 49	K 50	K 51	K 52	K 53	K 54	K 55
Stockholm	Efter 1 år	—	—	—	—	47	52	47	30	32	32	32	38	43	44
	» 2 »	—	—	—	—	57	60		44	44	42	43	50	55	
	» 3 »	—	—	—	—	61			51	50	48	50	56		
	» 4 »	—	—	—	—				55	53	52	53			
	» 5 »	—	—	—	—				57	57	55				
	» 6 »	—	—	—	—				60	59					
	» 7 »	—	—	—	—				60						
Göteborg	» 1 »	38	37	39	43	44	48	47	30	29	31	31	34	36	38
	» 2 »	47	47	48	53	53	59		42	40	41	43	47	50	
	» 3 »	52	53	52	58	59			49	47	48	51	54		
	» 4 »	54	55	55	61				52	50	52	54			
	» 5 »	56	58	58					55	53	55				
	» 6 »	59	61						57	55					
	» 7 »	59							57						
Malmö	» 1 »	54	56	55	56	62	56	51	55	56	54	52	54	56	55
	» 2 »	62	61	60	66	68	65		66	62	60	63	63	64	
	» 3 »	63	64	64	68	72			69	66	64	67	67		
	» 4 »	65	65	65	70				70	67	65	69			
	» 5 »	65	65	67					70	68	66				
	» 6 »	65	65						71	68					
	» 7 »	65							71						
Norrköping	» 1 »	46	45	45	48	45	53	49	48	39	44	44	45	47	45
	» 2 »	52	52	52	54	56	56		58	51	54	56	58	54	
	» 3 »	54	56	55	59	57			62	57	60	63	61		
	» 4 »	56	57	59	60				63	61	63	64			
	» 5 »	57	61	59					65	63	63				
	» 6 »	59	61						65	64					
	» 7 »	59							65						
Hälsingborg	» 1 »	35	34	35	38	37	42	37	29	30	34	37	42	45	36
	» 2 »	45	43	42	47	45	49		42	43	44	50	54	54	
	» 3 »	50	47	47	52	48			51	50	50	55	57		
	» 4 »	54	50	50	54				55	55	53	56			
	» 5 »	55	54	53					57	56	55				
	» 6 »	58	56						59	59					
	» 7 »	58							59						
Örebro	» 1 »	39	43	47	55	54	59	53	34	34	39	46	53	56	57
	» 2 »	50	53	56	65	63	68		49	47	50	60	63	68	
	» 3 »	55	59	63	69	67			58	55	60	64	69		
	» 4 »	57	65	66	71				63	64	63	66			
	» 5 »	62	67	68					68	67	64				
	» 6 »	64	69						69	68					
	» 7 »	64							69						

Städer med egna uppbördsverk		Guldna poster i % av restförda efter avdrag för avkortade							Levererat belopp i % av restfört efter avdrag för avkortat						
		K 49	K 50	K 51	K 52	K 53	K 54	K 55	K 49	K 50	K 51	K 52	K 53	K 54	K 55
Uppsala	Efter 1 år	36	39	43	51	51	58	57	33	33	36	46	50	56	55
	» 2 »	45	50	54	58	58	67		44	45	51	56	59	66	
	» 3 »	51	58	58	63	64			52	57	57	61	66		
	» 4 »	55	60	60	65				59	60	60	63			
	» 5 »	55	62	62					59	62	62				
	» 6 »	55	63						61	63					
	» 7 »	56							61						
Västerås	» 1 »	34	33	38	40	40	52	58	31	25	29	36	37	44	49
	» 2 »	45	45	48	51	54	62		46	40	41	49	59	58	
	» 3 »	52	52	55	59	60			54	50	52	59	67		
	» 4 »	56	56	58	61				59	58	55	62			
	» 5 »	58	58	59					63	60	57				
	» 6 »	60	58						65	61					
	» 7 »	60							65						
Borås	» 1 »	40	41	44	54	54	56	58	44	43	45	57	60	66	68
	» 2 »	50	52	53	59	60	65		55	53	55	63	65	72	
	» 3 »	54	56	56	62	64			59	58	58	66	67		
	» 4 »	56	57	58	65				61	59	59	67			
	» 5 »	56	60	61					61	61	60				
	» 6 »	60	62						63	62					
	» 7 »	62							64						
Linköping	» 1 »	41	46	50	56	55	61	61	34	44	43	46	51	58	60
	» 2 »	49	53	58	63	62	69		43	52	53	57	61	70	
	» 3 »	52	58	61	66	65			49	58	60	60	67		
	» 4 »	55	60	64	68				53	62	63	62			
	» 5 »	57	63	67					55	63	64				
	» 6 »	60	66						56	65					
	» 7 »	60							56						
Eskilstuna	» 1 »	43	48	50	57	53	59	66	39	45	47	54	58	64	66
	» 2 »	50	54	53	61	59	66		53	57	56	61	65	71	
	» 3 »	51	56	56	64	62			57	62	60	65	69		
	» 4 »	52	57	59	66				58	64	62	67			
	» 5 »	53	60	61					60	65	64				
	» 6 »	55	62						61	67					
	» 7 »	55							61						
Gävle	» 1 »	34	39	42	41	40	43	45	35	36	34	31	38	35	37
	» 2 »	42	47	49	50	51	52		46	50	47	47	48	45	
	» 3 »	46	52	53	59	57			51	56	53	57	55		
	» 4 »	48	54	56	63				54	60	55	62			
	» 5 »	49	55	56					56	61	57				
	» 6 »	49	55						56	62					
	» 7 »	49							56						
Jönköping	» 1 »	38	38	42	47	47	45	47	26	33	37	31	45	44	42
	» 2 »	45	46	50	56	64	60		39	46	46	54	58	54	
	» 3 »	51	51	54	60	71			48	52	57	61	64		
	» 4 »	53	56	62	63				51	57	62	65			
	» 5 »	57	61	65					58	61	66				
	» 6 »	58	62						60	64					
	» 7 »	58							60						

Städer med egna uppbördsverk		Guldna poster i % av restförda efter avdrag för avkortade						Levererat belopp i % av restfört efter avdrag för avkortat							
		K 49	K 50	K 51	K 52	K 53	K 54	K 55	K 49	K 50	K 51	K 52	K 53	K 54	K 55
Karlstad	Efter 1 år	40	36	42	46	49	56	57	46	34	43	48	54	66	53
	» 2 »	48	44	49	54	57	65		56	46	57	62	66	76	
	» 3 »	50	48	53	57	62			61	52	63	66	72		
	» 4 »	52	50	56	60				63	56	66	69			
	» 5 »	52	52	60					64	58	68				
	» 6 »	55	55						66	61					
	» 7 »	55							66						
Halmstad	» 1 »	48	47	53	56	55	55	54	40	38	43	49	51	54	45
	» 2 »	57	57	62	64	62	65		53	52	54	63	62	67	
	» 3 »	62	62	67	68	67			61	60	64	67	68		
	» 4 »	65	65	69	71				66	64	67	70			
	» 5 »	66	67	72					71	66	68				
	» 6 »	68	68						72	67					
	» 7 »	68							72						
Lund	» 1 »	47	47	51	53	52	54	50	41	47	48	40	44	56	59
	» 2 »	59	56	57	59	59	61		58	58	58	53	58	66	
	» 3 »	63	61	60	62	62			65	65	62	61	63		
	» 4 »	65	63	63	65				67	67	68	64			
	» 5 »	66	66	65					68	69	71				
	» 6 »	68	66						70	69					
	» 7 »	68							70						
Karlskrona	» 1 »	52	53	55	58	59	66	65	47	47	42	50	57	67	69
	» 2 »	59	60	63	65	67	75		58	58	55	63	67	79	
	» 3 »	61	63	66	71	72			63	61	61	69	73		
	» 4 »	62	64	67	73				65	64	63	71			
	» 5 »	63	66	69					66	65	65				
	» 6 »	65	68						67	66					
	» 7 »	65							67						
Kalmar	» 1 »	49	54	60	62	61	66	61	47	47	50	57	59	68	65
	» 2 »	62	64	67	70	71	73		62	61	64	70	72	76	
	» 3 »	67	69	74	75	73			68	67	72	76	74		
	» 4 »	71	72	76	76				73	72	75	77			
	» 5 »	72	74	77					74	73	76				
	» 6 »	73	74						75	74					
	» 7 »	73							75						
Södertälje	» 1 »	33	33	36	42	43	50	52	24	27	29	37	42	48	49
	» 2 »	43	45	48	54	51	65		39	37	42	50	51	62	
	» 3 »	51	52	52	57	56			48	46	52	55	58		
	» 4 »	53	53	54	59				53	52	55	58			
	» 5 »	53	54	55					54	54	56				
	» 6 »	53	54						54	54					
	» 7 »	53							54						
Luleå	» 1 »	40	43	42	45	47	49	50	38	37	38	43	51	47	46
	» 2 »	49	51	52	55	57	59		48	46	48	58	62	61	
	» 3 »	53	58	56	59	61			54	54	59	63	68		
	» 4 »	56	61	59	62				59	59	62	66			
	» 5 »	58	63	60					61	60	63				
	» 6 »	59	64						62	61					
	» 7 »	59							62						

Städer med egna uppbördsverk		Guldna poster i % av restförda efter avdrag för avkortade							Levererat belopp i % av restfört efter avdrag för avkortat						
		K 49	K 50	K 51	K 52	K 53	K 54	K 55	K 49	K 50	K 51	K 52	K 53	K 54	K 55
Uddevalla	Efter 1 år	41	41	45	50	50	49	51	42	38	44	48	56	48	60
	» 2 »	50	49	56	59	58	59		52	50	57	65	73	62	
	» 3 »	54	54	60	65	64			58	57	67	71	78		
	» 4 »	55	55	64	67				61	59	70	74			
	» 5 »	56	56	64					64	61	72				
	» 6 »	56	58						65	64					
	» 7 »	56							65						
Sundsvall	» 1 »	49	43	49	55	57	62	65	41	36	46	50	60	63	64
	» 2 »	58	54	59	65	69	75		55	51	56	66	75	74	
	» 3 »	64	61	65	71	73			66	60	69	72	78		
	» 4 »	66	64	68	74				70	65	72	74			
	» 5 »	67	66	69					72	66	73				
	» 6 »	69	67						73	67					
	» 7 »	69							73						
Landskrona	» 1 »	42	44	44	53	48	59	55	48	43	47	52	57	61	52
	» 2 »	47	47	47	56	57	64		58	49	52	57	67	69	
	» 3 »	48	48	48	62	60			60	52	54	62	72		
	» 4 »	49	48	51	64				60	52	56	64			
	» 5 »	49	51	54					61	54	57				
	» 6 »	51	53						62	55					
	» 7 »	51							62						
Kristianstad	» 1 »	51	49	50	54	52	59	55	49	50	46	48	52	57	49
	» 2 »	58	58	60	62	62	67		62	61	61	61	63	66	
	» 3 »	61	62	64	68	66			67	68	68	68	67		
	» 4 »	62	63	68	70				68	70	71	70			
	» 5 »	62	67	70					69	72	72				
	» 6 »	62	68						69	73					
	» 7 »	62							69						
Östersund	» 1 »	40	41	45	48	49	50	49	32	38	43	46	49	50	36
	» 2 »	49	49	52	57	60	61		43	48	53	59	61	65	
	» 3 »	53	54	60	63	66			48	53	61	66	68		
	» 4 »	55	59	63	67				52	58	64	70			
	» 5 »	63	63	67					57	60	65				
	» 6 »	67	66						59	62					
	» 7 »	67							59						
Nyköping	» 1 »	49	56	63	61	67	68	73	52	59	60	53	75	78	84
	» 2 »	56	64	68	66	73	75		64	71	66	68	79	85	
	» 3 »	60	66	68	69	75			69	74	70	72	82		
	» 4 »	61	67	70	70				71	74	71	73			
	» 5 »	62	68	71					73	75	73				
	» 6 »	63	68						73	75					
	» 7 »	63							73						
Växjö	» 1 »	52	58	66	69	67	70	67	47	55	56	65	63	72	68
	» 2 »	61	68	71	74	74	77		58	68	72	72	72	80	
	» 3 »	67	73	73	77	77			70	77	76	75	75		
	» 4 »	69	73	74	78				78	78	77	76			
	» 5 »	70	74	75					78	79	78				
	» 6 »	70	75						79	79					
	» 7 »	70							79						

Städer med egna uppbördsverk	Guldna poster i % av restförda efter avdrag för avkortade							Levererat belopp i % av restfört efter avdrag för avkortat							
	K 49	K 50	K 51	K 52	K 53	K 54	K 55	K 49	K 50	K 51	K 52	K 53	K 54	K 55	
Kristinehamn	Efter 1 år	58	51	63	75	78	80	74	56	49	70	76	81	81	65
	» 2 »	66	68	72	78	81	86		70	73	82	81	86	87	
	» 3 »	68	70	73	80	85			76	78	83	82	88		
	» 4 »	69	71	74	82				77	78	84	84			
	» 5 »	69	73	77					78	79	85				
	» 6 »	69	74						78	80					
	» 7 »	69							78						
Falun	» 1 »	42	43	47	43	49	34	39	43	34	46	36	52	40	43
	» 2 »	50	51	53	52	54	48		57	41	55	47	58	53	
	» 3 »	53	55	58	56	58			61	46	61	56	63		
	» 4 »	54	59	59	59				62	51	62	59			
	» 5 »	56	59	60					64	51	64				
	» 6 »	57	59						65	51					
	» 7 »	57							65						
Umeå	» 1 »	43	45	51	54	55	51	60	38	36	50	47	66	60	67
	» 2 »	53	58	61	60	61	63		50	49	62	59	71	67	
	» 3 »	56	63	65	64	65			55	58	68	63	75		
	» 4 »	59	65	65	67				58	61	69	69			
	» 5 »	59	66	66					60	61	70				
	» 6 »	60	66						60	61					
	» 7 »	60							60						
Trelleborg	» 1 »	43	47	45	57	50	67	73	52	50	46	70	67	70	73
	» 2 »	51	55	53	61	61	72		64	60	56	76	76	80	
	» 3 »	53	58	56	65	64			68	65	60	79	82		
	» 4 »	54	58	58	66				70	66	64	80			
	» 5 »	54	58	59					70	66	69				
	» 6 »	54	60						70	67					
	» 7 »	54							70						
Västervik	» 1 »	48	46	48	53	62	67	67	44	41	42	51	69	53	62
	» 2 »	59	60	55	65	71	76		57	58	52	66	78	70	
	» 3 »	66	64	61	68	76			68	65	61	72	81		
	» 4 »	67	65	63	69				69	67	63	73			
	» 5 »	67	66	64					70	69	63				
	» 6 »	67	66						70	69					
	» 7 »	67							70						

Tabell 6

Stad		Indrivna K-skatter, B-skatter och								
		Folk- mängd 31/12 1956	Antal an- ställda	Löne- kost- nader	Antal in- drivna poster	Indrivet belopp	Indrivna rest- avgifter	Per 1 000 inne-		
								Antal an- ställda	Löne- kost- nader	In- drivna poster
1	2	3	4	5	6	7	8	9		
1	Stockholm	794 671	229	2 331 592	81 067	26 580 338	1 257 350	0,288	2 934	102
2	Göteborg	386 800	149	1 567 496	34 269	6 912 798	329 850	0,385	4 052	89
3	Malmö	213 404	55	675 645	14 733	3 562 525	201 286	0,258	3 166	69
4	Norrköping	89 413	17	213 996	6 464	1 329 621	83 500	0,190	2 393	72
5	Hälsingborg	75 845	18	172 455	6 079	1 184 796	69 922	0,237	2 274	80
6	Örebro	72 203	15	174 056	4 398	1 129 552	69 612	0,208	2 411	61
7	Uppsala	71 475	13	158 692	5 174	1 088 937	67 030	0,182	2 220	72
8	Västerås	71 032	14	152 683	4 191	1 068 955	51 060	0,197	2 149	59
9	Linköping	62 191	8,5	105 212	2 839	564 391	33 011	0,153	1 692	46
10	Eskilstuna	57 582	11	126 457	3 564	663 070	38 342	0,191	2 196	62
11	Gävle	51 000	13	158 385	3 361	782 206	35 653	0,255	3 106	66
12	Jönköping	49 000	11	115 386	3 064	643 418	32 571	0,224	2 355	63
13	Karlstad	39 589	10,25	108 795	3 229	667 812	32 944	0,259	2 748	82
14	Lund	37 708	10	120 288	2 212	543 020	38 665	0,265	3 190	59
15	Halmstad	37 694	9,5	106 530	2 452	500 805	21 845	0,252	2 826	65
16	Karlskrona	33 400	12	135 950	2 220	433 236	21 534	0,359	4 070	66
17	Kalmar	29 473	9	104 143	1 727	296 351	14 332	0,305	3 534	59
18	Uddevalla	29 000	7	78 662	2 195	726 249	31 932	0,241	2 712	76
19	Luleå	28 488	8	100 623	1 832	547 810	—	0,281	3 532	64
20	Sundsvall	28 002	8	95 898	2 641	601 445	33 336	0,286	3 425	94
21	Landskrona	27 186	4,5	60 516	1 936	365 542	22 644	0,166	2 226	71
22	Sundbyberg	26 389	9,5	114 260	1 843	489 047	19 935	0,360	4 330	70
23	Motala	26 000	7,5	82 756	1 347	286 376	19 713	0,288	3 183	52
24	Östersund	23 803	8,5	108 644	1 937	462 854	26 782	0,357	4 564	81
25	Växjö	22 374	5	65 672	1 196	275 513	11 989	0,223	2 935	53
26	Skövde	22 000	6,5	74 828	1 319	273 250	11 551	0,295	3 401	60
27	Nyköping	21 857	4	51 828	1 222	353 018	18 521	0,183	2 371	56
28	Skellefteå	21 500	5	68 334	1 032	261 682	14 464	0,233	3 178	48
29	Umeå	19 908	4,5	57 003	1 367	376 254	16 154	0,226	2 863	69
30	Katrineholm	17 199	2,6	32 734	797	228 700	10 905	0,151	1 903	46
31	Härnösand	16 500	5	56 800	1 288	342 943	15 539	0,303	3 442	78
32	Visby	15 336	5	55 965	1 059	228 778	12 210	0,326	3 649	69
33	Varberg	13 747	4	45 069	798	179 309	13 080	0,291	3 278	58
34	Falköping	13 201	4,5	29 039	1 039	247 486	9 979	0,341	2 200	79
35	Sala	10 638	2,5	36 020	656	163 520	8 558	0,235	3 386	62
	Medeltal		—	—	—	—	—	0,257	2 968	67

medan resultatet är oförändrat i återstående 2 län. I fråga om de 22 län som omfatta städer med egen uppbördsförvaltning ha för städerna en förbättring skett i 21 län, medan resultatet är oförändrat i 1.

Av tabellerna 4 och 5 framgår resultatet av restindrivningen av kvarstående skatt — beträffande landsbygd och städer utan egna uppbördsverk — enligt 1949—1954 års taxeringar (K 50 — K 55) och — i fråga om städer med egna uppbördsverk — enligt 1948—1954 års taxeringar (K 49 — K 55)

	restavgifter					Utsöknings- och underhållsärenden							Exekutions- verkets lönekostn. per 1000 invånare
	-vånare		Per anställd			Antal an- ställda	Löne- kost- nader	Antal in- komna U. D.	Antal in- komna I. D.	Per anställd		Löne- kostn. per U. D. o. I. D.	
	In- drivet belopp	Indriv- na rest- avg.	In- drivna poster	In- drivet belopp	Indriv- na rest- avg.					Antal	U. D.		
10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	
1	33 448	1 582	354	116 076	5 491	39	564 354	17 935	3 191	460	82	26,71	3 644
2	17 872	853	230	46 395	2 214	23	254 804	10 000	1 925	435	83	21,37	4 711
3	16 694	943	268	64 773	3 660	18,5	228 868	5 567	926	301	50	35,25	4 239
4	14 871	935	380	78 213	4 912	5	75 066	1 730	389	346	78	35,43	3 233
5	15 621	922	338	65 822	3 885	5	36 840	1 885	554	377	111	15,10	2 760
6	15 644	964	293	75 170	4 641	3	31 621	1 509	395	503	132	16,61	2 849
7	15 235	938	398	83 764	5 156	3	30 762	1 200	266	400	89	20,98	2 629
8	15 049	719	299	76 354	3 647	3	38 642	1 272	382	424	127	23,36	2 694
9	9 075	531	334	66 399	3 884	2,5	32 400	1 133	209	453	84	24,15	2 213
10	11 515	666	324	60 279	3 486	2	24 600	904	250	452	125	21,32	2 623
11	15 337	699	259	60 169	2 743	3	28 700	1 286	406	429	135	16,96	3 668
12	13 131	665	279	58 493	2 961	2	25 000	1 413	165	707	83	15,84	2 865
13	16 869	832	315	65 152	3 214	2,75	38 640	920	340	335	124	30,67	3 724
14	14 400	1 024	221	54 302	3 867	1	10 104	726	105	726	105	12,16	3 458
15	13 286	580	258	52 716	2 299	1,5	15 000	796	128	531	85	16,23	3 224
16	12 971	645	185	36 103	1 795	2	12 758	757	115	378	58	14,63	4 452
17	10 055	486	192	32 928	1 592	1	24 304	630	110	630	110	32,84	4 358
18	25 043	1 101	314	103 750	4 562	2	25 000	640	224	320	112	28,94	3 575
19	19 230	—	229	68 476	—	3	35 771	1 186	165	395	55	26,48	4 788
20	21 479	1 190	330	75 181	4 167	2,2	27 917	779	346	354	157	24,82	4 422
21	13 446	833	430	81 232	5 032	1	9 468	563	183	563	183	12,69	2 574
22	18 532	755	194	51 479	2 098	1,5	22 000	526	163	351	108	31,93	5 164
23	11 014	758	180	38 183	2 628	1	16 200	355	78	355	78	37,41	3 806
24	19 445	1 125	228	54 454	3 151	1,5	18 620	701	191	467	127	20,87	5 347
25	12 314	536	239	55 103	2 398	1	10 000	397	68	397	68	21,51	3 382
26	12 420	525	203	42 038	1 777	1	9 408	434	71	434	71	18,63	3 829
27	16 151	847	306	88 255	4 630	1,5	15 000	294	84	196	56	39,68	3 058
28	12 171	673	206	52 336	2 893	1	13 666	348	57	348	57	33,74	3 814
29	18 900	811	304	83 612	3 590	1	10 709	592	135	592	135	14,73	3 401
30	13 297	634	307	87 962	4 194	0,8	10 500	247	92	309	115	30,97	2 514
31	20 784	942	258	68 589	3 108	1	23 200	425	115	425	115	42,96	4 848
32	14 918	796	212	45 756	2 442	1	11 193	441	86	441	86	21,24	4 379
33	13 044	951	200	44 827	3 488	0,5	8 750	189	28	378	42	40,32	3 915
34	18 748	756	231	54 997	2 218	0,5	7 500	178	19	356	38	38,07	2 768
35	15 371	804	262	65 408	3 423	0,5	7 000	188	26	376	52	32,71	4 044
	15 925	824	272	64 222	3 378	—	—	—	—	427	95	25,64	3 628

beträffande såväl guldna poster som levererade belopp vid utgången av år 1956.

Slutligen må nämnas att till revisorernas förfogande ställts statistiska uppgifter för vissa städer för kalenderåret 1956, avseende indrivningen av K-skatt, B-skatt, restavgifter samt antalet inkomna utsöknings- och underhållsärenden. Dessa uppgifter ha ställts i relation till folkmängd, antalet anställda samt lönekostnader för indrivningspersonal m. fl. i dessa städer (tabell 6).

Revisorernas uttalande. Såsom av den lämnade redogörelsen framgår inflöto under uppbördsåret 1956—57 såsom A-skatt 6 081 miljoner kronor och såsom B-skatt 2 729 miljoner kronor, vilket innebär att jämfört med närmast föregående uppbördsår A-skatten ökat med 385 miljoner kronor och B-skatten med 276 miljoner kronor. Vidare uppgingo fyllnadsinbetalningarna för uppbördsåret 1956—57 till 502 miljoner kronor, varav 79 miljoner kronor utgjorde A-skatt och 423 miljoner kronor B-skatt. Av sistnämnda belopp avse 355 miljoner kronor aktiebolag m. fl. juridiska personer samt 68 miljoner kronor i huvudsak fysiska personer. Jämfört med närmast föregående uppbördsår ha fyllnadsinbetalningarna totalt minskat med 34 miljoner kronor. I fråga om resultatet av den ordinarie uppbörden av B-skatt må nämnas, att inflytandeprocenten under uppbördsåret 1956—57 uppgick till 96,3, vilket innebär en obetydlig försämring jämfört med närmast föregående uppbördsår. Resultatet beträffande den kvarstående skatten enligt de två senaste årens taxeringar uppvisar en förbättring från 83,3 till 85,3 procent. I fråga om städer med egna uppbördsverk har uppbördsresultatet förbättrats från 81,8 till 83,0 procent.

Den kvarstående skatten enligt årets taxering beräknas såsom förut nämnts uppgå till omkring 998 miljoner kronor och den överskjutande preliminära skatten till omkring 689 miljoner kronor. Jämfört med de uppgifter som vid motsvarande tidpunkt förra året förelågo i fråga om 1956 års taxering har den kvarstående skatten minskat med omkring 58 miljoner kronor, medan överskottsskatten ökat med ca 116 miljoner kronor. Den kvarstående skatten enligt årets taxering uppgår till omkring 10 procent av den slutliga skatten. Enligt närmast föregående års taxering uppgick den till omkring 11 procent av motsvarande slutliga skatt.

Revisorerna avse att i anslutning till de sålunda lämnade uppgifterna ingå på vissa spörsmål, som ha avseende å resultatet av skatteuppbörden. Innan så sker, må erinras om att revisorerna i årets berättelse funnit sig böra i särskild ordning behandla vissa hithörande frågor. I detta sammanhang torde få hänvisas till dessa paragrafer, som äro rubricerade Arbetsgivares ansvar för arbetstagares skatt m. m. respektive Processförfarandet i viss uppbördsfråga.

1949 års uppbörds-sakkunniga framhöllo bl. a., att någon verklig förbättring av överensstämmelsen mellan preliminär och slutlig skatt för skattskyldiga, vilka vid sidan av sin huvudsakliga inkomst åberopat inkomstjämväl av bisyssla, icke kunde påräknas med mindre skatteavdrag gjordes även i fråga om bisysslor. De sakkunniga förordade därför, att bestämmelser härom skulle införas. Detta förslag upptogs till behandling i propositionen 1953:100, varvid föredragande departementschefen förklarade sig för det dåvarande icke kunna tillstyrka de sakkunnigas förslag; detta kunde dock framdeles komma i ett annat läge i samband med att spörsmålet om en definitiv källskatt för vissa grupper av skattskyldiga upptoges till pröv-

ning. Det är enligt revisorernas mening uppenbart, att källskatt å bisysslor väsentligt skulle förbättra uppbördsresultatet i olika avseenden. Frågan härom sammanhänger emellertid såsom nyss framhållits med en större fråga, nämligen om införandet av en definitiv källskatt för så många skattskyldiga som möjligt. Härutinnan må erinras att revisorerna i ett annat avsnitt av sin berättelse uttalat, att det knappast syntes vara möjligt att införa en sådan skatt inom ramen för nuvarande skattesystem. Det syntes tvärtom bli nödvändigt att bygga upp ett system, som i väsentliga avseenden skilde sig från det nuvarande. Åtskilliga skäl talade för att frågan härom kunde komma att aktualiseras inom en nära framtid.

Enligt vad revisorerna ha sig bekant finnes bl. a. en grupp inkomsttagare, där mindre tillfredsställande resultat av skatteuppbörden stundom kunnat konstateras. Det gäller mottagare av benefika periodiska understöd. Inom 1944 års uppbördsberedning övervägdes, huruvida icke skatteavdrag borde göras vid dylika utbetalningar, men något positivt förslag härom framlades icke. Fall förekomma emellertid, då vederbörande undandraget sig skatt genom att beloppet för periodiskt understöd avdrages av den som utger detsamma men skatt ej kan uttagas av mottagaren, då denne saknar utmätningsbara tillgångar. Enligt revisorernas mening kan en sådan lagändring ifrågasättas, att avdrag för dylikt understöd icke skall medgivas, om icke givaren vid taxeringen styrker, att A-skatteavdrag gjorts eller att mottagaren icke skall taxeras för beloppet.

I den förut omnämnda paragrafen om Arbetsgivares ansvar för arbetstagares skatt m. m. har bl. a. framhållits, att den restavgift som f. n. utgår å den särskilt uppdebiterade A-skatten måste anses vara för låg och att en höjning av denna därför vore motiverad till sådan nivå att den icke, såsom nu stundom vore fallet, direkt uppmuntrade arbetsgivare till att behålla arbetstagarens skatt. Här må framhållas, att en generell sådan höjning är påkallad och således icke blott i de fall, då fråga är om särskilt uppdebiterad A-skatt. Det förtjänar f. ö. erinras, att beslut nyligen fattats om att räntan å kvarstående skatt fr. o. m. den 1 januari 1958 skall utgå med 9 procent mot nuvarande 7.

Sedan det nya uppbördssystemet trädde i kraft, har i åtskilliga städer — här må nämnas Stockholm, Malmö, Uppsala, Västerås, Karlstad och Halmstad — indrivningsväsendet rationaliserats. Avsikten därmed har bl. a. varit att till en lägre kostnad nå ett bättre uppbördsresultat än tidigare. Revisorerna ha med anledning därav funnit det vara av intresse att i tabell 6 redovisa vissa uppgifter rörande kostnaderna m. m. för uppbördsväsendet i vissa städer. Även om skillnad i förutsättningarna för indrivningsverksamheten i de olika städerna givetvis föreligger, kan konstateras att utgifterna för ifrågavarande arbete i flera fall måste anses låga, utan att för den skull effektiviteten i arbetet blivit lidande. I betraktande härav synes det angeläget, att statens organisationsnämnd närmare inhämtar uppgift om

de i dessa städer genomförda rationaliseringsåtgärderna i syfte att få underlag för en liknande organisation för indrivningsarbetet inom sådana orter med stadsliknande karaktär som ingå i utmätningmansdistrikt på landsbygden.

Revisorerna få sålunda föreslå, att de ytterligare åtgärder som här ifrågasatts för att förbättra resultatet av skatteuppbörden snarast måtte genomföras.

§ 23

Arbetsgivares ansvar för arbetstagares skatt m. m.

Frågan om en omläggning av uppbördsförfarandet behandlades i ett av 1944 års uppbördsberedning den 31 maj 1945 avgivet betänkande (SOU 1945:27). Bland de frågor som därvid diskuterades var även huvudprinciperna för arbetsgivares ansvar för arbetstagares skatt. Det i betänkandet framlagda förslaget i detta ämne lämnades av departementschefen utan erinran i propositionen nr 370 till 1945 års riksdag och fick sedermera sin definitiva utformning i uppbördsförordningen (UF) den 31 december 1945 (nr 896). De meddelade bestämmelserna inneburo i huvudsak, att arbetsgivare som var skyldig verkställa skatteavdrag och utan skälig anledning underlät att vederbörligen fullgöra denna skyldighet enligt 95 § UF jämte arbetstagaren var ansvarig för skatt, vilken skatteavdraget skolat avse, till belopp som svarade mot vad han underlåtit att avdraga. Arbetsgivarens ansvarighet kunde dock göras gällande endast om arbetstagaren underlät att efter anmaning erlægga ifrågavarande skatt. Det felande beloppet fick i sådant fall uttagas hos arbetsgivaren i samma ordning som stadgats i fråga om indrivning av skatt, varvid arbetsgivaren tillika var skyldig att å beloppet erlægga restavgift. Bestred emellertid arbetsgivaren i sådant fall skyldighet att svara för arbetstagarens skatt, hade utmätningsmannen att av den lokala skattemyndigheten i orten inhämta besked, huruvida arbetsgivaren var ansvarig för skatten. Denna kunde icke hos arbetsgivaren uttagas, därest icke sistnämnda myndighet funnit arbetsgivaren ansvarig för skatten. Hade arbetstagares skatt uttagits hos arbetsgivare, skulle nämnda förhållande anmärkas å det indrivningskvitto som överlämnades till arbetsgivaren.

Arbetsgivare som betalt skatt för arbetstagare ägde enligt 96 § UF söka beloppet åter av arbetstagaren. Därvid hade arbetsgivaren att till vederbörande utmätningsman insända det till arbetsgivaren överlämnade indrivningskvittot. Utmätningsmannen fick hos arbetstagaren uttaga beloppet i samma ordning som stadgats i fråga om indrivning av skatt, varvid arbetstagaren tillika var skyldig att å beloppet erlægga restavgift.

Om arbetsgivare verkställt skatteavdrag men icke inbetalt det innehållna beloppet i föreskriven tid och ordning, uttogs beloppet enligt 97 § UF hos arbetsgivaren på samma sätt som stadgats i fråga om indrivning av skatt. Arbetsgivaren skulle därvid å beloppet erlægga restavgift. Arbetstagaren var fri från betalningsansvar för motsvarande skattebelopp, ändå att på grund av arbetsgivarens obestånd det innehållna icke kunde utfås hos denne.

Arbetsgivare som enligt lag var skyldig föra handelsböcker skulle enligt 98 § UF ha sin bokföring så ordnad, att därav framgick arbetstagares namn, utbetald lön samt skatteavdrags belopp. Det ålåg sådan arbetsgivare att efter anmaning av vederbörande föredragande i uppbördsärenden hos

länsstyrelsen tillhandahålla sin bokföring med därtill hörande handlingar för kontroll å verkställandet av skatteavdrag.

Kontrollen av arbetsgivarna byggde i stor utsträckning på de s. k. restförteckningarna. Härom stadgades i 23 § 3 mom. samt 24 § tillämpningskungörelsen till uppbördsförordningen (SFS 1946: 890). Ansvarsbestämmelserna för arbetsgivare som underlät att verkställa skatteavdrag eller verkställde sådant avdrag men underlät att redovisa det innehållna beloppet reglerades i 100 § UF; straffet var böter.

I samband med den översyn av uppbördssystemet som företogs av 1949 års uppbördssakkunniga konstaterades i av dem avgivet betänkande (SOU 1952: 1), att systemet med restförteckningar för kontroll av att arbetsgivaren vederbörligen fullgjorde sin skyldighet att avdraga och redovisa arbetstagarnas skatt hade visat sig vara i betydelsefulla avseenden otillfredsställande. Den väsentligaste nackdelen var, att det tog alltför lång tid att konstatera och fastställa storleken av en utebliven skatteinbetalning. Vidare hade de låga bötesstraffen visat sig utgöra ett alltför ringa återhållande moment för de arbetsgivare som av olika anledningar för egen del velat utnyttja de innehållna skattebeloppen. En straffskärpning borde enligt de sakkunnigas mening kunna nås genom att straffskalan utvidgades att omfatta även fängelse. I samband med översynen föreslogs vidare från olika håll, att arbetsgivarnas underlåtenhet att redovisa innehållna skattebelopp skulle likställas med förskingring. En sådan lösning av problemet vore dock enligt uppbördssakkunnigas uppfattning icke lämplig. Vare sig de innehållna skattededlen betraktades som en lönefordran som övergått från arbetstägaren till det allmänna eller en skattefordran från det allmänna ansågs föreligga gentemot arbetsgivaren, var förhållandet det att arbetsgivaren av egna medel skulle gälda det allmänna fordran. För att förskingringsbrott skulle anses föreligga, borde ett erforderligt rekvisit vara, att fråga vore om egendom som den brottslige fått i sin besittning för annan med skyldighet att utgiva egendomen eller redovisa för denna. Möjligen skulle arbetsgivarnas förfaringssätt kunna likställas med olovligt förfogande, men icke heller detta syntes enligt de sakkunniga kunna komma i fråga.

På grundval av 1949 års uppbördssakkunnigas betänkande framlade Kungl. Maj:t i propositionen 1953: 100 förslag till omläggning av arbetsgivarkontrollen utan att dock någon ändring skedde i huvudprinciperna beträffande arbetsgivaransvaret. De nu gällande reglerna om arbetsgivares ansvarighet för arbetstägares skatt återfinnas i 75—78 §§ uppbördsförordningen (SFS 1953: 272), medan detaljutformningen av kontrollsystemet regleras av bestämmelserna i 49—53 §§ uppbördskungörelsen (SFS 1953: 628). Ifrågavarande föreskrifter innebära i huvudsak följande.

Hos varje lokal skattemyndighet finnes ett register över arbetsgivare med minst två anställda, vari redovisad skatt fortlöpande antecknas. Dylig arbetsgivare skall redovisa genom skatteavdrag innehållna skatt till skatteav-

delningen vid postkontoret i residensstaden i det län, där arbetsgivaren är bosatt eller har avlöningskontor som ombesörjer skatteredovisningen. Varje arbetsgivare har ett redovisningsnummer, som uppges vid inbetalningen. Efter uppbördsterminens utgång upprättar skatteavdelningen förteckningar över arbetsgivarna, upptagande redovisningsnumren och det av varje arbetsgivare redovisade skattebeloppet. Förteckningarna överlämnas till vederbörande lokala skattemyndighet, som överför de redovisade beloppen till registerkorten. Genom detta system kan konstateras, huruvida en arbetsgivare icke redovisat någon skatt eller inbetalt ett uppenbart för lågt belopp. Som ett komplement till detta kontrollsystem skall minst en gång årligen beträffande skattskyldiga med A-skatt, för vilka sådan skatt icke inbetalats för viss uppbördstermin, undersökas anledningen till att någon gottskrivning av skatt icke skett. Detta tillgår så, att förfrågningar göras hos de skattskyldiga om deras anställnings- och avlöningsförhållanden under den aktuella tiden.

Några föreskrifter om hur de genom skatteavdrag innehållna skattemedlen skola förvaltas ha icke meddelats i gällande författningar. Möjlighet finnes således att antingen sätta in medlen på särskild bankräkning eller att låta dem ingå i den ordinarie rörelsen. Den avkastning som faller av medlen under tiden till inbetalningen äger arbetsgivare tillgodogöra sig. Någon annan ersättning för sin medverkan vid uppbörden av arbetstagares skatter äger han ej åtnjuta.

Följderna av underlåtenhet att på vederbörligt sätt verkställa skatteavdrag och att redovisa skattemedlen äro av dels ekonomisk, dels straffrättslig natur. Den förra påföljden innefattar som tidigare nämnts, att arbetsgivaren blir jämte arbetstagaren ansvarig för den skatt avdraget skolat avse. Denna ansvarighet bortfaller dock, om skäligen anledning till underlåtenheten föreligger. Den straffrättsliga påföljden, som regleras i 80 § uppbördsförordningen, är i huvudsak följande. Underlåtenhet att verkställa skatteavdrag straffas, om den är uppsåtlig och sker av oaktsamhet som ej är allenast ringa, med dagsböter. Underlåtenhet att inom föreskriven tid till uppbördsmyndighet inbetala innehållna skattebelopp straffas, om uppsåt eller grov oaktsamhet föreligger, med dagsböter eller fängelse i högst sex månader. Underlåtenhet att föra anteckningar om löner m. m. straffas med böter, högst 300 kronor, och detsamma gäller vid underlåtenhet att på anmaning av myndigheten lämna vissa uppgifter, varom tidigare talats.

I samband med behandlingen av frågan om straffbestämmelserna för försumliga arbetsgivare erinrade departementschefen i propositionen 1953: 100 bl. a., att det nuvarande källskattesystemet i stor utsträckning byggde på medverkan från arbetsgivares sida. Dessa hade skyldighet att vid utbetalning av löner verkställa skatteavdrag och att vid nästkommande uppbördstermin inbetala de belopp, varmed arbetstagarnas löner sålunda minskats. Det vore ett viktigt intresse för både staten och de skattskyldiga, att dessa

bestämmelser iakttoges i största möjliga utsträckning. Skedde ej detta, följde härav olägenheter av skilda slag. Underlåtes skatteavdrag för preliminär skatt, förfelades syftet med uppbördsreformen och arbetstagaren påfördes kvarstående skatt. Uraktlåte arbetsgivaren att redovisa innehållna skattebelopp, kunde detta medföra avsevärda förluster för det allmänna och ett betydande merarbete för myndigheterna. I frågan huruvida skyldighet borde stadgas för arbetsgivare att avskilja de belopp som icke utbetalades till arbetstagarna framhöll departementschefen vidare, att undersökningar visat att detta framför allt av praktiska skäl icke låte sig göra. Man nödgades sålunda alltjämt acceptera den ordningen, att de vid lönetillfällena icke utbetalta medlen under en viss tid stode till arbetsgivarnas disposition. Medvetandet om att det författningsenligt ålåg arbetsgivaren att vid nästkommande uppbördstermin redovisa ett belopp, som motsvarade det vid lönetillfället ej utbetalta — d. v. s. vad arbetstagaren fått avstå av sin lön för gäldande av skatt — borde emellertid föranleda honom till nödig försiktighet i sina ekonomiska angelägenheter.

Med hänsyn till att omfattningen av den särskilt uppdebiterade A-skatten visat en tendens att öka — budgetåret 1949/50 uppdebiterades 11 miljoner kronor och budgetåret 1956/57 23 miljoner kronor — ha riksdagens revisorer funnit det vara av intresse att från överståthållarämbetet och länsstyrelserna inhämta vissa synpunkter i ämnet. I sin skrivelse i ämnet ha revisorerna anhållit om svar å nedanstående frågor, nämligen

1. Vilka åtgärder ha från Eder sida vidtagits eller vilka föreskrifter ha av Eder meddelats, syftande till att effektivisera lokal skattemyndighets och utmätningsmans befattning med den särskilt uppdebiterade A-skatten?

2. Anser Ni det erforderligt med ändrade eller kompletterande föreskrifter i fråga om arbetsgivares ansvarighet för arbetstagares skatt (uppbördsförordningen §§ 75—78) eller i fråga om kontrollen av arbetsgivares skatredovisning (uppbördskungörelsen §§ 49—53); i så fall vilka?

Då de inkomna svaren i stort sett ansluta sig till nyss angivna frågor, torde det vara lämpligt att i den efterföljande redogörelsen tillämpa samma uppdelning.

Beträffande *den första frågan* ha följande synpunkter framkommit.

Länsstyrelserna ha så gott som undantagslöst i olika cirkulär till lokala skattemyndigheter, utmätningsmän och exekutionsbiträden ävensom vid särskilda konferenser erinrat om vikten av arbetsgivarekontrollen, varvid särskilt framhållits betydelsen av att föreskrivna åtgärder vidtagas skyndsammast möjligt. Så har bl. a. *länsstyrelsen i Stockholms län* uppmanat de lokala skattemyndigheterna att omgående granska från postens skatteavdelning inkomna uppgifter och omedelbart företaga bokföringsgranskning i de fall, där anledning förelåge till antagande att underlåten inbetal-

ning vore för handen. Vidare hade särskilt påpekats vikten av att snar kontroll skedde, huruvida arbetsgivare som en uppbördstermin underlåtit att inbetala innehållen skatt fullgjort sin skyldighet för därpå följande terminer.

Länsstyrelsen i Kalmar län har meddelat, att i allmänhet varje lokal skattemyndighet inom länet avdelat en befattningshavare med uppdrag att fortlöpande övervaka att skatteavdrag verkställdes samt att innehållet belopp redovisades i enlighet med gällande bestämmelser. I fortsättningen anför länsstyrelsen bl. a. följande.

Jämlikt 52 § 2 mom. uppbördskungörelsen åläge det lokal skattemyndighet att tillse, att såvitt möjligt alla arbetsgivare med minst två arbetstagare registrerades. Detta register aktualiserades bl. a. genom att det årligen granskades mot respektive års arbetsgivareförteckningar. Ett stort antal nya arbetsgivare tillfördes härigenom årligen registret. Vid kontroll av detta arbetsgivarregister mot postens uppbördslistor hade framkommit, att vid varje fögderi ett visst antal försumliga arbetsgivare ständigt återkomme. Registerkortet för dessa arbetsgivare markerades särskilt med ryttare av de lokala skattemyndigheterna och bleve vid varje uppbörd föremål för särskild kontroll, varvid postens skatteavdelning per telefon kontaktades på tidigt stadium. Det hade stundom förekommit, att vissa lokala skattemyndigheter vid de olika avlöningstillfällena mellan uppbördsterminerna verkställde granskning av vederbörande företags avlöningsbokföring, för att utredningen skulle föreligga klar, så att man så snart som möjligt efter uppbördsterminens utgång skulle kunna fastställa arbetsgivareansvarigheten och få det obehörigen innehållna beloppet snabbt uppdebiterat och överlämnat för indrivning.

Fortlöpande register över försumliga arbetsgivare föres på *länsstyrelsens i Skaraborgs län* rekommendation av de lokala skattemyndigheterna för underlättande av samarbete med länsstyrelsen och utmätningsmännen. För erhållande av överblick av indrivningen av särskilt uppdebiterad A-skatt hade å länsstyrelsen upplagts ett särskilt kortregister över sådana arbetsgivare, för vilka nämnda skatteslag uppginge till mera betydande belopp. Registret, vari uppdebiterade belopp fortlöpande antecknades, medtoges vid de årliga inventeringarna hos utmätningsmännen. — Liknande förfaringsätt har tillämpats av bl. a. *länsstyrelsen i Gotlands län*.

För att underlätta de lokala skattemyndigheternas kontroll av arbetsgivarnas skatteredovisning och för att göra utmätningsmännen uppmärksamma på att indrivningsarbetet bör forceras abonnera *länsstyrelserna i Stockholms, Kristianstads, Västmanlands, Kopparbergs, Västerbottens och Norrbottens län* på en av ett privat företag utgiven, veckovis utkommande sammanställning av uppgifter om konkurser, betalningsförelägganden, betalningsinställelser, växelprotester m. m. — Andra länsstyrelser, såsom t. ex. *länsstyrelserna i Östergötlands och Hallands län*, vidarebefordra till berörda

myndigheter meddelanden ur Justitia rörande inträffade konkurser eller betalningssvårigheter (växelprotester m. m.).

För att arbetsgivarregistren hos de lokala skattemyndigheterna i möjligaste mån skola kunna hållas kompletta med hänsyn till firmaanmälningar och bolagsregistreringar m. m. tillhandahålla bl. a. *länsstyrelserna i Västerbottens och Norrbottens län* berörda myndigheter Post- och Inrikes Tidningar.

Jämlikt 53 § uppbördskungörelsen åligger det lokal skattemyndighet att i förekommande fall undersöka anledningen till att preliminär A-skatt icke inbetalats för skattskyldig, för vilken utfärdats debetsedel avseende sådan skatt och för vilken skatteavdelning vid postkontor icke erhållit uppgift från arbetsgivare, som erhållit av länsstyrelse meddelat tillstånd till summarisk redovisning, om nummer å debetsedel för preliminär skatt. Undersökningen skall för varje uppbördsdistrikt verkställas minst en gång årligen efter utgången av uppbördstermin, som länsstyrelsen eller i stad den lokala skattemyndigheten bestämt för uppbördsdistriktet. Sådana arbetsgivare som icke äro upptagna i arbetsgivarregistret ha av *länsstyrelsen i Kalmar län* kontrollerats stickprovvis i nyssnämnda ordning. Länsstyrelsen har därvid förfarit så, att förfrågningar utsänts till varje löntagare efter varje uppbörstermin beträffande sådana uppbördsdistrikt, där det erfarenhetsmässigt visat sig vara brister i källskatteredovisningen beträffande ett större antal arbetsgivare.

Länsstyrelsen i Jämtlands län har för undvikande i görligaste mån av skattereklamationer anmodat de lokala skattemyndigheterna att efter utgången av sjätte uppbördsterminen beträffande sådana skattskyldiga, för vilka skatt efter utredning befunnits icke ha inlevererats i behörig ordning under uppbördsterminerna tre till fem, göra motsvarande undersökning i vad avser efterföljande tid. Efter sjätte uppbördsterminen hade länsstyrelsen årligen genom medverkan av postverket på nytt låtit undersöka samma distrikt som undersöktes efter första och andra uppbördsterminerna.

I anslutning till de resolutioner genom vilka arbetsgivares ansvarighet för arbetstagares skatt fastställts utsändas regelbundet genom *länsstyrelsens i Kristianstads län* försorg skrivelser med anmodan att verkställa utredning till utrönande, huruvida förseelse mot uppbördsförordningen förelåge, samt vidtaga den laga åtgärd vartill utredningens resultat kunde giva anledning. Dessa skrivelser innehölle tillika anmodan om besked, huruvida åtal anställt eller komme att anställas. Dylika skrivelser utsändes dock icke då det belopp för vilket arbetsgivares ansvarighet fastställts icke uppginge till 100 kronor.

Länsstyrelsen i Östergötlands län har framhållit, att överlämnandet av ärenden till allmän åklagare för åtalsundersökning verkställdes av länsstyrelsen efter prövning och i samråd med vederbörande häradskrivare för åstadkommande av en enhetlig bedömning av sådana ärenden.

Beträffande *den andra frågan* ha vissa länsstyrelser uttalat, att nu gällande bestämmelser vore till fyllest och att några ändringar eller kompletteringar av desamma icke vore erforderliga. Andra länsstyrelser däremot ha hyst en motsatt uppfattning och framfört vissa synpunkter och önskemål, av vilka följande må särskilt nämnas.

Länsstyrelsen i Malmöhus län har uttalat, att det vore önskvärt med ändrade bestämmelser, ägnade dels att göra det möjligt att på ett snabbare sätt komma till rätta med försumliga arbetsgivare, dels att förhindra att skattekulden hunne stiga under den relativt långa tid som normalt förflöte från den tidpunkt då försummelse uppkommit tills ärendet vore klart för indrivning. I fortsättningen anföres bl. a. följande.

För att komma tillrätta med dessa problem kan det ifrågasättas om icke arbetsgivare, som är notoriskt försumliga skatteinbetalare, borde vara skyldiga att efter åläggande av länsstyrelse, strax efter varje avlöningstillfälle inbetala avdragen skatt till länsstyrelsen respektive den lokala skattemyndigheten i stad med egen uppborðsförvaltning, som mot arbetsgivarekorten kunde kontrollera det inbetalade beloppet mot tidigare gjorda inbetalningar. De inbetalade beloppen kunde kvarstå å kontot till kommande uppborðstermin för att då överföras till postens skatteavdelning, dit arbetsgivaren i vanlig ordning skulle insända specifikation. Då emellertid det ifrågasatta förfaringsättet torde komma att medföra ett rätt avsevärt merarbete såväl för arbetsgivare med många veckoavlönat anställda som för berörda myndigheter är det uppenbart att detsamma skulle vara tillåtet endast i ytterst grava fall.

Liknande synpunkter ha anförts av *indrivningsverket i Stockholm* och *länsstyrelsen i Hallands län*.

Enligt *länsstyrelsen i Älvsborgs län* har erfarenheten visat, att det inom varje lokal skattemyndighets område finnes ett antal ständigt återkommande försumliga arbetsgivare men att nu gällande föreskrifter icke medgäve möjlighet för den lokala skattemyndigheten att tillräckligt snabbt meddela beslut om fastställelse av betalningsansvar för en försumlig arbetsgivare. I till länsstyrelsen från underlydande myndigheter inkomna yttranden hade ett flertal olika förslag lämnats till ändrade eller kompletterande föreskrifter härutinnan. I fråga om de två förslag som länsstyrelsen framför allt ansett vara värda beaktande har anförts följande.

Det ena avsåge tillskapande av möjlighet för lokal skattemyndighet att ålägga en notoriskt försumlig arbetsgivare skyldighet att inom ett visst antal dagar efter varje avlöningstillfälle till lokala skattemyndigheten insända kopia av avlöningslistan, försedd med å postanstalt inköpta skattemärken till belopp motsvarande den avdragna skatten. Det andra avsåge rätt för länsstyrelse eller lokal skattemyndighet att ålägga sådan arbetsgivare att vid varje avlöningstillfälle å särskilt spärrkonto i bank avsätta innehållna skattemedel vid äventyr av omedelbar uppdebitering och åtalsanmälan. Båda förslagen ginge som syntes ut på att tillskapa möjlighet till fastställelsebe-

slut och uppdebitering efter varje avlöningstillfälle. Förslaget om införande av spärrkonto ansåge länsstyrelsen vara att föredraga. Det måste nämligen enligt länsstyrelsens förmenande vara till fyllest, om effektiv kontroll kunde utövas av den lokala skattemyndigheten. Dessutom skulle ett system med skattemärken otvivelaktigt för arbetsgivaren medföra ett merarbete vid utbetalningen av lönerna. Föreskrift om skyldighet att insätta innehållen skatt å spärrat konto borde kunna meddelas endast för sådana arbetsgivare som konstaterats vara notoriskt försumliga.

I fråga om arbetsgivares ansvar för arbetstagares skatter går *länsstyrelsen i Värmlands län* ett steg längre än nyssnämnda länsstyrelser genom att förorda en allmän skyldighet för arbetsgivare att hålla skatteavdrag åtskilda från andra medel.

Länsstyrelsen i Västernorrlands län har framhållit, att det ur statsverkets synpunkt vore angeläget, att snarast möjligt få ett exigibelt underlag för indrivningen av skattefordran. I fortsättningen anföres bl. a. följande.

Enda framkomliga vägen synes vara att lokal skattemyndighet medgives rätt att med utgångspunkt från skatteleverans under tidigare uppbördsterminer eller tidigare fastställelsebeslut approximativt beräkna storleken av innehållna ej redovisade skatteavdrag utan fördelning på arbetstagare och avkräva arbetsgivaren denna summa. Samtidigt lämnas arbetsgivare tillfälle att inom viss kort tid inkomma med erinringar mot kravet. Till styrkande av sina erinringar måste arbetsgivaren förete räkenskapshandlingar eller anteckningar, varav storleken av verkställda skatteavdrag framgår. Inbetalningar ej arbetsgivaren skattebeloppet, meddelas fastställelsebeslut, som överlämnas för indrivning. Överlämnas ej erforderliga handlingar för verkställande av skattekontroll meddelas vitesföreläggande för deras införskaffande.

Åt liknande synpunkter har *länsstyrelsen i Norrbottens län* givit uttryck.

Länsstyrelsen i Blekinge län föreslår, att för arbetsgivare som två eller flera gånger ertappats med uppsåtliga försummelse uppdebitering måtte ske i direkt anslutning till upprättande av granskningsrapport.

Jämlikt 35 § uppbördskungörelsen åligger det utmättningsman som erhållit underrättelse om att arbetsgivare försatts i konkurs att ofördröjligen därom underrätta den lokala skattemyndigheten i arbetsgivarens hemortskommun. Enligt *länsstyrelsen i Kalmar län* — vars uppfattning i stort sett delas av *länsstyrelsen i Stockholms län* — komme emellertid dylika underrättelser ytterst sällan de lokala skattemyndigheterna till handa. Länsstyrelsen i Kalmar län anför vidare bl. a.

De fall, då arbetsgivare försatts i konkurs, ha därför kommit till lokala skattemyndighetens kännedom först genom meddelande i dagspressen eller genom undersökning som gjorts jämlikt 50 § 3 mom. andra stycket uppbördskungörelsen. (Dvs. sådan undersökning, som i förekommande fall föranledes av från postverket erhållen uppgift om för varje uppbördstermin från arbetsgivare inbetalad preliminär A-skatt.) Med hänsyn till vikten av att den lokala skattemyndigheten så snabbt som möjligt erhåller kännedom

om inträffade konkurser, synes det länsstyrelsen lämpligt, att det i konkurslagen intoges en bestämmelse, enligt vilken det skulle åligga konkursdomare att omedelbart underrätta lokala skattemyndigheten om inkommen ansökan, som omförmäles i 1 kap. 7 § sistnämnda lag.

Länsstyrelsen i Örebro län anser, att det i uppbördsförordningen stadgade vitesförfarandet mot arbetsgivare som efter anmaning icke tillhandahölle sin bokföring för kontroll av skatteavdrag icke vore tillräckligt effektiv. Relativt lång tid kunde komma att förflyta mellan den första anmaningen och böckernas tillhandahållande efter förelagt vite. Länsstyrelsen funne det önskvärt, att de lokala skattemyndigheterna finge befogenhet att själva utfärda vitesföreläggande. Vidare ansåge länsstyrelsen det även vara önskvärt att någon form av handräckning infördes för att kunna erhålla tillgång till en tredskande arbetsgivares avlöningsbokföring, åtminstone i de fall då vitesföreläggande icke givit något resultat. — Åt liknande synpunkter har *uppbördsverket i Stockholm* givit uttryck.

För en höjning i någon form av restavgiften i fråga om av arbetsgivare i rätt tid icke inlevererade skatteavdrag ha *länsstyrelserna i Uppsala, Östergötlands, Kronobergs, Blekinge, Kristianstads, Malmöhus, Hallands, Älvsborgs, Västmanlands, Västernorrlands och Jämtlands län* uttalat sig. Härvid ha länsstyrelserna i Östergötlands, Blekinge, Kristianstads och Malmöhus län föreslagit, att restavgiften skulle utgå med 6 à 7 procent i stället för med f. n. 4 procent. Länsstyrelserna i Malmöhus och Västernorrlands län ha ifrågasatt om icke utöver en fast restavgift en ny avgift med karaktär av löpande ränta, syftande till att påskynda erläggandet av den oredovisade skatten, borde införas. Länsstyrelsen i Jämtlands län har ansett det böra övervägas, att utgående restavgift på något sätt sattes i förhållande till den tid som förflöte till dess oguldet skattebelopp inbetalades.

En skärpning av gällande påföljder vid underlåtenhet att fullgöra arbetsgivare åvilande skyldigheter ha *länsstyrelserna i Östergötlands, Gotlands, Blekinge, Hallands, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs, Örebro, Gävleborgs och Norrbottens län* funnit påkallad.

I anslutning härtill har *länsstyrelsen i Östergötlands län* uttalat, att en upprepning av försummad skatteinbetalning borde betraktas såsom en försvårande omständighet vid straffmätningen i större utsträckning än som nu syntes vara fallet. Länsstyrelsen anser vidare, att detta borde komma till klart uttryck i lagstiftningen.

Länsstyrelsen i Västernorrlands län anser, att uppgifter om särskilt uppbörderad A-skatt borde komma till allmän kännedom. Länsstyrelsen anför i detta sammanhang följande.

Arbetsgivares underlåtenhet att redovisa innehållna skatteavdrag har betydelse icke blott för statsverket utan även för andra arbetsgivarens borge-närer. På grund härav synes det lämpligt, att sådan försummelse offentliggöres genom publicering i de organ, som lämna uppgift om konkurser, växelprotester, lagsökningsutslag, betalningsförelägganden m. m. En sådan åt-

gärd skulle säkerligen sporra företagarna att sköta skattebetalningarna, enär de i annat fall äventyra sina kreditmöjligheter. En publicering av kronans skattefordringar avseende innehållna skatteavdrag kan dessutom förväntas medföra, att krediten till icke bärkraftiga företag stoppas på ett tidigare stadium, enär kreditgivarna vid en konkurs i regel äga sämre förmånsrätt för sina fordringar än statsverket för sina skattefordringar.

Revisorernas uttalande. En av de väsentligaste förutsättningarna för att källskattesystemet skall fungera på ett tillfredsställande sätt är självfallet, att arbetsgivarna fullgöra dem åvilande skyldighet att innehålla och redovisa löneavdrag. Av betydelse är även att uppbördsmyndigheten har möjlighet att häröver öva nöjaktig kontroll och tillsyn.

Såsom av den föregående redogörelsen framgår har den särskilt uppdebiterade A-skatten, dvs. sådan skatt som arbetsgivare underlåtit redovisa, företett en fortgående ökning — medan detta belopp för budgetåret 1949/50 var 11 miljoner kronor, hade det för budgetåret 1956/57 stigit till 23 miljoner kronor. Detta förhållande har vid flera tillfällen uppmärksamrats av riksdagens revisorer, och årets revisorer ha funnit det påkallat att närmare undersöka, vilka åtgärder som vidtagits eller vilka föreskrifter som meddelats i syfte att från vederbörande myndigheters sida söka begränsa statsverkets förluster i samband med att vissa arbetsgivare försumma att fullgöra sina åligganden enligt uppbördsförordningen. Revisorerna ha därför i rundskrivelse till överståthållarämbetet och länsstyrelserna infordrat uppgift härom. Huvuddragen av de inkomna svaren ha redovisats i det föregående. Här må erinras om att den av revisorerna verkställda utredningen ger vid handen, att länsstyrelserna så gott som undantagslöst i olika cirkulär till lokala skattemyndigheter, utmätningsmän och exekutionsbiträden ävensom vid särskilda konferenser understrukit arbetsgivarkontrollens betydelse; särskilt har därvid framhållits vikten av att föreskrivna åtgärder vidtagas med tillbörlig skyndsamhet. Revisorerna vilja för sin del betona betydelsen av att arbetet med arbetsgivarkontrollen bedrivs på sådant sätt, att ett snabbt resultat ernås, då det gäller att fastställa och indriva statsverkets fordran. Ett verksamt medel därvidlag synes vara att i första hand till granskning upptaga blott en del av den oredovisade skatten. I det fall exempelvis bokföringen icke är tillfredsställande kan det nämligen visa sig tidsödande att helt söka utreda densamma. På grundval av en sådan begränsad undersökning kan det befinnas lämpligt att meddela ett partiellt fastställelsebeslut; härigenom erhålles utan dröjsmål en resolution som är exigibel. Denna kan sedan snabbt läggas till grund för indrivningsåtgärder, som kunna avslöja vederbörande företags ekonomiska ställning.

Då indrivningen av den särskilt uppdebiterade A-skatten ankommer på utmätningsmännen, medan de lokala skattemyndigheterna utöva kontroll över de löpande skatterna, är det av största vikt att den lokala skattemyndigheten samarbetar med utmätningsmännen i dessa ärenden. I de fall, då

arbetsgivare anses böra erhålla rätt att inbetala uppdebiterade belopp enligt uppräntad avbetalningsplan, bör vidare noggrant tillses icke blott att den träffade överenskommelsen iakttages utan även att arbetsgivaren i rätt tid inlevererar såväl sina egna skatter som de av honom för anställda innehållna skattebeloppen. Till kontroll härav bör arbetsgivaren anmodas att omedelbart efter varje uppbördstermin för utmätningsmannen uppvisa kvitto, utvisande att då till betalning förfallna skattemedel ordentligt inbetalats. I princip bör även gälla att staten icke får ställas i efterhand i förhållande till andra fordringsägare. Av särskild vikt är självfallet att speciell och snabb övervakning ägnas de arbetsgivare som ha att innehålla de största skattebeloppen.

Vad sedan gäller frågan om behovet av ändrade eller kompletterande föreskrifter i fråga om arbetsgivares ansvarighet för arbetstagares skatt eller i fråga om kontrollen av arbetsgivares skatteredovisning må erinras att det i skilda sammanhang — och för övrigt även i de till revisorerna nu lämnade uppgifterna — ifrågasatts en allmän skyldighet för arbetsgivarna att hålla skattemedlen åtskilda från övriga tillgångar. Ett sådant förfarande synes emellertid — såsom föredragande departementschefen framhöll i propositionen 1953: 100 — stöta på vissa praktiska svårigheter. Även om utvecklingen på förevarande område kan anses tala för införandet av en dylik skyldighet, torde likväl alltjämt övervägande skäl föreligga för bibehållande av den nuvarande ordningen. Det synes emellertid icke uteslutet att genom vissa mer begränsade åtgärder nå samma syfte, nämligen att förhindra att arbetsgivare för egen räkning förbruka innehållna skattemedel. Härutinnan må framhållas att tvenne länsstyrelser uttalat önskvärdheten av sådana ändrade bestämmelser, att länsstyrelse skulle kunna ålägga notoriskt försumliga arbetsgivare att efter varje avlöningstillfälle inbetala avdragen skatt. Dessa skattebelopp skulle kvarstå å länsstyrelsens respektive, då fråga är om stad med egen uppbördsförvaltning, den lokala skattemyndighetens postgirokonto till kommande uppbördstermin. Även om sådant förfaringssätt kan komma att innebära ett merarbete för såväl arbetsgivaren som berörda myndigheter, anse sig revisorerna böra förorda att förutsättningarna för införandet av en dylik bestämmelse närmare undersökas. Visserligen är det uppenbart att källskattesystemet medfört åtskilligt arbete för icke minst arbetsgivarna och att dessa därför om möjligt icke böra ytterligare betungas. Det måste emellertid vara även ett arbetsgivarintresse att skatteförlusterna bli de minsta möjliga. Den ifrågavarande anordningen skulle ju f. ö. beröra endast sådana arbetsgivare, som undandraga sig de skyldigheter som andra lojalt fullgöra.

I de fall då arbetsgivaren försatts i konkurs åligger det utmätningsmannen jämlikt 35 § uppbördskungörelsen att ofördröjligen underrätta den lokala skattemyndigheten härom. Enligt vad som i detta sammanhang framhållits komma emellertid dylika underrättelser den lokala skattemyndighe-

ten ytterst sällan till handa. Med hänsyn till vikten av att denna så snabbt som möjligt erhåller kännedom om inträffade konkurser vilja revisorerna för sin del förorda, att i konkurslagen införes en bestämmelse av innebörd att det skall åligga konkursdomare att omedelbart underrätta lokal skattemyndighet om inkommen konkursansökan.

Det bör vidare enligt revisorernas uppfattning övervägas, huruvida icke den lokala skattemyndigheten bör få rätt att giva vitesföreläggande i de fall, då anmaning att inkomma med bokföring för granskning icke hörsammas av en tredskande arbetsgivare. För en sådan lagändring talar — förutom det förhållandet att omgången över länsstyrelsen förorsakar dröjsmål — att taxeringsnämnd enligt den nya taxeringsförordningen utrustats med befogenhet att förelägga viten.

Restavgiften är f. n. fyra procent. Oberoende av nuvarande ränteläge måste denna avgift anses vara låg. Ett flertal länsstyrelser ha nu föreslagit, att densamma skall utgå med sex å sju procent. En länsstyrelse har f. ö. ifrågasatt, huruvida icke utöver en fast restavgift en ny avgift med karaktär av löpande ränta, syftande till att påskynda erläggandet av den oredovisade skatten, borde införas. Då erfarenheten visar, att arbetsgivare som råkat i ekonomiskt trångmål ha stor benägenhet att lösa sina kreditsvårigheter genom att i rörelsen använda innehållna källskattebelopp, finna revisorerna det påkallat att restavgiften höjes till sådan nivå att den icke, såsom f. n. icke sällan torde vara fallet, direkt uppmuntrar till att behålla arbetstagarnas skatt. Erfarenheterna därav torde böra avvaktas, innan frågan om en sådan särskild avgift som nyss nämnts aktualiseras.

En skärpning av gällande påföljder vid underlåtenhet att fullgöra arbetsgivare åvilande skyldigheter har ett flertal länsstyrelser funnit vara påkallad. Även enligt revisorernas mening kan det med fog diskuteras, huruvida icke de straff som nu kunna utmätas med tillämpning av uppbördsförordningen utgöra ett alltför ringa återhållande moment för de arbetsgivare som av olika anledningar för egen del vilja utnyttja de innehållna skattebeloppen. Utan att för egen del närmare taga ställning till frågan, huruvida ändrade bestämmelser härutinnan redan nu äro påkallade, vilja revisorerna framhålla det angelägna i att detta spörsmål i fortsättningen följes med uppmärksamhet. En viss effekt synes f. ö. kunna erhållas redan inom ramen för gällande bestämmelser, nämligen om domstolarna utnyttja möjligheterna att döma till frihetsstraff vid exempelvis upprepade förseelser. — I detta sammanhang må erinras att en länsstyrelse framfört tanken, att sådan försummelse varom här är fråga borde offentliggöras i de publikationer som lämna uppgift om konkurser, växelprotester, lagsökningsutslag, betalningsförelägganden m. m. En dylik åtgärd skulle otvivelaktigt sporra arbetsgivarna att sköta inbetalningarna, enär de i annat fall äventyra sina kreditmöjligheter. Revisorerna anse sig emellertid icke kunna överblicka

konsekvenserna av ett dylikt förfarande men förutsätta, att det närmare överväges.

Revisorerna ha med det anförda velat fästa uppmärksamheten på några spörsmål som sammanhånga med frågan om arbetsgivares ansvar för arbetstagares skatt. Frågorna äro enligt revisorernas mening av sådan vikt, att de böra göras till föremål för skyndsamma åtgärder. Riktpunkten bör därvid vara att åstadkomma regler, som å ena sidan möjliggöra en effektiv kontroll av försumliga arbetsgivare men å andra sidan icke i onödan betunga lojala sådana.

Processförfarandet i viss uppbördsfråga

I ett annat avsnitt av sin berättelse ha revisorerna behandlat vissa frågor som ha avseende å den enligt uppbördsförordningen särskilt uppdebiterade A-skatten, dvs. sådan skatt som arbetsgivare underlåtit att avdraga å arbetstagares lön eller avdragit men underlåtit att i föreskriven ordning inleverera till statsverket. Därvid ha revisorerna bl. a. redovisat svaren på vissa frågor revisorerna skriftligen ställt till överståthållarämbetet och länsstyrelserna. Den förstnämnda myndigheten har i sitt svar berört ett spörsmål, som revisorerna funnit vara förtjänt att upptaga till särskild behandling, nämligen det förhållandet att det är tveksamt, om det f. n. finnes någon befattningshavare som har till ämbetsåliggande att bevaka kronans rätt i mål angående arbetsgivares ansvar för arbetstagares skatt. Revisorerna få här om anföra följande.

Jämlikt 85 § uppbördsförordningen (SFS 1953: 272) äger den som icke åtnöjes med beslut av lokal skattemyndighet enligt nämnda förordning att i beslutet söka ändring hos länsstyrelsen genom besvär, vilka skola ha inkommit till länsstyrelsen inom en månad från den dag då klaganden erhöll del av beslutet. Över länsstyrelsens beslut enligt uppbördsförordningen må besvär anföras hos kammarrätten enligt 86 § nämnda förordning. Klagan får dock icke föras över länsstyrelses beslut rörande preliminär taxering, sättet för uttagande av preliminär skatt, debitering eller jämkning av sådan skatt, verkställande av skatteavdrag eller anstånd med inbetalning av skatt. Enligt den tolkning regeringsrätten givit åt dessa bestämmelser (R 1952 ref 7) är rätten att klaga över länsstyrelses beslut icke begränsad, då fråga är om arbetsgivares ansvar för arbetstagares skatt. Över kammarrättens beslut må klagan genom besvär föras hos Kungl. Maj:t i regeringsrätten.

Enligt länsstyrelseinstruktionen (SFS 1953: 541) har länsstyrelse att i mål, där kronans rätt skall bevakas av länsstyrelsen, förordna ombud att bevaka kronans rätt eller utföra kronans talan vid underdomstolar och ämbetsmyndigheter så ock vid husesyn och andra förrättningar ävensom att tillse att erforderliga åtgärder till fullföljd av kronans talan behörigen vidtagas. I uppbördsmålen är länsstyrelsen emellertid själv instans, och på grund av denna sin ställning har det ansetts uppenbart, att länsstyrelsen icke kan fungera som part i processen eller förordna ombud som utför parts talan däri. Skulle kammarrätten exempelvis undanröja ett beslut varigenom en arbetsgivare av länsstyrelse förklarats ansvarig för arbetstagares skatter, har det icke funnits någon som ex officio bevakat det allmännas rätt genom att anföra besvär till regeringsrätten. Justitiekanslern — som eljest har att tillvarataga kronans rätt i mål, där detta icke åligger annan — har tidigare icke funnit sig böra agera i mål av dylik beskaffenhet men

har emellertid under detta år för att skydda kronan mot rättsförlust fullföljt ett sådant mål till regeringsrätten. Det är emellertid ännu icke klart, om justitiekanslern godtages som part.

Mål av förevarande art är enligt vad revisorerna inhämtat icke ovanliga. Kammarrätten har sålunda under åren 1950—1957 (under år 1957 t. o. m. den 27 september 1957) haft att behandla följande antal besvärsmål i fråga om arbetsgivares ansvarighet för arbetstagares skatt, nämligen respektive 4, 14, 23, 34, 34, 79, 109 och 55.

I syfte att närmare belysa de förhållanden om vilka här är fråga må följande kortfattade rättsfallsreferat lämnas.

Beträffande avverkning av skog å rot förekommer ett icke ringa antal olika former av överenskommelser från enkla muntliga avtal till mera detaljerade skriftliga kontrakt.

Av betydelse i detta sammanhang är att man vid ingående av dylika överenskommelser i många fall synes ha förbisett frågan, huruvida den som mottager uppdrag att avverka en viss rotpost är att anse såsom arbetstägare eller som fri företagare och om skyldighet att verkställa avdrag för preliminär skatt föreligger.

I en nyligen i kammarrätten handlagd serie av ärenden hade vederbörande länsstyrelser ansett, att en skogsägareförening, vilken genom ett i övriga avseenden ytterst detaljerat skriftligt avtal uppdragit åt två bröder att avverka skog, i uppborðsförordningens mening finge anses vara arbetsgivare för av bröderna med anledning av avverkningen anställt arbetsfolk.

I anledning härav hade länsstyrelserna fastställt, att föreningen för närmare angiven tid skolat innehålla och till vederbörande uppborðsmyndigheter redovisa 20 815 kronor.

Länsstyrelserna hade därvid grundat sina beslut på av centrala uppborðsnämnden avgiven förklaring, enligt vilken nämnden ansåge, att åtskilliga detaljer i avtalet talade för att bröderna icke handlade såsom fria företagare utan vore att betrakta såsom arbetstägare i förhållande till föreningen.

Kammarrätten hade en motsatt uppfattning och resolverade i särskilda utslag den 16 juli 1957 bl. a. följande. Enär med avseende å omständigheterna i målen berörda av bröderna verkställda avverkningar finge anses ingå i utav dem bedriven rörelse, i vilken bröderna anställt de personer, varom här vore fråga, såsom arbetstägare, samt de av föreningen till bröderna gjorda utbetalningar för dem utgjort intäkt i nämnda rörelse, alltså och då det vid sådant förhållande icke ankommit på föreningen att å utbetalningar verkställa skatteavdrag, funne kammarrätten skäligen att med ändring av överklagade besluten befria föreningen från ansvar för omförmälda skattebelopp.

Även när fråga är om skatt, vilken skall gäldas av en arbetstägare vars huvudsyssla utgöres av orderupptagning, föreligger viss tvekan.

Av handlingarna i kammarrätten genom utslag den 18 maj 1955 avgjorda besvär av ett bolag inhämtas bl. a. följande.

Enligt muntligt avtal mellan bolaget och ett reseombud hade ombudet under en följd av år mot provision förmedlat beställningar av fotografiska artiklar, speciellt förstoringar, för bolagets räkning. Ombudet hade enligt

överenskommelsen uppburit handpenning från kunderna, vilken därefter vid uppgörelsen med bolaget hade avräknats från avtalad provision. Varken fast lön eller semesterersättning hade utgått. Samtliga omkostnader hade ombudet själv fått bestrida.

Sedan efter undersökning framkommit att bolaget i egenskap av arbetsgivare för ombudet under tiden den 1 jan. 1949—den 31 aug. 1952 underlåtit att fullgöra på arbetsgivare ankommande skyldighet att verkställa löneavdrag för preliminär B-skatt jämte kvarstående skatt med 4 353 kronor samt ombudet underlåtit att efter anmaning erlagga ifrågavarande skatt hade vederbörande kronokamrerare jämlikt 95 § tredje stycket UF (SFS 1945: 896) genom meddelad resolution fastställt, att bolaget jämte ombudet vore ansvarigt för oförmälda skattebelopp.

Hos vederbörande länsstyrelse hade bolaget därefter yrkat befrielse från skyldighet att erlagga ifrågavarande skatt och till stöd härför anfört bl. a., att ombudet icke varit anställd hos bolaget utan i förhållande till detta varit att anse såsom självständig företagare.

Sedan länsstyrelsen genom beslut den 8 maj 1954 icke funnit skäl föreligga för ändring av kronokamrerarens resolution, hade bolaget i besvär hos kammarrätten fullföljt sin förenämnda talan.

Kammarrätten beslöt att, enär av vad i målet förekommit icke kunde anses framgå, att ombudet under den tid, varom i målet vore fråga, i förhållande till bolaget intagit sådan ställning, att bolaget varit skyldigt verkställa löneavdrag till gäldande av ombudets oförmälda skatter, samt bolaget förty ej heller blivit för desamma ansvarigt, funne kammarrätten skäligt att med ändring av länsstyrelsens beslut upphäva kronokamrerarens resolution.

Stundom kunna speciella förhållanden vara rådande, till vilka kammarrätten vid sitt bedömande ansett sig böra taga hänsyn.

Ett exempel härpå utgör följande redogörelse.

Den lokala skattemyndigheten i ett fögderi hade förklarat innehavaren av en grosshandelsfirma i egenskap av arbetsgivare för en person — här kallad X — ansvarig för denne påförda, till betalning förfallna och restförda skatter med tillhoppa 2 834 kronor 75 öre, för vilka skatter grosshandlaren icke verkställt löneavdrag.

Sedan den senare hos vederbörande länsstyrelse yrkat befrielse från ansvaret för berörda skattebelopp, utlät sig länsstyrelsen genom resolution den 20 juni 1950 sålunda: Enär X under i målet ifrågakomna tid måste anses ha uppburit sin inkomst från firman i egenskap av anställd och skyldighet att verkställa löneavdrag i X:s avlöning för till betalning förfallen preliminär och kvarstående skatt jämlikt 46 § 1 mom. UF förty förelegat för grosshandlaren, funne länsstyrelsen med stöd av stadgandet i 95 § nämnda förordning icke skäl göra ändring i den lokala skattemyndighetens beslut.

I besvär hos kammarrätten fullföljde grosshandlaren sin förenämnda talan.

Genom utslag den 13 febr. 1953 resolverade kammarrätten, att som vid det förhållandet att X:s ifrågavarande inkomst uteslutande bestått av andel i vinst, klaganden icke kunde anses hava varit arbetsgivare för honom, funne kammarrätten skäligt att med ändring av länsstyrelsens resolution befria klaganden från ansvar för ovan oförmälda skatter.

Revisorernas uttalande. Enligt gällande bestämmelser ha arbetsgivarna en väsentlig funktion att fylla beträffande skatteuppbörden. Revisorerna ha i ett annat avsnitt av sin berättelse framhållit betydelsen av att skyndsamma åtgärder vidtagas i syfte att effektivisera kontrollen över arbetsgivarnas sätt att fullgöra sina åligganden härutinnan. Såsom av den föregående redogörelsen framgår är dock bestämmelsernas räckvidd i förevarande avseende icke alltid oomtvistad. Delade meningar kunna sålunda komma till uttryck, huruvida förhållandena äro sådana, att skyldighet faktiskt åvilar en arbetsgivare att verkställa skatteavdrag. Beslut härom meddelas i första instans av den lokala skattemyndigheten, varifrån fullföljdsrätt föreligger till länsstyrelsen, kammarrätten och, i sista hand, till Kungl. Maj:t i regeringsrätten.

Oklarhet råder emellertid därom, huruvida någon har till ämbetsåliggande att bevaka kronans rätt i mål angående arbetsgivares ansvarighet för arbetstagares skatt. Länsstyrelsen, som eljest bl. a. har till allmänt åliggande att tillvarataga kronans rätt i mål av liknande slag, kan uppenbarligen icke vara part i mål av denna karaktär, då länsstyrelsen även fungerar som instans i uppbördsfall. Visserligen ansågs landskamrerare enligt ett regeringsrättsutslag av gammalt datum (R 1924/1) kunna uppträda såsom kronans ombud vid talan emot kammarrättens beslut i en restitutionsfråga, i vilken länsstyrelsen även varit instans. Landskamrerarens ställning har emellertid sedan det angivna utslaget meddelades i grund förändrats genom 1943 års taxeringsreform. Denna innebär, såvitt här är i fråga, att landskamreraren icke längre har att uppträda som kronans ombud i taxeringsmål utan skall intaga en opartisk ställning i taxeringsväsendet, vilket uttryckligen framgår av förarbetena till 1943 års reform. Detta förhållande har ytterligare accentuerats genom den partiella reform av taxeringsorganisationen, varom 1956 års riksdag fattade beslut. Att beakta i sammanhanget är vidare att landskamreraren som regel har att ensam efter föredragning av uppbördsassessor fatta beslut i uppbördsfrågor på länsstyrelsens vägnar. Landskamreraren synes sålunda icke vid sidan av uppgiften som beslutande administrativ instans kunna inneha ställning som kronans ombud.

Då mål av hithörande slag såsom ovan visats icke äro ovanliga och i betraktande av att de icke sällan avse betydande belopp, anse revisorerna det ur flera synpunkter angeläget att sådana bestämmelser meddelas, att någon befattningshavare får till uppgift att i mål av denna karaktär bevaka kronans rätt. Såsom av det föregående framgår har justitiekanslern under detta år — sedan bestämmelserna varit i kraft i nära tio år — funnit sig böra fullfölja talan till regeringsrätten i ett mål av förevarande art. Revisorerna hade då redan upptagit saken till behandling. Enligt vad revisorerna under hand erfarit anser justitiekanslersämbetet emellertid det knappast ändamålsenligt, att ämbetet i fortsättningen skall bevaka kronans rätt i dessa mål; uppgiften borde i stället anförtros någon som hade bättre för-

utsättningar att följa målens handläggning. Denna uppfattning delas helt av revisorerna, som finna det nödvändigt att frågan löses på annat sätt. Olika alternativ äro därvid möjliga. Det kan sålunda ifrågasättas, om icke inom länsstyrelsens ram ett sidoämbete i förhållande till beslutanderättens utövare borde inrättas för tillvaratagande av det allmännas partsintresse i uppbördsfrågor; exempelvis kunde en befattningshavare som icke tillhör uppbördssektionen få i uppdrag att i uppbördsärenden bevaka det allmännas rätt och att i sådant avseende utföra processer vid skattedomstolarna. Det kan även övervägas, huruvida icke uppdraget borde tilldelas taxeringsintendenten, som för det allmännas talan i taxeringsmål. Tänkbart är även att för ändamålet anlita någon från länsstyrelsen helt fristående tjänsteman.

Revisorerna äro för sin del icke beredda att förorda något bestämt alternativ härutinnan utan anse, att frågan på lämpligt sätt bör närmare undersökas. Syftet bör därvid vara att snarast söka bringa förevarande spörsmål till en tillfredsställande lösning, vilket måste betraktas som ett betydelsefullt led i strävandena att åstadkomma gynnsammast möjliga uppbördsresultat.

§ 25

Vissa iakttagelser vid 1957 års allmänna fastighetstaxering m. m.

Enligt i kommunalskattelagen meddelade bestämmelser skall allmän uppskattning av fastighets värde ske vart femte år genom *allmän fastighetstaxering*. Sådan fastighetstaxering har enligt förordningen den 19 februari 1954 (nr 46) ägt rum under innevarande år.

Sedan taxeringsvärde åsatts en fastighet vid allmän fastighetstaxering, skall detta värde i allmänhet icke ändras förrän vid nästa allmänna fastighetstaxering. Endast i särskilda fall, vilka närmare angivas i 12 § 2 mom. kommunalskattelagen, skall omtaxering ske under löpande femårsperiod. Formellt sker emellertid taxering av alla fastigheter varje år. De taxeringar (*särskilda fastighetstaxeringar*), som äga rum under år då allmän fastighetstaxering icke företages, utföras av de vanliga inkomsttaxeringsnämnderna. Vid sådan taxering åsättes fastighet, om icke i 12 § 2 mom. kommunalskattelagen angivet fall föreligger, det vid den senaste allmänna fastighetstaxeringen fastställda värdet. Vidare skall varje år prövas, huruvida fastigheten är skattepliktig.

Den allmänna fastighetstaxeringen handhaves av särskilda beskattningsorgan, beredningsnämnder, fastighetstaxeringsnämnder och fastighetsprövningsnämnder. Bestämmelserna rörande förfarandet vid fastighetstaxering återfinnas i taxeringsförordningen.

Innan revisorerna lämna en redogörelse för detta förfarande, må anmärkas att ny taxeringsförordning träder i kraft den 1 januari 1958. Den här lämnade beskrivningen är grundad på föreskrifterna i den allttjämt gällande förordningen; i allt väsentligt överensstämman dock de båda författningarna i förevarande avseende.

På landet upprättar *beredningsnämnden* förslag till taxering. Nämndens verksamhetsområde utgör beredningsdistriktet, som kan omfatta en hel kommun, del av kommun eller flera kommuner. En för flera beredningsdistrikt gemensam *fastighetstaxeringsnämnd* beslutar om taxeringen.

I stad finnas endast fastighetstaxeringsnämnder, som omedelbart verkställa taxeringen.

Indelning i beredningsdistrikt och fastighetstaxeringsdistrikt göres av länsstyrelsen senast den 30 april året näst före taxeringsåret. I samband därmed förordnar länsstyrelsen ordförande i berednings- och fastighetstaxeringsnämnderna. Förutom ordföranden skall beredningsnämnd bestå av kommunvis valda ledamöter till ett antal, dock minst fyra, som i samband med distriktsindelningen bestämmas av länsstyrelsen. Ledamöterna jämte suppleanter väljas av kommunalfullmäktige senast den 30 juni året näst före taxeringsåret.

Fastighetstaxeringsnämnden består av ordföranden samt å landet sex och i stad fyra ledamöter. Av ledamöterna förordnas en av länsstyrelsen. På

landet inträder i övrigt i nämnden två av landstingskommunens förvaltningsutskott valda ledamöter, vederbörande beredningsnämndsordförande samt två kommunvis valda ledamöter. I stad inträda tre eller, därest länsstyrelsen med hänsyn till fastighetstaxeringsdistriktets utsträckning eller andra förhållanden så förordnat, fem av stadsfullmäktige valda ledamöter. Val av ledamöter i fastighetstaxeringsnämnd jämte suppleanter, en för varje ledamot, skall förrättas senast den 30 juni året näst före taxeringsåret.

Beskattningsnämnd må anlita biträde av *sakkunnig*. Då fråga är om beskattningsnämnd i första instans, tillkallas sakkunnig av ordföranden efter samråd med taxeringsintendenten.

Där så provas erforderligt äger länsstyrelsen senast den 30 april året näst före taxeringsåret förordna två *konsulenter* att biträda vid taxeringen av vattenfallsfastigheter. Av konsulenterna skall den ene företräda taxeringsteknisk och den andre vattenkraftteknisk sakkunskap.

Varje län utgör ett provningsdistrikt med en *fastighetsprovningsnämnd*. I Stockholms stad, som utgör ett särskilt provningsdistrikt, tjänstgör den vanliga provningsnämnden som fastighetsprovningsnämnd. I länen består fastighetsprovningsnämnden av ledamöterna i länsprovningsnämnden samt ytterligare nio ledamöter, som utses av länsstyrelsen senast den 15 augusti året näst före taxeringsåret. Av dessa ledamöter skola sex ha deltagit i fastighetstaxeringsnämndernas arbete. Ordförande är landskamreraren.

Över fastighetsprovningsnämnds beslut må besvär anföras hos kammarrätten. Vid handläggningen i kammarrätten inträda, med vissa undantag, av Kungl. Maj:t utsedda särskilda sakkunniga såsom adjungerade ledamöter. Kammarrätten är i regel sista instans, dock kan i vissa rättsfrågor besvär anföras hos Kungl. Maj:t. Dylika besvär avgöras i regeringsrätten.

Beträffande allmän fastighetstaxering är i taxeringsförordningen och skogsvärderingsinstruktionen föreskrivna vissa åtgärder, som äro ägnade att befordra enhetlighet och jämnhet i taxeringen. Före allmän fastighetstaxering åligger det sålunda enligt förordningen den 1 juni 1951 (nr 437) med instruktion för värdering av skogsmark och växande skog vid taxering av fastighet (skogsvärderingsinstruktion) statens skogsforskningsinstitut att efter samråd med skogsstyrelsen senast den 1 juni året näst före taxeringsåret fastställa för den följande taxeringsperioden gällande centrala skogstaxeringsanvisningar. Statens skogsforskningsinstitut har vidare att, på grundval av riksskogstaxeringarna, senast den 15 september samma år till länsstyrelserna avlämna uppgifter om skogsmarkens areal, genomsnittliga godhetsgrad m. m. I skogsvärderingsinstruktionen föreskrives skyldighet för skogsstyrelsen att efter samråd med domänstyrelsen och statens skogsforskningsinstitut senast den 15 september året näst före taxeringsåret lämna uppgifter till länsstyrelserna rörande virkespriser m. m.

Vidare verkställas med ledning av protokoll från de sammanträden som jämlikt 66 § 2 mom. taxeringsförordningen skola avhållas sedan berednings-

nämnderna avslutat sitt arbete, i den ordning Kungl. Maj:t förordnar, undersökning för utrönande, huruvida vid taxering av jordbruksfastigheter å landsbygden jämnhet och likformighet de olika länen emellan blivit uppnådd. Motsvarande undersökning har på uppdrag av Kungl. Maj:t jämväl pläгат verkställas, sedan fastighetstaxeringsnämnderna och fastighetsprövningsnämnderna avslutat sitt arbete.

Såsom förberedande åtgärd för beredningsnämndernas och fastighetstaxeringsnämndernas verksamhet åligger det landskamreraren att på grundval av bl. a. lagfartsförteckningar och uppgifter från hypoteksinrättningar angående belåningsvärden verkställa undersökning rörande fastigheternas allmänna saluvärde å länets landsbygd. Undersökningar av berörda art ha jämväl på uppdrag av Kungl. Maj:t utförts centralt för landet i dess helhet. För 1957 års allmänna fastighetstaxering utfördes av statistiska centralbyrån undersökningar angående saluvärden för jordbruksfastigheter samt bostads- och affärsfastigheter.

Till befordrande av enhetlighet och jämnhet vid allmän fastighetstaxering pläga före upptagandet av taxeringsarbetet efter Kungl. Maj:ts förordnande hållas sammanträden i Stockholm med landskamrerarna och ett antal skogs-sakkunniga samt, sedan 1944, jämväl med taxeringsintendenterna. Dessa sammanträden, som äga rum i slutet av september eller början av oktober året näst före taxeringsåret, utmynna i gemensamma uttalanden rörande de grunder som böra tillämpas vid den allmänna fastighetstaxeringen.

Senast den 20 augusti året näst före taxeringsåret kallar länsstyrelsen ordförandena i berednings- och fastighetstaxeringsnämnderna samt de landstingsvalda ledamöterna i de sistnämnda, en beredningsnämndsledamot för varje kommun, och eventuellt andra sakkunniga till sammanträde inför landskamreraren. Vid sammanträdet föreslås av de närvarande på grundval av en av landskamreraren lämnad redogörelse för fastighetspriser m. m. enhetsvärden för jordbruksfastigheter. Jämväl i fråga om annan fastighet kan överenskommas om enhetliga grunder för taxeringen. Vidare skola lokala skogstaxeringsanvisningar fastställas.

Innan det egentliga taxeringsarbetet börjar, hålles å landet ett sammanträde inför ordföranden i fastighetstaxeringsnämnden. I sammanträdet deltaga ordförandena i beredningsnämnderna inom fastighetstaxeringsdistriktet och de av landstinget utsedda ledamöterna i fastighetstaxeringsnämnderna. Vid mötet sker överläggning rörande värderingsgrunderna.

Därefter börjar beredningsnämnden sitt arbete. Förslag till taxeringsvärden skola föreligga färdiga senast den 10 december året näst före taxeringsåret. Nämndens förslag skola hållas tillgängliga viss tid inom kommunen för offentlig granskning. Senast den 5 januari taxeringsåret må skriftliga erinringar mot förslaget göras hos beredningsnämndens ordförande. Har erinran avgivits, hålles senast den 20 januari sammanträde med beredningsnämnden, som yttrar sig däröver. Senast den 25 januari överlämnas till fas-

tighetstaxeringsnämndens ordförande deklARATIONER och andra handlingar.

Fastighetstaxeringsnämndens å landet arbete påbörjas senast den 5 februari och skall vara avslutat senast den 25 mars. Senast den 31 mars sändas fastighetslängderna till den lokala skattemyndigheten. Samtidigt överlämnas deklARATIONER och övriga handlingar till länsstyrelsen. En avskrift av fastighetslängden framlägges till offentlig granskning under 14 dagar före den 15 maj.

Fastighetstaxeringen i stad skall vara påbörjad senast den 1 oktober året näst före taxeringsåret och vara avslutad senast den 25 mars taxeringsåret (i Stockholm senast den 15 juni).

Besvär hos fastighetsprövningsnämnden skall anföras senast den 15 maj taxeringsåret (i Stockholm senast den 10 augusti). Arbetet i nämnden skall vara avslutat senast den 30 september samma år (i Stockholm senast den 31 oktober).

Till ledning vid allmän fastighetstaxering skall för varje fastighet, med vissa undantag, av fastighetens ägare utan anmaning avgivas allmän fastighetsdeklARATION senast den 15 september året näst före taxeringsåret. Föreligger vid ingången av år, då allmän fastighetstaxering icke äger rum, beträffande viss fastighet sådant förhållande att fastigheten skall åsättas nytt taxeringsvärde, har fastighetens ägare att avgiva särskild självdeklARATION utan anmaning.

Riksdagens revisorer ha funnit det vara av intresse att inhämta upplysningar rörande erfarenheterna m. m. av årets fastighetstaxering och ha därför i rundskrivelse till överståthållarämbetet och länsstyrelserna anhållit om svar å nedanstående, nämligen

1. En allmän redogörelse för länsstyrelsens erfarenheter av den senaste allmänna fastighetstaxeringen; särskilt önskas upplysning huruvida enligt länsstyrelsens uppfattning det nu tillämpade förfarandet och bestämmelserna härom i några avseenden böra ändras;

2. Kan en förenkling av den nuvarande markredovisningen för jordbruksfastigheter ske till underlättande av såväl värdebedömningen som längdföringen i fråga om uppdelningen på »tomt och trädgård», »kultiverad betesmark» och »naturlig äng»? Bör uppdelningen på »åker», »skogsmark» och »övrig mark» behållas?

3. I 59 § 1 och 3 mom., 60 §, 62 § 4 mom., 64 §, 66 § 2 mom., 69 § 1 och 3 mom. samt 72 § 2 mom. taxeringsförordningen finnas angivna vissa tidsgränser, vid vilka senast vissa åtgärder skola vara vidtagna. Ha dessa tidsgränser i samtliga fall kunnat iakttagas? Om så icke är fallet, torde anledningen härtill böra angivas i varje särskilt fall. Äro enligt Eder uppfattning dessa tidsgränser lämpligt valda eller böra de i något fall ändras?

4. Enligt 69 § 2 mom. samma förordning åligger det fastighetstaxeringsnämndens ordförande, därest ägare eller därmed likställd innehavare av fastighet å landet avgivit erinringar mot beredningsnämndens förslag eller fastighetstaxeringsnämnden utan att erinringar avgivits beslutat åsätta fastighet annat taxeringsvärde än det av beredningsnämnden föreslagna eller

eljest beslutat frågå beredningsnämndens förslag, att tillsända ägaren eller innehavaren, därest dennes namn och postadress äro för ordföranden kända, underrättelse om det taxeringsvärde som av fastighetstaxeringsnämnden beslutats. Är nu angivna ordning för meddelande av nya taxeringsvärden lämplig eller böra föreskrifterna härom ändras?

5. Kunna de blanketter, som de deklarationsskyldiga skola ifylla och avlämna, i några avseenden förenklas och i så fall vilka?

6. Hur förhåller sig antalet besvär i fastighetsprövningsnämnden i förhållande till motsvarande antal år 1952?

De inkomna svaren ha i den efterföljande redogörelsen grupperats i avslutning till dessa frågor.

Av svaren på *den första frågan med begäran om en allmän redogörelse för länsstyrelsens erfarenheter* framgår i huvudsak följande.

Det vid årets fastighetstaxering tillämpade förfarandet anses i stort sett ha fungerat tillfredsställande och anses därför böra bibehållas för framtiden. Åtskilliga förslag till ändringar i skilda hänseenden ha likväl framförts; härutinnan må anföras följande.

Länsstyrelsen i Kronobergs län ifrågasätter, huruvida icke den f. n. för landsbygden bestämda organisationen vore alltför omständlig och tungrodd med såväl beredningsnämnd som fastighetstaxeringsnämnd. Den sistnämnda hade ju att huvudsakligen verka för åstadkommande av en inom fastighetstaxeringsdistriktet såvitt möjligt jämn och likformig taxering. Med hänsyn till det omfattande förberedande arbete, som numera såväl inom länsstyrelsen som i riksskattenämnden vidtoges för erhållande av enhetliga normer för bedömning av fastigheternas värden, ävensom till den inom länsstyrelsen förekommande kontrollen av kontinuerligt insända rapporter över arbetet inom beredningsnämnderna, syntes det böra tagas under övervägande att för landsbygdens del övergå till samma organisation, som redan nu gällde för städerna. Därigenom skulle vinnas den fördelen, att ytterligare tid skulle ställas till förfogande för bearbetning i första instans av deklara-tionsmaterialet och ev. besiktning av fastigheterna.

Ät liknande synpunkter ha *länsstyrelserna i Uppsala, Örebro och Väster-norrlands län* givit uttryck. Sistnämnda länsstyrelse har i sammanhang därmed framhållit, att den strukturella skillnad mellan landsbygd och stad, som torde ha varit orsaken till de skilda reglerna, genom samhällsutvecklingen och ändrad kommunal indelning alltmer utjämnats. Till belysande härav omnämnde länsstyrelsen vissa städer inom länet, i vilka betydande områden av ren landsbygd inginge ävensom vissa köpingar och landskommuner, vilka innefattade större tätorter med bebyggelse av stadsmässig karaktär.

En motsatt uppfattning hävdas av *länsstyrelserna i Jönköpings, Göteborgs och Bohus samt Gävleborgs län*. Sistnämnda länsstyrelse har anført:

I tidigare diskussioner om fastighetstaxeringsarbetets organiserande har ofta gjorts gällande att systemet med beredningsnämnderna såsom endast

en beredande och fastighetstaxeringsnämnderna såsom en beslutande instans skulle medföra ett onödigt dubbelarbete. Länsstyrelsens erfarenheter från den nu avslutade fastighetstaxeringen visar emellertid, att den nuvarande organisationen i detta hänseende har bestämda fördelar. Det borde enligt länsstyrelsens mening tvärtom kunna övervägas, om icke tiden nu är mogen för att även i städerna införa beredningsnämndsinstitutionen. I de större städerna erfordras numera med hänsyn till det stora antalet taxeringsenheter flera fastighetstaxeringsdistrikt. Trots alla de åtgärder, som från såväl länsstyrelsens som vederbörande lokala skattemyndigheters sida rimligen kunna vidtagas i syfte att inom dessa städer åstadkomma en likformig taxering, torde det dock vara uppenbart, att härvidlag ännu åtskilligt brister. Visserligen kan man genom att såsom t. ex. skett i Gävle vid både innevarande och tidigare års fastighetstaxeringar låta en förberedande nämnd, sammansatt av på ifrågasvarande område sakkunniga personer, åstadkomma att markvärdena bli enhetligt och likformigt bedömda. Likväl kvarstår dock att när det gäller de slutliga taxeringsvärdena fastighetstaxeringsnämndernas olika principiella inställning till vad som kan anses som skälig taxeringsnivå både inom taxeringsdistriktet i sin helhet och vid en avvägning mellan olika fastigheter inbördes allt som oftast medför en inom hela staden ojämn taxering. Att inom den begränsade tid, som står till buds för eftergranskning och eventuella yrkanden i fastighetsprövningsnämnden, råda bot på dessa brister är ofta ogörligt. Vidare måste beaktas, att inom såväl större som mindre städer numera ofta inrymmas områden av ren landsbygdskarakter, där det vid taxeringen kräves speciella insikter i fråga om värdering av jordbruksfastighet och där det gäller att åstadkomma en taxering, som är likformig icke endast i förhållande till staden i övrigt utan även och kanske framför allt till kringliggande landskommuner. I dessa fall vore det enligt länsstyrelsens mening önskvärt med samma anordning vid taxeringsvärdenas bestämmande, som gäller å landet. I varje fall synes detta gälla de mindre städer, vilka nu tillhöra fögderi, där det enligt länsstyrelsens mening icke finnes någon saklig anledning att ha en annan ordning än vad som gäller för köpingar och andra större samhällen.

Länsstyrelsen i Jönköpings län, som tidigare i annat sammanhang förordat införandet av möjlighet att för stad eller del av stad tillämpa för landsbygd stadgat förfarande, anser emellertid i viss mån samma överblick över taxeringsutfallet i större, under stad lydande landsbygdsområde kunna vinnas, därest föreskrift lämnades, dels att fastighetstaxeringsnämnd i stad skulle året före taxeringsåret eller senast den 15 januari taxeringsåret meddela preliminära beslut rörande taxering av alla jordbruksfastigheter inom distriktet, dels att antingen kontrollängden i huvudskrift eller på visst sätt upprättat sammandrag skulle tillhandahållas taxeringsintendenten av fastighetstaxeringsnämnd i stad rörande sålunda preliminärt beslutade taxeringar.

I fråga om tillämpade värderingsgrunder har *länsstyrelsen i Kalmar län* bl. a. framhållit det stora inflytande, som skogsmarksvärdet och skogsvärdet hade på fastighetens taxeringsvärde därigenom att medelvärdet på åkerjorden, som i sig inkluderade även värdet av de å jordbruksfastigheten befintliga byggnaderna, i vissa fall måst sänkas på den grund att det före-

legat anledning antaga, att fastighetens taxeringsvärde eljest skulle komma att överstiga det allmänna saluvärdet. En sådan sänkning av åkervärdet medförde givetvis den olägenheten, att vid en jämförelse av medelvärden inom olika församlingar hänsyn måst tagas till i vad mån värdet på skog och skogsmark påverkat det totala taxeringsvärdet. Vid en sådan jämförelse av medelvärdena måste alltså nämnda förhållande beaktas för att få fram ett rättvisande resultat av jämförelsen. En sådan undersökning kunde dock vara vansklig att genomföra, då vederbörande beredningsnämnder som regel icke gjorde nödiga anteckningar i deklARATIONER eller längder om verkställda sänkningar av nämnda slag. Denna fråga hade mycket stor betydelse för åstadkommande av en likformig taxering inom de olika församlingarna eller taxeringsdistrikten. Det vore därför ur denna synpunkt önskvärt, att en sådan metod för värdesättningar av en fastighet kunde erhållas, att dessa olägenheter eliminerades. Åt liknande synpunkter har *länsstyrelsen i Gävleborgs län* givit uttryck.

Beträffande bedömningen av värdet för åker jämte byggnader har *länsstyrelsen i Uppsala län* ifrågasatt, huruvida icke en ännu säkrare bedömning av åkervärdet skulle kunna ernås, därest värdet å marken uppskattades för sig efter godhetsgrad och värdet å byggnaderna för sig eller på samma sätt som nu vanligen skedde vid uppskattning av taxeringsvärde för jordbruksfastighet med åkerareal under 5 hektar. I denna fråga anför *länsstyrelsen i Jämtlands län*, att vid årets taxering prövats ett system med skilda enhetsvärden för byggnader och för åkerjord. Detta system, som tidigare tillämpats i ett par andra norrlandslän, hade visat sig mycket lämpligt och lett till förbättrad relation mellan de mindre jordbruksfastigheternas och jämförliga bostadsfastigheters taxeringsvärden. För ett län med relativt små brukningsdelar, där huvudsakliga värdet låge i byggnadsbeståndets beskaffenhet, vore detta system obetingat att föredraga.

I 62 § 4 mom. taxeringsförordningen stadgas bl. a., att de av beredningsnämnden följda grunderna för taxeringen, såvitt angår jordbruksfastighet, skola för varje fastighet upptagas i en särskild längd enligt fastställt formulär. Denna längd (den s. k. kontrollängden), som, därest beredningsdistriktet består av mer än en kommun, upplägges särskilt för varje kommun, skall med lämpliga mellanrum under beredningsarbetet framläggas för nämnden, som i händelse av ojämnhet i taxeringen har att verkställa erforderlig jämkning. Vidare skall sammandrag av längden översändas senast den 20 december till landskamreraren i länet.

Länsstyrelsen i Skaraborgs län har ifrågasatt, om icke kontrollängden, som i sin nuvarande utformning vore synnerligen arbetskrävande, borde kunna radikalt förenklas utan att syftet med längden — att åstadkomma likformig taxering inom beredningsdistriktet — åsidosattes. Denna uppfattning delas av *länsstyrelsen i Kristianstads län*, som härutöver tillägger, att de väsentliga uppgifterna i kontrollängden i fråga om skog återfunnes så-

väl i fastighetslängden som å de uträkningsblanketter som inelåge i fastighetsdeklarationerna, varför uppgifterna därför i huvudsak kunde utgå ur kontrollängden. De specificerade uppgifterna om använda hektarvärden å åker syntes med nuvarande uppställning vara av begränsat värde. I sistnämnda avseende syntes för taxeringens bedömande värdefullare uppgifter kunna erhållas, därest nuvarande specifikation av åkervärdena utbyttes mot en uppställning, som visade taxeringsutfallet för olika storleksgrupper av jordbruksfastigheter. Det syntes också praktiskt, om kontrollängden hade en kolumn för närmast föregående års taxeringsvärden. — Enligt *länsstyrelsen i Älvsborgs län* borde föreskrift intagas i taxeringskungörelsen om att av fastighetstaxeringsnämnd och fastighetsprövningsnämnd vidtagna ändringar i fråga om taxering av jordbruksfastighet skulle — eventuellt under mellanperioden — införas jämväl i kontrollängden.

Länsstyrelsen i Västernorrlands län har erinrat, att till grund för 1957 års allmänna fastighetstaxering bl. a. legat genom statistiska centralbyråns försorg utarbetad statistik rörande prisutvecklingen för sådan annan fastighet som icke vore industri- eller vattenfallsfastighet. Detta material hade för länet kompletterats och ytterligare bearbetats. En väsentlig nackdel vore emellertid, att fastigheterna såvitt gällde länet endast uppdelats i fastigheter, belägna i stad, köping eller municipalsamhälle, och i fastigheter, belägna å egentlig landsbygd. Det ifrågasattes om denna uppdelning gäve ett rättvisande resultat. Enligt länsstyrelsens mening borde uppdelningen i stället göras på fastigheter belägna i tätort och icke tätort.

Av svaren på *den andra frågan om förefintliga möjligheter att förenkla nuvarande markredovisning för jordbruksfastigheter* kan inhämtas bl. a. följande.

Flertalet länsstyrelser ha ansett, att ägoslagsfördelningen beträffande jordbruksfastigheter synes onödigt detaljerad och därigenom stundom svår att tillämpa. *Länsstyrelsen i Kristianstads län* framhåller i detta sammanhang, att värdet å »tomt och trädgård» ofta bestämdes till det för den bästa åkerjorden gällande värdet. Arealen för »åker» samt »tomt och trädgård» syntes därför kunna redovisas gemensamt och därvid bliva föremål för gemensam värdering. Den »kultiverade betesmarken» och den »naturliga ängen» representerade oftast en mindre del av fastighetsvärdet. Ej sällan vore gränsdragningen mellan dessa ägoslag osäker, och ojämnhet vid bedömandet härav syntes vara vanlig. Sistnämnda båda ägoslag syntes kunna sammanföras till ett enda. Den produktiva skogsmarken måste givetvis redovisas särskilt. Sedan dessa tre ägoslag bestämts för en fastighet, skulle återstoden av landarealen utgöra »övrig mark». För fastighetstaxeringen syntes vara till fyllest, om arealen redovisades i fyra ägoslag, nämligen 1) åker och tomt, 2) ängs- och betesmark, 3) produktiv skogsmark och 4) övrig mark. — *Länsstyrelserna i Södermanlands, Göteborgs och Bohus* samt

Kopparbergs län anse likväl, att den nuvarande markredovisningen för jordbruksfastigheter borde bibehållas. Förstnämnda länsstyrelse hävdar, att en ändring av markredovisningen skulle komma att medföra, att ägoslaget »tomt och trädgård» lätt tappades bort. För övrigt vore taxeringen av nämnda ägoslag i den nuvarande formen icke för nämnderna betungande.

Av svaren på *den tredje frågan om de i taxeringsförordningen angivna tidsgränserna* framgår följande.

Föreskrivna tidsgränser synas i stort sett ha kunnat hållas och inemot hälften av länsstyrelserna anse gränserna lämpligt valda. Vissa förslag till ändringar ha dock framförts, av vilka följande må nämnas.

Länsstyrelsen i Älvsborgs län anser, att de sammanträden som jämlikt 59 § 1 mom. taxeringsförordningen skola hållas inför landskamreraren senast den 20 augusti året före taxeringsåret borde flyttas till en senare tidpunkt på grund av föreliggande svårigheter att i tid införskaffa och bearbeta erforderligt statistiskt material m. m.

I fråga om den i 3 mom. samma paragraf angivna tidrymden för fastställelse, tryckning och expediering av fastighetstaxeringsanvisningarna, den 15—30 september, anse *länsstyrelserna i Örebro och Jämtlands län*, att denna borde förlängas med en vecka.

Länsstyrelsen i Örebro län har framhållit, att bestämmelserna i 64 § samma förordning angående de tidpunkter, då beredningsnämndens förslag till taxeringsvärden senast skulle föreligga samt underrättelse skulle ha tillställts fastigheternas ägare, icke alltid kunnat iakttagas. Det syntes möjligt att ändra bestämmelserna på så sätt, att nämnderna gäves ytterligare tio dagar för utförande av sina uppdrag. För aviseringen syntes dessutom krävas ytterligare tio dagar. Åt liknande synpunkter har *länsstyrelsen i Norrbottens län* givit uttryck.

Länsstyrelsen i Kristianstad län har anfört:

Enligt bestämmelse i 69 § 1 mom. taxeringsförordningen bör fastighetstaxeringsnämndens arbete å landet taga sin början senast den 5 februari under taxeringsåret. Denna bestämmelse synes böra ses i sammanhang med *dels* den föreskrift i 64 § taxeringsförordningen, enligt vilken det åligger beredningsnämndens ordförande att senast den 25 januari under taxeringsåret överlämna taxeringsmaterialet till ordföranden i fastighetstaxeringsnämnden och *dels* den föreskrift i 66 § 2 mom. taxeringsförordningen enligt vilken det åligger ordföranden i fastighetstaxeringsnämnden att före det egentliga arbetets början i fastighetstaxeringsnämnden kalla de av länsstyrelsen och landstingets förvaltningsutskott utsedda ledamöterna samt beredningsnämndsordförandena till ett förberedande sammanträde. Fastighetstaxeringsnämndens ordförande måste före nyssnämnda sammanträde noggrant genomgå taxeringsmaterialet. Med hänsyn härtill synes tidsintervallen mellan taxeringsmaterialets överlämnande till fastighetstaxeringsnämndens ordförande och arbetets början i fastighetstaxeringsnämnden alldeles för liten och detta blir ännu mer uppenbart om fastighetstaxerings-

nämnderna måste hålla sammanträden på sinsemellan olika dagar för att bereda landskamrerare och taxeringsintendent tillfälle att närvara. Ett tillbakaflyttande av tidpunkten för taxeringsmaterialets överlämnande till fastighetstaxeringsnämndsordföranden synes icke böra komma i fråga. Där- emot synes kunna övervägas huruvida någon bestämd tidsgräns för arbetets påbörjande i fastighetstaxeringsnämnden är erforderlig.

Enligt *länsstyrelsen i Jönköpings län* hade stadgandet i 69 § 3 mom. taxeringsförordningen om insändande före den 31 mars av deklara- tions- materialet endast i undantagsfall tillämpats. I den mån vederbörande fas- tighetstaxeringsnämndsordförande begärt anstånd hade sådant medgivits under hand. Emot ifrågavarande bestämmelse hade länsstyrelsen intet an- nat att erinra än att dispensrätt genom uttryckligt stadgande borde tilläggas länsstyrelsen.

I 72 § 2 mom. taxeringsförordningen stadgas att fastighetsprövnings- nämnds arbete skall vara avslutat senast den 30 september under taxerings- året. *Länsstyrelserna i Östergötlands och Gävleborgs län* anse, att denna tid- punkt för underlättande av arbetet utan olägenhet kunde flyttas till ett se- nare datum.

På *den fjärde frågan om gällande ordning för meddelande av nya taxe- ringsvärden* ha lämnats i stort sett följande svar.

Den i 69 § 2 mom. taxeringsförordningen föreskrivna skyldigheten för fastighetstaxeringsnämndens ordförande att lämna fastighetsägare å landet med känd adress underrättelse om av fastighetstaxeringsnämnden beslutat taxeringsvärde syntes enligt länsstyrelsernas mening vara lämplig. *Länssty- relsen i Kristianstads län* ifrågasätter dock, huruvida icke underrättelsen i vissa fall skulle kunna göras fullständigare. Om ändring av taxeringsvärdet t. ex. berodde på ändring av bedömandet av skogens godhetsklass, vore en underrättelse därom kanske av minst lika stort intresse för ägaren som en underrättelse om taxeringsvärdet. Det kunde därför övervägas, att vid änd- ring av i taxeringslängden redovisade faktorer, som inverkade på taxerings- värdet, underrättelse därom borde meddelas ägaren. Denna uppfattning de- las i huvudsak av *länsstyrelserna i Uppsala och Kopparbergs län*.

Överståthållarämbetet framhåller, att det enligt andra stycket ifrågava- rande moment icke ålåg ordförande i fastighetstaxeringsnämnd i stad att utfärda underrättelse om beslutat taxeringsvärde i fall, där meddelande rö- rande ifrågasatt taxeringsvärde tillställts ägaren eller innehavaren och taxe- ringsvärde åsatts på sätt i meddelandet angivits. I fall där erinringar gent- emot taxeringsförslag inkommit och dessa icke föranlett frångående av det ifrågasatta värdet, skulle således något nytt meddelande om det definitiva beskedet icke utsändas. Det syntes emellertid riktigtast att underrättelse om nämndens definitiva beslut utfärdades även om erinringarna icke föranlett ändring i det föreslagna värdet. Så hade i regel skett i Stockholm. På denna punkt syntes en ändring av lagtexten önskvärd.

En liknande uppfattning hysa *länsstyrelserna i Jönköpings, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs, Örebro, Västmanlands samt Norrbottens län*.

Beträffande svaren på *den femte frågan om nuvarande deklarationsblanketter* må följande anföras.

Delade meningar synas råda om hur deklarationsblanketterna böra utformas. En del länsstyrelser ha ansett desamma vara i stort sett ändamålsenliga, medan andra framlagt mer eller mindre detaljerade ändringsförslag. I sistnämnda hänseende må särskilt beröras följande.

I fråga om formulär a, som avser jordbruksfastighet, ha *länsstyrelserna i Uppsala, Kristianstads, Örebro, Kopparbergs och Västernorrlands län* ansett de uppgifter som skola lämnas om byggnadsbeståndet å fastigheter av jordbruksfastighets natur väl knapphändiga, jämfört med motsvarande uppgifter avseende annan fastighet. Formuläret syntes böra ändras på så sätt, att upplysning i det enskilda fallet erhöles om huruvida mangårdsbyggnad vore försedd med källarvåning, modern köksutrustning, badrum och andra bekvämligheter. — *Länsstyrelsen i Västmanlands län* har framhållit, att uppgifterna om dikning borde innehålla upplysning om dikningens ålder, vilket vore av väsentlig betydelse för värderingen. Beträffande arronderingen borde deklaranter lämna upplysning om antalet skifteslotter och dessas storlek samt möjligen även avstånd från huvudgården. I de fall då fyndigheter funnes, t. ex. grus- eller lertäkt, borde uppgifter lämnas om omfattningen och beskaffenheten samt den ev. årliga avkastningen.

Formulär b 1, som avser en- och tvåfamiljsfastighet, har av *länsstyrelserna i Uppsala, Östergötlands, Gotlands, Blekinge, Örebro, Västmanlands, Gävleborgs och Västerbottens län* ansetts böra förenklas. *Länsstyrelsen i Uppsala län* anför i sammanhang därmed, att en del av de upplysningar om standard m. m. som deklariant hade att lämna vid ett fullständigt ifyllande av formuläret syntes i det praktiska taxeringsarbetet vara av sådan underordnad betydelse, att avsaknaden av dessa upplysningar vanligen icke inverkad på bedömningen av taxeringsvärdet i dess helhet. Detta gällde närmast byggnadsmaterialet för yttertak samt beklädnaden på innerväggar och innertak i olika rum och hallar. *Länsstyrelsen i Örebro län* har ansett, att uppgifterna angående diskbänk, golvbeläggning och väggar i kök och badrum saklöst kunde utgå. Åt liknande synpunkter har *länsstyrelsen i Västerbottens län* givit uttryck.

I fråga om formulär b 2, som avser annan fastighet än jordbruksfastighet, ha bl. a. följande erinringar framförts.

Länsstyrelserna i Älvsborgs och Norrbottens län anse, att deklariant borde avfordras uppgift om såväl bruttohyra (totalt utgående hyra) som nettohyra (kallhyra). *Länsstyrelsen i Blekinge län* har framhållit, att det vore nödvändigt att räkna med lägre kapitaliseringsprocent för fastighet som

vore statligt belånad. Uppgift om sådan belåning borde därför avfordras deklarerant i formuläret.

Länsstyrelsen i Jämtlands län har i fråga om utformningen av de vid fastighetstaxeringen använda blanketterna framhållit bl. a., att olikheterna mellan länen i södra och norra Sverige i fråga om fastigheternas struktur, byggnadernas beskaffenhet o. s. v. påkallade i en för riket gemensam blankett en mängd särskilda detaljupplysningar, som kunde vara av betydelse för det ena länet men saknade intresse i ett annat. Det lämpligaste syntes vara, att riksskattenämnden utarbetade allmängiltiga formulär, varvid nämnden borde söka samråd med företrädare för olika län och landsändar. Dessa personer borde besitta god praktisk och teoretisk erfarenhet av allmän fastighetstaxering.

Svaren på *den sjätte frågan om antalet besvär i fastighetsprövningsnämnden* redovisas i efterföljande tabell.

Län	Antal besvär	
	1952	1957
Överståthållarämbetet	1 121	489
Stockholms	2 810	1 572
Uppsala	549	431
Södermanlands	850	700
Östergötlands	1 132	660
Jönköpings	930	680
Kronobergs	629	531
Kalmar	1 471	679
Gotlands	298	79
Blekinge	405	296
Kristianstads	710	612
Malmöhus	1 036	768
Hallands	1 056	506
Göteborgs o. Bohus	5 369	927
Älvsborgs	1 529	1 069
Skaraborgs	811	616
Värmlands	635	679
Örebro	543	384
Västmanlands	363	343
Kopparbergs	474	552
Gävleborgs	829	528
Västernorrlands	799	683
Jämtlands	540	398
Västerbottens	570	461
Norrbottnens	565	549
	<hr/> Summa	<hr/> 15 192

I samband med behandlingen av frågan om sänkning av det s. k. repartitionstalet från 4 till 2,5 procent fr. o. m. 1958 års taxering såsom ett led i fastighetsbeskattningens avveckling har bevillningsutskottet vid årets riksdag (bet. nr 32) understrukit angelägenheten av att fastighetsbeskattningen avskaffades, så snart förutsättningar därför föreläge. Utskottet funne det önskvärt att därmed sammanhängande frågor bleve föremål för skyndsamt utredning. Utskottet förväntade, att senast 1960 års riksdag bereddades till-

fälle att taga ställning till frågan om en slutlig avveckling av fastighetsbeskattningen, under förutsättning att erforderliga undersökningar till denna tidpunkt kunde slutföras. Utskottet föreslog därför, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t anhölle, att förslag om fastighetsbeskattningens slutliga avveckling måtte föreläggas senast 1960 års riksdag samt att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa härför erforderlig utredning.

Riksdagen har fattat beslut i enlighet härmed. I direktiven för de sakkunniga som sedermera tillkallats för ändamålet har vederbörande departementschef uttalat bl. a. följande.

I samband med utredningen av fastighetsbeskattningens avveckling bör prövas vissa spörsmål av taxeringsteknisk art. Deklaration för sommarstugor och liknande fastigheter i annan kommun än hemortskommunen är numera i regel mycket enkel, eftersom den till kommunal inkomstskatt beskattningsbara inkomsten regelmässigt utgöres blott av garantibeloppet för fastigheten. Det bör tillses, att ett avskaffande av fastighetsbeskattningen inte onödigtvis komplicerar deklarationsförfarandet i nu angivna fall. I stället bör alla möjligheter till förenklingar i deklarations- och taxeringsförfarandet tillvaratagas.

Revisorernas uttalande. Under innevarande år har allmän fastighetstaxering ägt rum. Med hänsyn härtill ha revisorerna funnit det vara av intresse att taga del av överståthållarämbetets och länsstyrelsernas erfarenheter av det vid taxeringen tillämpade förfarandet m. m. och ha fördenskull i rundskrivelse till dessa myndigheter anhållit om upplysningar i vissa, i det föregående närmare angivna hänseenden. De inkomna svaren ha i sina huvuddrag tidigare återgivits. Innan revisorerna i anslutning därtill framföra vissa synpunkter i ämnet, må erinras om att innevarande års riksdag fattat principbeslut om en avveckling av fastighetsskatten. Sedan revisorerna upptagit förevarande spörsmål till behandling, ha särskilda sakkunniga tillkallats för att utreda vissa med denna avveckling sammanhängande frågor. Även om sålunda fastighetsskatten inom en nära framtid kan komma att upphöra som särskild beskattningsform, är det enligt revisorernas mening uppenbart, att allmänna fastighetstaxeringar icke kunna undvaras för framtiden på grund av bl. a. fastigheternas betydelse som kreditobjekt. Föredragande departementschefen har f. ö. i sina direktiv för den nämnda utredningen bl. a. uttalat, att alla möjligheter till förenkling i deklarations- och taxeringsförfarandet böra tillvaratagas. De sakkunniga ha därför att pröva även frågor av taxeringsteknisk art. Revisorerna anse det med hänsyn härtill icke påkallat att mera i detalj ingå i prövning av de av vederbörande myndigheter i detta sammanhang framförda synpunkterna utan finna det tillräckligt att i stort sett framföra vissa allmänna synpunkter i ämnet. Revisorerna förutsätta emellertid, att såväl dessa som de av överståthållarämbetet och länsstyrelserna åberopade synpunkterna komma att vederbörligen beaktas under utredningens gång.

Vad först angår själva organisationen av taxeringsarbetet må erinras, att för landsbygdens vidkommande finnas inrättade såväl beredningsnämnder som taxeringsnämnder, medan hithörande uppgifter i städerna ankomma uteslutande på taxeringsnämnder. Såsom av den lämnade redogörelsen framgår ha flera förslag till ändringar härutinnan framförts. Sålunda ha vissa länsstyrelser ansett den för landsbygden föreskrivna organisationen med såväl beredningsnämnder som taxeringsnämnder alltför omständlig och ifrågasatt, huruvida icke det för städerna tillämpade systemet vore att föredraga. Därigenom skulle bl. a. vinnas den fördelen, att ytterligare tid kunde ställas till förfogande för bearbetning av deklarationsmaterialet och eventuell besiktning av fastigheterna. Såsom ytterligare skäl för denna ståndpunkt har länsstyrelsen i Västernorrlands län framhållit, att den strukturella skillnad mellan landsbygd och stad som syntes ha varit orsaken till de skilda reglerna genom samhällsutvecklingen och ändrad kommunal indelning alltmör utjämnats. Andra länsstyrelser åter ha förmenat, att fördelar skulle följa med ett införande av beredningsnämnder även för städernas del. Goda skäl kunna onekligen åberopas för båda de här refererade ståndpunkterna. Revisorerna äro för sin del icke beredda att på grundval av det föreliggande materialet taga bestämd ställning till vilken organisationsform som är att föredraga utan förutsätta, att de förutnämnda sakkunniga komma att ägna särskild uppmärksamhet åt denna fråga. Helt allmänt må framhållas att riktpunkten vid utformningen av taxeringsförfarandet bör vara att åstadkomma en organisation, som möjliggör en enkel men samtidigt effektiv och rättvisande taxering.

Med nu behandlade spörsmål sammanhänga även de tidsgränser som äro bestämda i taxeringsförordningen och inom vilka bl. a. vissa åtgärder skola vara vidtagna. Enligt vad den verkställda utredningen ger vid handen, har det på vissa håll varit förenat med svårigheter att följa dessa bestämmelser. Revisorerna ha för sin del särskilt kunnat iakttaga, att beredningsnämnds ordförande i vissa fall icke fullgjort skyldigheten att senast den 15 december tillställa fastighetsägare eller därmed jämställd person underrättelse om det för fastigheten föreslagna taxeringsvärdet. Erinras må att sådan underrättelse skall innehålla upplysning om att ägaren senast den 5 påföljande januari till beredningsnämndens ordförande äger avgiva skriftliga erinringar mot förslaget. Det är givetvis i och för sig av vikt att fastställda tidsfrister hållas. Därtill kommer att det ur rättssäkerhetssynpunkt måste anses särskilt betänkligt om, såsom i här angivna fall, risk föreligger för att den enskilde skall lida rättsförlust på grund av att en föreskrift icke följes. Med hänsyn till vad revisorerna sålunda anfört och vad som eljest i detta sammanhang framhållits synes det vara av vikt, att den i taxeringsförordningen angivna tidsföljden för taxeringsförfarandet omprövas.

Fastighetsägare på landet erhåller som nyss erinrats meddelande om det av vederbörande beredningsnämnd föreslagna taxeringsvärdet. Framför han

icke erinringar mot detta och åsätter fastighetstaxeringsnämnden fastigheten icke annat värde än det sålunda föreslagna, tillställs han icke något ytterligare meddelande om taxeringsvärdet, utan det av beredningsnämnden föreslagna blir gällande. Enligt revisorernas mening bör på den blankett som användes för beredningsnämndens meddelande uttryckligen anmärkas, att det av nämnden föreslagna värdet blir gällande, såvida icke erinringar framföras mot eller taxeringsnämnd finner skäl ändra detsamma, ävensom att ytterligare meddelande härom icke är att förvänta. Det i år tillämpade förfarandet synes nämligen ha givit rum för tvekan om det taxeringsvärde som blivit fastställt. Tilläggas må att motsvarande synpunkter göra sig gällande även i fråga om underrättelseförfarandet i stad.

Vad sedan angår de grunder som tillämpats för fastigheternas värdering har bl. a. framhållits det inflytande som skogsmarksvärdet och skogsvärdet haft på det totala taxeringsvärdet för jordbruksfastigheter därigenom att medelvärdet på åkerjorden, som i sig innefattar även värdet på byggnader, i en del fall måst sänkas för undvikande av att taxeringsvärdet skulle komma att överstiga det allmänna saluvärdet. Det kan vidare nämnas, att inom ett norrlandslän vid årets taxering prövats ett system med skilda enhetsvärden för byggnader och för åkerjord; för ett län med små brukningsdelar har detta system ansetts vara att föredraga. Nu angivna förhållanden och vad som i detta sammanhang eljest framhållits från vissa av de hörda myndigheternas sida ge enligt revisorernas mening vid handen, att frågan om vilka värderingsgrunder som i fortsättningen böra tillämpas bör övervägas. Härmed sammanhänger även på sitt sätt frågan om en förenkling av längdföringen i olika avseenden. Bl. a. ha enligt revisorernas mening framförts välgrundade önskemål om förenkling av den s. k. kontrollängden samt om minskning av redovisningen av olika ägoslag.

Av grundläggande betydelse för fastighetstaxeringen äro givetvis de blanketter som skola ifyllas och avlämnas av fastighetsägarna. Några länsstyrelser ha ansett desamma i stort sett ändamålsenliga, medan andra framlagt mer eller mindre preciserade ändringsförslag; dessa ha delvis redovisats i det föregående. Revisorerna få för sin del framhålla, att de nuvarande blanketterna synas vara väl detaljerade, en uppfattning som delas av flera länsstyrelser. Utan att närmare taga ställning till de framförda förslagen till ändringar må understrykas angelägenheten av att alla möjligheter tillvaratagas till sådana förenklingar av blanketterna som utan åsidosättande av några i sammanhanget väsentliga intressen kunna genomföras.

Såsom en sammanfattning av den av revisorerna gjorda undersökningen och de i anslutning därtill framförda synpunkterna vilja revisorerna framhålla betydelsen av att vid det fortsatta arbetet i fråga om avveckling av fastighetsskatten stor uppmärksamhet ägnas frågan om en förenkling i olika avseenden av taxeringsförfarandet.

§ 26

Bestämmelserna om s. k. schablonavdrag vid taxering till inkomstskatt m.m.

De direkta skatterna å inkomst till stat och kommun beräknas på grundval av en för varje skattskyldig angiven beskattningsbar inkomst, som bestämmes särskilt enligt kommunalskattelagen och särskilt enligt förordningen om statlig inkomstskatt. Beskattningsbar inkomst bestämmes med utgångspunkt från taxerad inkomst.

Taxering enligt förordningen om statlig inkomstskatt åsättes skattskyldig i en kommun (hemortskommunen) för all hans skattepliktiga inkomst. Taxering till kommunal inkomstskatt kan däremot ifrågakomma i mer än en kommun, eftersom inkomst i vissa fall skall helt eller delvis beskattas kommunalt i annan kommun än den skattskyldiges hemortskommun.

För bestämmande av skattskyldigs taxerade inkomst skall i första hand inkomstberäkning ske beträffande varje särskilt slag av inkomst, varvid, om inkomst av visst slag härrör av mer än en förvärvskälla, inkomsten från varje särskild förvärvskälla beräknas för sig. Den skattepliktiga inkomsten av viss förvärvskälla utgöres av bruttoinkomsterna av förvärvskällan, minskade i förekommande fall med omkostnader för inkomstens förvärvande och bibehållande.

De olika slagen av inkomst äro:

- 1) inkomst av jordbruksfastighet,
- 2) inkomst av annan fastighet,
- 3) inkomst av rörelse,
- 4) inkomst av tjänst,
- 5) inkomst av tillfällig förvärvsverksamhet samt
- 6) inkomst av kapital.

För vart och ett av dessa sex inkomstslag finnas i kommunalskattelagen regler om vad som skall anses utgöra bruttoinkomst och vad som får avdragas såsom omkostnad.

Utöver de avdrag som inom varje förvärvskälla medgivas för omkostnader äger skattskyldig från det sammanlagda inkomstbeloppet åtnjuta s. k. allmänna avdrag. Sådana avdrag äro:

- 1) avdrag för underskott å förvärvskälla,
- 2) avdrag för kommunalskatt samt landstings- och tingshusmedel,
- 3) avdrag för periodiskt understöd o. d.,
- 4) avdrag för folkpensionsavgift,
- 5) avdrag för avgifter för pensionsförsäkring,
- 6) avdrag för vissa andra försäkringspremier, därunder inbegripet avgift till den allmänna sjukförsäkringen,
- 7) avdrag tillkommande gift kvinna med eget förvärvsarbete,
- 8) avdrag tillkommande gift man, vars hustru utfört arbete i viss manens förvärvsverksamhet, samt

9) avdrag tillkommande äkta make för brist, som uppstått hos andra maken därigenom, att de allmänna avdragen varit större än den sammanlagda inkomsten.

Avdrag för kommunala utskylder och gift man tillkommande förvärvs-avdrag för hustru medgivnas emellertid endast vid den statliga beskattningen.

Vissa av de allmänna avdragen tillkomma endast en del skattskyldiga. De allmänna avdrag som flertalet skattskyldiga äro berättigade åtnjuta äro avdrag för kommunala utskylder, för folkpensionsavgift och för försäkringspremier. Dessa avdrag få åtnjutas endast i den skattskyldiges hemortskommun.

Skattskyldigs i viss kommun taxerade inkomst enligt kommunalskattelagen beräknas på det sättet, att den skattskyldiges i kommunen skattepliktiga inkomster sammanläggas och att summan minskas med de allmänna avdrag som den skattskyldige äger åtnjuta i kommunen. Skattskyldigs taxerade inkomst enligt förordningen om statlig inkomstskatt utgör summan av hans inkomster från olika förvärvskällor, minskad med honom enligt nämnda förordning tillkommande allmänna avdrag.

För skattskyldig som icke är berättigad till ortsavdrag — juridiska personer och fysiska personer i annan kommun än hemortskommunen — utgör taxerad inkomst tillika beskattningsbar inkomst. För fysisk person erhålles, såvitt avser hemortskommunen, den beskattningsbara inkomsten genom att minska den taxerade inkomsten med ortsavdrag och — i förekommande fall — särskilt avdrag för nedsatt skatteförmåga. Ortsavdragen variera med ortsgrupper och civilstånd.

Beräkningen av skatten för äkta makar som båda haft inkomst och sammanlevt under beskattningsåret kompliceras icke blott av de nyss omnämda allmänna avdragen, vilka tillkomma gift skattskyldig, utan även därav att ena maken äger tillgodonjuta ortsavdrag som andra maken icke kunnat utnyttja samt att statlig inkomstskatt beräknas å det sammanlagda beloppet av makarnas beskattningsbara inkomster och därefter fördelas mellan makarna efter förhållandet mellan deras beskattningsbara inkomster.

Beräkningen av taxerade och beskattningsbara inkomster kräver medverkan av de skattskyldiga i form av avlämnade självdeklarationer. För möjliggörande av kontroll av deklARATIONERNA och för att tjäna till upplysning i fall, då deklARATIONER icke avgivits, föreligger viss skyldighet att avlämna uppgifter till ledning för annans taxering.

I självdeklarationen skall skattskyldig uppgiva sina intäkter och avdrag inom varje förvärvskälla ävensom angiva de allmänna avdrag han yrkar få komma i åtnjutande av vid taxeringen. DeklARATIONEN skall därjämte innehålla vissa ytterligare upplysningar, som äro erforderliga för taxeringens verkställande.

Efter prövning av de i deklARATIONERNA lämnade uppgifterna och efter

erforderlig kontroll fastställes den taxerade inkomsten genom beslut av vederbörande taxeringsnämnd. I samband därmed prövas i förekommande fall rätten till ortsavdrag och avdrag för nedsatt skatteförmåga. De beslutade taxeringarna antecknas i taxeringslängder.

Numera uppbäras kommunala och statliga utskylder preliminärt samma år som inkomsten förvärvas. Efter utgången av inkomståret sker taxering och på grundval därav uträknas den definitiva skatten. Om den preliminärt uttagna skatten understiger den slutliga skatten, påföres den skattskyldige skillnaden i form av kvarstående skatt. Om däremot den preliminära skatten överstiger den slutliga skatten, sker återbäring av skillnadsbeloppet.

Den preliminära skatten skall i princip beräknas till sådant belopp, att den så nära som möjligt kan antagas motsvara i den slutliga skatten ingående statlig inkomstskatt, statlig förmögenhetsskatt, kommunala utskylder, folkpensionsavgift och sjukförsäkringsavgifter för den obligatoriska sjukförsäkringen.

Preliminär skatt är av två slag, A-skatt och B-skatt. Skattskyldig med huvudsaklig inkomst av tjänst skall i regel erlägga preliminär A-skatt, vilken uttages med ledning av skattetabeller genom av arbetsgivaren gjorda avdrag på lönen.

1950 års skattelagssakkunniga överlämnade med skrivelse den 24 juli 1954 ett betänkande med förslag till förenkling av vissa beskattningsregler (SOU 1954: 18). I detta uttalades bl. a. att vad som komplicerade deklarationsbestyr och taxering eller åstadkomme bristande överensstämmelse mellan preliminär skatt och slutlig skatt för skattskyldiga som kunde hänföras till skattskyldiga med enkla inkomstförhållanden vore i huvudsak dels taxeringen av småinkomster av annan fastighet och av kapital, dels avdragsyrkanden och prövning av sådana yrkanden som avsåge inkomst av tjänst, exempelvis kostnader för resor mellan bostad och arbetsplats, dels avdraget för kommunalutskylder, dels avdraget för folkpensionsavgift, dels ock avdraget för försäkringspremier, därunder inbegripet de fr. o. m. år 1955 utgående sjukförsäkringsavgifterna.

Härefter uttalade skattelagssakkunniga, att en förenkling av deklARATION och taxering för ifrågavarande grupp skattskyldiga skulle kunna ske om

1) en schablonisering genomfördes av avdraget för omkostnader i förvärvskällans tjänst;

2) mindre inkomster av annan fastighet och kapital undantoges från beskattning; samt

3) en omläggning eller schablonisering genomfördes av de tre allmänna avdrag som berörde det stora flertalet skattskyldiga fysiska personer, nämligen avdraget för kommunala utskylder, för folkpensionsavgift och för vissa försäkringspremier.

Vid övervägande av en förenkling av de tre nyssnämnda allmänna av-

dragen hade de sakkunniga ansett fyra alternativ kunna ifrågakomma. Beträffande samtliga alternativ förutsattes, att utskyldsavdraget schabloniserades på visst sätt. Det av de sakkunniga förordade alternativet innebar följande.

Vid beräkningen av inkomst av tjänst skulle varje skattskyldig medgivas ett schablonavdrag för omkostnader för intäkternas förvärvande å 100 kronor. Överstege de verkliga omkostnaderna 100 kronor, skulle avdrag medgivas med ett till närmast högre hela 100-tal kronor avjämnat belopp.

Envar skattskyldig som hade inkomst av annan fastighet i hemortskommunen föreslogs erhålla skattefrihet för sådan inkomst upp till ett belopp av 200 kronor.

Jämväl för inkomst av kapital förordades skattefrihet för belopp upp till 200 kronor, så att endast överskjutande belopp taxerades.

Folkpensionsförmåner skulle enligt de sakkunnigas förslag hänföras till icke skattepliktig inkomst och rätt till avdrag för erlagda obligatoriska folkpensionsavgifter upphävas. I samband därmed undantoges bidragen till änkor och änklingar med barn likaledes från beskattning. De särskilda bestämmelserna om avdrag för nedsatt skatteförmåga för folkpensionärer och bestämmelserna om beskattning av restituerade, avkortade eller avskrivna folkpensionsavgifter skulle därmed bli överflödiga.

Avdraget för kommunala skatter föreslogs i betänkandet skola omläggas på sådant sätt, att utskyldsavdraget skulle bortfalla. I stället skulle vid beräkning av beskattningsbar inkomst den taxerade inkomsten minskas dels med statligt Ortsavdrag och dels med viss procent av återstoden jämte i förekommande fall avdrag för nedsatt skatteförmåga. Procenttalet skulle motsvara den för hemortskommunen gällande sammanlagda kommunala utdebiteringen för inkomståret, avjämnad till närmaste hela krontal.

För försäkringspremier, inberäknat sjukförsäkringsavgift, borde enligt de sakkunniga alla skattskyldiga medgivas ett schablonavdrag, som föreslogs till 300 kronor för makar gemensamt och 150 kronor för ensamstående. Vore de verkliga utgifterna för premier högre, skulle erhållas avdrag för dessa, dock högst med 600 kronor för makar gemensamt och med 300 kronor för ensamstående.

Skattelagssakkunnigas förslag utsattes delvis för en hård kritik vid remissbehandlingen.

När Kungl. Maj:t skulle ta ställning till förslagen ansågos endast tre av dem böra framläggas i dåvarande läge; de övriga ställdes på framtiden. De förslag som ansågos böra upphöjas till lag (prop. 1955:59) avsågo införande av schablonavdrag vid inkomst av tjänst, bottenavdraget vid kapitalinkomster och schablonavdraget för försäkringspremier. Dessutom lade Kungl. Maj:t fram ett nytt förslag med samma syfte, nämligen avseende avjämnning av de beskattningsbara inkomsterna.

De i propositionen framlagda förslagen antogos av riksdagen med en

mindre jämkning i enlighet med vad bevillningsutskottet föreslagit (bev. bet. nr 18). De nya bestämmelserna återfinnas i lagen den 31 mars 1955 om ändring i kommunalskattelagen (SFS 1955:122). Vidare ha vissa smärre ändringar gjorts i 1947 års förordningar om statlig inkomstskatt och om statlig förmögenhetsskatt samt i 1953 års uppbördsförordning (SFS 1955:123—125). — Anmärkas må att bestämmelserna om bottenavdrag för kapitalinkomster numera höjts genom beslut vid 1957 års riksdag.

För att schablonavdraget från tjänsteinkomst skall få största möjliga effekt ha till inkomstslaget tjänst överflyttats vissa inkomster, som enligt tidigare gällande regler hänförts till inkomst av tillfällig förvärvsverksamhet. Som intäkt av tjänst skola således numera behandlas icke blott löner, arvoden, pensioner och andra ersättningar för anställningar eller stadigvarande uppdrag utan även intäkter genom tillfälligt bedriven vetenskaplig, litterär, konstnärlig eller därmed jämförlig verksamhet och intäkter av tillfälliga uppdrag ävensom intäkter av liknande inkomstgivande verksamhet av tillfällig natur. Under inkomstslaget tillfällig förvärvsverksamhet kvarstå främst realisationsvinster, restitution av kommunalskatt och pensionsavgift samt lotterivinster, som ej beskattas på annat sätt.

Reglerna om schablonavdrag vid inkomst av tjänst innebära, att skattskyldig som haft intäkt av tjänst skall ha avdrag för omkostnader med minst 100 kronor, oavsett om han haft några utgifter eller ej, samt att för den som haft större avdragsgilla utgifter än 100 kronor summan av utgifterna skall höjas till närmast högre hela 100-tal kronor och avdrag medges med det högre beloppet.

Icke i något fall får avdrag enligt de nya reglerna medgivas med så stort belopp, att underskott därigenom uppstår. I förekommande fall skall således 100-kronorsavdraget respektive avrundningar uppåt jämkas, så att nettointäkten av tjänst blir 0 kronor.

Ha äkta makar båda haft inkomst av tjänst, erhålla de var för sig avdrag enligt de nya reglerna. Den ena kan då få minimiavdraget å 100 kronor och den andra sitt omkostnadsavdrag avrundat uppåt.

I fråga om kapitalinkomster har man valt en annan konstruktion än vid tjänsteinkomst. Reglerna ha nämligen utformats så, att ett belopp av numera 300 kronor eller, för makar gemensamt, 600 kronor alltid skall vara skattefritt av kapitalinkomsten. I kapitalinkomst innefattas dock icke i förevarande sammanhang intäkt av fastighet eller rörelse i utlandet. En spärr finnes vidare. Avdrag får endast åtnjutas, om inkomsterna av kapital äro större än gäldräntor och övriga utgifter.

Avdrag för premier för kapital- och olycksfallsförsäkringar och för sjuk-kasseavgifter o. d. medgavs tidigare med högst 200 kronor eller, om den skattskyldige varit gift, med högst 400 kronor för makarna gemensamt. År 1954 beslöts att även den nya sjukförsäkringsavgiften skulle inrymmas under detta avdrag. För att öka utrymmet för frivilliga försäkringar ha ge-

nom de nya bestämmelserna maximibeloppen höjts till 300 kronor för ensamstående skattskyldig och till 600 kronor gemensamt för äkta makar som under beskattningsåret levt tillsammans. Avdrag med det högre beloppet må även åtnjutas av ogift person — varmed jämställs änkring, änka eller frånskild — som haft hemmavarande eller av honom helt eller delvis underhållet barn under 16 år, vilket stått under hans vårdnad.

Vidare skall avdrag för försäkringspremier m. m. alltid medgivas med minst 150 kronor respektive för äkta makar med sammanlagt minst 300 kronor, även om de verkliga utgifterna av detta slag äro lägre.

Den beskattningsbara inkomsten avrundades tidigare till hela 10-tal kronor. Genom de nya bestämmelserna har föreskrivits att vid såväl den statliga som den kommunala inkomsttaxeringen den beskattningsbara inkomsten för fysiska personer och oskifta dödsbon skall bestämmas i hela 100-tal kronor, så att överskjutande belopp som ej uppgår till hela 100-tal kronor bortfaller. Beträffande den kommunala taxeringen skall avrundning ske såväl i hemortskommunen som i annan kommun där den skattskyldige skall taxeras. Är den beskattningsbara inkomsten mindre än 100 kronor, påföres icke någon skatt.

Vid årets taxering ha bestämmelserna om schablonavdrag tillämpats för första gången. Även om ett enda års taxeringsarbete måhända icke kan läggas till grund för ett säkert bedömande av verkningarna av här avsedda avdrag, ha riksdagens revisorer likväl funnit det vara av intresse att inhämta vissa upplysningar i ämnet. Revisorerna ha därför i skrivelser till överståthållarämbetet och samtliga länsstyrelser anhållit om en redogörelse för deras erfarenheter i nu berörda hänseenden. Det må framhållas, att de inkomna svaren i allmänhet grundats på redogörelser som länsstyrelserna infordrat från taxeringsnämndsordförande i respektive län. Huvuddragen av länsstyrelsernas skrivelser komma att i det följande redovisas under särskilda rubriker.

Allmänna synpunkter

Sammanfattningsvis kan konstateras, att övervägande antalet taxeringsnämndsordförande i riket anse, att schablonavdragen försvårat arbetet, beroende på att bestämmelserna icke rätt uppfattats av de skattskyldiga. De olika länsstyrelserna ha i stort sett anslutit sig till ordförandenas erfarenheter av årets taxeringsarbete. Såsom exempel på nu anförda mening må nämnas att av taxeringsnämndsordförandena i *Stockholms stad* endast 29 uppgivit att bestämmelserna förståtts riktigt av de skattskyldiga, medan hela 201 haft motsatt uppfattning. 221 ordförande ha ansett att bestämmelserna försvårat arbetet, medan endast 17 redovisat en annan mening. *Länsstyrelsen i Blekinge län* har, för att taga ett annat exempel, uppgivit, att något mer än 70 procent av de ordförande som besvarat av länsstyrelsen framställda frågor funnit, att bestämmelserna om schablonavdrag icke un-

derlättat vare sig de skattskyldigas arbete med att upprätta deklARATIONER eller taxeringsarbetet. Beträffande spörsmålet om konsekvenserna för förmögenhetsredovisningen av att kapitalinkomst i vissa fall ej behövde redovisas vore uppfattningarna mera delade. Endast 40 procent av svaren angåve, att sådana konsekvenser uppkommit.

Deklaranterna och i någon mån även taxeringsnämnderna hade vidare enligt länsstyrelsen ansett de nya avdragsreglerna som orättvisa i vissa lägen. Man hade haft svårt att förstå, att dessa regler avsåge en förenkling av taxeringen genom att schablonmässigt beräknade avdrag finge ersätta de tidigare exakt utförda avdragsbeloppen. Med anledning därav hade man gärna velat tolka anvisningarna i deklARATIONSFORMULÄRET på sådant sätt, att den subjektiva uppfattningen om rättvisa vid taxeringen blivit tillgodosedd.

Bland de 71 svar som inkommit till *länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* återfunnes blott fyra, i vilka uttryckts åsikten att de nya bestämmelserna underlättat taxeringsarbetet. Av de återstående svaren framginge, att ungefär halva antalet ordförande ansåge bestämmelserna icke ha underlättat taxeringen, medan de övriga hävdade att bestämmelserna till och med försvårat arbetet. Det vore icke ovanligt, att svårighetsgraden markerades genom sådana uttryck som »högst betydande merarbete», »i icke ringa utsträckning», »avsevärt» eller liknande. I några yttranden förutspåddes en minskning av svårigheterna i framtiden, då deklARANTERNA genom erhållna avvikelser eller på annat sätt erhållit kännedom om de nya bestämmelsernas innebörd, men många ordförande ansåge sig kunna uttala, att bestämmelserna icke ens på längre sikt komme att medföra lättnad i taxeringsarbetet utan snarare motsatsen. En ordförande har uttryckt saken på följande sätt: »Efter taxeringsarbetets slut i maj 1957 hade jag den känslan, att taxeringsarbetet aldrig tidigare känts så tungt som i år, detta bl. a. beroende på att allmänheten missuppfattat nu ifrågakvarande bestämmelser. Till nästa års taxeringsarbete ha vi berikats med ytterligare 'förenklingsavdrag', varför någon lättnad i taxeringsarbetet ej torde vara att vänta. Taxeringsmännen och inte minst allmänheten väntar fortfarande på en *verklig* förenkling av beskattningsregler och deklARATIONSFORMULÄR.»

I fortsättningen anföres bl. a. följande.

De från ordförandena inkomna yttrandena innefatta delvis rätt hård kritik icke endast mot kommunalskattelagens bestämmelser utan även mot deklARATIONSFORMULÄRENS utformning. Kritiken torde återspegla icke blott de svårigheter, varmed taxeringsfunktionärerna haft att kämpa, utan även den irritation från allmänheten, varav taxeringsmännen kunnat få del. Man förmenar dels att ändringarna i skattelagarna äro alltför tätt återkommande och dels att nya bestämmelser göras så invecklade, att de försvåra i stället för att underlätta arbetet för allmänheten och myndigheterna.

Nya skattebestämmelser bliva ofta frågor, där administrativa intressen komma att stå i motsatsställning till vad som ter sig önskvärt ur skattepolitiska eller rättvisesynpunkter. När komplicerade bestämmelser skola över-

sättas i formulär, kan det icke undvikas, att formulären bliva tillkrånglade och ofta svårbegripliga för ett stort antal skattskyldiga och även kunna föranleda missförstånd hos taxeringsmyndigheterna.

Länsstyrelsen förmenar, att 1955 års reform icke varit lyckosam. Emellertid torde det vara för tidigt att redan nu giva ett slutligt omdöme om reformen. Lämpligen torde erfarenheten från ytterligare något eller några års taxeringsarbete böra avvaktas, innan slutlig ställning toges till eventuell lagändring.

Länsstyrelsen i Älvsborgs län anför helt allmänt, att införandet av schablonavdrag i och för sig finge anses utgöra ett lovvärt led i strävandena att förenkla taxeringsproceduren men att avdragen ej läte sig smidigt inpassas i gällande skattesystem med hänsyn till att inom andra förvärvskällor endast faktiska utgifter finge avdragas ävensom till de krav på »millimeter-rättvisa», som över huvud ansåges utmärkande för våra beskattningsregler.

Länsstyrelsen i Gävleborgs län framhåller:

Av dessa yttranden framgår — och detta bestyrkes även av länsstyrelsens egna mera begränsade erfarenheter från årets taxeringsarbete — att införandet av schablonavdragen icke inneburit den förenkling i taxeringsförfarandet, som angivits vara ett av reformens huvudändamål. Snarare har avdragen medfört att taxeringsarbetet blivit i någon mån ytterligare komplicerat. Även om detta till viss grad kan förklaras av speciella svårigheter vid övergången till det nya systemet torde dock kunna antagas att reformen — åtminstone under de närmaste åren — icke kommer att innebära någon mera påtaglig lindring i beskattningsnämndernas arbetsbörda. Å andra sidan vill emellertid länsstyrelsen icke bestrida att reformen erbjudit de skattskyldiga väsentliga fördelar, som ur allmän synpunkt torde väga tyngre än de administrativa olägenheterna. Vissa svårigheter ha emellertid förelegat för de skattskyldiga att rätt förstå och tillämpa de meddelade föreskrifterna.

Länsstyrelsen i Jämtlands län uttalar:

Verkningarna i olika hänseenden av de nya bestämmelserna om schablonavdrag torde icke kunna bedömas med ledning av det första årets erfarenheter. Skatteförfattningarna och därmed deklarationsformulären ha under en följd av år undergått ständiga förändringar i allehanda avseenden. Erfarenheten visar att missuppfattningar och felaktigheter, som begås av skattskyldiga och taxeringsnämnder, så småningom kunnat rättas till om bestämmelserna icke på nytt ändrats efter ett fåtal år, vilket tyvärr dock alltför ofta varit fallet. Skattelagstiftningen har på senare tid alltmer fått karaktären av försöksverksamhet, som, därest försöket i praktiken slagit illa ut, omgående föranleder nya försök utan att grundliga överväganden hunnit göras. Så är också fallet med schablonavdragen, som för övrigt såsom i fråga om avdraget från inkomst av kapital redan efter första året ansetts mogna för revidering.

Förste taxeringsintendenten vid överståthållarämbetet har framhållit, att årets erfarenheter kunde vara beroende på att bestämmelserna ännu icke hunnit tränga igenom, varför någon lättnad kunde förväntas ett kommande år. För egen del vore han dock icke övertygad att så skulle bli fallet. *Läns-*

styrelsen i Stockholms län har beträffande framtiden givit uttryck åt samma tvivel.

Nyssnämnde taxeringsintendent har vidare anfört, att för taxeringsnämnderna men främst för de skattskyldiga lättnad förvisso skulle åvägabringas och misstag undvikas om bestämmelserna så utformades, att de skattskyldiga i deklARATIONERNA — såväl i fråga om avdrag under inkomst av tjänst som inkomster och avdrag under inkomst av kapital och avdrag för försäkringspremier — med exakta belopp skulle uppgiva inkomsten respektive avdragen och att det sedan skulle åligga taxeringsnämnderna att höja avdragen respektive medgiva schablonavdrag. Även ur den synpunkten att vikten av noggrannhet vid uppgiftslämnandet därigenom inskräpdes syntes detta förfaringsätt ha betydelse. Genom schablonavdragen kunde känslan för nödvändigheten av exakthet vid uppgiftslämnandet befaras bliva avtrubbad.

Länsstyrelsen i Uppsala län anser däremot goda skäl finnas för antagandet, att schablonavdragen i fortsättningen komme att framstå som praktiska och medföra avsedd lättnad för de skattskyldiga vid upprättandet av deklARATIONERNA. Liknande uttalanden, ofta dock åtföljda av önskemål om ändringar av bl. a. blanketterna, göras av bl. a. *länsstyrelserna i Södermanlands, Jönköpings, Kronobergs, Kristianstads, Älvsborgs och Kopparbergs län. Länsstyrelserna i Östergötlands och Kalmar län* ställa sig däremot mera avvaktande beträffande framtiden.

Länsstyrelsen i Gotlands län uttalar bl. a. följande.

Erfarenhetsmässigt kan sägas, att förekomsten av missuppfattningar rörande tillämpning av schablonreglerna framförallt uppträtt i de enklare deklARATIONERNA. Skattskyldiga med mera invecklade deklARATIONER anlita oftast i deklARATIONERNA insatta personer. Den förstnämnda kategorin bryr sig sällan om att anskaffa de »deklARATIONERNA upplysningar för enskild person och oskiftat dödsbo», som staten kostnadsfritt tillhandahåller, och i varje fall torde de i regel icke bry sig om att sätta sig in i dessa tillräckligt grundligt. Det blir i stället taxeringsnämndsordförandena som så småningom genom sina underrättelser om avvikelser från självdeklARATIONERNA leda dem in på rätt spår.

Allmänt uttryckes önskemål om att deklARATIONERNA blanketterna skola avfattas på ett så enkelt och lättfattligt sätt som möjligt. Vidare uttalar vissa önskemål om bättre informationer om gällande bestämmelser till allmänheten. *Länsstyrelsen i Östergötlands län* anför sålunda bl. a. följande.

Förutom förenkling och förtydligande av deklARATIONERNA formuläret böra de skattskyldiga genom press och radio erhålla kortfattade upplysningar angående innebörden av ifrågavarande bestämmelser, vilka ytterligare böra klargöras genom enkla exempel. Sådana exempel torde också böra intagas i de tryckta upplysningarna till ledning vid avgivande av självdeklARATIONERNA. Överhuvudtaget anser länsstyrelsen det vara synnerligen angeläget, att alla sådana åtgärder vidtagas som kunna leda till ett åtminstone i tekniskt avseende förbättrat deklARATIONERNA förfarande. Härigenom skulle taxeringsfunk-

tionärerna kunna ägna mera tid åt verklig saklig granskning av deklarationsmaterialet och att i samband härmed göra erforderliga förfrågningar och utredningar.

Länsstyrelsen i Hallands län framhåller bl. a. följande.

Det är en rätt vanlig företeelse numera, att nyheter på detta område ge upphov till missförstånd och feltolkningar bland allmänheten och det tar sin tid för de skattskyldiga att hinna vänja sig vid och att i deklARATIONERNA rätt tillämpa dessa. En av orsakerna till det stora antalet fel, varom nu är fråga, torde utan tvekan vara, att deklARATIONSBLANKETTEN genom den fortgående utbyggnaden på grund av nya avdragsbestämmelser m. m., speciellt under avdelningen för allmänna avdrag, numera blivit så innehållsrik, att deklARANTERNA ej längre tar sig tid att ordentligt genomläsa alltsamman och följaktligen ej observerar ändringar och nyheter. Vidare har man för att bereda plats åt det ökade textinnehållet vid tryckningen av blanketten tyvärr måst använda så fin stil, att det åtminstone för äldre personer blivit svårt att läsa de omfattande förtydliganden, som gjorts beträffande schablonavdragen. För att komma till rätta med olägenheterna får länsstyrelsen som en första åtgärd föreslå, att textinnehållet i deklARATIONSBLANKETTEN över huvud taget beskäres. Anvisningar och förtydliganden böra ges en enkel och kortfattad form men i stället tryckas med större stil, varigenom de skulle bliva mer uppmärksammade. En åtgärd vore att, när en ändring eller nyhet införes i deklARATIONSBLANKETTEN, *det första året* särskilt framhäva detta i blanketten genom extra kraftig stil, rött tryck eller med införande av förslagsvis texten »Ändr. fr. o. m. i år», »Nytt 1958» eller liknande vid förekommande ställen. Då åtskilliga ändringar på grund av nya lagbestämmelser måste genomföras i 1958 års deklARATIONSBLANKETTER, anser länsstyrelsen, att det vore av synnerligen stort värde om ovan anförda synpunkter och förslag kunde beaktas redan vid utarbetandet av dessa blanketter.

Schablonavdrag vid inkomst av tjänst

Uppfattningen om hur detta avdrag kommit att tillämpas i praktiken är delad. *Länsstyrelsen i Jönköpings län* säger sålunda, att avdrag från förvärvskällan tjänst genom en bristande likformighet i texten å kontrolluppgifts- och deklARATIONSBLANKETT vållat både uppgiftslämnare och beskattningsmyndigheterna huvudbry och onödigt arbete, medan *länsstyrelsen i Kronobergs län* anser, att ifrågakvarande bestämmelser i stort sett rätt uppfattats av de skattskyldiga. Samma erfarenhet har *länsstyrelsen i Älvsborgs län*. Många skattskyldiga ha dock enligt *länsstyrelsen i Kronobergs län* i åtskilliga fall yrkat såväl schablonavdrag som avdrag för de faktiska kostnaderna. Liknande erfarenheter ha flera andra länsstyrelser. *Länsstyrelsen i Kalmar län* anför sålunda, för att taga ett exempel, följande.

I mycket stor omfattning ha de skattskyldiga yrkat schablonavdrag å 100 kronor samt därjämte avdrag för de faktiska utgifterna. Även om de skattskyldiga i många fall ha svårt att överhuvud taget rätt ifylla blanketter, torde till nämnda förhållande bidragit den icke helt lyckade utformningen av deklARATIONSBLANKETTEN i denna del. Dessa felaktigheter i deklARATIONERNA torde till stor del kunna avhjälpas genom att avdragen för kostnader å deklARATIONSBLANKETTEN icke som nu uppspaltas i två stycken (1) och 2) utan

sammanföras till ett. Stycket 2) synes därvid lämpligen kunna utgöra första punkten och stycket 1) utgöra andra punkten. Efter ordet »äger» kan därvid insättas ordet »ändock».

I åtskilliga fall ha inkomsttagare med rätt till avdrag för pensionsavgift vid inkomst av tjänst upptagit som intäkt allenast nettobeloppet av inkomsten. För undvikande av felaktigheter härutinnan bör det riktiga förfarandet anmärkas å deklarationsblanketten exempelvis vid »Anm.» under första stycket under »Intäkter» å deklarationsblanketten.

I en del fall har förmärkts en tendens till att avrunda uppåt de yrkade beloppen för faktiska utgifter för att ernå högre schablonavdrag. Sådana försök från de skattskyldigas sida medföra mycket arbete för taxeringsnämnderna. Förmodligen kommer denna tendens att ytterligare markeras vid kommande års taxeringar. De hittillsvarande erfarenheterna i dessa hänseenden äro emellertid icke tillräckliga för ett säkert bedömande. Därest dylika försök av de skattskyldiga komma att ske i större omfattning, torde böra övervägas om gällande bestämmelser om avrundning skola bibehållas.

Flertalet ordförande inom *Gotlands län* ha påpekat, att de skattskyldiga oftast missförstått schablonregeln på så sätt, att de yrkat både schablonavdrag och avdrag för verkliga kostnader, vilket medfört ett otal rättelser. Skattskyldiga med kostnader understigande 100 kronor hade tidigare icke föranlett något större besvär för taxeringsnämnderna, eftersom det här i regel hade gällt enkla avdragsposter, såsom t. ex. cykel- och verktygsslitage. Deklaranter som haft och hade högre kostnader förorsakade fortfarande arbete med prövning och kontrollsummering av de olika avdragsposterna. Införande av schablonavdraget kunde icke sägas ha förenklat upprättandet av deklarationerna för den skattskyldige men väl medfört merarbete för taxeringsnämnderna. Endast två ordförande, båda i landsbygdsdistrikt med övervägande jordbruksdeklarationer, hade ansett att schablonavdragen under inkomst av tjänst icke medfört någon större arbetsökning för taxeringsnämnden. De flesta ansåge, att svårigheterna komme att minska efter hand som de skattskyldiga lärde sig hur schablonregeln skulle tillämpas.

Länsstyrelsen i Blekinge län uttrycker denna uppfattning på följande sätt.

Beträffande schablonavdraget vid beräkning av inkomst av tjänst framhålles att det vanligaste felet i deklarationerna är att de skattskyldiga tillgodoför sig dels ett schablonavdrag å 100 kronor dels avdrag för sina verkliga kostnader. Man menar att blankettens uppställning med plats för två alternativa avdrag i viss mån inbjuder till en dylik feltolkning. Det synes vara bättre med endast en i kolumnen för beräkning av inkomst under E utförd post och en i texten lämnad upplysning att deklaranten skall utföra antingen ett schablonavdrag å 100 kronor eller, om verkliga kostnaderna enligt specifikation äro större, kostnadernas verkliga belopp, avrundat uppåt till närmaste hela hundratal kronor.

Länsstyrelsen i Älvsborgs län — liksom andra länsstyrelser — påtalar att de skattskyldiga i åtskilliga fall försökt utnyttja avdraget på icke avsett sätt. Sålunda hade många skattskyldiga konstruerat kostnader som med några kronor överstigit jämnt hundratal för att erhålla maximal avrund-

ning uppåt. Att det för de skattskyldiga tett sig obilligt, att skattskyldig som haft verkliga kostnader å 99 kronor erhållit avrundning endast till 100 kronor, medan skattskyldig som haft sådana kostnader med 101 kronor erhållit avrundning till 200 kronor, vore uppenbart. Vinsten med avrundningen av kostnaderna syntes också ha varit obetydlig. Det syntes därför kunna ifrågasättas, om icke en konstruktion av avdraget liknande den som användes då det gäller allmänna avdraget för försäkringspremier m. m. vore lämpligare. Avdrag skulle alltså få åtnjutas med 100 kronor utan specificifikation av kostnaderna och oavsett om kostnader över huvud förekommit. Därest kostnaderna överstigit detta belopp, skulle desamma specificeras och avdrag erhållas med det exakta beloppet.

Länsstyrelsen i Värmlands län anför bl. a. följande.

Dessa avdragsregler leda till bristande likformighet och en viss orättvisa vid taxeringen. Länsstyrelsen syftar härvidlag på skillnaden mellan, å ena sidan, löntagare med lön utan direkt avdrag för pensionsavgift (nettolön) och, å andra sidan, löntagare med synligt pensionsavdrag (bruttolön med särskilt pensionsavdrag). Medan den första gruppen skall deklarera sin nettolön som intäkt och därefter äger utnyttja schablonavdraget, skall den andra gruppen deklarera bruttolönen som intäkt och därefter göra avdrag för pensionsavgiften. Förutom att det sistnämnda förfarings sättet leder till onödigt merarbete vid färdigställande av löneuppgifter, upprättandet av deklaration och kontroll av densamma, uppkommer mången gång konsekvenser i avdragshänseende, varvid den senare gruppen aldrig kan komma i bättre läge än den förstnämnda men väl oftast i ett sämre. Denna fråga kan synas obetydlig, men med nuvarande höga marginalskatter kan den få kännbara verkningar och därför lätt leda till onödig irritation. Problemet synes taxeringsmässigt kunna lösas genom föreskrift att under intäkt av tjänst upptages nettolön eller att pensionsavdraget får göras under allmänna avdrag.

Länsstyrelsen i Norrbottens län förklarar, att schablonavdraget under inkomst av tjänst missuppfattats på alla tänkbara sätt. Sålunda hade förekommit *dels* att schablonavdrag och avdrag för kostnader verkställts samtidigt, *dels* att schablonavdrag och upprundat kostnadsavdrag skett samtidigt, *dels* att nettoföring av tjänsteinkomsten ägt rum — fråga vore i de ojämförligt vanligaste fallen om pensionsavgifter som ej vederbörligen brutoredovisats. Skulden till det sistnämnda felet kunde dock uppenbarligen tillskrivas den missvisande texten å kontrolluppgiftsformulären.

Schablonavdrag för försäkringspremier

Ganska allmänt är det ett önskemål från såväl taxeringsnämndsordförande som länsstyrelserna, att deklarationsblanketten i fråga om schablonavdraget för försäkringspremier förenklas och/eller förtydligas, varvid de särskilda deklarationsupplysningarna böra kompletteras med ett antal representativa exempel för beräkning av avdraget. Som exempel på uttalandena och önskemålen härutinnan må följande återgivas.

Länsstyrelsen i Östergötlands län anför sålunda:

Anvisningarna under allmänna avdrag punkt 7. böra göras mera kortfattade och tydliga, så att därav bland annat klart framgår att samtaxerade makar icke utan specifikation äga tillgodoföra sig avdrag med *sammanlagt* högre belopp än 300 kronor och övriga skattskyldiga med 150 kronor samt att den ena av två makar icke äger någon ovillkorlig rätt till avdrag med 150 kronor, om den andra makens avdrag överstiger sagda belopp. Vidare bör klargöras att avdrag för sjukförsäkringsavgift icke får göras särskilt utan skall inräknas i övriga avdrag enligt punkt 7.

Länsstyrelsen i Gotlands län har uttryckt sin uppfattning på följande sätt.

Allmänt ha de tillfrågade taxeringsnämndsordförandena framhållit, att detta schablonavdrag i stor utsträckning missförståtts av de skattskyldiga. Framför allt syntes detta bero på den olyckliga utformningen av deklarationsformuläret, som inbjöde en icke alltför uppmärksam deklarerant till att på särskild rad yrka avdrag för sjukförsäkringsavgift och dessutom schablonavdrag. I äkta makars deklARATIONER hade mannen ofta lämnat en specificerad uppgift och hustrun yrkat schablonavdrag. Utredning hade då måst göras rörande sjukförsäkringsavgiftens storlek och eventuell förekomst av andra försäkringsavgifter. Svårigheterna kunde förväntas vara av övergående art.

Införandet av detta schablonavdrag kunde knappast ha medfört någon större förenkling vid upprättandet av deklARATIONERNA. Understege summa försäkringsavgifter schablonavdraget, rörde det sig i regel endast om några enstaka försäkringar.

Mot bakgrunden av att avdrag för premier för kapital- och livförsäkringar en gång infördes av sociala skäl, för att stimulera de skattskyldiga att teckna försäkringar, varom här vore fråga, förefölle införandet av schablonavdraget måhända mindre lyckligt, eftersom denna stimulerande faktor nu i viss mån eliminerats.

Länsstyrelsen i Jönköpings län uttalar:

Vad som troligen vållat taxeringsmyndigheterna det största bekymret har varit schablonavdraget för försäkringsavgifter för makar, som båda deklarerat. Anvisningarna äro här till följd av författningens innehåll så långa, att deklareranten ofta antingen ej förstått desamma eller ock direkt misstolkat dem. I ett ej obetydligt antal fall har kompletteringsbegäran måst framställas: nämnder, som känt sig alltför betungade, hava i stället nedsatt yrkade avdrag i en omfattning, som redan nu är märkbar i form av besvär.

Länsstyrelsen i Kronobergs län förklarar att i detta hänseende fel uppkommit i betydande utsträckning. Det vanligaste vore att avdrag skedde särskilt för den obligatoriska sjukförsäkringsavgiften och att därutöver gjordes schablonavdrag. Även i detta fall vore deklARATIONSBANKETTEN i behov av omarbetning, enär ett mindre noggrant genomläsande av texten lätt kunde leda till missuppfattning. Detta skulle enklast kunna ske genom att första stycket under punkt 7) inarbetades i punktens andra stycke.

Länsstyrelsen i Blekinge län uttalar:

De nya bestämmelserna om avdrag för försäkringspremier har missförståtts i betydande omfattning vid 1957 års taxering. Ett vanligt fel är att den

obligatoriska sjukförsäkringsavgiften avdragits särskilt utöver schablonavdraget. Ej sällan har även förekommit att endast denna avgift ansetts ingå i schablonavdraget, varför i övrigt erlagda premier och avgifter avdragits därutöver. I fråga om äkta makar har det varit vanligt att ena maken utfört schablonavdraget å 300 kronor, medan andre maken yrkat avdrag för premier och avgifter enligt specifikation.

Genomgående ges uttryck åt liknande synpunkter som de här återgivna. Som ytterligare exempel härpå må anföras följande uttalande av länsstyrelsen i Norrbottens län.

Den vanligast förekommande missuppfattningen av försäkringsavdraget — utöver avdrag för de i vanlig ordning specificerade avgifterna har avdrag yrkats för obligatorisk sjukförsäkringsavgift sålunda, att det sammanlagda avdraget kommit att överstiga 300 respektive 600 kronor — torde säkerligen kunna återföras på den i förevarande hänseende olyckliga typografiska uppställningen av deklaraionsformuläret. Om rättelse härutinnan tämligen lätt kan åstadkommas, torde det å andra sidan ställa sig svårare att råda bot på andra förekommande fel i synnerhet det — dessvärre tämligen vanliga — att en make yrkar schablonavdrag med 150 kronor oaktat andra maken i sin deklaration yrkar specificerat avdrag för försäkringsavgifter med exempelvis 350 kronor.

Schablonavdrag vid inkomst av kapital

Bestämmelserna om att kapitalinkomst som ej överstiger 100 respektive 200 kronor i vissa fall icke behöver specificeras, har enligt länsstyrelsernas erfarenheter ofta medfört, att ett flertal skattskyldiga underlåtit att redovisa sina tillgångar och skulder, då den behållna förmögenheten understigit 50 000 kronor. *Länsstyrelsen i Uppsala län* anför härutinnan, att underlåtenheten att redovisa förmögenheten hade medfört, att en tillförlitlig kontantberäkning för bedömandet av den nettoinkomst som den skattskyldige förfogat över för bestridandet av levnadskostnaderna icke kunnat verkställas utan särskild utredning angående förmögenhetsförändringen under beskattningsåret. Sådana kontantberäkningar gjordes i mycket stor omfattning av såväl taxeringsnämnderna som prövningsnämnden. En minskad kontrollmöjlighet härutinnan syntes ganska betänklig. Även då fråga gällt om extra avdrag för nedsatt skatteförmåga på grund av sjukdom eller ålderdom, hade den underlåtna förmögenhetsredovisningen orsakat visst merarbete, enär vid bedömandet av skatteförmågan viss hänsyn regelmässigt toges till eventuellt skedd ökning eller minskning av förmögenheten under beskattningsåret.

Även *länsstyrelsen i Kronobergs län* förklarar, att den i deklaraionsblanketten lämnade möjligheten att med ett krysstecken markera, när bruttointäkten och förmögenheten icke överstege 100 kronor (gift skattskyldig 200 kronor) respektive 50 000 kronor, av åtskilliga skattskyldiga uppfattats så, att de i dessa fall icke ansåge sig skyldiga att redovisa förmögenheten. Detta vore givetvis många gånger helt betydelselöst, men före-

kommande förändringar i tillgångs- och skuldförhållandena vore å andra sidan av stor betydelse för kontrollen av vissa skattskyldiga, såsom t. ex. rörelseidkare, fria företagare och jordbrukare. Texten i deklara-tionsblanketten borde med andra ord givas en tydligare avfattning, så att berörda missförstånd angående förmögenhetsredovisningen icke behöfve uppkomma.

Uppfattningen om hur detta avdrag kommit att tillämpas i praktiken är ganska växlande bland de olika länsstyrelserna. Följande uttalanden må återgivas för att belysa de olika meningarna.

Länsstyrelsen i Kalmar län anser, att det nog i stort sett finge anses, att de skattskyldiga uppfattat de nya bestämmelserna i förevarande avseenden riktigt. Felaktigheter förekomme dock, såsom underlåtenhet att sätta kryss i rutan å deklara-tionsformuläret i de fall kapitalinkomst icke behöfve redovisas samt vid fördelning av avdraget mellan makar. I förstnämnda fall vore det vanligt, att förmögenheten icke alls redovisades. Detta medförde ett försvårande av taxeringskontrollen. För att i någon mån avhjälpa den bristande förmögenhetsredovisningen syntes lämpligt, att de skattskyldiga, exempelvis under första stycket vid »Inkomst av kapital» å deklara-tionsformuläret, erinrades om att samtliga deklara-tionsskyldiga vore pliktiga att avgiva förmögenhetsredovisning.

Länsstyrelsen i Gotlands län uttalar:

Av de infortrade yttrandena framgår, att detta avdrag icke medfört någon påtaglig ökning av taxeringsnämndernas arbete. De skattskyldiga ha i stort sett rätt uppfattat regeln. Missförstånden torde framförallt ha bestått i att äkta makar ofta icke uppmärksammat, att det gällt den gemensamma kapitalinkomsten.

I fortsättningen anföres bl. a. följande.

Bestämmelsen att kapitalinkomst under 100 respektive 200 kronor i vissa fall icke behöver specificeras (kryss i ruta) har även föranlett felaktigheter vid taxeringen enligt följande exempel. En skattskyldig har haft 90 kronor i inkomsträntor och icke kapital överstigande 50 000 kronor. Han bekräftar med kryss i ruta och redovisar icke intäkten under inkomst av kapital. Samtidigt har han utgiftsräntor å 150 kronor, som han avdrager som underskott. Han erhåller då avdrag för underskott med 150 kronor i stället för rätteligen med 60 kronor om icke vederbörande beskattnings-nämnd efter utredning verkställer rättelse.

Friheten från att lämna uppgift om kapitalinkomstens storlek, då den understiger 100 respektive 200 kronor, torde knappast ha medfört någon större förenkling vid upprättandet av deklara-tionerna, eftersom det i regel endast gäller ett fåtal poster. Förmögenhetsdelarna måste ju fortfarande specificeras och det torde vara ett ringa merarbete att även uppgiva räntorna.

Några ordförande ha konstaterat, att skattskyldiga underlåtit att lämna uppgifter om tillgångar och skulder, vilket medfört, att upprättande av kontantsammanställning försvårats. I sådant fall måste den skattskyldige först anmanas att komplettera deklara-tionen i detta avseende.

Länsstyrelsen i Blekinge län anför:

Anvisningen överst vid G i deklarationsformuläret om rätt för fysisk person att under vissa förutsättningar uraktlåta att redovisa inkomst av kapital har ej endast medfört, att deklaranterna i ej obetydlig utsträckning underlåtit att uppgiva kapital i sammanställningen för taxering till statlig förmögenhetsskatt. Den har även orsakat att obehöriga eller felaktigt beräknade avdrag gjorts för underskott i förvärvskällan kapital. Då deklaranterna ej kunnat hålla i sär begreppen (brutto-)intäkt och inkomst, ha de nämligen ofta nog ansett sig kunna utsluta uppgift om bankräntor och andra inkomstposter men det oaktat få avdraga gäldränta och andra utgiftsposter till fulla beloppet. Med hänsyn jämväl till beslutad höjning av extra avdragen från inkomst av kapital från och med 1958 års taxering finner länsstyrelsen det vara lämpligt att ifrågavarande anvisning får utgå ur deklarationsformuläret. Anses den likväl böra bibehållas, torde en fullständig omarbetning av densamma vara nödvändig, så att den avsedda effekten att uppnå lindring i deklarationsbestyret kan uppnås utan olägenhet för taxeringsarbetet. Länsstyrelsen vill i detta sammanhang framhålla, att det är önskvärt att i lagtexten anvisning lämnas om äkta makars rätt till här ifrågavarande extra avdrag. Enligt vad som under hand inhämtats från riksskattenämnden torde uppfattningen vara den, att makarna äga fördela det gemensamma avdraget efter eget gottfinnande. Detta skulle innebära att om ena maken vid 1958 års taxering redovisar en kapitalinkomst å 600 kronor och andra maken ett underskott i förvärvskällan med samma belopp, inkomsten skulle fritagas från beskattning genom det extra avdraget, medan underskottet fick avdragas till hela sitt belopp hos andre maken eller, om denne ej har inkomst, som möjliggör att avdraget utnyttjas, hos den make, som redovisar kapitalinkomsten. Makarna skulle således i detta fall få extra avdrag med högsta möjliga belopp, oaktat de tillsammans ej haft någon behållen inkomst av kapital. Det förefaller som om strävan efter förenkling här strider mot kravet på en riktig taxering i så hög grad att ett tillrättaläggande är nödvändigt.

Länsstyrelsen i Älvsborgs län anser, att schablonavdraget å 100 respektive 200 kronor från inkomst av kapital uppfattats rätt av de flesta skattskyldiga. Huruvida berörda avdrag underlättat upprättande av deklARATIONERNA syntes tveksamt. För taxeringsmyndigheternas vidkommande hade avdraget inneburit merarbete vid granskningen, medan å andra sidan det förhållandet, att de minsta kapitalinkomsterna bortfallit, vid längdföringen medfört en viss om ock ringa lättnad.

Länsstyrelsen i Värmlands län finner, att bekräftelse genom kryss i ruta att förmögenheten understeg 50 000 kronor icke fyllde någon praktisk uppgift utan endast förvirrade begreppen hos många deklaranter och därför borde utgå.

Länsstyrelsen i Norrbottens län uttalar:

Det extra avdraget under inkomst av kapital har tvivelsutan vållat minst svårigheter, i all synnerhet som bestämmelsen rörande äkta makars avdrag tolkats så, att en make ägt avdraga 200 kronor från sin inkomst av kapital, oaktat andra makens deklARATION utvisar lika stort eller större underskott å förvärvskällan. Nämnas må emellertid, att en del deklaranter avdragit 100 respektive 200 kronor från bruttointäkten av kapital och där-

efter utfört en del av omkostnaderna såsom underskott å förvärvskällan trots deklara-tionsformulärets i detta avseende tydliga uppställning. Kryssning av ruta enligt å deklarationsblanketten givna anvisningar har oftast ej ägt rum, vilket förhållande mången gång ställt en av tidsnöd pressad ordförande inför frågan om det uteblivna krysset helt enkelt beror på glömska och sålunda kan lämnas därhän eller om deklara-tanten verkligen haft inkomst av kapital överstigande 100 respektive 200 kronor, som ej »kommit med» i deklarationen. Några påvisbara konsekvenser för redovisningen av förmögenhet till följd av sparavdragets införande har länsstyrelsen däremot icke förmärkt.

Besvär

Vad beträffar frågan huruvida schablonavdragen föranlett ökat antal besvär-särenden till vederbörande prövningsnämnd har flertalet länsstyrelser förklarar, att det ännu vore för tidigt att göra några säkra bedömanden härutinnan. Några ha dock tyckt sig förmärka en viss ökning.

Revisorernas uttalande. Såsom föredragande departementschefen framhöll vid anmälan av propositionen 1955: 59 med förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen m. m. har vid utformningen av vårt skattesystem en av riktpunkterna varit att söka nå rättvisa och likformighet vid beskattningen. En strävan har vidare förelegat att avpassa skattereglerna så, att beskattningen avväges under hänsynstagande till den skattskyldiges skatteförmåga. I syfte att begränsa arbetet både för de skattskyldiga vid avlämnandet av inkomstdeklarationerna och för taxeringsmyndigheterna har man emellertid nödgats göra vissa avsteg i fråga om såväl rättvisan som likformigheten vid beskattningen. Man har bl. a. funnit sig böra arbeta med vissa schablonmässiga uppskattningar. Allteftersom skattetrycket ökat och skatteförfattningarna delvis till följd därav blivit mer komplicerade, har man sett sig nödsakad att i större utsträckning än tidigare tillgripa dylik schablonisering, t. ex. i fråga om beräkningen av inkomst av en- och tvåfamiljsfastigheter liksom av bostadsrättsföreningars fastigheter. Ytterligare ett steg i sådan riktning har tagits genom införandet av vissa schablonavdrag för löntagare för inkomst av tjänst samt för inkomst av kapital ävensom i fråga om rätten till avdrag av avgifter för kapitalförsäkring och sjukförsäkring. Reglerna härom, som innefattas i kommunalskattelagen, ha för första gången tillämpats vid avgivandet av inkomstdeklarationerna för beskattningsåret 1956 och till följd härav vid taxeringsarbetet i första instans under innevarande år.

Även om ett enda års erfarenheter måhända icke kunna läggas till grund för några definitiva omdömen om hur dessa regler utfallit i praktiken, ha revisorerna likväl funnit det vara av intresse att inhämta vissa uppgifter i ämnet från överståthållarämbetet och länsstyrelserna. De inkomna svaren, som i de flesta fall grundats på såväl upplysningar från taxeringsnämndsordförande i respektive län som länsstyrelsernas egna iakttagelser, ha i sina huvuddrag återgivits i det föregående.

Såsom en sammanfattning av de till revisorerna anförda synpunkterna kan nämnas att allmän enighet synes råda därom, att de nya reglernas syfte — förenklat deklarations- och taxeringsförfarande — icke uppnåtts under detta år. Representativt för den förhärskande uppfattningen härutinnan torde vara de svar som taxeringsnämndsordförande i Stockholms stad lämnat på vissa frågor i ämnet från överståthållarämbetet. Av dessa ordförande ha endast 29 uppgivit, att bestämmelserna förståtts riktigt av de skattskyldiga, medan 201 haft motsatt uppfattning. Det övervägande flertalet eller 221 har vidare ansett, att bestämmelserna försvårat arbetet för taxeringsnämnderna, medan endast 17 framfört annan mening.

Vad beträffar tillämpningen av de särskilda avdragen ha i de inkomna svaren lämnats en hel provkarta på de olika sätt, på vilka desamma utnyttjats och/eller missuppfattats av de skattskyldiga. Sålunda ha dessa i åtskilliga fall försökt utnyttja avdraget för inkomst av tjänst på icke avsett sätt. Många ha t. ex. konstruerat kostnader som med några kronor överstigit jämnt hundratal för att erhålla maximal avrundning uppåt. Vidare vill det förefalla, som om schablonavdraget för försäkringsavgifter vållat åtskilliga svårigheter. Ett ofta förekommande fel härutinnan har varit, att den obligatoriska sjukförsäkringsavgiften avdragits särskilt utöver schablonavdraget. I fråga om äkta makar har det varit vanligt, att ena maken utfört schablonavdrag å 300 kronor, medan den andra maken yrkat avdrag för premier och avgifter i enlighet med specificerade uppgifter. Till det dåliga resultatet i förevarande avseende synes i väsentlig mån ha bidragit, att deklarationsblanketten i denna punkt fått en mindre lycklig utformning.

Flera länsstyrelser ha uttryckt den meningen, att ifrågavarande bestämmelser kunna väntas utfalla bättre i tillämpningen ett kommande år, medan andra därom varit mera tveksamma. Till den senare gruppen höra överståthållarämbetet och länsstyrelsen i Stockholms län. Enligt revisorernas uppfattning förtjänar deras mening särskilt beaktande med hänsyn till att dessa myndigheter ha att granska deklARATIONERNA för en betydande del av landets befolkning.

Revisorerna ha för sin del, på grundval av de för revisorerna redovisade erfarenheterna och eljest gjorda iakttagelser, blivit helt övertygade om att de förevarande ändringarna i kommunalskattelagen icke haft åsyftad verkan utan tvärtom försvårat såväl deklarations- som taxeringsförfarandet. Såsom revisorerna tidigare antytt är det givetvis för tidigt att fälla några definitiva omdömen om reformens värde på längre sikt. Revisorerna anse sig emellertid — i likhet med bl. a. nyssnämnda myndigheter — böra ställa sig tveksamma jämväl beträffande framtiden. Även om de deklarationskyldiga kunna förväntas så småningom få ökad insikt om bestämmelsernas innebörd, bör ihäggkommas att deklarationsförfarandet återkommer endast en gång årligen och att det därför är antagligt, att flertalet skattskyldiga icke kunna inhämta några djupare och mera varaktiga kunskaper i

detta ämne, vilket för varje år tenderar att bli alltmer omfattande och svårbemästrat även för dem som eljest ha vana vid författningstolkning. De nya avdragens utformning torde icke ringa utsträckning ha förorsakat de mest samvetsgranna deklaranterna stora svårigheter, samtidigt som taxeringsmyndigheterna måst sätta till mycken värdefull tid för att t. ex. kontrollera, om de skattskyldiga verkligen tillgodogjort sig avdragen. Till svårigheterna bidrager icke minst det förhållandet, att deklaraionsblanketten praktiskt taget varje år förändras i åtskilliga hänseenden, något som — förutom kostnader för det allmänna — medför att de skattskyldiga måste känna sig villrådiga vid ifyllandet av blanketten. Denna har, vilket dock delvis sammanhänger med skatteförfattningarnas komplicerade beskaffenhet, nu erhållit en så omfattande och även i vissa hänseenden svårförståelig text, att blotta anblicken av densamma i många fall måste inge vederbörande en känsla av olust, som lätt kan övergå i resignation inför möjligheten att rätt ifylla blanketten.

I den mån det ena huvudändamålet med reformen — att förenkla deklaraionsförfarandet — icke kan uppnås, kommer även det andra huvudändamålet — att genom inskränkning av arbetet med de okomplicerade löntagardeklaraionerna giva taxeringsmyndigheterna bättre tid för mera invecklade deklaraioner — att förfuskas. Även om de skattskyldiga i framtiden komma att få större insikter i ämnet, varmed följer mindre arbete för taxeringsmyndigheterna, synes det dock högst antagligt att reformen icke någon gång kommer att innebära en verklig lättnad för dessa. Årets erfarenheter visa också helt allmänt, att det är ett starkt framträdande intresse för såväl de deklaraionsskyldiga som myndigheterna att ett mer ändamålsenligt deklaraions- och taxeringsförfarande kommer till stånd. De åtgärder som därvid kunna komma i fråga äro dels sådana som ha mera omedelbar verkan, dels sådana som ha effekt först på längre sikt. I förstnämnda hänseende må nämnas att såväl taxeringsnämndsordförande som länsstyrelserna framfört åtskilliga önskemål om ändringar i gällande deklaraionsblankett för allmän självdeklaraion (1 a). Även om revisorerna — vilka ansett sig icke närmare böra ingå på de framförda förslagen — som nämnts i princip äro motståndare till alltför ofta återkommande ändringar, synes den nuvarande deklaraionsblanketten vara behäftad med sådana brister, att det är nödvändigt med en omarbetning av densamma för att nå fram till en mera definitiv utformning. Enligt revisorernas mening bör vid upprättandet av deklaraionsblanketten eftersträvas att göra den så enkel och överskådlig som möjligt; texten bör icke få större omfattning än vad som bedömes oundgängligt. Hänvisningar till »deklaraionsupplysningar» böra i möjligaste mån undvikas, då deklaranterna vanligen torde underlåta att anskaffa dessa. Revisorerna känna icke till vilka tjänstemän som anlitas vid konstruktionen av ifrågavarande blanketter men utgå ifrån såsom självklart, att tillgänglig expertis inom t. ex. statens organisationsnämnd utnyttjas.

En utväg då det gäller att åstadkomma en enklare blankett och samtidigt mera noggranna deklARATIONER vore att utforma bestämmelserna så, att de skattskyldiga i deklARATIONERNA — i fråga om avdrag under inkomst av tjänst, inkomster och avdrag under inkomst av kapital samt avdrag för försäkringspremier — hade att med exakta belopp uppgiva inkomsten respektive avdragen och att det sedan skulle åligga taxeringsmyndigheterna att höja avdragen respektive medge schablonavdrag. Goda förutsättningar för ett sådant förfarande skapas vid en mera allmän övergång till användning av komplicerade kontorsmaskiner inom taxeringsväsendet.

De nuvarande bristerna i deklARATIONSFÖRFARANDET torde vidare åtminstone till viss del kunna elimineras genom att allmänheten på lämpligt sätt genom press och radio informeras om gällande bestämmelser.

Riksskattenämnden delar tydligen revisorernas uppfattning om behovet av en mer ändamålsenlig deklARATIONSBANKETT. Nämnden har sålunda nyligen, efter det att revisorerna upptagit förevarande spörsmål till behandling, till chefen för finansdepartementet ingivit förslag till ny blankett att användas vid 1958 års deklARATION. De av revisorerna här framförda önskemålen synas därvid delvis ha tillgodosetts. Såsom även riksskattenämnden antytt i sin nämnda skrivelse torde det dock icke vara möjligt att inom ramen för nuvarande bestämmelser framställa en blankett som tillgodoser rimliga anspråk på enkelhet.

Revisorerna komma därmed in på frågan om åtgärder på längre sikt för att åstadkomma ett enklare deklARATIONS- och taxeringsförfarande. Härutinnan kan konstateras att allmän enighet torde råda om önskvärdheten av att nå fram till en definitiv källskatt för så många skattskyldiga som möjligt, varvid i första hand torde ifrågakomma flertalet löntagare med enkla inkomstförhållanden. Betydande problem möta emellertid då det gäller att lösa detta spörsmål; särskilt innebär progressionen i skatteskalorna ett svårt hinder. Såvitt revisorerna kunna bedöma, är det knappast heller möjligt att med nuvarande skattesystem nå fram till ovan angivna mål. Det torde tvärtom bli nödvändigt att bygga upp ett system, som i väsentliga avseenden skiljer sig från det nuvarande. Det är icke möjligt att inom ramen för denna framställning ingå på frågan härom, men åtskilliga skäl — här må pekas på inkomstutvecklingen i vårt samhälle och en ev. ökad användning av indirekta skatter — tala för att denna fråga kan komma att aktualiseras inom en nära framtid. För lösningen därav bör eftersträvas att uppnå ett enkelt deklARATIONS- och taxeringsförfarande, som fyller rimliga anspråk på rättvisa och likformighet i beskattningen olika medborgargrupper emellan.

Revisorerna vilja som en sammanfattning understryka angelägenheten av att skyndsamma åtgärder vidtagas i syfte att underlätta såväl deklARATIONERNAS som myndigheternas arbete på förevarande område.

§ 27

Kammarkollegiet

Kammarkollegiet är Sveriges äldsta ämbetsverk. Det leder sitt ursprung från det år 1539 av Gustav Vasa inrättade kammarrådet, som var avsett att övertaga den av Konungen förut personligen utövade ledningen av statens ekonomi, uppbörd samt redovisning av inkomster och utgifter. Ämbetsverket hade i allmänhet tillsyn över kronans och annan det allmännas fasta egendom. Om något med orätt avhäfts kronan, skulle kollegiet söka lagligen återvinna det. Detta gällde både inkomster och jord, och en särskild tjänsteman, kammarfiskalen, fungerade redan på 1620-talet med uppgift att föra kronans talan i sådana mål. Samtidigt dömde en avdelning av verket i redovisningsmål såsom kammarrätt.

Kollegiet blev ett av de fem stora rikskollegierna, i vilka centralstyrelsen organiserades enligt 1634 års regeringsform. Från denna tid kan man räkna kollegiet såsom ett styrande ämbetsverk. Enligt en instruktion år 1655 skulle guvernörer och landshövdingar, såvitt angående kronans ränta och dess förvaltning, vara kollegiet på Kungl. Maj:ts och kronans vägnar »lyd- och hörige» samt utan dröjsmål verkställa kollegiets befallningar, »som om de vore komna från Hans Kungl. Majestät själv».

Kammarkollegiets förvaltningsområde hade i äldre tider en betydligt vidare omfattning än vad nu är fallet. Ursprungligen var hos kollegiet i huvudsak sammanförd den centrala förvaltningen av rikets drätsel och näringar. Efter hand ha emellertid olika förvaltningsgrenar utbrutits från kollegiet och förlagts antingen till för ändamålet nyupprättade ämbetsverk eller till andra myndigheter. Ur kammarkollegiet ha sålunda bildats bl. a. kammarrätten, statskontoret, kommerskollegiet, generaltullstyrelsen och lantmäteristyrelsen. Från vissa av dessa dotterverk ha i sin tur bildats andra dotterverk, t. ex. riksräkenskapsverket ur kammarrätten och statskontoret. — Under 1800-talets lopp inskränktes också den domsrätt i administrativa ärenden som tillkommit kammarkollegiet, genom att olika grupper av mål överflyttades till allmänna domstolarna. — Kammararkivet ställdes år 1922 under riksarkivets vård.

Kammarkollegiet har under tidernas lopp genomgått en rad organisatoriska förändringar. Under 1900-talet hänföra sig de betydelsefullaste förändringarna till åren 1908 och 1929, då kollegiet i huvudsak erhöll sin nuvarande organisation.

Till kammarkollegiets ämbetsåligganden hör numera att handlägga frågor som äro av kameral natur eller angå den allmänna hushållningen, att ha inseende och vård över den fasta egendom varom närmare förmäles i kollegiets instruktion samt att uppmärksamt följa utvecklingen inom kollegiets verksamhetsområde. — Huvudparten av kollegiets arbetsuppgifter har di-

rekt eller indirekt samband med rätten till jord, och kollegiet är en konsultativ sakkunnig institution på fastighetsrättens och den äldre fastighetsbeskattningsens område.

Beträffande kammarkollegiets nuvarande organisation må lämnas följande uppgifter, vilka i allt väsentligt äro hämtade från den inom statens organisationsnämnd nyligen utarbetade redogörelsen för kollegiet.

Chef för kammarkollegiet är en generaldirektör. Ledamöter i kollegiet äro fyra kammarråd, vilka förestå var sin byrå.

En av kollegiets förste byråsekreterare fungerar vid sidan av sin tjänst på byrå såsom generaldirektörens sekreterare.

Hos kollegiet finnes ett advokatfiskalskontor med en förste advokatfiskal som kontorschef. Kontoret är uppdelat på två avdelningar, vilka förestås av förste advokatfiskalen respektive en advokatfiskal. Advokatfiskalerna företräda med lika befogenhet kollegiets advokatfiskalsämbete, kammaradvokatfiskalsämbetet.

Kammarkollegiet har ett omfattande arkiv. Generaldirektören förordnar ett kammarråd att närmast under sig ha överinseendet däröver. Generaldirektören utser vidare en av arkivets förste arkivarier att under honom vara chef för arkivkontoret. Denne förste arkivarie har att ombesörja vården av kollegiets arkiv.

Sekreteraren hos generaldirektören utövar närmast under denne tillsyn över registratorskontoret.

Kollegiet äger att i vattenmål, för vars bedömande erfordras särskild fackkunskap, anlita biträde av sakkunnig.

Vid handläggning hos kollegiet av ärende, som kan anses beröra annat centralt ämbetsverks verksamhetsområde, må representant för detta ämbetsverk efter överenskommelse mellan verkens chefer närvara och delta i överläggningen. Är sådan representant av avvikande mening från det beslut som fattas i ärendet, åligger det honom att låta till protokollet anteckna sin skiljaktiga mening.

Beredes kollegiet, på grund av annat centralt ämbetsverks instruktion eller efter överenskommelse mellan verkens chefer, tillfälle att vara representerat, då inom annat centralt ämbetsverk förkommer ärende som kan anses beröra kollegiets verksamhetsområde, äger kollegiet vara representerat av generaldirektören eller vederbörande ledamot eller den tjänsteman generaldirektören därtill förordnar.

Kollegiets nuvarande uppgifter kunna indelas i tre huvudgrupper, nämligen konsultativa, förvaltande och statsadvokatien.

De konsultativa uppgifterna äro följande.

Kammarkollegiet utreder och yttrar sig i frågor av intresse för statliga eller kyrkliga institutioner, såsom i frågor om rätt till fast egendom av olika slag, innebörden av skattläggning, skifte och avvitrning, förutsättningar för expropriation för allmänt behov m. m.

I vissa rättegångar som andra ämbetsverk än kollegiet utföra verkställer kollegiet den erforderliga utredningen.

Kollegiets befattning med rikets indelning har sitt ursprung i dess överinseende under äldre tid över den statliga lokalförvaltningen och prästerskapets från jorden utgående rättigheter. Den praxis som utvecklats beträffande rättsliga och ekonomiska regleringar mellan de av indelningsändring berörda enheterna har i huvudsak utbildats inom kollegiet. Då denna praxis kodifierades i lagstiftningen, erhöll kollegiet följdriktigt ställning såsom central utredningsmyndighet. Denna uppgift har i praxis utsträckts även till frågan om rätt indelning och rätt sträckning av gränser mellan indelningsenheter samt ombildning av kommun till annan organisationsform — stads- och köpingsbildningar. Kollegiet för en liggare över rikets indelning.

Då en kommun eller en församling eller medlem därav vill väcka fråga om ändring i kommunens eller församlingens indelning, skall ansökan där- om inges till kollegiet. Fråga om sådan indelningsändring kan väckas även av kollegiet självt eller av länsstyrelse respektive domkapitel och skolöverstyrelsen efter anmälan hos kollegiet. I de fall då kollegiet icke avvisar ansökan antingen direkt utan utredning eller efter verkställd utredning, uppdrager kollegiet i större ärenden i regel åt särskild utredningsman att utföra utredningen; stundom överlämnas ärendet till länsstyrelsen för utredning. I mindre ärenden verkställs utredningen inom kollegiet och sammanfattas i en byråpromemoria. Därefter har kollegiet att med eget utlåtande underställa indelningsfrågan Kungl. Maj:ts prövning.

Indelningsärendena närstående frågor utgöras av förfrågningar m. m., i regel från kammarrätten, rörande rätt mantalsskrivnings- och beskattningsort samt remissyttranden i kommunala lagstiftnings- och förvaltningsfrågor.

Ett visst sammanhang med indelningsärendena ha frågor om redovisning av fastigheter i jordregistret. I sådana ärenden, där lantmäteristyrelsen numera meddelar beslut, inhämtas ofta yttranden av kollegiet.

Kollegiets befattning med kyrkliga ärenden består, bortsett från frågor om försäljning av kyrklig jord, i stort av besvarande av remisser från Kungl. Maj:t. Sådana ärenden förekomma i stor utsträckning och äro av synnerligen skiftande karaktär. De röra bl. a. disposition av jord och fonder, löne- och arvodesfrågor för prästerskap och kyrkomusiker, anslag av kyrkofondsmedel, frågor om den prästerliga organisationen och pastoratsindelningen, anordnande av prästgård, förvärv av kyrklig boställsjord, domkyrkor, deras utgifts- och inkomststater samt framför allt kyrkliga lagstiftningsfrågor.

Kollegiet och statskontoret framlägga årligen gemensamt förslag rörande storleken av den allmänna kyrkoavgiften, genom vilken kyrkofondens inkomster och utgifter balanseras. Kollegiet beräknar avgiftens storlek.

De förvaltande uppgifterna kunna beskrivas på nedanstående sätt.

Kammarkollegiet handlägger årligen ett stort antal ärenden om tillstånd till försäljning av kyrklig jord i vissa fall. Nära dessa försäljningsfrågor stå ärenden om tillstånd för stad till försäljning av kronodonationsjord, påkallad av städernas ständiga tillväxt och behov av exploateringsmark.

Kollegiet har vidare bl. a. att pröva och avgöra ärenden om förande av kronans jordebok i den mån sådant påkallas, om hemmans rätta mantal, om lotshemmans utbyte samt i viss mån om förmåner, rättigheter och skyldigheter som åtfölja hemman, jord eller lägenhet på grund av dess särskilda natur och egenskap.

Kollegiet har med vissa undantag inseende och vård över hemman och lägenheter som upplåtits till civila behov och ändamål, kronohemman, lägenheter och nybyggen under stadgad åborätt, till lappväsendet anslagen jord, Vadstena krigsmanshuskassas egendom samt statens fasta egendom i övrigt, allt i den mån icke särskilda bestämmelser gälla. Åtskilliga ärenden förekomma f. n. rörande upplåtelse på viss tid av mark på kronan tillhöriga, i saltsjön belägna skär och holmar, vilka icke höra till något hemman eller innehavas under särskilda villkor.

Kollegiet är vidare besvärinstans angående prästerskapets, kyrkomusikers och kyrkobetjäningens löningsrättigheter, i mål enligt ecklesiastika arrendestadgan, vilken avser av stiftsnämnderna förvaltade kyrkliga egendomar, samt i mål angående företråde till s. k. stadgad åborätt.

Tre av de fem markegångsdeputerade som upprätta de årliga markegångstaxorna utses av kollegiet bland dess chef och ledamöter.

Riksregalierna och därmed sammanhörande dyrbarheter stå under kollegiets vård. Föremålen förvaras i ett av riksbankens valv under fyra lås, till vilka två kammarråd, förste advokatfiskalen och en av förste arkivarierna ha var sina nycklar.

Till *statsadvokatien* höra följande åligganden.

Till kollegiets advokatiuppgifter hör bevakandet av talan för fast egendom av offentlig natur, antingen den civilrättsligt tillhör kronan eller annat subjekt. Uppgiften är icke exklusiv. Ett stort antal myndigheter av olika slag ha rättsvårdande uppgifter, men kollegiet har en generell fullmakt, där sådant uppdrag saknas för någon fastighetsgrupp. Jämlikt särskilt stadgande uppträder kollegiet för kronans räkning även i frågor som angå gräns för allmänt vattenområde i havet.

Den mest betydande arbetsbördan inom statsadvokatien område härrör från den uppgift som tillagts kollegiet i samband med tillkomsten av vattenlagen av år 1918. Det åligger kollegiet att bevaka talan för tillvaratagande av viss bygds intressen eller eljest för bevakande av det allmännas rätt. Kollegiet äger också eljest enligt vattenlagen eller promulgationslagen till denna eller lagen om förteckning å vattendrag, där kungsådra finnes, då fråga om allmänt intresse förekommer, föra talan för det allmänna. Har

kollegiet fattat beslut om förändring av sådan talan, skall denna normalt utföras av kollegiets advokatfiskalsämbete som dess ombud. Uppgifterna ha blivit administrativt omfattande genom tillkomsten av 1953 års kungörelse om förberedelse av vissa företag enligt vattenlagen. Kungörelsen ålägger kollegiet ansvaret för erforderliga utredningar för att tillgodose naturskyddets intressen.

Till kollegiets uppgifter hör förändring av en liggare över vattenkraftsanläggningar, sjöregleringar m. m. Denna liggare tjänar som minnesbok för bevakande av kronans lösningsrätt till kraftverk, där sådan kan komma i fråga, samt talan om nyprövning av redan meddelade vattenbyggnadstillstånd.

Under senare år har kollegiet fått ingripa mot vattenföroreningar, när avloppsvattens utsläppande vållat fiskdöd eller sanitär olägenhet eller då föreslagna reningsanordningar visat sig otillräckliga.

Till kollegiets uppgifter under denna grupp höra också ärenden om ersättning för mistad fiskerätt enligt 1950 års lagstiftning om rätt till fiske och om gräns mot allmänt vattenområde. Kronans talan i dylika mål bevakas av kollegiet. Fiskeersättningsfrågorna röra ofta mycket stora belopp.

Beträffande ärendenas fördelning på kammarkollegiets olika byråer m. m. må följande anföras.

Första byråns arbetsuppgifter avse huvudsakligen vattenmålen. Byrån handlägger vidare ärenden bl. a. angående skattläggning, grundskatt och därmed jämförliga avgälder, skiften och avvitringar, rättighet och företrädesrätt till skatteköp, den under kollegiets inseende och vård ställda egendomen, såvitt fråga ej är om köp, byte eller försäljning av sådan egendom, bevakande av rätten till den kyrkliga jorden, fisken, jordeboksväsendet samt frågor av kameral natur. Byrån för även liggaren över vattenkraftsanläggningar i vad allmänna intressen beröras.

Andra byrån har som huvudsaklig uppgift att handlägga ärenden om rikets indelning, såsom frågor om nybildning av borgerliga och kyrkliga primärkommuner, städer, köpingar, landskommuner och församlingar samt ändring av läns- och stiftsindelning, frågor om rätta sträckningen av kommungräns och om ägobyte över kommungräns m. m. Byrån för liggaren över rikets indelning. Byrån handlägger vidare bl. a. ärenden om kommunala förvaltningsfrågor i övrigt, frågor om rätt mantalsskrivnings- och beskattningsort, om bildande av kyrkliga samfälligheter och kyrkobokföringsdistrikt, fastighetsregister eller jordregisterfrågor samt frågor om fastighetsjordnatur, för så vitt ärendet har samband med fastighetens upptagande i jordregistret, ävensom ärenden rörande städernas donationsjordar.

Huvuddelen av *tredje byråns* arbete avser ärenden om åborätt och nybyggen, försäljning av kyrklig jord, expropriation m. m. Försäljningen avser i flertalet fall eignahemstomter. De större försäljningsärendena underställas Kungl. Maj:ts avgörande. Byrån handlägger även bl. a. ärenden om

köp, byte eller försäljning av annan fast egendom samt ärenden rörande ersättning för mistad fiskerätt.

Tyngdpunkten i fråga om *fjärde byråns* arbete ligger på ärendena angående prästgårdar, ecklesiastik boställsjord och förvaltning i övrigt av kyrklig jord. Byrån handlägger vidare bl. a. ärenden om pastorats- och kontraktsindelning samt om bildande av kyrkobokföringsdistrikt, sistnämnda ärenden i den mån de ha samband med prästlönereglering och ej tillhöra andra byrån. Andra ärenden avse den prästerliga organisationen, biskoparnas, prästerskapets och kyrkobetjäningens avlöning, disposition av prästlönefonder och andra kyrkliga fonder, kyrkofondsärenden samt frågor om domkyrkorna och deras stater.

Kollegiet har i sitt *advokatfiskalsämbete* ett eget verkställande organ. Ämbetets huvuduppgift består i att inför domstolar och myndigheter bevaka kronans intressen och utföra kronans talan i de ofta synnerligen omfattande mål och ärenden som i följd av Kungl. Maj:ts föreskrift höra till ämbetets handläggning eller som kollegiet överlämnar till ämbetet. De mål ämbetet sålunda får om hand avse i stor utsträckning rättsfrågor rörande fastigheter, i vilka det allmänna i en eller annan form är intresserat. Först och främst gäller det tvister och förrättningar rörande egendom som hör under kollegiets egen förvaltning samt de ecklesiastika fastigheterna, vilka stå under kollegiets juridiska inseende.

Huvuddelen av advokatfiskalskontorets arbete hänför sig till den grupp av de nyss nämnda målen som avser det allmännas intressen i vattenmål. Dessa ärenden anhängiggöras hos kollegiet genom att vattendomstol till kollegiet skickar avskrift av de utav sökanden till domstolen ingivna handlingarna. Kollegiet prövar om talan skall föras för det allmänna eller ej. I förstnämnda fall förordnar kollegiet regelmässigt, att advokatfiskalsämbetet skall utföra talan. Efter utfört uppdrag redovisar ämbetet ärendet till kollegiet med ett tjänstememorial. På grundval av detta beslutar sedan kollegiet vilka åtgärder som skola vidtagas, t. ex. om dom skall överklagas.

Oberoende av kammarkollegiet såsom sådant har advokatfiskalsämbetet att bevaka allmänna arvsfondens rätt till egendom som tillfaller fonden. Ämbetet äger vidare föra talan och svara i mål som rör fonden. Testamente till annan än fonden må på dess vägnar godkännas av ämbetet, om testamentet är så upprättat som i lag föreskrives och anledning till klander ej heller eljest föreligger. I annat fall har ämbetet att i god tid före klander tidens utgång jämte eget utlåtande underställa ärendet Kungl. Maj:ts prövning. Ämbetet övervakar vidare, att god man som förordnats att vid botredning företräda fonden behörigen fullgör sina skyldigheter. Efter framställning av gode mannen äger ämbetet medge undantag från skyldigheten att på offentlig auktion försälja egendom som tillfallit fonden.

Till advokatfiskalskontoret anmälas lagfartsärenden, i vilka åtkomsten till vederbörande fastighet icke kunnat styrkas av fastighetens förvärvare.

Ämbetet undersöker, om anledning eventuellt finns för kronan att göra rätt gällande till fastigheten.

Jämlikt 1937 års förordning angående upphörande av det från viss jord i Skåne, Halland och Blekinge utgående landgille företrädes kronan av advokatfiskalsämbetet i fråga om inlösen av landgille.

På förste advokatfiskalens avdelning av advokatfiskalskontoret dominera numera vattenmålen. En annan relativt omfattande grupp utgöra ärendena om ersättning för mistad fiskerätt. På advokatfiskalens avdelning äro arvsfondsärendena den största gruppen. På denna avdelning handläggas vidare de vattenmål som tillhöra Västerbygdens vattendomstols verksamhetsområde.

Kammarkollegiets *arkiv* utgör den kärna kring vilken en icke oväsentlig del av kollegiets arbete är uppbyggt. Arkivkontorets två förste arkivarier utreda och yttra sig i ärenden som kollegiet eller någon dess ledamot remitterar till dem för utredning. Utredningarna grundas på de handlingar och kartor som finnas i kollegiets arkiv men även på handlingar i andra arkiv. Chefen för arkivkontoret har därjämte att låta i jordeböckerna verkställa vederbörliga anteckningar, att föra förteckning över av- och inlösta frälseräntor samt att ombesörja vården av kollegiets arkiv. Den egentliga arkivvården, ordnandet av arkivalierna etc., utföres av en halvtidsanställd arkivteknisk tjänsteman.

Arkivet anlitas även för utredningar i ärenden som andra myndigheter handlägga. Bland uppdragsgivarna till arkivet må nämnas domstolar, domänstyrelsen, lantmäteristyrelsen, byggnadsstyrelsen, järnvägsstyrelsen, vattenfallsstyrelsen, de militära myndigheterna, länsstyrelserna, stiftsnämnderna och domkapitlen.

Sekreteraren hos generaldirektören bereder och föredrager personal-, administrations- och ekonomiärenden samt i övrigt ärenden som för sådant ändamål överlämnas till honom. Han tillser att erforderlig matrikel och andra behövliga förteckningar föras över personalen. Han för vidare kollegiets protokoll samt lämnar generaldirektören det biträde i hans ämbetsutövning som denne påkallar.

Registratorskontoret för kollegiets diarium och register. Kontoret uträknar och utbetalar avlöningar och svarar för de utbetalningar i övrigt som kollegiet bestämmer. Kontoret ombesörjer även övriga kassagöromål och liknande uppgifter.

Kammarkollegiets personal omfattar drygt 50 befattningshavare. Avlöningskostnaderna uppgingo under senaste budgetår till i runt tal 924 000 kronor, medan motsvarande belopp för omkostnader var nära 81 000 kronor.

På revisorernas föranstaltande har inom revisorernas kansli övervägts frågan, huruvida förutsättningar kunna anses vara för handen för en avveckling av kammarkollegiet. Därvid ha följande synpunkter framkommit.

Till att börja med må helt allmänt framhållas, att det givetvis icke är möjligt att inom ramen för en framställning som den förevarande i varje detalj angiva, hur en avveckling av kollegiet skall ske. Det torde i detta sammanhang vara tillräckligt att i stora drag uppdraga riktlinjerna härför, medan detaljplaneringen får ske genom den ytterligare utredning som kan befinnas erforderlig före kollegiets indragning.

Kammarkollegiets nuvarande arbetsuppgifter äro i stort sett av heterogen natur. Något organiskt samband dem emellan finnes fördens skull icke. Handläggningen av de ärendesgrupper som icke helt kunna avvecklas utan som måste överflyttas till andra ämbetsverk kommer därför icke att försvåras genom överflyttningen. Det torde tvärtom förhålla sig så, att en dylik åtgärd åtminstone i vissa fall kommer att bidra till en mera rationell handläggning både av de från kollegiet utbrutna ärendena och av dem som ombesörjas i de ämbetsverk, dit vissa av kollegiets göromål skola hänföras. Härvid åsyftas bl. a. de s. k. indelningsärendena, till vilka återkommes i det följande.

Vad härefter angår de bestyr som f. n. ankomma på kollegiets olika byråer bestå *första byråns* främsta åligganden i vattenmål av olika slag. Kollegiets uppgift härvidlag är att föra det allmänns talan och har huvudsakligen tillkommit för att befria vattendomstolarna från dubbelställningen såsom opartisk domstol och samtidigt bevakare av vissa allmänna intressen. Det synes uppenbart, att man icke för framtiden kan avvara den bevakning som kollegiets uppgifter härvidlag innebära. Vid en avveckling av kollegiet måste därför ifrågavarande uppgifter åläggas annan myndighet. Olika alternativ äro härvidlag tänkbara, exempelvis att statskontoret övertager dessa göromål liksom skyldigheten att föra den liggare över kraftanläggningarna som bl. a. angiver den tid då kronans lösningsrätt är aktuell. Statskontorets uppgifter äro f. n. relativt begränsade, och det synes därför vara till fördel, därest detta ämbetsverk finge vissa nya uppgifter. Statskontoret har f. ö. redan nu göromål som avse tillvaratagandet av det allmänns intressen.

Första byrån har åtskilliga andra uppgifter av delvis heterogen karaktär. Gemensamt för dessa är emellertid i stort sett, att de — liksom åtskilliga av kollegiets övriga åligganden — hänföra sig till mycket gamla rättsförhållanden. Ett flertal av dessa ålderdomliga rättsinstitut har redan avvecklats. Det är ett framträdande intresse att en utredning kommer till stånd med uppgift att i möjligaste mån avveckla även övriga sådana rättsinstitut, vilkas betydelse numera minskat. Var dessa göromål tills så skett skola handläggas, torde böra bli beroende av närmare överväganden.

Andra byrån sysslar huvudsakligen med ärenden rörande rikets indelning, frågor om nybildning av borgerliga och kyrkliga primärkommuner, städer, köpingar och landskommuner, församlingar och kyrkliga samfälligheter samt ändring av dessas områden ävensom i samband därmed uppkommande frågor om ändring av läns- och stiftsindelningar, om ägouthyte m. m. Bland de övriga ärenden som ankomma på denna byrå kunna nämnas frågor om rätt mantalsskrivnings- och beskattningssort.

Av grundläggande betydelse för indelningsärendena är fastighetsbildningen; det ankommer på lantmäteristyrelsen att leda och öva tillsyn över denna. I betraktande härav ligger det nära till hands att låta denna styrelse övertaga de indelningsärenden som nu ankomma på kammarkollegiet. Lantmäteristyrelsen torde äga goda förutsättningar för handläggning av förevarande ärenden även på grund därav, att denna styrelse har en om-

fattande regional organisation, varigenom den är i stånd att på ett helt annat sätt än kammarkollegiet beakta de lokala intressena. — Erinras må att i propositionen nr 150 till innevarande års riksdag med förslag till lag om kommunalförbund m. m. diskuterats frågan om en decentralisering av indelningsärendena men att departementschefen stannat för att förorda, att kammarkollegiet liksom dittills skulle fungera som första instans i handläggningen av dessa ärenden. Till denna uppfattning anslöt sig sedermera riksdagen. Detta beslut kan givetvis icke tagas till intäkt för ett bibehållande av kollegiet, då frågan i nämnda sammanhang endast gällde, huruvida indelningsärendena skulle decentraliseras eller ej. En överflyttning av dessa ärenden till lantmäteristyrelsen skulle därför på intet sätt stå i strid med den av riksdagen hävdade uppfattningen i förevarande fall.

Till lantmäteristyrelsen skulle under nu angivna förutsättningar på ett naturligt sätt koncentreras huvudparten av de frågor som avse rikets indelning. Det synes sannolikt, att denna styrelse skulle kunna övertaga även vissa smärre ärendegrupper som nu ankomma på kollegiet. Tilläggas må att tidpunkten för att aktualisera en överflyttning av ärenden till lantmäteristyrelsen nu måste anses särskilt lämplig, eftersom styrelsens organisation f. n. är under utredning av särskilda sakkunniga. Hänsyn kan därför vid detta utredningsarbete tagas till de organisationsförändringar som påkallas till följd av här behandlade spörsmål.

Med avseende å *tredje byråns* ämbetsområde — ärenden rörande åborätt och nybyggen, försäljning av kyrklig jord, expropriation m. m. — ligger tyngdpunkten på nyssnämnda försäljningsärenden, som i allmänhet äro mångdubbelt flera än övriga på byrån ankommande ärenden. Beträffande dessa må erinras att stiftskansliutredningen den 31 oktober 1956 framlagt förslag till förenkling av förfarandet vid försäljning av kyrklig jord. Förslaget går ut på att beslutanderätten i friköpsärenden av sådan jord skall överflyttas från kammarkollegiet till stiftsnämnd i de fall där köpeskillingen icke överstiger 5 000 kronor, vilket innebär för den tid stiftskansliutredningen undersökt, att beslutanderätten i drygt 86 procent av totala antalet försäljningsärenden i vilka kammarkollegiet lämnat medgivande till försäljning skulle överflyttas på stiftsnämnderna. Vid bifall till ifrågasvarande förslag kommer tredje byrån att förlora huvudparten av sina ärenden. Några avgörande hinder för att överflytta beslutanderätten i samtliga ärenden av ifrågasvarande slag till stiftsnämnderna synas icke föreligga. Vid indragning av kammarkollegiet torde besvär i dessa ärenden böra anföras hos Kungl. Maj:t i stället för hos kammarkollegiet, såsom stiftskansliutredningen föreslagit.

Vad angår de ärenden som nu handläggas på tredje byrån och som avse tillämpningen av 1950 års lagstiftning om rätt till fiske och om gräns mot allmänt vattenområde, torde dessa böra överföras till samma myndighet som övertager handläggningen av vattenmålen; dessa ärenden komma f. ö. att så småningom helt upphöra.

Fjärde byråns mest väsentliga frågor avse prästgårdar, ecklesiastik boställsjord och förvaltningen i övrigt av kyrklig jord; bland övriga ärenden märkas avlöningsspörsmål för kyrkliga befattningshavare. Handläggningen av kyrkojordsärendena skulle med fördel kunna decentraliseras till domkapitel och stiftsnämnder, där juridisk sakkunskap finnes representerad. Sedan de kyrkliga befattningshavarna numera underkastats avlöningsreglementen som äro konstruerade i likhet med övriga statliga avlöningsregle-

menten, torde vidare uppkommande lönespörsmål beträffande nämnda befattningshavare böra lösas efter samma linjer som gälla tjänstemän i allmänhet. Statens lönenämnd bör således i dessa ärenden fungera som remissorgan, och något behov av särskilt sådant utöver lönenämnden synes icke föreligga.

Advokatfiskalskontoret är kollegiets verkställande organ. Ämbetets huvuduppgift består i att inför domstolar och myndigheter bevaka kronans intressen och utföra kronans talan. Med den ställning här tagits faller det sig naturligt, att de myndigheter till vilka de olika ärendesgrupperna överflyttas genom egen personal tillvarataga kronans intressen i uppkommande mål. Statskontoret bör sålunda, såsom ovan anförts, bevaka det allmännas rätt i vattenmålen. Detta ämbetsverk torde för övrigt även böra tillvarataga allmänna arvsfondens rätt till egendom som tillfaller fonden; erinras må att statskontoret redan nu förvaltar denna fond.

Kammarkollegiets *arkiv* har numera uppdelats på det egentliga kammarsarkivet, som hör till riksarkivet, och kollegiets eget arkiv. Det senare består i väsentliga delar av nyare årgångar av samma serier av de handlingar som nu höra till riksarkivet. Kollegiets arkiv torde böra uppdelas på riksarkivet och lantmäteristyrelsen. Denna styrelse har f. ö. redan nu ett arkiv med liknande uppgifter som kammarkollegiets; styrelsen torde böra åläggas att i förekommande fall tillhandagå andra myndigheter med behov av arkivutredningar. Erinras må även att inom lantmäteristyrelsen redan nu finnes en byrå med huvudsaklig uppgift att tillhandagå myndigheter och domstolar med jordrättsliga och rättshistoriska utredningar.

En avveckling av kammarkollegiet bör alltså ske efter två linjer; dels böra vissa arbetsuppgifter överflyttas till andra befintliga ämbetsverk, dels böra vissa helt avvecklas. De personalbesparingar som till följd härav kunna komma till stånd synas måhända i förstone icke stora, men på längre sikt stå utan tvivel icke oväsentliga rationaliseringsvinster att uppnå. Vissa chefstjänster kunna omedelbart indragas. Varje organisation har vidare en viss elasticitet, varför det torde vara möjligt att utan motsvarande personalökningar överflytta arbetsuppgifter till andra myndigheter.

Revisorernas uttalande. Kammarkollegiet är rikets äldsta ämbetsverk och leder sitt ursprung från år 1539, då Gustav Vasa uppdrog finansförvaltningen åt ett kollegialt kammarråd. Ämbetsverket, sedermera kallat Kammaren, kom snart att arbeta på två avdelningar, räntekammaren för penningförvaltningen och räkningekammaren för kontroll av fogdeförvaltningen. Genom kammarrådningarna åren 1613 och 1618 erhöll verket en fast organisation såsom riksämbetsverk, och genom 1634 års regeringsform blev det ett av de fem rikskollegierna, varefter benämningen kammarkollegium blev den vedertagna.

Kammarkollegiet hade ursprungligen ett mycket vidsträckt ämbetsområde. Där var sammanförd den centrala förvaltningen av rikets drätsel och näringar. Efter hand ha emellertid olika förvaltningsgrenar utbrutits från kollegiet och nya ämbetsverk tillkommit. Ur kammarkollegiet kunna sålunda bl. a. kammarrätten, statskontoret, generaltullstyrelsen, lantmäteristyrelsen och kommerskollegiet härledas.

De centrala uppgifterna för kollegiet utgjordes under 1700-talet och delar av 1800-talet av förvaltningen av och tillsynen över stora delar av kronans jord och av annan under statlig kontroll stående jord ävensom av grundskatteväsendet och därmed sammanhängande allmänna besvär. Även dessa arbetsuppgifter ha numera i största utsträckning bortfallit. Det må nämnas att grundskatterna avskrevos enligt riksdagsbeslut åren 1885 och 1892. Den av 1910 års riksdag beslutade avskrivningen av prästerskapets tionde är nu slutförd. Kronans civila boställen ha alla indragits och överlämnats till domänstyrelsens förvaltning. De allmänna kronohemmanen ha försålts till skatte. Som en rest av dem finnes endast ett antal smålägenheter, av vilka de flesta innehavas med ständig åborätt under något hemman i enskild ägo. Endast sällan förekomma ärenden om åboinrymningar i sådana lägenheter. De avgöras f. ö. av länsstyrelserna; kollegiet fungerar som besvärinstans. Även skatteförsäljning av lägenheterna verkställas av länsstyrelserna, varför kollegiets befattning med dessa försäljningar likaledes inskränker sig till att avgöra besvärsmål. Krononybyggen upplåtas icke numera, men ett antal sådana finnes dock kvar. Jämväl beträffande dem gäller att åboinrymning verkställas av länsstyrelserna och att kollegiet är besvärinstans.

Förvaltningen av de ecklesiastika boställena decentraliserades år 1932 till pastoraten och stiftsnämnderna. Kollegiets bestyr med förvaltningen av dessa boställen upphörde därigenom. Reformen berörde emellertid icke det processuella representantskapet för boställena eller frågor om försäljning av dem. I dessa avseenden kvarstå därför kollegiets tidigare åligganden i fråga om den kyrkliga jorden.

Kollegiets befattning med fastställande av avsöndrade lägenheter har praktiskt taget upphört efter jorddelningslagens ikraftträdande; dess prövning av besvärsmål rörande återbetalning av avdikningslån avvecklades år 1928. Jordeboken — ursprungligen en grundskatteförteckning, senare en fastighetsredovisningsurkund — föres efter år 1936 endast i vissa rätt obetydliga avseenden — jordeboksfisken, landgillen o. d. — och dess gamla uppgift att redovisa fastighetsindelningen fullgöres nu av jordregistret, som föres på lantmäterikontoren i länen och står under lantmäteristyrelsens in-seende.

Kammarkollegiets ursprungliga centrala göromål ha sålunda överförts på andra ämbetsverk eller på annat sätt avvecklats för kollegiets del. De främsta ämbetsåliggandena hänföra sig numera till vattenmål, indelningsärenden och ecklesiastika spörsmål av olika slag. Kollegiet är i dag ett av våra minsta centrala ämbetsverk med allenast ett 50-tal befattningshavare, fördelade på fyra byråer jämte advokatfiskalskontor och arkivkontor m. m. Icke någon av byråerna har mer än sex befattningshavare, och av verkets hela personaluppsättning är icke mer än ett 30-tal placerade i 13 eller högre lönegrader.

Med nu anförda och eljest kända uppgifter om kammarkollegiets ämbetsåligganden och organisation m. m. för ögonen ha revisorerna ansett sig böra ställa frågan, huruvida det kan anses ändamålsenligt eller nödvändigt att bibehålla ett särskilt ämbetsverk med så begränsade uppgifter och med så egenartad struktur som numera kännetecknar kollegiet. Det framstår nämligen enligt revisorernas mening som en angelägenhet av synnerlig vikt att tillvarataga alla möjligheter till rationaliseringar och besparingar inom statsförvaltningen, vilket understrukits jämväl av föredragande departementschefen i den s. k. kompletteringspropositionen till årets riksdag.

En förutsättning för indragning av kammarkollegiet är givetvis — liksom i andra liknande fall — att de uppgifter som ämbetsverket handhar antingen icke längre behöva ombesörjas av statlig myndighet och därför på ett eller annat sätt kunna avvecklas eller ock med fördel kunna överflyttas på andra ämbetsverk på sådant sätt, att rationaliseringar bli möjliga. I det föregående ha redovisats vissa på revisorernas föranstaltande framlagda synpunkter på frågan, huruvida nu angivna villkor för en avveckling av kollegiet äro uppfyllda. Revisorerna äro för sin del icke beredda att ingå på någon detaljprövning därav. Synpunkterna ge emellertid enligt revisorernas mening otvetydigt vid handen, att frågan om en indragning av kollegiet är förtjänt att närmare övervägas. Revisorerna få därför förorda, att en dylik utredning snarast kommer till stånd. I detta sammanhang må allenast tilläggas att revisorerna förutsätta såsom självklart, att den expertis som nu finnes representerad inom kammarkollegiet kommer att tillvaratagas inom de verk, dit kollegiets nuvarande uppgifter kunna komma att överflyttas.

Därest ifrågakommande utredning skulle leda till det resultatet, att övervägande skäl befinnas tala för ett bibehållande av kollegiet, bör dess organisation underkastas en översyn, syftande till en minskning av antalet byråer och av ämbetsverket över huvud. Det torde nämligen icke vara i överensstämmelse med nu tillämpade förvaltningsnormer att bibehålla särskilda byråer med ett så litet antal befattningshavare som fallet är i kammarkollegiet.

Den statliga administrationen för nykterhetsvård m. m.

Med nykterhetspolitiken sammanhängande ärenden handläggas f. n. inom fyra statsdepartement. Till *socialdepartementet* höra sålunda ärenden rörande nykterhetsverksamhet i allmänhet samt ärenden rörande alkoholistvård utom sådan vård å sjukvårdsanstalt. Under *finansdepartementet* sortera ärenden rörande spritbeskattning, tillverkning och försäljning av drycker och andra varor som innehålla alkohol med undantag av alkoholhaltiga apoteksvaror samt försäljning av vissa alkoholfria drycker, under *ecklesiastikdepartementet* ärenden rörande nykterhetsundervisning och ungdomsverksamhet samt under *inrikesdepartementet* ärenden rörande medicinsk vård av alkoholister.

De under nämnda departement lydande centrala ämbetsverk som här främst äga aktualitet äro respektive socialstyrelsen, kontrollstyrelsen, skolöverstyrelsen och medicinalstyrelsen.

Till *socialstyrelsen* höra bl. a. ärenden som avse åtgärder för social omvårdnad, såsom vård av alkoholmissbrukare och nykterhetsverksamhet. Styrelsen är tillsynsmyndighet över nykterhetsvården. Inom styrelsen finnes en särskild nykterhetsvårdsbyrå, vilken närmast ombesörjer de ärenden som i förevarande avseenden ankomma på socialstyrelsen.

Kontrollstyrelsen har bl. a. till åliggande att i enlighet med gällande författningar och eljest av Kungl. Maj:t meddelade föreskrifter handlägga ärenden rörande tillverkningen, försäljningen och beskattningen av sprit och övriga alkoholhaltiga varor. Styrelsen handhar det särskilda straffregistret rörande fylleri och vissa andra brott. Av styrelsens tre byråer handhar första byrån rusdrycksförsäljningsärenden, andra byrån administrativa och tekniska ärenden samt tredje byrån skatteärenden.

Under *skolöverstyrelsens* överinseende står bl. a. det allmänna folkbildningsväsendet, innefattande bl. a. nykterhetsundervisning och nykterhetsupplysning.

Medicinalstyrelsen har att handlägga ärenden som avse medicinsk alkoholistvård. — Omnämnas må även att en professur i teoretisk alkoholforskning numera finnes inrättad vid karolinska institutet; detta institut sorterar under ecklesiastikdepartementet.

En viktig uppgift på nykterhetsupplysningens område fyller *centralförbundet för nykterhetsundervisning*, som för sin verksamhet åtnjuter statsbidrag med betydande belopp, för innevarande budgetår upptaget med 800 000 kronor. Anslaget, som är uppfört å åttonde huvudtiteln, utbetalas och disponeras av skolöverstyrelsen.

I kungl. brev den 30 juni 1954 har, med tillämpning tills vidare fr. o. m. budgetåret 1954/55, meddelats de villkor och bestämmelser som skola gälla

för anslagets disposition. Därav framgår bl. a. att centralförbundet står under inseedande av skolöverstyrelsen, vilken äger utfärda de anvisningar beträffande förbundets verksamhet som överstyrelsen finner erforderligt meddela.

Å åttonde huvudtiteln finnes även uppfört ett anslag till *Bidrag till nykterhetsorganisationer m. m.*, för innevarande budgetår upptaget med ett belopp av 1 360 100 kronor.

På förevarande område förekomma tre statliga bolag, som anförtrotts uppgifter av offentligrättslig natur. Bolagen äro *vin- & spritcentralen*, *nya systemaktiebolaget* samt *Sveriges centrala restaurangaktiebolag*; därtill komma det sistnämnda bolagets fem dotterbolag. Bestämmelser om dessa bolags verksamhet ha meddelats i rusdrycksförsäljningsförordningen (SFS 1954: 521), i respektive bolagsordningar samt i de mellan staten och bolagen träffade avtalen rörande deras verksamhet.

I nyssnämnda förordning talas om partihandelsbolag och detaljhandelsbolag; härmed avses vin- & spritcentralen respektive nya systemaktiebolaget. Partihandel med rusdrycker inom riket må i stort sett bedrivas endast av partihandelsbolaget, som har monopol på införsel till riket av dylika drycker. Rätt till utminutering tillkommer allenast detaljhandelsbolaget. Riket är indelat i detaljhandelsdistrikt, vart och ett under ledning av en av bolaget utsedd distriktschef. Till bolaget finnes i varje län anknuten en rådgivande nämnd, som har att avgiva yttrande i vissa frågor angående försäljning av rusdrycker. Distriktschefen är även intendent för utskänkningsärendena. På honom ankommer att verkställa utredning i ärenden angående utskänkning inom länet samt att i vissa fall föredraga ärenden angående utskänkning inför länsstyrelsen.

Godkännande av *partihandelsbolaget* lämnas för viss tid, högst sex år. Ej må godkännande lämnas, där ej genom bestämmelse i bolagsordningen eller på annat betryggande sätt åt staten beretts övervägande inflytande å bolagets ledning; bolaget skall därutöver vid verksamhetens bedrivande vara underkastat den särskilda kontroll från statens sida som Konungen prövar nödig. Bolaget må ej bereda aktieägare vinning utöver skälig ränta å av honom tillskjutna kontanta medel. Av bolagets årsvinst skall avsättning verkställas till reservfond enligt 71 § lagen om aktiebolag. Vad i 72 § nämnda lag föreskrives om avsättning av årsvinst skall däremot icke äga tillämpning å bolaget. Efter Konungens medgivande må bolaget därutöver använda viss del av årsvinsten till avsättning till fonder samt till avskrivningar. Återstoden av årsvinsten skall, sedan utdelning till aktieägarna ägt rum, efter varje kalenderårs slut inom påföljande juni månads utgång insättas å statsverkets checkräkning i riksbanken för kontrollstyrelsens räkning. Missbrukar bolaget sin försäljningsrätt eller försättes bolaget i konkurs må godkännandet av Konungen återkallas.

Det mellan staten samt vin- & spritcentralen gällande avtalet innehåller bl. a. följande bestämmelser.

§ 1.

Med föranledande av 2 kap. 5 § i förordningen den 18 juni 1937 (nr 436) angående försäljning av rusdrycker upplåter Kungl. Maj:t å statens vägnar härmed för en tid av sex år från och med den 1 januari 1955 till och med den 31 december 1960 åt Aktiebolaget vin- & spritcentralen (här nedan kallat Spritcentralen) rätt att såsom partihandelsbolag inom riket bedriva handel med rusdrycker med de rättigheter och skyldigheter, som därmed följa jämlikt lag och författning, samt på följande villkor i övrigt.

Kungl. Maj:t godkänner icke för tid, under vilken detta avtal är gällande, annat bolag som partihandelsbolag.

Parterna äro ense om att, därest under avtalstiden särskilda förhållanden sådant påkalla, jämkningar i och tillägg till avtalet må göras.

§ 2.

Spritcentralen må, utom partihandel med och import av dels spritdrycker, vari i enlighet med gällande författningar inbegripes skattefri sprit, dels ock vin och utländskt starköl, icke idka annan verksamhet än sådan, som avser att tillverka, förädla eller på annat sätt bereda rusdrycker eller att tillverka för rörelsen erforderliga förbrukningsartiklar, denatureringsmedel o. dyl.

§ 3.

Det åligger Spritcentralen

att under den tid avtalet gäller driva partihandel med och import av rusdrycker jämlikt gällande förordningar angående försäljning av rusdrycker och handel med skattefri sprit,

att vid inköp, tillverkning och beredning av rusdrycker bedriva verksamheten på sådant sätt, att leverantörers och återförsäljares berättigade handelsintressen tillgodoses, att garanti vinnes för en fullt ärlig varubeteckning och att behörig hänsyn tages till allmänhetens smak och vanor,

att, i överensstämmelse med av statsmakterna godtagna riktlinjer, vid avtal med leverantör verka för att reklam för rusdrycker och därmed jämförlig verksamhet icke bedrivs på sätt som finnes stå i strid med det i 7 § rusdrycksförsäljningsförordningen angivna syftet,

att vid försäljning av rusdrycker och skattefri sprit tillämpa sådana pris-sättningsgrunder, att allmänheten skyddas mot obehörig fördyring av varorna, på samma gång som bolaget erhåller täckning för sina omkostnader samt skäligen inkomst av rörelsen,

samt att, för vinnande av största möjliga besparing av omkostnader, å alla områden av sin verksamhet handhava rörelsen och anordna driften på det mest rationella och effektiva sätt.

§ 9.

Spritcentralen förbinder sig:

att så bedriva försäljningen av rusdrycker till Nya systemaktiebolaget, att detta, i vad på Spritcentralen ankommer, kan ställa sig till efterrättelse

givna föreskrifter i avseende på systembolagets inköp av samt alkoholstyrkan hos sådana drycker; skolande meningsskiljaktigheter mellan Spritcentralen och systembolaget i angelägenheter rörande systembolagets inköp av rusdrycker hänskjutas till avgörande av kontrollstyrelsen,

att tillhandagå kontrollstyrelsen med uppgifter och yttranden, som äro erforderliga för fullgörandet av styrelsen åliggande tillsyn över rusdryckshanteringen,

samt att till kontrollstyrelsen avlämna statistiska uppgifter i den omfattning styrelsen föreskriver.

§ 10.

Spritcentralen åligger att senast den femte dagen i varje månad å statsverkets checkräkning i riksbanken för kontrollstyrelsens räkning insätta de belopp i omsättningsskatt å spritdrycker och å vin, som enligt vid varje tid gällande skattesatser belöpa å de rusdrycker, vilka Spritcentralen försålt under månaden närmast före den sistförflutna.

Skattebeloppen uträknas med ledning av bolagets böcker. Samtidigt med varje inleverering skall till kontrollstyrelsen avlämnas på nämnda böcker grundad uträkning av skattebeloppen, vilken skall vara å bolagets vägnar av verkställande direktören avgiven samt till riktigheten styrkt av jourhavande revisorn.

Avskrift av bevis om insättningen skall omedelbart tillställas kontrollstyrelsen.

Beträffande *detaljhandelsbolaget* stadgas i rusdrycksförsäljningsförordningen bl. a. följande.

Aktieägare i bolaget kan vara endast svenska staten eller svensk medborgare som därtill erhållit Konungens tillstånd. Sådant tillstånd må ej meddelas, med mindre sökanden avlämnat förbindelse till Konungen att på anmodan överlåta sin aktie mot erhållande av aktiens nominella belopp jämte vinstutdelning för tidigare år, i den mån sådan inestår hos bolaget, ävensom ränta efter fem procent å aktiebeloppet från löpande årets början till dess betalning sker. Bolaget må ej i någon form bereda aktieägare ekonomisk fördel utöver utdelning å aktie eller låta ersättningen till styrelseledamot eller avlöningen till någon i bolagets tjänst anställd person utgå i förhållande till omsättningens storlek eller vinsten å bolagets rörelse. Ej heller må bolaget vidtaga åtgärd som, till men för bolaget, gynnar kommun eller annan.

Det mellan nya systemaktiebolaget och staten gällande avtalet innehåller bl. a. följande bestämmelser.

§ 2.

Detaljhandelsbolaget må icke idka annan verksamhet än sådan som äger omedelbart samband med bolagets rätt att bedriva detaljhandel med rusdrycker samt de åligganden som i övrigt enligt rusdrycksförsäljningsförordningen tillkommer bolaget.

Bolagets rörelse skall utövas i egen drift, där ej Kungl. Maj:t för särskilt fall annat medgiver.

§ 3.

Det åligger bolaget

att under den tid, avtalet gäller, driva detaljhandel med rusdrycker på sätt förutsattes i rusdrycksförsäljningsförordningen och därjämte ställa sig till efterrättelse de föreskrifter Kungl. Maj:t eller kontrollstyrelsen i enlighet med nämnda förordning utfärdat eller kan komma att utfärda i fråga om detaljhandeln med rusdrycker samt vid verksamhetens bedrivande underkasta sig den särskilda kontroll från statens sida som angives i detta avtal eller Kungl. Maj:t eljest prövar nödig,

att handhava och ordna försäljningen av rusdrycker på sådant sätt, att därav uppkommer så ringa skada som möjligt,

att vid försäljning av rusdrycker bedriva verksamheten på sådant sätt, att behörig hänsyn tages till allmänheten,

att vid försäljningen av rusdrycker tillämpa sådana prissättningsgrunder, att allmänheten skyddas mot obehörig fördyring av varorna, på samma gång som bolaget erhåller täckning för sina omkostnader samt skäligen inkomst av rörelsen, under beaktande jämväl av den i propositionen nr 152 till riksdagen år 1954 angivna synpunkten att de besparingar som kan uppnås till följd av motbokssystemets slopande och omorganisationen av detaljhandeln med rusdrycker skall komma statsverket tillgodo,

samt att, för vinnande av största möjliga besparing av omkostnader, utöva verksamheten på det mest rationella och effektiva sätt.

§ 4.

Bolaget förbinder sig

att tillsätta en distriktschef, tillika intendent för utskänkningsärenden, i varje län, med mindre Kungl. Maj:t med hänsyn till föreliggande synnerliga skäl medgiver att flera län må utgöra gemensamt distrikt,

att tillsätta andra tjänstemän såsom biträdande intenter för utskänkningsärenden till så stort antal att deras uppgifter enligt rusdrycksförsäljningsförordningen kan fyllas på ett tillfredsställande sätt,

att tillhandagå kontrollstyrelsen med uppgifter och yttranden, som är erforderliga för fullgörande av styrelsen åliggande tillsyn över rusdryckshanteringen,

att till kontrollstyrelsen avlämna statistiska uppgifter i den omfattning styrelsen föreskriver,

samt att ej utminutera rusdrycker till den som kan antagas ej hava fyllt tjuguett år.

§ 5.

Det åligger bolaget att göra framställning hos vederbörande myndigheter om utseende av ledamöter och suppleanter i de i rusdrycksförsäljningsförordningen omförmälda rådgivande nämnderna.

§ 6.

Bolaget åligger att senast den femtonde dagen i varje månad å statsverkets checkräkning i riksbanken för kontrollstyrelsens räkning insätta de omsättnings- och utskänkningskattebelopp, som enligt vid varje tid gällande skattesatser av bolaget uppburits under nästföregående månad.

Skattebeloppet beräknas med ledning av bolagets böcker; och skall sam-

tidigt med varje inleverering avlämnas på nämnda böcker grundad uträkning av skattebeloppen, vilken skall vara å bolagets vägnar avgiven av verkställande direktören samt till riktigheten styrkt av jourhavande revisorn.

§ 13.

Bolaget är skyldigt att i överensstämmelse med av statsmakterna godtagna riktlinjer vid avtal med leverantör av starköl verka för att reklam för sådan vara eller därmed jämförlig verksamhet icke bedrives på sätt som finnes stå i strid med det i 7 § rusedrycksförsäljningsförordningen angivna syftet.

I rusedrycksförsäljningsförordningen ha även meddelats bestämmelser om *restaurangbolaget* och dess dotterbolag. Godkännande av restaurangbolaget lämnas för viss tid, högst fyra år.

Såsom restaurangbolag må godkännas endast sådant bolag som genom bestämmelse i bolagsordningen eller på annat betryggande sätt berett staten övervägande inflytande å bolagets ledning och som förbundet sig att driva sin restaurangrörelse genom dotterbolag. Restaurangbolaget skall därutöver vid verksamhetens bedrivande vara underkastat den särskilda kontroll från statens sida som Konungen prövar nödig.

Aktieägare i restaurangbolaget kan vara endast svensk staten eller svensk medborgare som därtill erhållit Konungens tillstånd. I de dotterbolag till restaurangbolaget genom vilka restaurangrörelsen drives må aktier ägas endast av, förutom moderbolaget, svensk medborgare som därtill erhållit tillstånd av länsstyrelsen i det län där dotterbolagets styrelse har sitt säte. Tillstånd att äga aktie må ej meddelas med mindre den som söker sådant tillstånd avlämnat förbindelse till Konungen eller länsstyrelsen att på anmodan överlåta sin aktie mot erhållande av den aktiens nominella belopp jämte vinstutdelning för tidigare år, i den mån sådan inestår hos bolaget, ävensom ränta efter fem procent å aktiebeloppet från löpande årets början till dess betalning sker.

Av restaurangbolags årsvinst skall avsättning verkställas till reservfond enligt 71 § lagen om aktiebolag. Vad i 72 § nämnda lag föreskrives om avsättning av årsvinst skall däremot icke äga tillämpning å bolaget. Efter Konungens medgivande må bolaget därutöver använda viss del av årsvinsten till avsättning till fonder, avskrivningar, överföring till pensionsstiftelse samt till inlösen av preferensaktier eller till avsättning för sådant ändamål. Återstoden av årsvinsten skall, sedan utdelning till aktieägarna ägt rum, efter varje kalenderårs slut inom påföljande juni månads utgång insättas å statsverkets checkräkning i riksbanken för kontrollstyrelsens räkning.

I det mellan Sveriges centrala restaurangaktiebolag och staten gällande avtalet stadgas bl. a. följande.

2 §.

Centralbolaget förbinder sig att driva sin restaurangrörelse genom dotterbolag.

3 §.

Det åligger centralbolaget

att under den tid avtalet gäller utöva utskänkning av rusdrycker på sätt förutsättes i förordningen angående försäljning av rusdrycker och därjämte ställa sig till efterrättelse de föreskrifter Kungl. Maj:t utfärdat eller kan komma att utfärda i fråga om handhavandet av sådan utskänkning,

att noggrant uppfylla de villkor, som föreskrivits i samband med överlåtelse å bolaget av tillstånd till utskänkning av rusdrycker,

att vid sådan utskänkning tillämpa de grunder för prissättningen, som kontrollstyrelsen föreskrivit eller kan komma att föreskriva, samt

att städe med omsorg och noggrannhet handhava de ekonomiska och sociala uppgifter, vilka ankomma på bolaget.

4 §.

Centralbolaget förbinder sig

att tillhandagå kontrollstyrelsen och vederbörande systembolag med uppgifter och yttranden, som äro erforderliga för fullgörandet av kontrollstyrelsen eller systembolagen åliggande tillsyn över rusdryckshanteringen, samt

att varje år till kontrollstyrelsen avlämna statistiska uppgifter i den omfattning kontrollstyrelsen föreskriver.

5 §.

Det åligger centralbolaget

att vid handläggning av frågor, som beröra lokala förhållanden, i erforderlig utsträckning söka kontakt med vederbörande lokala myndigheter,

att bereda de lokalt verksamma organen inom bolagets rörelse tillfälle att framlägga sina synpunkter i dylika frågor för bolagets centrala ledning ävensom

att på andra sätt, som stå bolaget till buds, bidra till att kontakt uppehålls med de lokala intressena.

11 §.

I fråga om dotterbolag, genom vilket restaurangrörelse drives, förbinder centralbolaget sig att före registreringen av nybildat sådant bolag eller, där est bolaget förvärvar aktiemajoritet i annat dylikt bolag, senast inom sex månader efter förvärvet underställa bolagsordningen Kungl. Maj:ts godkännande. Ändring i bolagsordningen må icke vidtagas utan att sådant godkännande lämnats.

I övrigt åligger det centralbolaget att beträffande sådant dotterbolags organisation och verksamhet iakttaga

att aktiekapitalet i dotterbolag utgöres av stamaktier och preferensaktier, att stamaktiekapitalet uppgår till högst en procent av aktiekapitalet eller, om detta i bolagsordningen fastställts till vissa minimi- och maximibelopp, högst en procent av minimibeloppet, i vartdera fallet dock till minst 20 000 kronor, att stamaktierna ägas endast av svenska medborgare som erhållit

tillstånd därtill av vederbörande myndighet och att preferensaktierna icke ägas av annan än centralbolaget,

att av dotterbolags vinst å stamaktierna årligen utdelas högst fem procent å aktiebeloppet,

att dotterbolags styrelse skall bestå av fem ledamöter och fem suppleanter,

att dotterbolag icke verkställer avsättning till fonder med mindre avsättningen enligt lag skall ske eller tillstånd därtill lämnats av Kungl. Maj:t, samt

att den vinst å dotterbolags rörelse, som kan återstå sedan fondavsättning skett, icke användes för annat ändamål än till utdelning åt aktieägarna i överensstämmelse med gällande bolagsordning.

I varje kommun skall finnas en *kommunal nykterhetsnämnd* och i varje län en *länsnykterhetsnämnd*. Nykterhetsnämnderna stå under tillsyn av socialstyrelsen.

Kommunal nykterhetsnämnd och länsnykterhetsnämnd ha till uppgift, envar inom sitt verksamhetsområde, att övervaka nykterhetstillståndet samt att i enlighet med vad i lagen om nykterhetsvård sägs eller eljest finnes stadgat vidtagna åtgärder för dess förbättrande. Därvid åligger det nykterhetsnämnd särskilt dels att söka förebygga och motverka onykterhet och dryckenskap genom upplysningar, råd och anvisningar till försäljare av alkoholhaltiga drycker samt genom åtgärder mot olovlig befattning med sådana drycker, dels att verka för nykterhetsfrämjande åtgärder genom framställningar och yttranden till vederbörande myndigheter, dels ock att tillhandagå enskilda personer med de råd och upplysningar som äga samband med nämndens uppgifter. Nykterhetsnämnd har att ställa sig till efterrättelse de anvisningar angående verksamheten som socialstyrelsen meddelar.

Utöver vad nyss sägs åligger det länsnykterhetsnämnd att hålla sig noggrant underrättad om de kommunala nykterhetsnämndernas verksamhet, att öva tillsyn över att dessa fullgöra sina uppgifter samt att lämna dem vägledning och bistånd. Finner länsnykterhetsnämnd att kommunal nykterhetsnämnd underlåter att vidtaga åtgärd som enligt lagen om nykterhetsvård ankommer på den kommunala nämnden eller att sådan ej handlägger ärende på nöjaktigt sätt, skall länsnykterhetsnämnden söka åvägabrinda rättelse genom råd och anvisningar. Vinnes ej rättelse härigenom eller påfordrar ärendets art omedelbart ingripande, har länsnykterhetsnämnden att vidtaga de åtgärder i ärendet som eljest ankomma på den kommunala nämnden. Har så skett, må den kommunala nämnden ej taga befattning med ärendet i vidare mån än länsnykterhetsnämnden föreskriver.

Kommunal nykterhetsnämnd utgöres av särskilt tillsatt nämnd eller, därest kommunens ringa folkmängd eller liknande förhållande gör sådan obehövlig, av kommunens socialnämnd. Konungen äger föreskriva, att kom-